

יחד

שבת קדש

רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגאון
רבי ירחמיאל גרשון
אדלשטיין זצוק"ל

גליון זכרון מיוחד
לרגל יום השלשים להסתלקותו
תמוז תשפ"ג

בנתינתה
בד נטילתה

תוכן עניינים

4	ויצא מבית ציון כל הדרה עניני בית המקדש וחורבן הבית הרב ד. רובניץ	34	"האלטע'ר מפוניבו" עם רשכבה"ג מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל מ. סופר	64	מזקני אתבונן מזכרונות נכדו הרב הגאון רבי יהזקאל לוי שליט"א ב. ראם
8	"יבוא יום, וכולם ישמעו בקולו!" עם רבנו הגדול מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל הרב א. הכהן	36	מלמד שלא שינה נשיא ישיבת פוניבו' הגאון רבי אליעזר כהנמן שליט"א הרב א. חפץ	70	מעתיקי השמועה כותבי השיעורים ומפיצי ספריו ותורתו מ. ברקאי
10	תמידים כסדרם משאות החסיד וההתעוררות מפי המשגיח הגאון הצדיק רבי דן סגל שליט"א י. שרייבר	44	תלמידים כבנים זכרונות התלמידים הוותיקים הרב ד. וילמן	76	"צדיק יסוד עולם" עם מרן פוסק הדור הגאון רבי נסים קרליץ זצוק"ל הרב א. הכהן
14	ושננתם לבניך על סדרי הלימוד בנערותם, עם אחיו הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל י. שרייבר	48	"כשמבקשים 'ועל זקני עמך בית ישראל' – יש לכוין על רבי גרשון" עם רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגרא"ל שטינמן זצוק"ל הרב א. הכהן	78	חינוך על פי דרכו המחנך הרב הגאון רבי משה בלוי שליט"א הרב ד. וילמן
20	עץ עושה פרי עם מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל הרב א. הכהן	50	כלו מחמדים, זה דודי הגאונים רבי אליהו דיסקין שליט"א ורבי ברוך דב דיסקין שליט"א על בית הדוד זצוק"ל הרב גרשון טברסקי	82	דרכיו דרכי חיזוק על גליונות וספרי "דרכי החיזוק" הרב א. הכהן
22	כך מקובלנו מבית אבא שיחה עם הבנים, הגאונים רבי צבי יהודה אדלשטיין שליט"א ורבי ישראל אדלשטיין שליט"א הרב גרשון טברסקי	56	נטל כל חמדות העולם הגאון רבי חזקיהו יוסף שרייבר שליט"א מ. סופר	88	"כל הדבר הקשה תביאו אל רבי גרשון" עם רשכבה"ג מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל י. שרייבר
30	שבעים שנות "תני ומתני" שיחה עם הגאון רבי יוסף שיינין שליט"א, ב. ראם	62	"כל מעשיו לשם שמים" עם מרן ראש הישיבה הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל הרב א. הכהן	90	ישר, כאשר עשאו אלוקים זכרונות ועובדות מפי מקורבו שליט"א הרב א. חפץ
		96	וכך היה רבי גרשון מורה מפנקסי הרב הגאון רבי יצחק גוימן שליט"א הרב מ. ברמן		

לא ברוח לא ברעש

לא החמיץ הוא שיעור. גם בפורים דמוקפים, מסר הוא שיעור יומי, והעובדה שסך שומעי השיעור לא חצה את השנים - לא הטרידה אותו כלל וכלל.

בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, אמרו לנו חז"ל. ועל כן, כשעמדו אראלים ומצוקים על ראש המיטה במעייני הישועה, קפץ ביניהם גליון של נייר, צר וארוך, מקופל לשלוש זרועות - ודרש את שלו.

מעולם - דברי הגליון ("אקורדיון" בשפת גבעת-הישיבה) המקופל - לא החמיץ הוא כתיבת מראי מקומות לשיעור. גם אם ביקש רוכב ערבות להאזין לשיעור הזה בישיבה של מעלה, מראי מקומות צריכים להכין, כאן, עם עט ודף, וגליון מאורך, מקופל לשלוש.

שיעורים מוסרים במתיבתא דרקינא; עטים אין שם. גם לא גליונות לבנים, ארוכים ומקופלים שליש-שליש-שליש.

ובת קול יוצאת ואומרת: לא נצחני אלא גליון זה.

יבוא בעל הגליון, שמעולם לא החמיץ שיעור, ירשום את מראי המקומות, ואז - רק אז - יקרוסו המדדים, וישקו שמים לארץ.

...

שליש יום חלפו, במהלכם ניגשים היינו לסדר ולהתקין גליון זה, אותו בחרנו לעטר בשם "כנתינתה כך נטילתה".

חובה קדושה היא להזדרז בהספדו של חכם שמת, על אחת כמה וכמה, מעל במת "יתד נאמן", בטאונם של בני התורה, נושא דגל כבודם, ודגל כבוד מצביאיהם. הכרת הטוב נביע לחבר סופרי 'מוסף שבת קדש', צוות ההפקה הטכנית והעיצוב הגרפי, ואלו שעמדו לימיננו בהגשת חומרים, תמונות ומסמכים.

תקוותנו, כי נזכה להידבק ולהדביק אחרים בדרכיו של מי שהלך בדרך ישרה, ישר כאשר עשאו אלוקים.

מערכת 'מוסף שבת קדש'

מות קדושים. ברם ברוב שנות חייו, שנות הרבצת התורה בטהרתה, הוסוו הן היטב, וכל העם רואים אדם ישר, רגיל - לכאורה, אך ללא שום סיפור מסעיר לפניו, מאחוריו ובצידי.

רבי גרשון מחייב אותנו, הקטנים - הן גדולים.

...

ותבואנה התקיעות כמשל.

חדות, חלקות ופשוטות. מעולם, כך אומרים, לא ראוהו מתאמץ, מאדים או נושף ביגיעה. ועם זאת, היה הולך הקול ונשמע באופן ברור ופשוט. אנא נפשי יהבת.

כי הקול הברור ביותר, הנוקב ביותר, הוא זה שבוקע דוקא בשיא הפשטות, הבהירות והצחות. לו רק ישכיל האדם לנצל את כוחותיו שלו, לפי טבעו ותכונותיו שלו - יעלה בידו להפיק את פס הקול המרהיב ביותר, ישר כאשר עשאו אלוקים.

לימד רבי גרשון, כמעט התחנן, תבע וטבע: פעל, אדם, לפי טבעך. אל תבט ימין ושמאל, מה יאמרו, איך יגיבו ואיזה ציון יעניקו לך הסובבים אותך. כך בלימוד, כך בחינוך, וכך בעבודת ד'. כי רוצה האלקים את מעשיך, שלך.

ואומה שלמה מביטה בחרדת קודש מול המראה הזה. מול יצירת הענק שנבנתה מלבנים סטנדרטיות, חפה מסלסולים וגיגונים, נקיה וטהורה.

והקול הזה, קול דממה דקה, הולך ונשמע מסוף העולם ועד סופו.

...

וכל העולם כולו החסיר פעימה גם נוכח הצורה המופלאה, הקדושה והמזוככת, בה נפרדה הנשמה מהגוף הכחוש ששימש לה משכן מאה שנים תמימות. צריבה של קנאה עוברת בכל איש בעל חיק רוחני טועם. "תמות נפשי מות ישרים, ותהי אחריתי כמוהו".

כמה וכמה קולמוסים נשתברו על דבר הקולמוס שנשתבר לו תוך כדי אמירת וי אבדה נפש, ועל טיפות הדיו שזלגו להן יחד עם דמעות גיל הנשמה השבה ליוצרה.

אולי כך הוא ביאורה של תמונה: מעולם

"מספרים על אדם גדול, שהיה אחד שביקש לבדוק את גדלותו, ונסע אליו והתאכסן בביתו שלושה ימים, וחזר אחר כך מאוכזב ואמר שלא ראה שום דבר מיוחד אצלו, וכל הנהגתו הייתה בפשטות כדרך העולם.

ושאלו אותו האם ראה אצלו איזה מעשה קטנות, או דבר שיש לו ביקורת עליו, ואמר כי לא ראה שום דבר שאפשר לבקר אותו, אלא הוא מתנהג באופן נורמלי, ואינו עושה דברים משונים וחריגים.

אמרו לו: אם כן זוהי גדלותו!

כל גדולי ישראל אוכלים ושותים וישנים ושמחים בחלקם, תמיד הם רגועים ואין להם מתח, ומדברים עם כל אדם בסבר פנים יפות, מי שלא רואים עליו דברים משונים - זהו אדם גדול".

(רשכבה"ג מרן הגרי"ג אדלשטיין זצוק"ל, 'דרכי החיזוק')

...

ברקים לא רעמו בהיכלו, שאגות לא נשמעו בקרבנות, ורוחות סערה כמו ידעו שהבית ברחוב ראב"ד לא יאבה לקלוט אותן אל תוך קירותיו.

ולא שהן לא בקשו, הרוחות, לנקוש ולהתפרץ לבית פנימה, לחדר השיעורים, לחדר הרבנים שבישיבה ולעוד. בקשו הן גם בקשו, ונבלמו.

כי עוד לא נוצרה הרוח, טרם נברא הרעם ולעולם לא יופיע ברק - שיצליח להבקיע את מעטפת שלטון האדם השלם על עצמו. שלטון פנימי, מרהיב, מושלם ומדויק. כזה שבא לידי ביטוי בהליכה, בצורת הדיבור, ומי מדבר על התפילה, על התקיעה ועל מסירת השיעור, שבעים שנה לא ישבותו.

באמת אמרו, יותר משלימד מרנא רבי גרשון דעת את העם, את הכלל, את מאות ואלפי כפירי האריות שרבצו תחת קתדרת העץ הפשוטה עליה ישב - לימד הוא את כל אחד ואחד, כל יחיד ויחיד, מה ה' אלוקיך שואל.

לא בגדולות, לא במופתים וסערות, לא בסיפורי הוד ועובדות חסידות שאינן נתפסות בדעת כל אחד ואחד; גם אלו לא חסרו, ועם השנים - בעיקר אלו האחרונות - בצבצו וניכרו גם אלו זעיר פה זעיר שם, ובפרט אחרי

ויצא מבית ציון כל הדרה

קשה סילוקן של צדיקים כחורבן בית המקדש: עם יום השלושים לפטירת רשכבה"ג מרן הגרי"ג זצוק"ל, סמוך ונראה לימי בין המצרים, יצאנו ללקט נפזרים מתוכחות מוסר והגיונות דעת בענייני הגלות והחורבן אשר נשמעו בבית מדרשו | רַחֵק מִמֶּנִּי מִנַּחֵם מְשִׁיב נִפְשִׁי |

הרב ד. רובניץ

שנאת חנם

טיבה של שנאת חנם – שעליה שנינו כי היא זו שגרמה לחורבן בית מקדשנו (יומא ט ב): "מקדש שני, שהיו עוסקים בתורה ובמצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם" – היא שהאדם חושב ומשוכנע ששנאתו היא שגויה נכונה ומוצדקת ביותר, ואין לו כל עבירה או חסרון בכך. גרוע מכך, פעמים שהאדם בטוח שהוא מקיים מצוה גדולה בשנאתו זו, שיש בכך תועלת עבורו או אפילו עבור הכלל כולו, לפרסם שהוא רשע ושלא תהיה לו השפעה על אחרים. אולם בדרך כלל

עוד צרות רבות ורעות לכלל ישראל, מלבד חורבן בית המקדש, ואלו לא היו אלא לדורם ולשעתם בלבד, ולא לשאר כל הדורות?

אלא שמכאן מוכח שכל ריבוי הרעות והצרות שהיה בזמן החורבן נחשב כטפל מול העיקר שהוא חורבן בית המקדש, והוא בבחינת "קם ליה בדרכה מיניה", ואכן בצרה הגדולה של חורבן בית המקדש הרי כל הדורות שווים לדור החורבן, שכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו.

גודל הצרה בחורבן בית המקדש מתבאר ועולה מתוך דברי הרמב"ם בהלכות תעניות (פ"ה ה"א): "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב".

כי הנה יש לתמוה על דברי הרמב"ם שכלל בדבריו האלו את דור שבית המקדש נחרב בו יחד עם שאר כל הדורות, וכתב בחדא מחתא: "שגרם להם ולנו אותן הצרות", והלוא בזמן החורבן היו

יש טעות בידו והיא שנאת חנם שלא כדין.

זו היא המשמעות העמוקה במה שאמרו (יומא ט ב): "רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו: ראשונים שנתגלה עונם – נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עונם – לא נתגלה קצם". והיינו, שחורבן בית המקדש הראשון היה מחמת עבירות גלויות וידועות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. אין לך אדם שחלילה נכשל בעבירות אלו ואינו מודע לכך שהוא עשה עבירה, בוודאי שאין הוא חושב שעשה בזה מצוה, וזהו 'נתגלה עוונם', ומכיון שידעו היו שמדובר בחטא ועוון, שפיר יכלו לחזור על כך בתשובה, ולכן 'נתגלה קצם'.

לעומת זאת, שנאת חנם היא עבירה מכוסה ועלומה, חטא שאינו גלוי, כי רבים שכלל אינם יודעים שזהו עוון, והוא בבחינת 'לא נתגלה עוונם', ואם אין יודעים שזה חטא ואין חוזרים על כך בתשובה, הרי שהיא הנותנת ש'לא נתגלה קצם'.

מהות התעניות

הגשמיות היא סתירה לרוחניות. החומריות וענייני העולם הזה, כאכילה ושתייה, יש בהן נזק לנפשו ולנשמתו של האדם, עד שיש בהן כדי לסלק את הקדושה. דבר זה למדנו רבינו ה'שערי תשובה' (א ל): "ולפי שההולך אחרי התאוה נמשך אחר תולדות החומר, וירחק מדרך הנפש המשכלת, ואז יתגבר יצרו עליו, כענין שנאמר 'וישמך ישורון ויבעט'". כיון שכן, בשעה שאדם שרוי בתענית, הוא אינו אוכל ושותה, הרי שריחוקו מענייני עולם הזה מזכך ומטהר אותו יותר ויותר.

רעיון זה הוא העומד במהות עניין התעניות שתקנו חכמים "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה".

כשאדם שקוע בענייני גשמיות, לבבו נאטם ודרכי התשובה סגורות בעדו. אולם בימי תענית, בהם אין אוכלים ושותים, הרי שזה לעומת זה, האדם מתקדש ולבבו נפתח כפתחו של אולם לשוב בתשובה שלמה.

אבל אנחנו ואבותינו חטאנו

אל לנו לטעות ולחשוב שהמצב בו אנו מצויים: שבית המקדש אינו בנוי – הוא בשל עוונותיהם של אבותינו שחטאו בדור בו נחרב בית המקדש, וגם אנו נענשים על מעשיהם, שהרי אין אנו אשמים כלל במעשיהם, ומקרא מלא דבר הכתוב (דברים כד טז) 'לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות', וכן הוא אומר (ירמיה לא כח-כט) 'לא יאמרו עוד אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה. כי אם איש בעונו ימות, כל האדם האוכל בוסר תקהנה שניו'.

הסיבה שבעטיה בית המקדש אינו בנוי היא רק בשל כך שאנו עצמנו חוטאים, וחטאינו הם אותם חטאים שבזמנו הביאו את חורבן בית המקדש, והמשך החטאים על ידינו היא הסיבה לכך שגם החורבן ממשיך ובית המקדש לא נבנה מחדש.

כוח התורה

אנו רואים בימינו שהרבה רחוקים חוזרים ומתקרבים על ידי עסק לימוד התורה. העוסקים במלאכת הקודש של ההחזרה בתשובה מספרים כי הם לומדים עם הרחוקים דפי גמרא בהבנה ובעמקות, ומאידיך אין הם מדברים עמם דברי שכנוע על האמונה בהקב"ה, וראו זה פלא:

עצם לימוד הגמרא הוא זה שמעורר את לבם להתקרב לאבינו שבשמים ולחזור בתשובה שלמה.

דבר זה הוא למעשה ההבנה בדברי הפסוקים (ירמיה ט יא-יב): "על מה אבדה הארץ... ויאמר השם: על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה". ודרשו במדרש (איכה רבה, פתיחתא ב): "על מה אבדה הארץ, על עבודת כוכבים ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים אין כתיב כאן, אלא 'על עזבם את תורת', ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמרי: כתיב (ירמיה טז) 'ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו', הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב. רב הונא אמר למוד תורה אף על פי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה".

והנה דברי חז"ל ברור מללו שבית המקדש חרב בשל עבירות חמורות, כמו ששינו (יומא ט ב): "מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים... אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים", וכיצד נאמר כאן שהיה זה 'על עזבם את תורת'?

אלא מוכח מכאן שאילו היו עוסקים בתורה כראוי, בוודאי שהמאור שבתורה היה מחזירם למוטב והם לא היו נכשלים בעבירות חמורות אלו. רק בשל כך שלא עסקו בתורה, נכשלו בעבירות החמורות שבגללם בא החורבן לעולם.

כשאדם גומל חסדים אך ורק בשל הכבוד שהוא מקבל, הוא לעתים הורס את מידותיו, ויכול הוא להגיע אפילו לדיוטא תחתונה של מידות רעות ושנאת חינוך. הוא יגמול את החסדים דווקא היכן שיש לו כבוד, וישנא את אלו שאינם מכבדים אותו על החסדים שהוא נותן להם.

וכמה מתאימים לכך הם דברי מרנא רבינו האחיעזר זצוק"ל אשר הגיד במתק לשונו, שבדומה לכך שאמרו "מתוך שלא לשמה בא לשמה" כך גם ייתכן "מתוך לשמה בא שלא לשמה", שאכן הוא פותח את דרכו בעשיית חסד, אלא שתוך כדי עיסוקו בחסד הוא מבקש כבוד וכיוצא בזה, ואם אין נותנים לו את הכבוד הוא בא לידי שנאת חינוך ומידות רעות.

וכבר היה מעשה באדם שהכרתיו בעצמי, שהיה בעל גמ"ח מפורסם והיה מרבה להטיב בהלוואות הגונות שהיה נותן לכל נצרך. אפס כי לעת זקנותו הפסיק להלוות וכמעט שנעל את שערי הגמ"ח, והיה טעמו ונימוקו עמו: מבקש אני לשמור על כספי הגמ"ח ויש ברצוני שיהיה כסף רב בקופת הגמ"ח... אדם כזה הוא דוגמא נאותה לדברי האחיעזר "מתוך לשמה בא שלא לשמה", שעם הזמן נמשך אחר תאוות הממון ובמקום להבין את מטרותו האמיתית, לעזור ולסייע לאנשים בהלוואות, נשתבשה דעתו והיה מבקש שיהיה כסף רב בקופת הגמ"ח...

חסד הנעשה שלא ברצון

עוד יש לומר בזה בהקדם מה ששמעתי בשם מרנא החזון איש זצוק"ל, שאדם העושה חסד רק מפני שהוא מוכרח לעשותו, ולא מאהבת חסד פנימית ורצון להטיב עם הבריות, הרי שלא זו בלבד שהוא אינו מרוויח מזה אלא שהוא מפסיד מזה!

ויש להסביר בטעם הדבר ובשורש העניין, שבשעה שאדם עושה חסד רק מפני שהוא מצווה ומוכרח,

גומלי חסדים ושונאי חינוך?

סתירה מובהקת יש, לכאורה, בדברי חז"ל הקובעים (יומא ט ב) שבזמן בית המקדש השני היו גומלי חסדים, ועם זאת חרב עליהם בית המקדש לפי שהיה בהם מידה רעה זו של שנאת חינוך. לכאורה, אדם העושה חסד ומרבה להטיב, הרי זו ממש אהבת חינוך, שגומל הוא חסדים טובים עם הבריות שלא על מנת לקבל פרס, ומה שייך לומר שדור זה היו גומלי חסדים ושונאי חינוך בחדא מחתא?

התשובה לשאלה זו מצויה במציאות שאותה ניתן לראות בעיניים: יכולים אנו לפגוש אדם שעושה הרבה מעשים טובים וגומל חסדים, ועם זאת הוא מלא במידות רעות ובשנאת חינוך. אם נתבונן היטב במעשיו נראה שהוא עושה את חסדיו דווקא עם אנשים מסויימים, אלו הנושאים חן בעיניו והוא אוהב אותם, אולם הוא נמנע לחלוטין מלעזור ולהושיע לאנשים אחרים שאין לו אינטרס להטיב אותם.

אותו אדם הוא בעל מידות מושחתות ורעות, ויש בו שנאת חינוך, ואם כי הוא עושה טובות וגומל חסדים – אבל חסדיו אלו הם למעשה חסדים עם עצמו, חסדים שהם לפי רצונותיו שלו, ולא מחמת רחמים על הבריות ורצון להטיב איתם.

יש גם אופן נוסף בו אדם יכול להחזיק בשני הקצוות: להיות גומל חסדים ועם זאת אדם בעל מידות רעות ושנאת חינוך. תופעה זו מתחילה כשהוא אכן מתחיל לעסוק בחסד מחמת אהבת חסד ומידות טובות, אלא שעם הזמן מתחילים לכבד אותו ולהרבות בשבחו, והוא כמובן נהנה מהכבוד המורעף עליו עד שמתחלף לו העיקר בטפל: תחת לזכור שהעיקר זה החסד שהוא עושה ואילו הכבוד אינו רק טפל, הוא מתחיל לחשוב שהכבוד הוא העיקר ועשיית החסד הוא דבר טפל ושולי.

בדרכו לתפילת מנחה של תשעה באב בישיבה

מתלמידי יותר מכלם

תפילת מנחה הסתיימה לפני מספר דקות, ואברך צעיר, משומעי השיעור היומי, ניגש למרן ראש הישיבה להעיר ולדון על הנאמר בשיעור.

מרן זצוק"ל מתיישב לידו, שומע את דבריו, ומשסבור שיש צדק בדבריו, הוא מוציא עט ודף ומציין את ההערה הנכונה ששמע זה עתה.

כגון אם הוא מלווה מעות לחברו רק מפני שהוא מצווה ועומד "אם כסף תלווה את עמי", או שנותן צדקה לעני רק משום שהוא מחוייב במצוה זו, והרי הוא חושש ומתיירא מעונש הגיהנום שיקבל אם לא יקיים את מצוות אלו, הרי שאדם כזה עושה את מצות החסד מתוך צרות עין מובהקת, ולא זו בלבד שאין מעשי החסד שעושה מסירים ממנו את צרות עינו אלא אדרבה הרי זה מחזק בקרבו את הצרות עין.

אמנם אין הדבר ניכר כלפי חוץ, אך המידה הרעה של צרות עין המצויה אצלו בפנימיות לבבו מחזקת ומתעצמת ככל שהוא מוכרח לעשות חסדים בעל כרחו ושלא כרצונו. בתוך נפשו פנימה הוא מיצר ודואג, ואפילו כועס ורוטן על שהוא מוכרח ליתן הלוואה או לתת צדקה, והוא נעשה שונא למקבל ההלוואה או לעני שקיבל את הצדקה, וכך הוא נעשה מושחת עוד יותר מאילו הוא לא היה עושה את חסדים אלו.

מעתה יכולים אנו להבין שאין זו סתירה בין גומלי חסדים לבעלי מידות רעות ושנאת חנם, כי אנשי דור בית המקדש השני היו עוסקים בחסד מתוך הכרח וכפייה, ושלא ברצונם כלל, ואדרבה על ידי חסדים אלו שעשו נתגבר ונתעצם אצלם השנאת חנם לאנשים שקבלו מהם את חסדיהם, מקבלי ההלוואות או הצדקות, ושנאו אותם על לא עוול בכפם ממש בשל כך שהוצרכו לעשות חסד עמם, ושנאת חנם זו היא שבגללה חרב בית המקדש.

אורייתא בלא דחילו ורחימו

קושיה דומה יש לשאול על דברי חז"ל שאמרו (יומא ט ב) שאנשי דור בית המקדש השני היו עוסקים בתורה, והלוא קיימא לן שעסק התורה הוא תריס בפני פורענות היצר הרע, כמו שאמרו (קידושין ל ב): "כך הקב"ה אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה – אין אתם נמסרים בידו, שנאמר: הלא אם תטיב שאת, ואם אין אתם עוסקין בתורה – אתם נמסרים בידו, שנאמר 'לפתח חטאת רובץ'". מדוע איפוא עסק התורה שלהם לא הגין בעדם ומנע מהם לחטוא?

ובהכרח צריכים אנו לומר, שהתורה שלמדו לא הייתה בשלימות וכראוי, והיינו שלמדו בלא יראת שמים, וכשאר יראת שמים חסר בשלמות קדושת התורה, וכמו שהביא מרנא הנפש החיים (ש"א פ"ג בהגהה) מדברי ספר הזוהר הקדוש: "אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרכת לעילא", וכבר האריך רבינו הרמח"ל בספרו 'דרך השם' (ח"ד פ"ב) שכל מה שאמרו שהתורה היא תבלין נגד היצר הרע הוא דווקא באופן זה בו האדם לומד עם יראת שמים, ומכיון שבאותו הדור היה חסר ביראת שמים, הגם שעסקו בתורה, לא הועיל להם התורה להינצל מן החטא.

עוד יש להוסיף, שלימוד תורה שיש בכוחו להציל מהיצר הרע הוא דווקא כשאין בו ביטול תורה, אמנם אם האדם מבטל תורה, אם זה ביטול תורה בכמות או שזה ביטול תורה באיכות, אם במשך הזמן שיש לו ללמוד ואם בהעמקה ועיון התורה, הרי שדבר זה פוגע בתבלין של התורה ואין התורה יכולה לסייע כהוגן להינצל מהיצר הרע.

למשמאילים בה

עוד יש לומר בישוב קושיה זו לפי מה שידוע מאדוננו הגאון מוילנא זי"ע"א (והובאו הדברים בספר 'אבן שלמה' א יא), שהתורה היא כוח המצמיח, כמו גשמים היורדים על הארץ ומצמיחים את שיש בה, והנה אין כוח ביד הגשמים להכריע את טיב הצמחים, אלא שהגשמים מוציאים את הזרעים שזרעו באדמה, ואם טובים היו הזרעים – גם הצמחים טובים, ואם רעים היו הזרעים – גם הצמחים רעים. וכך גם התורה מצמיחה באדם את המידות שיש בפנימיותו: אם בעל מידות טובות הוא – התורה מחזקת את המידות טובות שלו, ואם בעל מידות רעות הוא והוא עוסק בתורה מתוך מידות רעות – התורה מחזקת את מידותיו הרעות.

וזהו שאמרו (שבת פח ב): "אמר רב חננאל בר פפא: מאי דכתיב 'שמעו כי נגידים אדבר', למה נמשלו דברי תורה כנגיד – לומר לך: מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות – אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות. היינו דאמר רבא: למיימינים בה – סמא דחיי, למשמאילים בה – סמא דמותא". כי אכן אם עוסקים בתורה מתוך מידות רעות, התורה מחזקת אותם, ונמצא שהיא לו סם המוות רח"ל.

וייתכן לומר שבזמן בית המקדש השני אכן עסקו בתורה אולם היה זה מתוך מידות רעות ושנאת חנם, ומחמת כן התורה לא זו בלבד שלא הביאה להם מידות טובות, אלא שהיא נעשתה להם כסם המוות וחזקה את מידותיהן הרעות, עד שהביא אותם לכליון רח"ל.

ללמד על הכלל

בסוגיית החורבן אמרו (גיטין נה ב): "אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, דההוא גברא דרחמיה קמצא ובעל דבביה בר קמצא... אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבוקולס, החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליטנו מארצנו". וראוי לבאר שהגם שכבר אמרו שבית המקדש השני נחרב בשל שנאת חנם, ומשמע

שהיה זה בכללות עם ישראל, הרי שחז"ל ביקשו להביא דוגמא לכך והזכירו מעשה זה דקמצא ובר קמצא, ואין הכוונה שרק זה היה מעשה של שנאת חנם ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, שכל דור זה היה לקוי בשנאת חנם.

ומה שאמרו שענוותנותו של רבי זכריה היא שהחריבה את בית המקדש אין הכוונה בזה שזו הייתה סיבת העונש, אלא שזו הייתה הדרך הטבעית בה נתגלגל העונש על העבירות החמורות שבגללם נחרב הבית. ועם זאת עדיין יש בזה לימוד לדורות שלא לנהוג בחסידות יתירה במקום שאין ראוי לנהוג כך, וכפי שאכן למדנו רבינו הרמח"ל בספרו 'מסילת ישרים' (פרק כ) אודות מעשה זה של רבי זכריה: "הרי לך שאין לדון בחסידות המעשה באשר הוא שם לבד, אך צריך לפנות כה וכה לכל הצדדין שיוכל שכל האדם לראות, עד שידון באמת איזה יכשר יותר העשיה או הפרישה".

החורבן והגלות אינם עונש!

ההסתכלות הבסיסית והפשטנית על חורבן בית המקדש ועל הגלות רואה בכך עונש שניתן לכלל ישראל בשל חטאיהם. ההתנהגות הלא טובה מביאה בעקבותיה עונש על כך. משל לקנס כספי הניתן לאדם על שעשה שלא כהוגן. אמנם הסתכלות מעמיקה יותר רואה בכך תוצאה הכרחית, פועל יוצא, של החטאים והעוונות.

שורש הדברים למדנו רבינו הגדול רבי חיים מוולאזין זצוק"ל בספרו 'נפש החיים' (א ד): שבחטאנו נתמעט ותש כביכול רוח גבורה של מעלה, את מקדש השם טמאו כביכול המקדש העליון ועל ידי כך היה להם כוח, לנבוכדנצר וטיטוס להחריב המקדש של מטה המכוון נגד המקדש של מעלה, כמו שאמרו (איכ"ר א מג) 'קימחא טחינא טחינת'."

וביאור הדברים כך הוא: בית המקדש השפיע קדושה עליונה ומרוממת

המשך בעמוד 13

רבנו הגדול מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל:

עם זקני ארץ

"יבוא יום, וכולם ישמעו בקולו!"

עמנואל טולידאנו שליט"א, מספר: "פעם שאל אותי רבי גרשון מאיזו סוגיא מרן ראש הישיבה הרב שך מתפעל ביותר? אמרתי לו שמהסוגיא של אשם גזלות – זו סוגיא שתפסה אותו במיוחד והעסיקה אותו רבות. אח"כ שאל אותי רבי גרשון באיזה דברים מרן הרב שך נזהר במיוחד, ואמרתי לו שהזהירות הגדולה של הרב שך היא בשני דברים: בביטול תורה, ובבין אדם לחברו."

"זכורני" – העיד עוד הגר"ע טולידאנו – "שמרן הגראמ"מ שך היה משבח את דרך הלימוד של רבי גרשון, ואמר שהוא לומד פשט נכון וטוב".

רבי גרשון הוא מגיד שיעור אמיתי!

תלמידי הישיבה משנותיה הראשונות, מעידים שמרן הגראמ"מ זצוק"ל היה באופן קבוע נעמד לדבר עם רבי מרן גרשון על הסוגיות הנלמדות בישיבה, כך מידי יום ויום ובמשך שעה ארוכה. אך מלבד הקשר התורני המעמיק שהיה ביניהם, היו כמה מקרים הזכורים לרבים, בהם מרן הרב

הרב א. הכהן

קשר מיוחד של הערכה עצומה וכבוד הדדי מופלא, שרר כל השנים בין רבנו הגדול מרן ראש הישיבה הגראמ"מ שך זצוק"ל ובין מרן הגרי"ג זצוק"ל. הם היו נפגשים בהיכל הישיבה דבר יום ביומו במשך עשרות שנים, וכעמיתים וקעים לעבודת קודש משותפת האירו על בני הישיבה הקדושה בחכמה ותבונה, באהבה ורעות.

מרן הגר"ג היה רגיל לספר, כי אינו יכול לשכוח את היום הראשון לבואו של מרן הגראמ"מ שך לישיבה בשנת תשי"ב. הוא נכנס אז לבית המדרש והסתובב בין הלומדים לחפש מי מהם זקוק לעזרה, ושאל את רבי גרשון: "צו וועמען קען מען מאכן גוטס היינט?" (עם מי ניתן להיטיב היום?) וכך הסתובב לו בהיכל עד שראה בחור שהיה ניכר עליו שאינו שמח, נכנס עמו בדברים ודיבר עמו בלימוד זמן מרובה על מנת לעודדו. ותמיד כשהיה מרן רבי גרשון זצוק"ל מספר את המעשה הזה, היה מוסיף: "כך צריך ראש ישיבה להתנהג!"

תלמידו חביבו של מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל – יבלחט"א הגאון רבי

"בטלה דעתי"

עובדה מעניינת מספר לנו אחד התלמידים: "סיפר לי פעם יהודי זקן שלפני עשרות שנים היה צריך להתייעץ עם מרן הרב שך, וכשבא לביתו היה שם עומס בקבלת קהל. הרב שך יצא לציבור ואמר: 'אינכם צריכים להתעכב, אתם יכולים ללכת לרבי חיים קנייבסקי, או אם חפצים אתם, הרי שכאן ברחוב לא רחוק בבנין מספר 17, מתגורר רבי גרשון אדלשטיין, לכו אליו'. אותו יהודי זקן הלך לרבי גרשון כעצת הרב שך, והוא בגודל ענוותנותו לא הבין מה רוצים ממנו, הוא חשב שהלה זקוק לאוכל, והוציא עבורו לחם עם מרגרינה..."

רבנו הגדול מרן הגראמ"מ זוק"ל ראה במרן הגרי"ג דמות ראויה ומתאימה לעסוק גם בענייני ציבור, והורה לכמה ראשי ישיבות חשובות לצרף את רבי גרשון כחבר נשיאות הישיבה. גם כאשר הקים הוא את מערכת הכשרות 'שארית ישראל', הוא הזמין את מרן הגרי"ג לאחד מכינוסי היסוד. אחד הנוכחים באותו כינוס סיפר לנו, כי רבי גרשון ישב שם לצד הגאב"ד הגאון הגדול רבי חיים שאול קרלין זצוק"ל ורבנים נוספים, ובמהלך הכינוס הוא עמד

והמחיש בפני הנוכחים איך היה נוהג אביו זצ"ל לשחוט.

והנה עדות נוספת על הערכתו הרבה של מרן הרב שך למרן הגרי"ג: אחד הבחורים בישיבה נאלץ פעם לעשות צעד מסוים בענין אישי כלשהו, ומחמת סיבה מסוימת הדבר לא מצא חן בעיני מרן הרב שך. בצר לו ניגש הבחור למרן הגרי"ג שהיה מעורב בפרטים, וביקש ממנו לבוא עמו למרן הרב שך ולהציג בפניו את הצדדים ביתר בהירות. כששמע מרן הרב שך שדעתו של רבי גרשון מסכמת לרצונו של הבחור, הוא אמר: "בטלה דעתי אצל דעתו" (מפי בעל המעשה הרב ג. י. שליט"א).

והעיד הגאון הצדיק רבי זאב כהן שליט"א, מראשי ישיבת 'מאור התלמוד' ברחובות, כי שמע ממרן הגראמ"מ שך כבר לפני עשרות שנים: "היום עוד לא כולם מכירים את רבי גרשון, אבל כשהוא ראשי ישיבה, אז כולם יכירו את גדלותו, ואז כולם ישמעו בקולו". תלמידים נוספים שמעו גם הם נוסחאות דומות. לתלמיד אחד אמר פעם מרן הרב שך: "מהפסיעות של רבי גרשון ניתן לקבל יראת שמים". ואילו רבי צ. י. העיד כי שמע פעם מהרב שך: "תסתכלו על צורת ההליכה של רבי גרשון, על הפסיעות שלו, הוא הולך כמו צדיק!"

שך ביטל את דעתו בביטול גמור בפני רעהו – הצעיר ממנו בעשרות שנים.

ופעם התבטא מרן בעל האבי עזרי בפני אחד מתלמידיו שליט"א: "רבי גרשון הוא מגיד שיעור אמיתי, כי עיקר משאת נפשו לכוין את התלמידים בדרך הלימוד הראויה". ויצויין, שלמרות שמרן הרב שך אף פעם לא הלך לשמחות אירוסין של תלמידים, אך לשמחות האירוסין של צאצאי מרן רבי גרשון תמיד טרח ובא, ואצל חלקם אף שימש כשדכן.

מאידך, בהספדו על מרן הגרי"ג בימי ה'שבעה', העיד הגראמ"מ קירשנבאום שליט"א – ר"מ ישיבת 'נחלת הלויים', כי כשהיה רבי גרשון מגיע לישיבה, היה מקפיד שלא להכנס מהצד בו ישב מרן הרב שך, כי ידע שהרב שך קם בפניו כשהוא עובר לידו, והוא רצה להמנע מכך.

רבי גרשון מצידו, ראה במרן הרב שך דמות של מנהיג הדור, קברניט עולם הישיבות, ושליח ההשגחה העליונה להעמיד את עולם התורה על מכונן ולרומם את קרנם של בני התורה. הוא התייצב לצידו כחייל נאמן בכל מערכות הקודש שניהל ביד רמה. את היחס האמור, השמיע רבי גרשון במפורש במהלך שיחה שמסר לתלמידים בחודש אלול תשע"ב, ובה

דיבר על תקנתו של מרן הגראמ"מ שלא להינשא בחודש אלול, וכך אמר רבי גרשון: "יש מנהג בישיבות שאין חתונות באלול, זה נהוג בישיבות, כך הרב שך תיקן, וכך היה כאן בישיבה כל השנים. אז את התקנה הזאת של הרב שך – אין מי שיכול לבטל אותה, צריך בשביל לבטלה כח בית דין גדול בחכמה ובמנין, ואין! לכן התקנה שהיתה מזמן הרב שך נשארת בתוקפה עד ביאת משיח, לא שייך לעקור את התקנה הזאת, הרי פה היתה התקנה של הרב שך".

בתחילת שנות ה-ל', כשעבר מרן בעל האבי עזרי זצוק"ל טיפולים מורכבים, הוא לא חש בטוב ולא היה ביכולתו לקבל את הפונים אליו, לכן תלה אז פתק על דלת ביתו: "לשאלות ניתן לפנות להרב אדלשטיין, רחוב ראב"ד 17". פתק זה הוסר לאחר שנודע הדבר לרבי גרשון, וברוב ענוותנותו פנה אל מרן הרב שך וביקש להסירו (מפי הרב י. א. שליט"א, שהפתק נמצא עד היום ברשות אביו). בדומה לזה העידו רבים מבני הישיבה שכאשר הגיעו לשאול דעת תורה ועצה ממרן הרב שך, פעמים רבות הוא הפנה אותם להתייעץ עם רבי גרשון.

תמידים כסדרם

משאות ההספד וההתעוררות בהיכלי התורה, הישיבות והכוללים, שנשא ידיד נעוריו של רשכבה"ג מרן ראש הישיבה זצוק"ל, יבלחט"א המשגיח הגאון הצדיק רבי דן סגל שליט"א | אשר יעשה אותם, וחי בהם |

מגיש: י. שרייבר

ראש הישיבה זצ"ל למד את הדפים הראשונים של פרק 'מרובה', עם כל הדרשות, כמו שהוא למד את הסוגיות שאחר כך 'קרן כעין שגנב' וכו', ומניין הוא למד לעשות כך? מרש"י ותוס', כי גם הם למדו את תחלת 'מרובה' בדיוק כמו שהם למדו את ההמשך. ואיך התחילו בעלי התוס' ללמוד 'בבא קמא'? הם לא התחילו לדון אם זה 'ממון המזיק' או 'חייב שמירה', אלא האם צריך להיות כתוב 'ארבעה אבות נזיקין הן' או שמא בלי 'הן'. וזהו משום שהם ייקרו והעריכו כל מילה של 'תורה'. וכך היה עושה ראש הישיבה זצ"ל, שהוא היה לומד הכל, והוא העריך וייקר כל מילה של התורה הקדושה, לא רק היכן שיש 'לומדעס', ולכן הוא גם ידע את הכל.

מור"ר מרן הגראמ"מ שך זצ"ל אמר לי: אני חושב לעצמי, למה אני כותב ספרים? תאמין לי שכל רב בעיירה באירופה היה גאון שיכול היה לכתוב ספרים פי כמה יותר טובים משלי! ולמה הוא לא כתב? כי הוא חס על הזמן! שהרי באותו זמן אפשר ללמוד עוד 'תוספות'... הגם שחיבור

רצון ותשוקה להגיע אל המעלות האלו, ועל ידי זה יוכלו לקבל משמים את המעלות הגדולות שהעולם חסר אותם בפטירתו של האדם הגדול.

הדרך לזכות ל'הרחב פיה ואמלאהו', היא כמבואר ברש"י (תהילים פא, יא): 'הרחב פיה' – לשאול ממני כל תאוות לבך', ועל ידי שנכנס בלב האדם תאוה אל המעלות הגדולות, ממלא הקב"ה כל משאלותיו, והוא זוכה להתעלות למעלה מכוחו.

יקרה היא מפנינים

ואמנם ראינו ברבינו מרן ראש הישיבה זצ"ל הרבה דברים גדולים מאוד, אבל זו טעות גדולה לחשוב שזה מה שהוא היה, כי הוא היה מומחה גדול להצניע ולהסתיר את מהותו ואת מה שמתחולל בקרבו, ולא נוכל אלא להגיד את מה שנוגע לנו, להתעלות וללמוד מקצות דרכיו.

רגילים לומר שבשעה שאדם גדול נפטר מן העולם, יכול כל אחד ואחד לזכות במעלות הגדולות שלו לעצמו. ומהו הביאור בזה, וכי המעלות שלו נעשו 'הפקר', וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול?! אחד הביאורים שמבארים בזה הוא, כי הקב"ה מנהיג את העולם באופן שהכל יהיה 'הכרח', ומכיון שכבר היה בעולם את ההשפעה של האדם הגדול, זה נעשה 'הכרח' וחלק מקיום העולם, ומוכרחים למלא את החסר כדי להמשיך את ההשפעה לעולם. ולכן זהו זמן שאדם יכול לזכות לעצמו מעלות גדולות, אף שמצד עצמו הוא לא ראוי לכך, כיון שכעת זהו צורך הרבים.

וכיצד יכול האדם לזכות לעצמו את המעלות של הצדיק – על ידי שהוא מתבונן בדרכיו ומשתוקק להגיע אל המעלות האלו. וזהו אחד הטעמים למה מדברים בהספד בשבחו של הנפטר, כדי שאנשים יתעוררו להעריך את המעלות האלו, ושיתעורר בהם

המשגיח שליט"א בהספד המרכזי על מרן זצוק"ל בישיבת פוניבז'

בזה 'חשבונות', ודווקא המעשה של 'מעוות של פורים' נתחלפו לי במעוות של צדקה וחלקתים לעניים' שהוא מעשה בסתר, זה ראייה על המהות, ואם כן, מחלקך יהי חלקי, ומגורלך יהי גורלי'.

ולכן מי שברגעים האחרונים שלו חוטף עוד מצוה, זהו הראיה הכי גדולה על המהות שלו, ובזה הוא זוכה כמי שקיים כל התורה כולה, כי על ידי זה רואים בבירור מהו המהות של האדם הזה. ואותו הדבר להיפך, מי שעושה עבירה סמוך למיתתו, מוכח מכך שזהו המהות שלו, ח"ו.

וזה מה שראינו אצל מרן ראש הישיבה זצ"ל שנפטר מן העולם מתוך לימוד התורה, וכשם שמי שמקיים מצוה סמוך למיתתו הרי זה כאילו קיים כל התורה כולה, כך מי שנפטר מתוך לימוד התורה, לבד ממה שקיים מצוות תלמוד תורה סמוך למיתתו והרי זה כאילו קיים כל התורה כולה, עוד נחשב זה כאילו למד כל התורה כולה, כי הוא נפטר מתוך לימוד התורה.

וראינו שנתקיים בו מה שאומר האור החיים הק' באחד הפירושים על 'אם בחוקותי תלכו': 'והודיע הכתוב כאן, כי בהתעצמות האדם בעסק התורה יכול להשיג באמצעותה שלא ירגיש במות, אלא כאדם ההולך ממקום למקום!' זהו 'תלכו', כמי שעובר מחדר לחדר, ולזה זוכים על ידי 'שתהיו עמלים בתורה'.

עוד ראינו בראש הישיבה זצ"ל את גודל הענוה וההכנעה שלו בפני כל אחד. שמעתי לאחרונה מבעל המעשה, שהוא היה בחור צעיר בישיבה, והוא רצה לקרוא לחבירו שעמד מעט רחוק ממנו, והוא פנה לעברו והשמיע פסס... פסס... לאחר דקה ניגש אליו ראש הישיבה זצ"ל, ושאל אותו: קראת לי? ואז הוא הבין שראש הישיבה עמד מאחורי אותו בחור שהוא רצה לקרוא לו, והיה לו פשוט וברור שהבחור הזה קורא לו! אליבא דאמת כמובן שלא עלה על דעתו כלל לקרוא לראש הישיבה לבוא אליו, ובודאי שלא באופן הזה, אבל לגודל ההכנעה והביטול שהיה לראש הישיבה כלפי כל אחד, היה נראה לו מובן שכך קוראים לו.

החזק במוסר

אני רוצה לומר גם מ'דבריו של מת', מן הדברים שהוא מאוד עורר על כך – לימוד

'כסדרם', כי דבר שאינו נעשה בקביעות 'כסדר', הרי זה בגדר 'מקרה', אבל דבר שנעשה 'כסדר', בהתמדת הענין ועשייתו 'תמיד', הרי הוא חלק מן המהות של האדם, ומעלתו גבוהה הרבה יותר.

והחינוך לזה מתחיל בשנים הצעירות, כשנמצאים ספונים בבית המדרש, ולא מתפתים אחר עצת היצר שמפתה ואומר 'עוד חזון למועד', אלא אדרבה, 'האי עלמא כבי הילולא דמיא, חטוף ואכול חטוף ושתה', כעת זהו הזמן של ההשגה, להשיג את המעלות, וזה יבוא לידי ביטוי בשנים המאוחרות.

וראינו אצל גדולי ישראל שויתרו על הרבה דברים חשובים אחרים כדי להחזיק ולקיים את הענין של 'תמידים כסדרם', כי זה לא רק חסרון של המעשה המסוים הזה, אלא זהו חסרון במעלה הגדולה של 'כסדרם', ובלי התמדת הדברים 'כסדר' זו מהות אחרת לגמרי.

שעת מיתה - גילוי המהות הפנימית

רבינו יונה אומר (שערי תשובה, שער ב, טז): 'ויש על האדם לחדש לו בכל יום מצוות, אולי יגיע תור מותו, ולא יחסר המצוות ההן. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, כל העושה מצוה אחת סמוך למיתתו דומה שקיים את כל התורה ולא היה חסר אלא אותה מצוה, וכל העושה עבירה אחת סמוך למיתתו דומה כאילו בטל כל התורה'.

וצריך להבין, הניחא שיש שכר רב למי שמקיים מצוה סמוך למיתתו, זה מובן, כי אם ברגעים שלפני המוות מונח לו בראש לחטוף עוד מצוה, זה ודאי מעלה גדולה. אבל מדוע נחשב לו הדבר כאילו 'קיים כל התורה'? וביותר צריך להבין את זה לגבי מי שעושה עבירה סמוך למיתתו, מדוע נחשב לו כאילו עבר על כל חייבי כריתות ושאר כל העבירות החמורות.

ומבארים, שעיקר דין שמים הוא על המהות של האדם, וכלשון חז"ל (ילקוט שמעוני ויחי, קסא) 'מתיא בן חרש מה הוא לפניך', 'מה הוא' – מהי המהות שלו. ולכן שאל רבי חנינא בן תרדיון את רבי יוסי בן קיסמא 'כלום מעשה בא לידך', אף על פי שהוא הקהיל קהילות ולימד תורה במסירות נפש, כי בשמים דנים על המהות של האדם, ולא רק על המעשים, והמעשה של לימוד תורה במסירות נפש עדיין אינה ראייה על המהות, כי יתכן

ספרים זה לא 'קטלא קניא באגמא', ויש בהם מעלה גדולה מאוד, אבל זה עולה זמן... ההתעסקות סביב הוצאת הספרים וכדומה, ובזמן הזה אפשר ללמוד עוד 'תוספות'...

ואם זו הגישה ללימוד התורה, ממילא נמצא האדם 'עובד את בוראו תמיד' (עיין שולחן ערוך או"ח רלא), והוא ינצל את כל זמנו ללימוד התורה, ולא יפטור עצמו באמתלא שאינו יכול לעיין כעת כראוי, ושאינן זה הזמן המתאים להיכנס לסוגיא וכדומה, כי אפשר ללמוד עוד רש"י! עוד 'תוספות'! וזה מה שראינו אצל מרן ראש הישיבה זצ"ל, היקף הידיעות וניצול הזמן.

ולא רק מצד 'ידיעת התורה' צריך להעריך ולייקר כל מילה של 'תורה', אלא זהו גם 'כבוד התורה', כי זהו באמת היחס והכבוד הראוי לתורה הקדושה, וראינו איך שנתקיים בראש הישיבה זצ"ל 'ומכבדי אכבד'.

תורה מביאה לידי כל המעלות

עוד מן הדברים שראינו במרן ראש הישיבה זצ"ל, את דברי הברייתא 'תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות' וכו'. הוא היה מיוחד בכל המעלות, אבל תחילת הכל היה על ידי 'תורה מביאה'. ואין הכוונה שאחרי שזוכים ל'תורה מביאה לידי זהירות' כבר לא צריך 'תורה', אלא 'תורה מביאה' – מלווה את האדם בכל סולם המעלות, והתורה מביאה לידי זהירות וזריזות ונקיות עד המעלה העליונה ביותר, בגדר 'איסתכל באורייתא וברא עלמא'.

ובזה הוא היה לנו לדוגמא ולמופת, התמדה עצומה בלימוד התורה, מנעוריו ועד הרגע האחרון, עם כח עצום של 'תמידים כסדרם', שהוא הכח של כל צבא מעלה, 'יום ולילה לא ישבותו', 'יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת'.

וכדי להתחזק בענין הזה של 'כסדרם', עלינו לקיים 'והיו עיניך רואות את מוריד', בראיה של התבוננות, בגדר 'ראיתי את רבי מאיר מאחוריו', ולהתבונן במעלה הגדולה הזו, שלימוד התורה היה אצלו 'כסדר', בגדר מה שאמרו חז"ל (מגילה כז, ב) כששאלו 'במה הארכת ימים', שזה בזכות 'מימי לא עשיתי קפנדריא', 'מימי לא קדמני אדם לבית המדרש' ועוד, והמעלה של 'מְיָמִי' היא לא מצד ריבוי הדברים, אלא מצד המעלה המיוחדת של

בכינוס "קנין חכמה" של ארגון "דרשו" בבית מדרן זצוק"ל, חורף תשפ"ג

העצומה של משה רבינו ע"ה אפשר עדיין להוסיף עוד, כי 'נצח' זה בלי גבול ומידה. עוד רואים מזה את גודל המעלה של מעשה בעולם הזה, ואפילו מעשה של 'פרוטה' יכול להוסיף ל'נצח' של משה רבינו ע"ה. וכמו כן רואים את גודל המעלה של כל אחד מישראל, שבכוחו להוסיף עוד 'נצח' למשה רבינו ע"ה. וכך כתוב בחובות הלבבות (שער חשבון הנפש, ה): 'ואל תמטע בעיניך שום טובה שתעשנה לשמו, אפילו במלה או בראיה, כי המעט ממך רב אצלו'.

ולכן אם אנחנו נתחזק ונלמד מקצות דרכיו של רבינו ראש הישיבה זצ"ל, יש בזה גם 'יקרא דחיי' – כי אותנו זה ירומם, וגם 'יקרא דשכב' – כי זה יהיה לעילוי נשמתו הטהורה, כי אנחנו במעשינו יכולים לרומם אותו שם למעלה.

שהשי"ת יעזור שנזכה להתחזק וללכת בדרכיו, ולהתעלות בלימוד התורה, בתפילה, במידות טובות ובלימוד המוסר, ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

ה'הרגשים' לימוד המוסר. בדרך מליצה יש לפרש 'החזק במוסר אל תרף, נצרה כי היא חייך' – היא כל ה'חיות' שלך בעבודת השם, כי על ידי לימוד המוסר מעוררים את ההרגשים, ועושים את עבודת השם בבחינת 'וחי בהם'.

אני רגיל לספר על מרן הסבא רבי שמחה זיסל מקלם זצ"ל, שפעם אחת הוא הגיע לרבו מרן רבי ישראל סלנטר זצ"ל והוא ריחק אותו מאוד. שאל רבי שמחה זיסל מה פשעי ומה חטאתי, אמר לו רבי ישראל, שמעתי עליך שאתה לומד תשע שעות מוסר ביום! ניחא שלוש שעות אני מבין, שעה בבוקר, שעה בצהריים ושעה בערב, אבל תשע שעות?! אמר לו ר' שמחה זיסל שזו עלילה, כי באמת זה לא נכון, והוא לומד רק שלוש שעות ביום. והוא הוסיף: 'אם הרב'ה היה אומר לי שאני לא אלמד מוסר – לא הייתי שומע לו!'

ובאמת צריך להבין, הרי בזמנם ה'כבוד רבו' היה כמו שצריך להיות, אם כן כיצד יתכן שר' שמחה זיסל לא ישמע בקול רבו? אלא, כמו שאם ר' ישראל היה אומר לו לקפוץ מהגג, ולאבד עצמו לדעת, ודאי שאנו מבינים שהוא צריך לומר 'עד כאן, רב'ה!', ואותו דבר אם הוא יגיד לו לא ללמוד מוסר, הרי זה לאבד עצמו לדעת, כי כל החיות וההבנה של כל התורה כולה הולכת רק עם לימוד המוסר.

לעילוי נשמתו

ראיתי ב'קיצור אלשיך' (והראה לי את זה הגר"ע ברזל זצ"ל), שהמתנות עניים שנותנים בפורים, הם עילוי נשמה לנשמת משה רבינו ע"ה. ורואים מזה שאפילו למדרגה

המוסר. וזה היה מצידו מעלה גדולה לעורר תמיד על 'מוסר', כי זה לא כל כך 'עובר לסוחר', ואילו הוא עורר על כך בכל הזדמנות, כי הוא ידע את ההכרח שבדבר, וכמו שכתוב בפסוק: 'החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך'.

מרן המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל אמר, שיכולים לעמוד שני תלמידי חכמים זה ליד זה, זה לומד את כל הסדרים כראוי, וזה גם. זה מתפלל כראוי, וזה גם, ואף על פי כן 'לא קרב זה אל זה'. והיכן נתפס החילוק ביניהם? ב'הַרְגָשִׁים'! לזה אין את ההרגש, את הלב ואת הרוח, ואילו הראשון הוא בבחינת 'וחי בהם'.

וכמו שביאר השל"ה הק' (שער האותיות אות ז, זהירות וזריזות): 'ויש לפרש מה שאמר הכתוב, אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, פירוש כענין 'לנפש חיה', שרצה לומר שיעשה בחיות ובזריזות ולא בעצלתיים'. ומה מעורר את

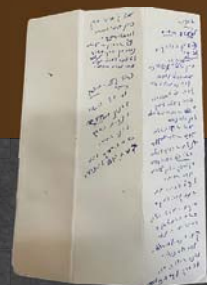
המשגיח שליט"א בתפילת ערבית בבית מדרן זצוק"ל

מכל מלמדי השכלתי

מנהג היה נוהג מרן זצוק"ל, וכל אימתו שהיה מוסר המשגיח, הגה"צ רבי אליעזר גינזבורג זצוק"ל שיחה בחדר השיעורים בישיבה, היה מגיע רבנו לתפילה מוקדם מהרגיל, ומתיישב במעבר הסמוך לשמוע את דברי המשגיח, מנהג אליו היו שותפים גם מרנן ראשי הישיבה, הגאון הגדול רבי חיים שלמה זצוק"ל, ויבלח"ט מרן הגר"ד שליט"א.

בעוד היו כאלו שחשבו שרבנו נוהג כן משום כבודו ויקרו של המשגיח זצוק"ל (אותו מינה לתפקידו מרן זצוק"ל גופא, שהיה מבוגר ממנו כמעט בשלשים שנה), הרי שרבנו הבהיר לא אחת כי הסיבה פשוטה יותר: 'מהמשגיח יש הרבה מה לשמוע ולהתחזק, ואני מבקש לנצל את ההזדמנות להתחזק בעצמי'. (בתמונה הנוספת, נראה המשגיח זצוק"ל ליד מרן זצוק"ל במעמד ברכת החמה על מרפסת הישיבה).

על כלל ישראל, שאכן גם ראו שם בעיניהם את השראת השכינה והניסים המופלאים שנעשו שם, כדאיתא במסכת אבות (ה) עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. נסים אלו היו נראים וניכרים, וכל רואה נסים אלו שהם שלא כדרך הטבע, השכיל לדעת שיש מנהג לבירה, והיה בכך חיזוק לאמונתו.

ומשחטאו ישראל, גרמו החטאים לשכינה שתסתלק ותעזוב את בית המקדש. השכינה הקדושה אינה יכולה לסבול את החוטאים והחטאים, כמו שנאמר (ישעיה א יב) 'מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי', וכשבאו בני ישראל לבית המקדש כשהם אינם נקיים מעוונות, נסתלקה השכינה והלכה לה.

אכן לא היה זה בפעם אחת, אלא בתהליך הדרגתי, וכמו ששינו (ראש השנה לא א): "אמר רב יהודה בר אידי אמר רבי יוחנן: עשר מסעות נסעה שכינה... מכפרת לכרוב, ומכרוב לכרוב ומכרוב למפתן, וממפתן לחצר, ומחצר למזבח, וממזבח לגג, ומגג לחומה, ומחומה לעיר, ומעיר להר, ומהר למדבר, וממדבר עלתה וישבה במקומה". ופירש רש"י: "נסעה שכינה – להסתלק מעל ישראל מעט מעט כשחטאו".

קמחא טחינא טחנת

הסיבה לסילוק הדרגתי זה היא כפולה: גם בשל החטאים שהוסיפו עוד ועוד, וככל שהוסיפו לחטוא כך נאלצה השכינה לעזוב עוד ועוד. אך בעיקר היה זה בשל שהשכינה ציפתה וייחלה שבני ישראל יחזרו בהם וישבו בתשובה. הרצון העליון היה שבני ישראל יראו שהשכינה עוזבת אותם יותר ויותר, ודווקא זה יעורר אותם לעצור זאת, על ידי שיחזרו בתשובה.

אך לא כך היה: בני ישראל המשיכו בחטאיהם והשכינה המשיכה להסתלק עד שבית המקדש

פְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחֲלוּ

היה זה בשנותיו האחרונות של הגאון הגדול רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל, ראש ישיבת 'תורה אור', בהן שהה הוא בביתו בחולי וחולשה.

כדרכו, הגיע מרן הגרי"ג זצוק"ל לשיחה אותה מסר בישיבת בין הזמנים בישיבת "בית שמואל", ומשם נפנה לפקוד את שריד בית מקדשנו הכותל המערבי. אלא שקודם יציאתו לכותל, סיפרו לו שבסמוך מוטל הגר"ח פ' זצוק"ל בחוליו, ובקשוהו לעלות אליו ולבקרו.

זמנו של מרן זצוק"ל היה מדוד, והיה ברור, כי אי אפשר לקיים שניהם - גם את הביקור אצל ראש ישיבת תורה אור, וגם בכותל. ועם זאת, הוא הכריע במקום: "ביקור חולים וכבוד התורה קודם". הוא עלה איפוא לבקר את הגר"ח פ' זצוק"ל, ולאחר מכן שב לבני ברק.

כבר לא השפיע קדושה כבעבר. כל מהות קדושת בית המקדש היא בשל השראת השכינה שיש בה, ומשנסתלקה השכינה הרי שנותרו שם רק עצים ואבנים בעלמא, ללא כל תועלת ומשמעות רוחנית.

הרי לנו שחורבן בית המקדש לא היה כעונש על חטאי בני ישראל, אלא תוצאה הכרחית של החטאים שהם הביאו את השכינה להסתלק מבית המקדש, לפי שאין היא יכולה לדור בכפיפה אחת עם החוטאים, וסילוק השראת השכינה הביא לכך שלא יהא בבית המקדש קדושה כי אם עצים ואבנים, שאין בהם תועלת. זהו אם כן החורבן האמיתי של בית המקדש: הסתלקות השכינה שבו, ודבר זה לא אירע כעונש אלא כתוצאה של העבירות.

וזהו איפוא מה שאמרו לטיטוס: "קימחא טחינא טחינת" - אם דומה עליך שהחרבת את בית המקדש, טעות בידך. בית המקדש כבר היה חרב בשל השכינה שהסתלקה ממנו, ואם בשל העצים והאבנים שנותרו בו, הרי שלכך אין צריכים כוחות וזכויות מיוחדים.

מטרת הגלות

באותו עניין ממש, גם הגלות שגלינו מארצנו לא באה כעונש גרידא על מעשינו, אלא יש בזה תכלית ומטרה בפני עצמו: להחזיר את בני ישראל בתשובה. כשאדם יושב תחת גפנו ותחת תאנתו אין הוא מתעורר לחשוב על מעשיו הטובים או הרעים. עולמו כמנהגו נוהג והוא ממשיך בשגרת חייו מבלי לעצור ולעשות חשבון הנפש.

הגלות לא באה אלא בכדי לזעזע את האדם ולהודיעו "מפני חטאינו גלינו מארצנו", ובכך לעורר אותו לחזור בתשובה שלמה. כשכלל ישראל נמצאים בגלות, הרי שצרה זו מעוררת אותם למחשבה 'על מה השם ככה לארץ', ומתוך מחשבה זו הם יודעים שעליהם לתקן את מעשיהם וכך הם יוכלו לחזור לארץ ישראל.

ועניין זה מבואר באריכות בהפטר פרשת פרה (יחזקאל לו טז-כח): "ויהי דבר השם אלי לאמר. בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם... ואשפוך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה. ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם שפטים. ויבוא אל הגוים אשר באו

שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארכו יצאו. ואחמול על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה. לכן אמור לבית ישראל, כה אמר השם לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם אדני ה' בהקדשי בכם לעיניהם. ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם. וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליהם אטהר אתכם. ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחוקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם. וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים".

בפסוקים אלו אנו שומעים את רעיון זה: בני ישראל ישבו על אדמתם בארץ ישראל, אלא שבמידותיהם הרעות ובמעשיהם המגונים טימאו את הארץ. ולכן, בכדי שבני ישראל יחזרו בתשובה ויתקנו את מעשיהם, הפיץ אותם הקב"ה בארצות הגוים, ובכך לעורר את ליבם לדעת את המתבקש מהם.

לא כך אירע בפועל, ובני ישראל לא חזרו בתשובה גם בהיותם בגלות, ואדרבה, הם באו אל הגוים והמשיכו לחלל את שם הקב"ה. כיון שכך ומהיות וראו והגלות אינה מסייעת לבני ישראל לחזור בתשובה, ורק נגרם בזה חילול השם גדול יותר, לפיכך מצאו עצה אחרת להחזירם בתשובה: להשיבם לארץ ישראל, ששם קדושת הארץ יכולה להשפיע עליהם למוטב ועל ידי זה יחזרו בתשובה שלימה.

נמצאנו למדים שהגלות אינה באה כעונש לבני ישראל, שכן אם מדובר היה בעונש, הרי שאם בני ישראל המשיכו לחטוא בהיותם בגלות, לא היו צריכים להחזירם לארץ ישראל, ואדרבה, היו צריכים להמשיך את העונש או שמה להחמיר בו. מכך שאנו רואים שהקב"ה השיב את בני ישראל החוטאים לארץ ישראל מוכח שהגלות לא באה אלא לעודד ולסייע את בני ישראל לחזור בתשובה, ואם אכן אין בכך תועלת, מנסים אופן אחר, והוא ההחזרה לארץ ישראל, שם יש בכוח קדושת הארץ להשיב למוטב.

ושננתם לבניך

היה זה בכינוס לתלמידי ישיבה לצעירים, בבין הזמנים - אב תש"ע • בתוך דברי חיזוק שמסר מרן זצוק"ל, העלה הוא זכרונות מפורטים מסדרי הלימוד שלו ושל אחיו - הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל, סדרים אותם הורה להם אביהם הגדול, הגאון רבי צבי יהודה זצוק"ל • להלן הדברים המלאים והמפעימים, על סדרי הלימוד שנדרשו מילדים - נערים, המעידים ש"הלימוד היה בנעימות ובשמחה" •

י. שרייבר

באדיבות מערכת "דרכי החיזוק"

התמונות באדיבות: 'לבם של ישראל' וארכיון משפ' מובשוביץ

בלי תוספות, כל דבר פעמיים. בכל יום מתקדמים כמה שמספיקים, ולמחרת חוזרים על זה וממשיכים הלאה. היינו מספיקים בערך דף גמרא בשעתיים, תחילה חוזרים על מה שלמדנו אתמול ואחר כך ממשיכים, ובסוף כל פרק חזרנו חזרה שלישית. וכך במשך החורף גמרנו כל מסכת סנהדרין, ועשיתי סיום על זה בערב פסח.

אחרי סנהדרין המשכנו מסכת שבועות שהייתה גם כן באותו הכרך, ומסכת שבועות כבר למדנו עם התוספות, הכל במהירות ובפשטות. לפעמים לא הבנו חלק מהתוספות, ורק אאמו"ר היה מבין וממשיך

מיכל יהודה (שליט"א) זצ"ל עושה כך בשיעוריו, ונותן לתלמידים לקרוא ועוזר להם בהסברת הדברים]. כך היינו עושים. התחלנו בבא קמא כבר ברוסיה כשהיינו כבני שבע או שמונה, וכאן בארץ המשכנו וגמרנו את המסכת.

ולאחר מכן היינו צריכים להתחיל מסכת אחרת, ולא היו עוד גמרות בבית, רק כרך אחד של מסכתות סנהדרין מכות שבועות מש"ס וילנא הישן, לכן התחלנו מסכת סנהדרין, ולקחנו מבית הכנסת עוד שתי גמרות קטנות בלי מפרשים, והיה אאמו"ר לומד עם הגמרא הגדולה ואנו עם הגמרות הקטנות, ולמדנו מסכת סנהדרין גם כן

בילדותי למדתי כל השנים עם אאמו"ר זצ"ל ואחי רבי יעקב (שליט"א), ואספר מעט על סדר לימודנו אז.

כשבאנו לארץ בשנת תרצ"ד היינו עדיין פחות מגיל בר מצוה, ולמדנו מסכת בבא קמא, גמרא עם רש"י. כל דבר היינו לומדים פעמיים. היו שלוש גמרות על השולחן, גמרא אחת שהבאנו איתנו מרוסיה, ועוד שתי גמרות שאאמו"ר הביא מבית הכנסת אחד מאיתנו היה קורא עם אבא עד סוף הענין, ואחר כך מתחלפים והשני קורא, כמו שעושים בחידור שנותנים לילדים לקרוא, [ושמעתי שגם רבי

הלאה, ולמחרת כשחזרנו נקלטו שאר הפרטים והבנו את הפשטות. ואחרי כל פרק למדנו גם את כל הרא"ש והר"ן כסדר, וכן את דברי הרמב"ם השייכים למסכת שבועות – הלכות טוען ונטען עד פרק ט', עם הכסף משנה.

"בנעימות ובלי לחץ"

ולמדנו ככה שלושה סדרים ביום. סדר ראשון בבוקר למדנו כארבע שעות בערך, ובאמצע הייתה הפסקה כחצי שעה שאמרו"ר נח מעט ואנו שיחקנו במשחקי הילדים, ואחרי הצהריים למדנו סדר שני עד מנחה קטנה, ולאחר תפילת מנחה היה שיעור (בבית הכנסת) במשניות, וכן למדו עין יעקב או חומש עם רש"י, עד תפילת מעריב, ואחר כך חזרנו הביתה לסדר שלישי ושוב למדנו, ואז היינו לומדים לבד מה שרצינו. הכל בנעימות בלי לחץ.

ואחרי מסכת שבועות למדנו מסכת בבא מציעא, כהמשך לענייני פרק שבועות הדיינים, וגם אז למדנו כל דבר פעמיים עם רש"י ותוספות ומה שלא הבנו – לא מתעכבים, ובסוף הפרק היינו חוזרים פעם שלישית על כל הפרק בבת אחת, וזה היה הולך מהר מאוד, כי כבר יודעים וקל לחזור, והיה הלימוד נעים ומושך ומעניין מאוד.

וכשגמרנו מסכת בבא מציעא, כמדומה שלמדנו גם את הרא"ש והנימוקי יוסף, וכן את דברי הרמב"ם השייכים למסכת בבא מציעא – הלכות טוען ונטען, והלכות מלוה ולוה, ענייני ריבית ועוד.

ואחרי בבא מציעא המשכנו בבא בתרא גם כן באותה הצורה, וכן את המשך דברי הרמב"ם טוען ונטען מפרק ט' הלכות חזקת קרקעות, ואחר כך למדנו מסכתות נדרים, קידושין ומכות.

ולאחר מכן התחלנו ללמוד מסכת פסחים, ואמרו"ר גם היה אומר שיעורים לבעלי בתים אחרי מעריב, ואמר שיעורים על מסכתות ברכות ושבט, וכמדומה שדילג על מסכת עירובין, ואנו כילדים ישבנו והקשבנו לשיעורים, וקלטנו משהו מזה.

אני זוכר, שהתחלנו ללמוד מסכת פסחים בראש השנה לאחר התפילה, שאז היינו ברמת השרון, ולא היו מאריכים שם בתפילה כמו בישיבה, ובשתיים עשרה בצהריים כבר גמרו את התפילה, והלכנו הביתה ועשינו קידוש ואחר כך התחלנו ללמוד מסכת פסחים, ולמדנו גם כן גמרא רש"י ותוספות ורמב"ם. במסכת זו למדנו גם טור ובית יוסף ומגן אברהם, הכל מהר ובפשטות, ועד ראש חודש שבט כבר סיימנו את כל המסכת ארבע פעמים!

וכיון שבפסחים יש ענייני קדשים אמר אאמו"ר שנתחיל ללמוד סדר קדשים, וגם אמר, ששמע שהגר"מ שפירא בישיבתו בלובלין למד קדשים, והתחלנו אז ללמוד מסכת זבחים. ואמנם עדיין לא היו אז חידושי הגרי"ז, אבל היה 'אסיפת זקנים' ו'זבח תודה' של החפץ חיים, וכן קרן אורה רש"ש ועוד, ולמדנו כדרכנו כל דבר פעמיים, ובסוף כל פרק חזרנו שוב פעם שלישית, ופעם רביעית בסוף המסכת. ואחר כך למדנו גם את הרמב"ם, הלכות פסולי המוקדשים ומעשה הקרבנות.

ובדרך זו למדנו כל סדר קדשים, גם מסכתות תמיד קנים ומידות, חוץ ממסכת חולין שלא למדנו, כי זה ענייני יורה דעה ולא קדשים, וכמדומה שלמדנו המסכתות למפרע ולא לפי הסדר, וסיימנו במסכת בכורות, ולמדנו גם את כל הרי"ט אלגאזי, הכל בצורה פשוטה וקלה.

לפעמים הייתי שואל בסברא ואאמו"ר היה עונה ומסביר, ושוב הייתי שואל על התירוק, וגם על זה היה

בביקור מרן הרב מפוניבז' ברמת השרון. מאחורי הרב נראה מרן הגרי"ג, ובצד (אוחז במגבעתו) נראה הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל

האחים מרנן רבי גרשון ורבי יעקב בילדותם, עומדים לצד דודם. התמונה צולמה ללא כיפות לשם מסמך רשמי מטעם המדינה

את מרנן החזו"א והגרי"ז זצ"ל, ואמרו לו שניהם כי טוב הוא עושה בזה שהוא בעצמו לומד איתנו, וטוב שימשיך ככה ללמוד איתנו.

וזו הייתה הפעם הראשונה שהיה אאמו"ר אצל הגרי"ז, בשנת תש"א, ודיבר איתו בלימוד בענין הידור מצוה, והגרי"ז נהנה מדבריו ושאל אותו כמה שנים אתם בארץ? והשיב אאמו"ר, שבע שנים, ואמר הגרי"ז בפליאה שבע שנים אתם בארץ ועדיין לא שכחתם איך ללמוד... כי היה רגיל שבאים אליו ואומרים חידושי תורה שלא בישרות, ואילו אאמו"ר דיבר טוב, וביקש לשבחו על כך, ולכן אמר בחריפות כדרכו: כבר שבע שנים אתם בארץ ועדיין לא שכחתם איך ללמוד...

ובספרו (בהלכות חנוכה) מביא הגרי"ז מדברי אאמו"ר 'ולדבר זה עוררני אחד מן הרבנים

עונה, אך כששאלתי פעם שלישית היה פוסק ואומר 'די בזה, ואין צורך להתעכב יותר'.

ואחרי סדר קדשים התחלנו ללמוד מסכת יבמות, ואז כבר היה אאמו"ר טרוד יותר, והוצרך לנסוע לפעמים, ולמדנו מסכת יבמות במשך כשנתיים, ואז גם היה לי זמן ללמוד ולעיין לבד, והייתי רואה את הרשב"א והרא"ש וכן רבי עקיבא איגר וחזון איש לפעמים.

"אחד הרבנים בפה"

ובאותה העת הסתפק אאמו"ר אולי לא טוב הוא עושה במה שאינו שולח אותנו לישיבה, והיה אורח שביקר בביתנו ואמר שאם נישאר בבית אנו עלולים להיות בעלי גאוה ולחשוב שאנו כל העולם... ושאל אאמו"ר

בפה ארצנו הקדושה' ונדפסו הדברים גם בספרו של אאמו"ר – הוד צבי.

ואחר כך המשכנו עוד תקופה ללמוד בבית, אבל ראינו שהזמן מתבזבז, והיו הפרעות, והחלטנו ללכת לשיבה. ובחודש אלול תש"ב הלכנו לשיבת לומז'ה אני ואחי רבי יעקב, ולמדו אז בשיבה מסכת בבא בתרא פרק מי שמת, אבל אנחנו כבר ידענו את זה ממה שלמדנו בבית עם אאמו"ר, ולכן התחלנו ללמוד גם מסכת סוכה, הכל מהר ובפשטות, ומתחילת חודש אלול ועד סופו גמרנו מסכת סוכה.

וכתבנו אז מכתבים לאאמו"ר, ולא היה לנו בחדר שולחן לכתוב עליו, והייתי הולך לחנות שמוכרים מעטפות ובולים, ושם היה מקום לשבת ולכתוב, וישבתי וכתבתי שם ממה שנתחדש לנו במסכת סוכה. גם יש מכתב מאחי רבי יעקב שכותב כי הוא יושב כעת בחדר על המיטה, ומחזיק קופסת פח לכתוב עליה, ולכן הוא מקצר, אבל עוד מעט גרשון נ"י ילך לחנות לקנות בול ומעטפה ושם יוכל לכתוב יותר... אלו היו התנאים אז.

והיו שם בשיבה שני מתמידים גדולים, רבי אליהו מישקובסקי ורבי שמואל גרוסברד, שהיו לומדים ברציפות ובהתמדה מבוקר ועד ערב: לאחר תפילת שחרית היו מזדריים ואוכלים בזמן קצר, ומיד אחר כך ישבו ללמוד בלי הפסקות עד תפילת מנחה, ולאחר מכן הפסיקו מעט לארוחת הצהריים ושוב חזרו ללמוד עד סדר מוסר ותפילת מעריב, וגם אחרי ארוחת ערב המשיכו ללמוד עד שעות הלילה המאוחרות, רבי אליהו מישקובסקי למד עד אחת עשרה וחצי, והיה לומד מסכת חולין בלי חברותא, ורבי שמואל גרוסברד למד עד שתיים עשרה, ואחר כך הוחשכה הישיבה.

ורבי יעקב אחי למד חברותא עם רבי שמואל גרוסברד, ולמדו בקיץ תש"ג מסכת קידושין, והייתה דרכם ללמוד עם כל האבני מילואים וכל הרשב"א וכל הריטב"א, ובאותו הזמן היה בשיבה רק כרך אחד או שניים של חידושי הרשב"א, והיה ממונה אחראי על זה שמי שהיה צריך את הרשב"א היה ניגש אליו ומקבל לפי התור ואחר כך מחזיר לו, והם למדו את כל קידושין עם כל הרשב"א וכל האבני מילואים ששייך לסוגיות, והתקדמו בהספק ובמהירות, כמדומני שגמרו כל פרק ראשון והתחילו האיש מקדש.

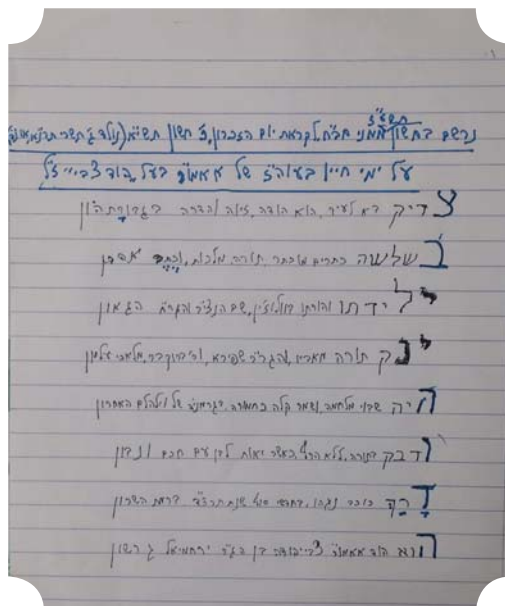
גדול שימושה

ולאחר קצת יותר משנה מיום שבאנו לשיבה, אמר אאמו"ר כי הוא רואה שהצלחה בשיבה אינה כפי שחשב, ועדיף שנחזור ללמוד איתו בבית, וחזרנו לביתנו בחג הסוכות תש"ד.

אמנם לאחר זמן קצר נודע כי מרן הרב מפוניבז' חושב לפתוח ישיבה, ולקח את מרן רבי שמואל רוזובסקי לראש ישיבה, ורבי שמואל בא אלינו לרמת השרון ודיבר עם אאמו"ר שהרב מפוניבז' רוצה לפתוח ישיבה והוא רוצה שנבוא ללמוד שם, ואמר אאמו"ר, כי הרב מפוניבז' הוא אישיות שכדאי לשמשו, וכדאי שיהיה לנו שימוש חכמים אצלו.

ובחודש כסלו תש"ד נפתחה הישיבה עם עוד ארבעה בחורים חוץ מאיתנו, רבי חיים פרידלנדר, רבי אורי קלרמן, ואחד שהיה אחיין של רבי שמואל, ועוד אחד יותר צעיר שבסוף היה חולה.

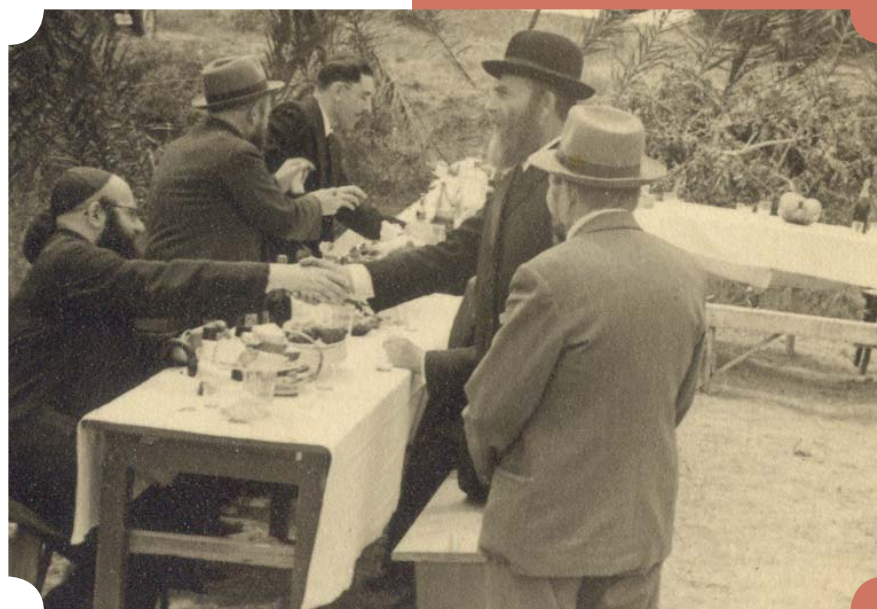
ולמדנו אז בבית הכנסת 'הליגמן', שם היו סדרי הלימוד והשיעורים, ואכלנו ב'בתי אבות', וגם התפילה הייתה בבתי אבות ביחד עם ילדי

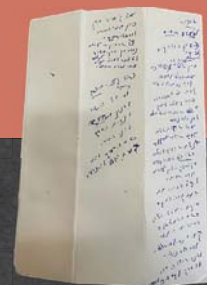
שיר אותו כתב בכתב ידו הגאון הגדול רבי יעקב צוק"ל על אביהם, כשהשורות נפתחות בראשי תיבות "צבי יהודה"

האחים, מרן הגר"נ והגר"י צוק"ל, ויבלח"ט הגר"ש אדלשטיין שליט"א, על ציון אביהם ברמת השרון

הגרצ"י זצ"ל (מימין)

טהרן. שכרו לנו חדר לשינה בצריף ביתו של רבי מיכל יהודה, שהיה כולו שני חדרים, סלון וחדר שינה, ובמטבח היו אוכלים, והייתה ספה אחת בסלון, וקנו עוד מיטה מהשיבה, ושם ישנו אני ורבי יעקב, ורבי מיכל יהודה היה בא לפני השינה ומדבר איתנו בלימוד.

רבי שמואל אמר אז את השיעורים במסכת בבא מציעא, והתחלנו בחודש כסלו מדף ב', ובסוף אדר הגענו לאמצע פרק הזהב! ואחר כך בקיץ המשכנו פרק איזהו נשך, השוכר את האומנין, השוכר את הפועלים, וגם התחלנו פרק השואל כמדומני, ולפעמים בשיעורים היו מדלגים על דפים היכן שאין הרבה מה להוסיף, והיו משלימים לבד בסדר א', ובסדר שני חזרו על השיעורים ואחר כך למדו מסכת אחרת.

וכשבאו להציע לי שידוכים נכנסתי למרן החזון איש, ואמרתי כי אני רוצה להמשיך בישיבה ששם מקבלים הדרכה בלימוד, ואמר לי החזון איש: הדרכה בלימוד כבר קיבלתם מהאבא, ועתה רק צריכים להיזהר שלא לקלקל... ואמנם עדיין היה לי נוקפי בדרך הלימוד שלמדתי, כי ראיתי שיש דברים שאצלי הם פשוטים ולאחרים אינם פשוטים, וכן להפך, אבל אחר כך הייתי כמה פעמים אצל מרן הגרי"ז צ"ל ודיברתי איתו בלימוד וראיתי שגם הוא נוקט תמיד את הפשטות.

ופעם דיברתי איתו על איסור העבודה לכהנים פרועי ראש, ומכוח קושיא רציתי לחדש שלא העבודה אסורה, אלא האיסור הוא להיות פרוע ראש בשעת העבודה, כי זה גנאי לעבודה, וכמו שמצינו מחלוקת הראשונים באבל שאסור בתפילין, אם האיסור הוא מצד שתפילין הם סתירה לאבלות, או שזה גנאי לתפילין שאבל יניח אותם (א"ה. עיין בזה בשיעורי רבינו זצוק"ל לכתובות דף ו'), וכך גם בפרוע ראש אולי האיסור הוא מצד שזה גנאי לעבודה, ומרן הגרא"מ שך צ"ל היה אז אצל הגרי"ז ונטה להסכים לזה, אבל הגרי"ז לא הסכים ואמר שלא מסתבר כך, אלא האיסור הוא העבודה, כמו בעל מום שאסור בעבודה.

וכך ראיתי תמיד שהוא רוצה את הפשטות, ומזה

מרן זצוק"ל מעתיר על ציון אחיו הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל ברמת השרון

וזקנו זצוק"ל:

וזקני גמר את הש"ס בגיל שלוש עשרה, ותחילה למד עם חברותא, והיו לומדים בכל יום שבעה דפים גפ"ת עם קצת מפרשים, ובשבת חזרו על מה שלמדו כל השבוע. אבל החברותא לא היה בריא, ואחרי חצי שנה התחיל לירוק דם ולא היה יכול להמשיך ללמוד, וזקני המשיך לבד וסיים באותה שנה את כל הש"ס. ואמנם במשך חייו חזר עוד פעמים רבות על הש"ס, אבל אמר שעיקר ידיעתו היא מאותה הגירסא דינקותא.

נחה דעתי להמשיך כמו שלמדתי, ואמנם גם בישיבה קיבלנו והוספנו הרבה, אבל הדרך להבין מה הישרות ומה לא ישרות נשאר כמו שקיבלנו מאאמור"ר זצ"ל, ואאמור"ר קיבל כן מאביו זקני בעל חידושי 'בן אריה', שלמד איתו בילדותו.

עטרת זקנים

וכאן עבר מרן זצוק"ל לתאר את גדלותם של אביו

חֶבֶם לֵב יָקָח מִצֹּת

מוכן הוא מרן זצוק"ל לנסיעה, לבוש במעילו וכובעו, ופניו מועדות לרדת מהבית אל הרכב שיאסוף אותו למקום חפצו. ברגע האחרון קודם היציאה מהבית, מתקבל עדכון על עיכוב של מספר דקות.

רבנו מתיישב על כסא במסדרון הבית, מוכן ליציאה ולנסיעה, והוא 'חוטף' עוד שתי דקות של לימוד בחובת הלבבות.

שבת אחים גם יחד

בפתקאות המופיעות לפנינו (באדיבות 'לבם של ישראל'), מופיע דין ודברים בין האחים מרגן רבי גרשון ורבי יעקב זצוק"ל, על אודות פרשיה בתורה.

הפתקים נכתבו בתקופה בה ניטל כח הדיבור מהגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל, והוא העביר את מסריו בכתב. מרגן הגרי"ג העביר לו אז שאלה בפרשת ויחי, העוסקת במעשה יוסף ואחיו.

וזה לשון מרגן הגרי"ג בשאלה:

"(מובא) במדרשים שיוסף לא מחל לאחיו על הצער שגרמו לו, וזה הי' הטעם של עשרה הרוגי מלכות. קשה, למה לא מחל להם, הרי בקשו ממנו מחילה".

כלומר, הנה בפרשת ויחי נאמר שהאחים בקשו מחילה מיוסף: אָנָּה שָׂא נָא פְּשַׁע אֲחִיקָה וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גְּמִלוּךְ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפָשַׁע עַבְדִּי אֱלֹקֵי אֲבִיקָה.

הגרי"ג מביא מהמדרשים שיוסף לא מחל - וכפרה על חטא זה נהרגו עשרה הרוגי מלכות. על כך מקשה מרגן הגרי"ג, מדוע אכן יוסף לא מחל, אחר שהאחים בקשו את מחילתו?

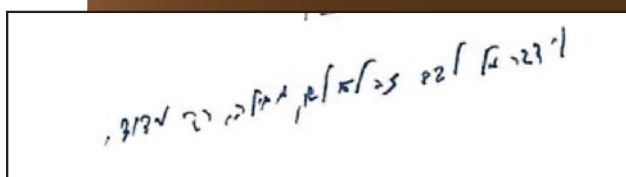
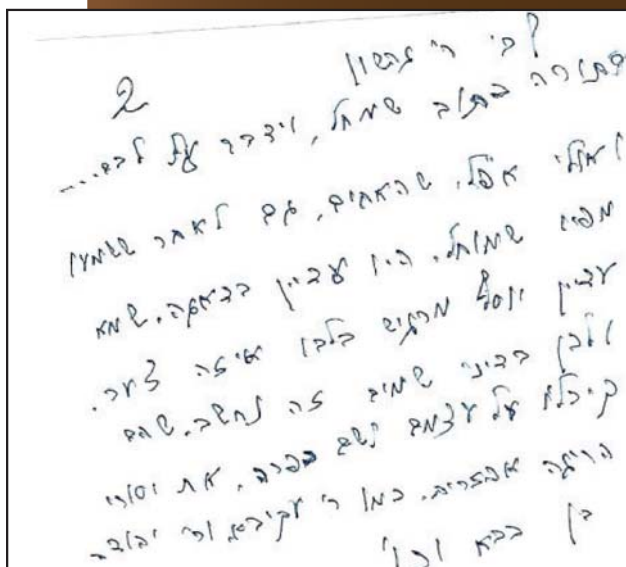
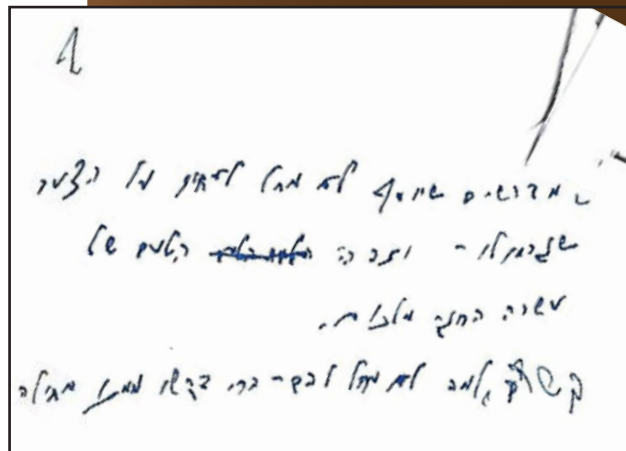
במכתב התשובה, כותב רבי יעקב כך - כשהוא חולק על ההנחה שבשאלתו של אחיו:

"לכ' ר' גרשון, בתורה כתוב שמחל, זיידבר על לבם... ואולי אפ"ל, שהאחים, גם לאחר ששמעו מפיו שמוחל, היו עדיין בדאגה שמא עדיין יוסף מרגיש בלבו איזה צער, ולכן בדיני שמים זה נחשב שהם קיבלו על עצמם לשם כפרה את יסורי הריגה אכזרית, כמו ר' עקיבא ור' יהודה בן בבא וכו'".

כלומר, סבור רבי יעקב שיוסף כן מחל לאחים, וזאת, מלשון הכתוב "וַיִּנָּחם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם". אמנם, למרות שמחל, כיון שמצידם היו הם סבורים ודואגים שמא עדיין חש הוא צער בלבו, ע"כ קבלו על עצמם את יסורי ההריגה האכזרית של הרוגי מלכות.

אלא שדעתו של מרגן הגרי"ג לא נוחה מפירוש זה, והוא מגיב:

"זיידבר על לבם זה לא לשון מחילה, רק עידוד".

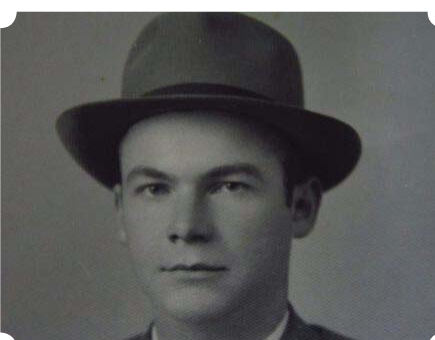
ולאחר נישואיו עבר לשיבת וואלוז'ין ולמד שם במשך שש שנים אצל מרגן הגר"ח מברסק, והיה אז יהודי עשיר בשם ברודסקי שתרם קרן קיימת להחזקת עשרה אברכים מצוינים שנבחרו על ידי הנצי"ב, ואחד מהם היה זקני, וכן הגאון רבי שמחה זליג ריגר, הדיין מברסק, ועוד גדולי תורה מופלגים, ושמותיהם כתובים בספרים על וואלוז'ין, וזקני נקרא שם 'רבי גרשון קמניצער', ולמד שם שש שנים, עד שנתמנה להיות רב.

ואמור"ר סיים את הש"ס בגיל ארבע עשרה, ואמר לנו שזה היה מצוי באותה תקופה שידעים ש"ס בגיל צעיר, ולפעמים היה בא לביתם רב מאחת העיירות הסמוכות, והיה מביא איתו את בנו הצעיר שהיה בן גילו של אבא, והיו הרבנים מדברים בלימוד, והילדים גם כן משתתפים בשיחתם ושואלים ועונים ומביאים ראיות מכל חלקי הש"ס.

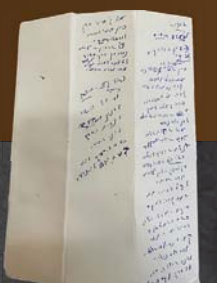
ויש גם היום תלמיד חכם בבני ברק שלומד עם צעירים מכיתות ז' או ח' גמרא עם רש"י בהספק כשני דפים ליום ומסיימים את הש"ס בשלוש שנים, ואני מכיר ילדים שלמדו אצלו וגמרו את הש"ס, והם גם חוזרים על זה וחוזרים, ומדברים איתם בענייני קדשים והם מכירים ויודעים את העניינים. ככה למד אמור"ר עם זקני, וכך היה לימודו איתנו.

האבא, הגאון רבי צבי יהודה זצ"ל

בצעירותו

בחתונת הגרמ"ש אדלשטיין שליט"א. לצד החתן יושבים מרן הגר"ג, הגר"י, והגיס הגר"י גרשונביץ זצוק"ל

ותורה אור

באמצע שיעורו של מרן זצוק"ל בחדר השיעורים בישיבה, כבה האור בשל הפסקת חשמל. למקום הובאה מנורת לילה, ולאורה, המשיך מרן זצוק"ל ללמוד וללמד באהבה.

ראש ישיבת פוניבז' מרן הגאון
רבי דוד פוברסקי זצוק"ל:

עם זקני ארץ

עץ עושה פרי

הרב א. הכהן

בשנת תש"ה הביא מרן הרב זצוק"ל לישיבה את מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל, ומני אז החלו להקבע הסדרים בישיבה הנבנית והולכת. "סדרי הישיבה הקדושים" – ביטוי המוכר לכל חניכי הישיבה מאז ועד היום הזה – נקבעו בהשראת רבי דוד ובהכוונתו.

שיעורים – יומיים החלו להיקבע במסכתות נבחרות על סדר הדף, ושיעורים – כלליים נוסדו אף הם כשהם מתבארת הסוגיא מתוך מרחבי הש"ס. כמו כן נקבע לימוד המוסר: 'שמועסן' – הלא הם שיחות-המוסר לכלל בני הישיבה, ו'ועדים' מחולקים לפי גילאים, ולפי ספרים, כשהכל נעשה תחת הכוונתו והדרכתו של המשגיח הגה"צ רבי אבא גרוסברד זצוק"ל.

לאחר פטירתו הפתאומית של רבי אבא זצוק"ל, מילא את מקומו מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל, עד שנת תש"ח שבה הגיע חניך קלם נוסף – מרן המשגיח הגה"צ רא"א דסלר זצוק"ל, שב-8 שנותיו בפוניבז' הנחיל נחלה לעד.

"זכורני" – מספר לנו הרה"ג ר' יוסף צבי ריינהולד שליט"א, תלמיד קרוב וותיק למרן רבי דוד זצוק"ל (שממנו כל העובדות ברשימה שלפנינו) – "כיצד הגיע יום אחד הגאון הגדול רבי יעקב אדלשטיין לשיעוריו היומי של רבי דוד, כשעל פניו הנעימות שמחת חג של ממש. הוא פשט את מעילו וכובעו, התיישב בין הבחורים הצעירים, ואמר: 'היום הזה נכנס נכדי לשיעור ג' של רבי דוד, אז ביום-טוב הזה אני בא יחד עמו, ואהיה יחד עמו כפי שהייתי לפני שני דורות'.

יצוין, שכאשר לאחר השיעור ניגש רבי יעקב זצוק"ל בין התלמידים לרבי דוד, הוא לא נענה בשום יחס חריג מעבר למענה על תכני השיעור, רק לאחר תפילת מנחה, רבי דוד לחץ את ידו בהתרגשות".

בשנת תשט"ו, דיבר מרן הרב זצוק"ל עם רבי דוד זצ"ל שצריך להוסיף עוד רמ"ם בישיבה. מרן הרב שיבח אז את הפירות של פוניבז' (שהיו מתלמידי רבי דוד עוד מתל אביב), מרנן הגאונים רבי שלמה ברמן זצוק"ל ויבלח"ט מרן הגרב"ד שליט"א. (אגב: רבי דוד מעולם לא התייחס אליו כבן בתוככי הישיבה). אמר לו רבי דוד: "אבל בלי רבי גרשון, שהוא כבר ר"מ ותיק בישיבה, והוא 'עץ עושה פרי' הממשיך לשמר את הדרכים, אי אפשר להם להיות רמ"ם בלעדיו!" וכך מינה הרב שלושתם. בעת המינוי כאשר כולם ניצבו בפני מרנן הרב זצוק"ל ורבי דוד זצוק"ל, ביקש רבי דוד שרבי גרשון ינחה אותם ויהא בראשם.

המעלות שבכל אחד

כל מחזור חדש של תלמידים שנכנס לישיבה, למד במשך שתי השנים הראשונות אצל שלושת הר"מים במתכונת של 'ר"מ עיקרי', 'ר"מ מקביל', ו'ר"מ נוסף'. כלומר: הר"מ העיקרי לימד מר"ח אלול עד לאחר חנוכה. אחר כך למדו אצל ר"מ נוסף מחנוכה ועד סוף החורף. אחר כך אצל ר"מ שלישי שלימד לזמן קצר – מתחילת אייר ועד לאחר שבועות, ואחר כך שוב חזרו ללמוד אצל הר"מ העיקרי. "רבי דוד הסביר לי" – אומר הרב ריינהולד – "שהמטרה היא, שעיקר לימודם יהיה עם הר"מ העיקרי, אבל חייבים להכיר גם את סוגים נוספים, ולשם כך נקבע הסדר הזה עם הר"מ המקביל והר"מ הנוסף".

"וכאן" מתאר הרב ריינהולד, "פירט לי רבי דוד את הייחודיות שיש לכל ר"מ ור"מ בישיבה. פעם גם אמר לי, שיש מחזורים בישיבה שיועדים טוב מאד 'ללמוד' גמרא וראשונים, ויש מחזורים שיועדים יותר טוב 'לחשב' גמרות וראשונים, ויש שיועדים טוב 'להקיף' גמרא וראשונים. ובהתאם לזה, נקבע

לאחר התפילה בליל ש"ק, הגאון הגדול רבי שלומק'ה ברמן זצוק"ל היה מלווה את רבי דוד (בשבת בבקר הוא היה מתפלל בביהכ"ל לדרמן עם חמיו מרן הסטייפלר זצוק"ל), ורבי גרשון ויבלח"ט רבי בערל – היו מדברים איתו לאחר התפילה בשבת בבוקר.

שבת אחת, לאחר שרבי דוד סיים לקבל את הבחורים והאברכים לברכת 'גוט שבת', התלוונו אחריו כמה תלמידים על מנת לדבר על השיעור כללי של יום חמישי.

בשביל המעבר בין הטורים היו עוד כמה שהתייעצו עם רבי דוד, וכשהוא הגיע לסוף הטור, ניגש אליו ראש-ישיבה פלוני שהיה מבוגרי הישיבה והיה מתפלל בשבתות בישיבה. הלה, שידע על תפקידו של רבי דוד בעת הזו, ניגש אל רבי דוד, ואמר לו: 'הראש-ישיבה יודע, גם אצלנו לומדים בבא קמא, אז הראש-ישיבה ישאל גם אותי איך לומדים אצלנו...'

"נו", – אמר לו רבי דוד – "מה דיברת בשבועיים הראשונים? הרי אלו

הם הימים הכי טובים שקובעים את כל ה'זמן'?" הלה ענה: "הראש-ישיבה ידע, אני אמרתי 13 שיעורים בחקירה האם ממון המזיק חייב מצד הפשיעה, או משום שמה שממונו מזיק מחייב. מה הראש-ישיבה אומר בזה...?"

רבי דוד נטל את ידו של תלמידו הראש-ישיבה, והיפנה את מבטו לצד ימין – שם מתחת לעזרת הנשים היה ממתין לו תמיד רבי גרשון שיגיע תורו. הוא קרא לו: ר' גרשון ר' גרשון, קום א הער (בא לכאן). רבי גרשון מתקרב, רבי דוד אחז בידו – בעודו אוחז בשמאלו בידו של אותו ראש-ישיבה, ואז פנה ושאל את רבי גרשון: "נו, וכמה שיעורים אתה דיברת – אם זהו פשיעה או ממונו המזיק?"

"לא דיברתי על זה בכלל" – ענה מרן רבי גרשון, והמשיך להסביר – "עוד מעט אגיע לדף ט ע"ב ושם במשנה יש רש"י מפורש שמביא את שני הצדדים הללו, ואני חושב שאחרי שיידעו את כל הגמרות עד דף ט, את האבות ואת התולדות ואת דין צרורות, ואת הריבויים של במה-הצד, ואפילו תשלומי מיטב, ואז במשנה שבדף ט נלמד את הרש"י מה עושה את ה'הכשרת' בנזק, וכאשר יודעים כל כך הרבה בבבא קמא, אז אפשר על פי כל הגמרות והראשונים להבין טוב את שני הצדדים הנ"ל שהם מפורשים ברש"י רק בדף ט'. אבל לפני שידעו 'משהו' בבבא קמא, מה יש לחקור, כשלא יודעים עדיין כלום, לעומת ההבנה שתהיה כאשר כן יודעים..."

כידוע, עד תקופה קצרה לאחר פטירתו של מרנא רבי דוד, המשיך רבי גרשון וסידר קידושין לתלמידי הישיבה שחתונתם לא הצריכה אותו לנסוע מחוץ לבני ברק. פעם פגש אותי כשהגיע לעריכת חופה, והוא קורא לי ואומר לי: 'בוא תראה איך שאני נוהג כמו הרב'ה (רבי דוד פוברסקי). אני קודם כל מבקש שיתנו לי את הטבעת. זה הדבר הראשון שרבי דוד היה עושה, כי פעם אחת (!) אירעה תקלה, ובעוד רבי דוד מסדר קידושין 'נעלמה' הטבעת, והיתה שם בהלה והרגשות לא טובות ולא נכונות... ומאז, רבי דוד דבר ראשון היה לוקח את הטבעת אליו, כדי שלא יהיו טרודים ובהולים, וכך גם אני נוהג' – והוא מראה לי את הטבעת בכף ידו."

לכל מחזור משגיח התואם לעיקר לימודם בגמרא, כי הלימוד משפיע על המוסר, והמוסר משפיע על הלימוד; יש מחזור שמתאים להם יותר רבי חיים פרידלנדר, ויש שטוב להם רבי דוד זינגרביץ, ויש שטוב להם רבי ראובן גינזבורג.

ועוד אמר לי רבי דוד זצ"ל, שכשהתלמידים עולים משיעורי א' וב' אל שיעור ג', יש שם ג' רמ"ם (מרנן רבי שמואל, הרב שך ורבי דוד עצמו) ולפעמים הרמ"ם של שיעור ג' מכינים את עצמם לקראת הלומדים העולים אליהם, כי הם בנויים מאד טוב.

יש להזכיר, שראשי הישיבה כולם הכירו היטיב את כל התלמידים, משום שבמשך זמנים ארוכים בשעות אחר הצהריים היו מבחנים של הראשי-ישיבה בחדרים ב'שערי אשר'. מרנן הרב שך ורבי דוד, וגם שאר הרמ"ם בחנו שם, ועל פי המבחנים הללו, ידעו הראשי ישיבה מה מצבם הרוחני של התלמידים."

הרב ריינהולד ממשיד: "כשרבי דוד פירט את המעלות על פיהן הם בחרו רמ"ם, הוא אמר לי כך: יש בירושלים שוק מחנה יהודה (הוא ביטא את זה בלשון-הקודש, כפי שקוראים בתורה בפרשת

הדגלים 'מִחֲנֵה יְהוּדָה'...), אם אשה רוצה לעשות סלט ירקות טוב, היא לא הולכת לחנות ירקות שהמוכר מוכר את 'הכל', אלא הולכת למוכר הוותיק של העגבניות, ששנים רבות הוא מוכר רק עגבניות, כי הוא 'מיבין' בזה. ואחר כך הולכת למוכר מלפפונים הוותיק, כי הוא 'מיבין' בזה. ומזה היא עושה סלט בריא. כך צריך שכולם ישמעו מפי כולם, כדי שייצאו ה'פירות' הטובים שמעותדת פוניבז' להוציא..."

והנה, אותו ר"מ עיקרי – רבי גרשון, ספג לתוכו את העקביות וההליכה בדרכים שראה אצל רבותיו, משל היה חניך קלם, אף שלא דרך שם מעודו. הוא אצר לתוכו הרבה מאד תורה, והרבה מאד מוסר ויראה – עבודת ד' שהיא תורה. וכפי שהיה אומר רבות בשיחות: כל לימוד התורה, כמו במסכת בבא בתרא או מסכת אחרת, הכל בונה אצל הלומד מלבד הלימוד עצמו, גם עוד ועוד לימודים של 'הבא ליטרה' – לא פחות!

מרן רבי גרשון עצמו כמעט שלא החסיר מהשיחות מוסר שמסרו המשגיחים וראשי הישיבה כל ימיהם, בעודו עומד בינות לבחורים, ואף שואל ומבקש הסברים על דברי רבותיו ככל שאר התלמידים. ואם היה תלמיד שבירר את הדברים, היטה אף הוא את אוזנו למצוא בהירות והסברה. כל זה בהיותו ר"מ עיקרי מהכי ותיקים שבישיבה!

קביעות בשב"ק

לראש הישיבה מרן הגאון רבי דוד זצוק"ל היה גם תפקיד שנקבע לו על ידי מרן הרב מפוניבז' – בכל שבוע עליו להיות בקשר עם הרמ"ם והמשגיחים ולשמוע מהם אודות כל הבחורים. אנחנו ראינו זאת מידי ליל שב"ק, כשהמשגיח הגה"צ רבי חיים פרידלנדר זצוק"ל היה מתייצב לפני רבי דוד ומשוחח איתו בין קבלת-שבת לבין תפילת ערבית, ומידי פעם רבי דוד היה מתרומם ורבי חיים היה מצביע על איזה בחור מסוים.

כך מקובל לנו מבית אבא

ככלות השלושים: שיחה במעונו המיותם של מרן זצוק"ל עם בניו יבלח"ט, הגאון רבי צבי יהודה שליט"א מראשי ישיבת 'ארחות תורה', והגאון רבי ישראל שליט"א מראשי ישיבת 'בית מדרש עליון' | סמוך לשולחן המיותם יוצאים הבנים בעקבי האבא הגדול, המלאך שהכה - על פי דרכו - על קדקדם, וגידלם לתורה | ה'צבי וישראל' - על במותיך, אבי אבי |

הרב גרשון טברסקי

הישיבה זצוק"ל, יושבים שוב הבנים שליט"א, כשתילי זיתים סביב לשולחנו של אביהם, הלא הם בניו, הגאון רבי צבי יהודה אדלשטיין שליט"א מראשי ישיבת 'ארחות תורה', והגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א, מראשי ישיבת 'בית מדרש עליון'.

הגר"י שליט"א מהלך בבית לראשונה מאז תום השבעה, והמבע אומר געגוע וכאב עמוק - שנכבש באותו כוח השלטון על החושים, מורשה מבית האבא הגדול זצוק"ל,

שניטלו, לוחות שהיו כתובים מכתב אלוקים, לוחות שהיו עדות לבאי עולם על התורה המגדלת את האדם לדמות ענקים המעניקה חמה בקומתה. לוחות שהיו אורים ותומים לכל אשר ישאל בדבר האלוקים.

ניטלו הלוחות, ונותר רק הכאב חרוט על לוחות לבם של כל ישראל.

אל השולחן המיותם שממנו יצאה תורתו של מרן ראש

המדרגות ברחוב ראב"ד 17 מיותמות, מבטאות את החלל הגדול שנוצר, ריק שהולך ומתעצם ככל שמתקרבים אל הדלת. נכנסים, והכול כמו קפוא על מקומו. המסך שהיסך - מוסט ושוב לא יחצוץ, כי נותרנו אנו היתומים משני עבריו.

הריק זועק מהכתלים הקדושים. אבן מקיר תזעק וכפיים משולחן פשטני יענה כנגדו, על לוחות העדות

הבנים הגאונים שליט"א בבית המיוחס, בשיחה ל"יתד נאמן"

מעולם לא ראינו אותו כועס או מגביה את קולו. לא היה בבית מושג כזה. גם לא להלחיק, לא יצרו לחץ. הייתה פעם סוג של תגרה בין הילדים שנדמה שהיה שעוד מעט תגיע להרמת יד.

אבא זצוק"ל למד אז חברותא עם הגאון רבי ישעי' לפין שליט"א שהזכיר לי לאחרונה את המקרה. הוא פנה לילדים ואמר: 'פן יוסיף, פן יוסיף'.. דהיינו שמי שמרביץ עובר על 'פן יוסיף' להכותו. זה היה מספיק עבורנו.

הגרצ"י שליט"א: דרך זו הייתה לא רק עם בני הבית, אלא גם בחינוך התלמידים. נדמה שמעולם לא העיר ישירות לתלמיד, אלא הכול בדרכים עקיפות מתוך סבלנות ומתינות.

פעם אבא זצוק"ל הזכיר בשיעור תוספות, היה בחור שרוח נערו נתפסה בו, ובזיחות הדעת שאל 'איפה יש כזה תוספות'? היה נשמע שהוא מטיל ספק באמיתות המקור. הגיב לו אבא זצוק"ל: 'צריך אמונת חכמים'... הוא לא פגע בו, אבל העביר לו את המסר של ההערה הפנימית.

הגר"י שליט"א: הוא היה ער מאד לזהירות בהרגשה של תלמידים, אפילו ילדים. סיפר המלמד בכתה ח' ב'תורת אמת', הרב שפיגל זכרנו לברכה, שכחלק מפרס על החזרה הוא שלח שני ילדים להיבחן אצל אבא זצוק"ל.

לאחר שבחן אותם, כתב להם אבא זצוק"ל על פתק ששניהם ידעו מצוין. לפתע הבחין שהילדים מתלחשים

דוגמה נוספת ראינו את זה בעניין קריאת עיתון. בשנים האחרונות לא קרא בכלל, אבל גם בשנים שהיה קורא – הוא הקפיד לעשות זאת בעמידה, את מה ששייך לקרוא בעמידה, אי אפשר הרי לקרוא מאמרים שלמים בעמידה...

הגר"י שליט"א: אירע שאחד הנכדים נכנס וישב וקרא עיתון מדי בעיון... האבא לא אמר לו כלום. למחרת הביא הגאון רבי משה מרדכי שולזינגר זצ"ל ספר חדש שחיבר, האבא אמר לנכד 'זה ספר מעניין מאד, תעיין בספר הזה, זה יותר מעניין מהעיתון'...

בשעת מעשה הוא לא העיר, אבל למחרת העיר לו בצורה כזו שיבין את הנקודה, שיכוין את הסקרנות לדברים הנכונים.

הגרצ"י שליט"א: זו היתה דרך החינוך שלו, ברמיזה ובעקיפין. אספר סיפור: כשהיינו ילדים שיחקנו בשחמט. האבא לא העיר לנו, אולי זה בגדר 'מיעוט שיחה' שמוותר. כשהאבא עבר הוא עמד הסתכל, ראיתי שהאבא מבין בזה, בילדותו הוא היה משחק בזה והיה מצטיין מאד...

כשביקשתי ממנו שישחק עמי, הוא אמר לי: 'על הראשונות אנו מצטערים'... המשפט הזה כל כך נקלט בי. הייתה כאן הערה סמויה. מעצמו הוא לא העיר, אבל בתגובה הזו הוא נתן לנו להבין שנדע שיש גם בזה עניין של ביטול תורה.

פן יוסיף...

הגר"י שליט"א: ההנהגה הייתה של דוגמה אישית.

אותו כוח שניכר גם בין ריסי עיניו של האח הגדול רבי צבי יהודה שליט"א בנעימות ונדיבות הרוח.

זהו השולחן אשר לפני ד', אליו נסמכו וממנו שאבו רוח הקודש רוח נדיבה.

(התשובות נאמרו מתוך הזכרת הכבוד של חז"ל 'הריני כפרת משכבו', אך בשל קוצר היריעה פעמים שהזכרנו רק ב'זצוק"ל'. כמו כן, אל השיחה הצטרף אחד הנכדים שליט"א שהעשיר את השיחה בתשובות שצויינו משמו).

הסירוב להשתתף במשחק ה'שחמט'

השיחה נסבה בעיקרה על השאלה של דרך החינוך בבית, ובמסגרתה מעמידים הבנים את יסוד החינוך על בסיס מה שקורים היום 'דוגמה אישית'. דא עקא ככל שה'דוגמה' גדולה יותר ועמוקה יותר מי ידענה – כך תרב השפעתה שבעתים כאור החמה.

הגרצ"י שליט"א: יש נקודה שהוא חיזק ודיבר, על העניין של חומר ביטול תורה. הוא היה אומר – שלא כפי שנוטים להתייחס – ש'ביטול תורה' הוא חטא לכל דבר. ואכן השקדנות וניצול הזמן היו אצלו בכל עת ובכל שעה.

אתן דוגמה. תמיד היינו נוסעים לפרדס חנה בחגים אל הסבא רבי יהושע זעליג דיסקין זצ"ל, היה שם גם הדוד הגאון רבי שמעון משה דיסקין זצוק"ל. בחול המועד סוכות גמרו את כל מסכת סוכה.

ביניהם, והוא אמר להם: 'טוב, אכתוב לכם על שני פתקים נפרדים'.. הוא הבין מההתלחשות שהם דנים ביניהם מי יזכה בפתק, ומיד מיהר לפתור להם את הבעיה.

אגב, באותו עניין, היה מרגלא בפומיה: למה בוחנים? כדי שהילדים ידעו שהם יודעים...

יתנבר נער

■ **ההסתרה שבתוך ההסתרה שלו הליטה לא במעט את היותו גאון ובעל כשרון עצום. איך זה ניכר בתוך כותלי ביתו?**

הגרצ"י שליט"א: תמיד כשדיבר על 'עילויים' היה נדמה לנו שהוא מחוץ להגדרה, אבל עם הזמן הבנו שהוא הסתיר זאת בפשטות מיוחדת. כבר בילדותו ניכרה הגאונות הזו.

כשהם היו ילדים בגיל תשע, האמא נפטרה על פניהם. היה פחד ללמוד בבית מחמת הקומוניסטים, והם עברו להתגורר אצל הדודה שלהם. הוא שלח מכתב הביתה לאביו בדברי תורה, הוא דן בעניין המחלוקת האם מועיל להגיד תשעים פעם 'משיב הרוח' בזה אחר זה – כמו שמועיל כשהזכיר בשלושים יום. הטור כותב שהמהר"ם מרוטנבורג הביא ראיה ממה שאמרו בשור המועד אם ריחק נגיחותיו חייב כל שכן קירב נגיחותיו, וכך גם ב'משיב הרוח' – אם בשלושים יום מועיל, בזה אחר זה וודאי מועיל.

האבא כתב שלכאורה אין משם ראיה, שהרי בשור המועד ג' הנגיחות זה לא שעל ידי הנגיחות האלו הוא 'התרגל' לנגוח, אלא שזו ראיה שהוא שור נגחן, ממילא אם הוא נוגח באותו יום שלש פעמים – זו ראיה יותר גדולה שהוא נגחן מאם הוא נגח שלש ימים. אבל כאן הרי תשעים יום הוא בשביל ההרגל, שבה עצמו שהוא מזכיר הוא נעשה מורגל, ואם כך, אולי ההרגל של שלושים יום הוא הרגל יותר גדול מאשר בתשעים פעם ביום אחד. את הסברא הזו הוא כתב בגיל תשע...

הגר"י שליט"א: יש שאלה מפורסמת לגבי קטן שהגדיל בספירת העומר, האם ימשיך לספור כשהגיע למצוות, שהרי בתחילת הספירה היה מחויב רק מדין חינוך, ולכאורה את הדאורייתא הפסיד, שהרי לא היה מחויב מדאורייתא בתחילת הספירה, ובדברנו עתה

אהבת אחים. עם אחיו הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל

כבר לא מחויב.

וגם אם נאמר שימשיך לספור, יש לעיין האם ימשיך לברך או לאו בספר 'הוד צבי' של הסבא הגרצ"י הוא דן בזה, והוא כותב 'ובני נ"י שנהיה בר מצווה בב' אייר, הוא הסתפק בשאלה הזו'.. הוא לבד כילד התעורר לדון בזה. היום כבר הנידון הזה מפורסם – אבל אז כילד הוא התעורר לזה לבד.

לא אשכח דבריו

הגרצ"י שליט"א: היה לו זיכרון שאינו מאבד טיפה. מה שהוא זכר את הש"ס היה בעיקר מאותו לימוד עם האבא שלו כנער וכבחור ברמת השרון. הוא לא שכח את תלמודו מאז, כי בשנים אחר כך הוא היה עסוק מאד בהכנת השיעורים והלימוד שלו היה בעיקר בזה. בשנים מאוחרות יותר היו חברותו גם על לימוד של שאר הסדרים, אבל עיקר הידיעה הייתה מאותו לימוד שנעורו ובבחרותו, ידיעה שלא כהתה ולא נסה מזיכרונו.

הגר"י שליט"א: הוא למד אז 'קדשים' עם אבא שלו, הוא כל כך היה מונח בתוך הסוגיות שהוא היה בטוח שלעולם לא ישכח את זה.

ויש לדעת: הוא לא זכר מה הוא אכל אתמול, אבל דברי תורה הוא זכר לאורך שנים, כי הוא חי את זה ונהנה מזה. שאלתי אותו פעם שאלה ב'זבחים', הוא אמר לי שעל השאלה הזו דיבר הגאון הגדול רבי חיים גריינימן בעליה לתורה שלו...

כשהגאון רבי חיים פרץ ברמן שליט"א התחתן, האבא זצוק"ל דיבר ב'שבע ברכות', וסיפר את תוכן החבורה שאביו – הגאון הגדול רבי שלמה ברמן זצוק"ל אמר ב'בר מצווה' שלו...

הגרצ"י שליט"א: בתשל"א למדנו בבא בתרא עם חברותא את הסוגיה של 'עדות מיוחדת'. הייתה לנו קושיא קשה מאד על הרשב"א, שאנחנו הרגשנו שזה 'מרפסין איגרא'.

הגעתי הביתה, שאלתי את אבא הכ"מ את הקושיא, ותוך כדי הליכה אמר חילוק ממש קילורין לעיניים, והקושיא מעיקרא ליתא. אחר כך ראני שגדולי האחרונים מתקשים בזה ומתריצים תירוצים שונים, אבל התירוץ של האבא מאיר את הדבר שאין ממש קושיא בכלל, תירוץ פשוט לאמיתו, עד כדי כך שזה פלא עליהם שהם שאלו את השאלה.. היה לו כשרון של בהירות עצומה.

הגר"י שליט"א: הידיעות היו מקיפות ורחבות. הגאון רבי דוד הילמן היה מאד קרוב אליו, הוא היה עילוי גדול וידען, והיה מתייעץ רבות עם אבא זצוק"ל. הוא ערך את רמב"ם מהדורת שבת פרנקל, ונעזר הרבה באבא זצוק"ל.

זכורני פעמים רבות ששוחחתי עם אבא הכ"מ בדברי תורה, תמיד במילים קצרות היה קולע אל המטרה. קושיות חזקות של האחרונים היה מיישב על אתר, לפעמים בכח בקיאותו בכל התורה, ולפעמים בגאונותו העצומה.

אחד סיפר שהוא שאל את אבא זצוק"ל, שהוא נוהג להתפלל אשכנז והאיש מתפלל נוסח ספרד, כיצד לנהוג? אבא אמר לו שבסידור תפילה עם כוונות הרש"ש אפשר גם להתפלל נוסח אשכנז...

והודעתם לבניך

לפני מספר שנים עבר בנו של מרן זצוק"ל, יבלח"ט הגאון רבי ישראל שליט"א, ניתוח במיתרי קולו, מה שמנע ממנו את האפשרות להוציא קול מפיו.

המצב עורר מספר שאלות הלכתיות לגבי קיום מצוות שונות כמו קריאת שמע, קידוש וכד', וכך, יום אחד הגיע האבא הגדול (שהיה כמעט כבן מאה שנים!) לביקור בבית בנו שליט"א. רבי ישראל שליט"א הכין את שאלותיו בכתב, ומרן זצוק"ל נפנה לעיין בכל שאלה בכובד ראש, כשהוא פותח ומערים ספרי לימוד והלכה, ועונה לשאלות בנו.

חכמת החשבון בהחבא

הגרצ"י שליט"א: גם בחכמות הייתה לו ידיעה גדולה. הוא ידע היטב דקדוק, ואת הכול למד בתור ילד. יש ספר 'צוהר התיבה' של המדקדק המפורסם רבי זלמן הענא זצ"ל. ה'נודע ביהודה' מתייחס אליו, הרש"ש מביא אותו. היה לנו בבית את הספר הזה, ואבא ידע אותו היטב.

הגר"י שליט"א: אני יודע שרבי שלמה ווינטרוב שליט"א הביא לאבא הכ"מ את ה'קניות המבואר' שהוציא, והאבא העיר לו תיקונים על פי הדקדוק.

הגרצ"י שליט"א: אבא הכ"מ ואחיו, דודנו הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל היו מעיינים כילדים בהפסקות בספרים שהיו בבית, של מתמטיקה וגיאומטריה והם רכשו ידע בזה.

אחיותינו בבית היו נעזרות באבא זצוק"ל בלימודן. פעם הייתה להן שאלה קשה במתמטיקה, הן הראו לו את זה, והוא פתר על אתר.

הנכד: היה בחור שלמד בישיבה בשם מתתיהו ספיר. הוא סיפר לימים, שפעם בעת השיעור בגמרא עלתה שאלה במתמטיקה, והסבא הסביר את הדברים. אותו תלמיד ספיר שאל אותו מהיכן ידע מתמטיקה, וסבא סיפר לו שכשהיו ברוסיה היו לומדים עם אביהם בסתר, ובמקביל הם החזיקו ספר מתמטיקה. וכל פעם שדפקו בדלת היו מניחים את הגמרות, ולומדים קטע מהספר. מזה הם רכשו את הידע.

הגרצ"י שליט"א: דיברו כאן בענייני קדשים. מעניין להביא שבאחת מהשיחות ב'דרכי חזק' הוא פתח ב'ווארט' חדש שהתעורר לו: אומרים בזמירות של שבת 'לקל ירצו כמנחה על מחבת'. הרבה מעוררים למה דווקא תפס הפייטן את מנחת מחבת? יש הלא הרבה סוגי מנחות, 'מרחשת', 'מאפה תנור', למה דווקא תופס מחבת?

האבא זצוק"ל אמר תירוץ פשוט מאוד, לא מתכוונים לחמשת סוגי מנחות של יחיד, אלא למנחת כהן גדול – 'על מחבת בשמן תיעשה', שהיו מקריבים אותה גם בשבת...

בהיכל גדולי ארץ

■ **גדולי ישראל עמדו על הגאונות שלו כבר מנערותו. במיוחד ידוע יחסם של מרן הגרי"ז מבריסק זיע"א ומרן החזון איש זיע"א.**

הגר"י שליט"א: אצל מרן ה'חזון איש' זצוק"ל זכה אבא לקירבה גדולה, אבל היה אומר שהיתה לו יראת הרוממות ממנו. אצל מרן הגרי"ז זצוק"ל הייתה לו היכרות קרובה והערכה מופלגת.

פעם האבא שאל את מרן הגרי"ז זצוק"ל על רש"י בחולין בעניין פסול פסח 'מבושל' והיה נראה על מרן הגרי"ז זצוק"ל שהיה אצלו חידוש ההבנה ברש"י הזה. זכור לנו הנוסח שמרן הגרי"ז זצוק"ל תירץ ש'סאיז נישט קיין קדשים דיגער פסול'... 'אין זה פסול מפסולי קדשים'...

היתה גם פעם שמרן הגרי"ז לא הסכים עמו באיזה חידוש שאמר לפניו בענין שתויי יין שעבד במקדש. נכח שם גם מרן הגרא"מ שך זצוק"ל, ששאל את הגרי"ז למה לא לומר כך כדברי האבא זצוק"ל, אבל הגרי"ז נותר בשלו. ואבא הכ"מ אמר שלמד מזה להלך תמיד בדרך היותר פשוטה.

הגרצ"י שליט"א: נסענו פעם לירושלים בחג הסוכות לברית לבנו של הדוד הגאון רבי שמעון משה זצ"ל. התלוויתי אל האבא לביקור בביתו של מרן הגרי"ז, וסיפר לי האבא זצוק"ל לימים שהוא ביקש ברכה בשבילי שאהיה תלמיד חכם.

מרן הגרי"ז הגיב: 'אם ילמד יהיה תלמיד חכם, ומה שייך בזה ברכה'!?

"גדול אחד"

הגר"י שליט"א: אבל הוא הצניע את הקשר הזה כדרכו. פעם הוא שאל את מרן הגרי"ז קושיא על העניין של 'ביאת עכו"ם', הרבה מדברים על הנושא הזה, מרן רבי שמואל, מרן ה'אבי עזרי', וכל פעם שהאבא זצוק"ל הזכיר את זה בשיעור היה אומר 'מרן הגרי"ז נשאל'.. הוא לא אמר מי שאל. אחר כך בשיעורים למבוגרים יותר הוא כבר אמר שהוא היה זה ששאל, הייתה לו כבר שיחה יותר ישירה עמו, והם ידעו כבר שהוא זה ששאל.

אני זוכר כילד, הייתה שמחת 'בר מצווה' בבני ברק של הבן של הדוד הגאון רבי שמעון משה זצ"ל, השתתף בה מרן הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל. אבא הכ"מ שאל את מרן הגר"ש שאלה בנוסח 'שואלים' כן וכן, מרן הגר"ש התפעל מהשאלה והתעניין לדעת מי שואל זאת, האבא חזר ואמר 'שואלים'. 'מי הם השואלים'? דחק

בבר מצווה לגר"י אדלשטיין שליט"א. נושא דברים הגר"צ רבי יעקב גלינסקי זצוק"ל. מימין יושבים הסבא הגרי"ז דיסקין, ומרן הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל

בשמחת נישואי הגרצ"י שליט"א, מרן הגר"ג עומד מאחורי החתן. ליד החתן יושב מרן הסטייפלר זצוק"ל, משוחח עם חתנו הגאון הגדול רמ"ש ברמן זצוק"ל

כותב מראי מקומות לשיעורו, תוך כדי המתנה לברית בביהכ"ס 'לדרמן'

עולה לתורה ביום ה'א"צ לאמו ע"ה לצידו, בנו הגרצ"י שליט"א

מרן הגר"ש, 'מסתמא שואלים'... השיב לו האבא זצוק"ל.

'איז זאגט אז איר פרעגט דאס' – 'אז תאמרו שאתם שואלים זאת'... החזיר לו מרן הגר"ש...

הגרצ"י שליט"א: "מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל הכיר אותו מעת שלמד בלומז'א, וכאשר מרן הגר"ש זצוק"ל עבר לפוניבז', הוא נסע ל'רמת השרון' כדי למשוך אותם שיבואו לישיבה בפוניבז'.

הנכד: בשנה הראשונה רבי שמואל למד עמו 'חברותא', אולי כשכר על בואו.

הגרצ"י שליט"א: מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל אמר בתשל"ה שיעור כללי במסכת 'פסחים' על 'כלי שרת אין מקדשין אלא בפנים', ובמהלך השיעור אמר 'ואמר לי גדול אחד'.. הגדול הזה הוא האבא זצוק"ל.

הייתי עד לכך. אבא זצוק"ל נפגש עם מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל במעבדה של פקלמן ברחוב רבי טרפון (אינני זוכר אם זה היה באותה שנה, או חמש שנים קודם). שניהם הלכו לבדיקת דם, ואבא זצוק"ל אמר לו בחדר ההמתנה את הדברים על הגמרא. אחר כך בשיעור כללי מרן הגר"ש הזכיר זאת בשם גדול אחד. אבא היה אז כבן חמישים.

הנכד: רבי עובדיה יעבץ שליט"א סיפר שהוא אמר למרן רבי שמואל זצוק"ל איזה ענין בסוגיה במסכת מכות (דף י"ט), והזכיר שאחד האחרונים אומר משהו, אבל – הוסיף – 'רבי גרשון אומר אחרת'.

רבי שמואל זצוק"ל הגיב: 'רבי גרשון איז א דעה' – 'רבי גרשון הוא דעה', ואם כך יש כאן 'שתי דעות'.

הגר"י שליט"א: גיסנו, הגאון רבי דוד לוי שליט"א, סיפר שבבחרותו בשיעור ב' שמע מהאבא זצוק"ל את השיעור על הדף, ואחר כך אמר למרן רבי שמואל זצוק"ל שאלה שאבא זצוק"ל שאל, כשהוא מתבטא 'מישהו שואל את זה'...

שאל אותו מרן הגר"ש 'מי זה מישהו'? גילה הגר"ד מי זה ה'מישהו', ואז הגיב מרן הגר"ש: אז זה לא 'מישהו'!...

דרכה של תורה

■ **וכל זאת, למרות שבאותה תקופה בדיוק השיעורים אצל מרן זצוק"ל היו פחות בולטים מאשר אצל אחרים. הוא הרי עוד לא אמר אז שיעורים כלליים בכלל.**

הגרצ"י שליט"א: בשיעורים יומיים הוא היה אומר את זה בצורה קלה, אבל הכול היה בפנים. המבנים ראו עד כמה זה חזק. בשנים מאוחרות, שראה שיש צורך, היה אומר 'חברותא' לבני הקיבוץ אחרי שכבר לא נאמרו שיעורים כלליים בישיבה. בשנים מאוחרות יותר כבר אמר 'שיעורים כלליים'. אבל בשיעור יומי לא היה לא עניין להעמיד את זה כשיעור, עם כל המהלך וההרחבה.

הגר"י שליט"א: פעם הגאון הגדול רבי יהודה עדס שליט"א אמר לי, שלפני שלשים שנה היה הספד על מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל, והאבא אמר שם שיעור על 'עד נעשה דיין'. אמר לי הגר"י עדס שליט"א שהוא היה עושה מהשיעור הזה שלשה שיעורים כלליים... הוא כל כך התפעל שהוא הוסיף: אפשר לברך על האבא זצוק"ל "שחלק מחכמתו..."

זו היתה דרכו מעולם, לכלול במילים קצרות יסודות רחבים מאוד. גם בכתובת חידושי תורתו, במילים קצרות ביותר נכללים יסודות גדולים, בעוד בספרים אחרים הדברים פרושים על כמה סימנים.

הגר"י שליט"א: הדוד, גיסו הגאון רבי שמעון משה זצוק"ל, שהיה עילוי גדול, לקח מאבא זצוק"ל את המחברות שלו של השיעורים יומיים, לצורך הכנת השיעורים שלו, והוא אמר שאבא הפתיע אותו בדברים שלא חשב עליהם.

הגרצ"י שליט"א: הוא סבר שצורת אמירת השיעורים לא מתאימה לכל הבחורים. הוא אמר לי שמרן הגרא"מ שך זצוק"ל היה מליץ על כך 'אז מוואקסט א עמי הארץ' – 'גדלים עמי הארץ'. אבא זצוק"ל הוסיף שהוא פעל להסביר לצבור את מה שמרן הגרא"מ שך זצוק"ל דרש ותבע בעניין.

מרן הגרא"מ שך זצוק"ל אמר שצריך ללמוד בכל סוגיה גמרא רש"י תוספות עם 'ראשון' אחד לא יותר, להנות מלימוד הגמרא רש"י ותוספות. האבא זצוק"ל הצליח לפעול בעניין שייכנס הדבר גם אצל הבחורים והמגידי שיעורים.

הגר"י שליט"א: אבא זצוק"ל אמר לי פעם כהדרכה, כמה יש להספיק בשיעור. הוא

בשמחת נישואי בנו. נראים מרן הגר"ח גרינמן, הגר"ש קרליץ

בברכה בחופה. לצידו נראה גיסו הגר"מ דיסקין זצוק"ל

עם הגאון הגדול רבי חיים שלמה ליבוביץ זצוק"ל, באסיפת רבנים בישיבה

בסיום מסכת לוכדיו בביתו. נראים בנו הגר" שמועון יוסף זצ"ל, ויבלח"ט הגר" ישראל שליט"א

וקשרתם לאות

קפידה גדולה היה מקפיד מרן זצוק"ל על רצועות התפלין, שלא תפולנה ארצה ותיגררנה בבזיון ח"ו. לשם כך היה מקפיד להניח ולחלוץ את התפלין אך ורק סמוך לשולחן, סטנדר, או - כהנראה בתמונה זו - סמוך לספסל.

סימן לגבאי שייתן לו את עליית רביעי כדי שאותו ראש ישיבה יוכל לקבל עליה מכובדת.

חסיד וירא חטא

היו מעשי רב' שראו בבית?

הגרצ"י שליט"א: היראת שמים היוקדת השתקפה מהליכותיו, כמובן שגם זה נכבש במעטה עב, אך ניתן היה לראות זאת בד' אמותיו, נמנה כאן כמה מהם:

בחשמל בשבת רבים לא השתמשו, אבל מקרר בשבת רובא דרובא של הבני תורה השתמשו. אבא הכ"מ לא השתמש במקרר, וע"כ היה מגיע כל יום שישי למוכר קרח וקונה בלוקים, והיו שמים את הדברים הנצרכים בקרח. לפעמים חל יום טוב סמוך לשבת, היה צריך לשמור את הכל כפול זמן.

גם לגבי מעשרות, הוא היה מעשר כל דבר לחומרא. הסיבה לכך הייתה שפעם אחת היה במאפיית מצות בהכשר מסויים, והוא הבחין שהמשגיח שמפריש חלה מן המצות הפריש מהפטור על החיוב - ממצות שהופרש מהן על מצות שלא הופרש. אבא הכ"מ העיר לו ש'זה מהפטור על החיוב', והלה שאל 'מה זה?'... אבא זצוק"ל אמר שאם זה המצב הרי לא ניתן לסמוך, ובכלל במעשרות צריך לעשר לבד.

כמו כן זכורני, שכאשר היה נוסע עם הילדים לים הוא היה נותר כל הזמן עם כיפה, על אף שאחרים נהגו בזה קולא.

הגרצ"י שליט"א: אבא הכ"מ היה מקפיד מאד לעשר תיכף כשנכנסו המאכלים לבית. סיפר לי חכם אחד שליט"א שהיה נוכח בשעה שנכנסו לבית פירות והאבא מיהר מיד לעשרם בלא לשהות רגע א', וכששאלו על מה הבהלה, השיב דבגמ' כתוב שחבר שמת והניח פירות אפשר לסמוך שפירותיו מעושרים שחזקה על חבר שאינו מניח דבר שאינו מתוקן, והרי לא כתוב בגמ' שיעור כמה זמן לאחר שבאו הפירות מת החבר, אז כנראה שהחבר מעשר מיד. וסיים 'הרי כולנו רוצים להיות חברים'...

כמו"כ היה מקפיד מאד לא להניח ספרים על השולחן שאוכלים בו, גם לא מעל השולחן, באוויר. ולא בגלל חמץ, אלא אפילו

וכמובן שאת ה'חתן בראשית' כיבדו מאותה שנה ואילך את הגרצ"ש זצוק"ל. הנקודה המעניינת שכבר מראש הוא הותיר את הכובע בבית כדי שה'תירוק' יהא מוכן...

הנכד: אחר כך דיברו על זה בבית שהוא ויתר על 'חתן תורה', והוא אמר 'הרי קיבלתי בבית, לשם מה אני צריך עוד פעם?'

אחד הנוכחים טען לו שמרן הגרצ"ל שטיינמן זצוק"ל היה מחפש לקבל 'חתן תורה' אפילו בכמה מקומות, והוא ראה בזה עניין וסגולה. השיב לו הסבא זצוק"ל 'כנראה שמרן רבי אהרן לייב רצה לכבד את אותם מקומות, כי אחרת, מה העניין לקבל פעמיים?'

הגרצ"י שליט"א: בראש השנה, האבא זצוק"ל היה בעל קורא בשיבה, והוא הבחין שלפי סדר העליות ייגרם שאחד מראשי הישיבה יקבל עליה פחות מכובדת. מיד

מעוטר בתפילין בחזור מתפילת שחרית בשכונת שערי צדק. לידו נראה בנו יבלח"ט הגרצ"י שליט"א

פתח את הדף של השיעור שאמר באותו יום, ומנה ארבעה או חמשה נושאים בשיעור אחד. אמרתי לו שלפעמים יש נושא יותר קשה, שלוקח יותר זמן, והוא השיב לי: 'זה צריך לקחת לך יותר זמן, כי אתה צריך יותר להקיף. אבל מה זה קשור לבחורים? הם צריכים לשמוע את הסיכום של הדברים.'

הגאון רבי מאיר ויזמן שליט"א, ר"מ בישיבת 'ברכת אפרים', סיפר לי שהוא נכנס אל האבא זצוק"ל לקראת הזמן שלמדו מסכת נדרים. אבא זצוק"ל אמר לו מה צריך לומר, והתבטא בנוסח חריף: 'למה להמאס על הבחורים את התורה?!!'

הגרצ"י שליט"א: מענין לענין שלא ממש באותו ענין: מישהו שאל האם כשיש לו זמן פנוי והוא לא יכול ללמוד בעיון, האם ללמוד עם הגמרות המבוארות השונות, או שאין טעם ללמוד בלי עיון? הוא אמר, שיש שחוששים שאולי זה ירגיל את הלומד שגם כשיש לו זמן להיעזר בגמרות אלו.

השיב לו האבא זצוק"ל: 'תורה בלא עמל זה חסרון; אבל אתה רוצה עמל בלי תורה?.. ודאי שעדיף ללמוד בזמן כזה גם בלי עמל מאשר לא ללמוד כלל!'

כבוד חכמים ינחלו

■ אחד הדברים המופלאים הוא הרצון שלו לומר שיעור בפני בני שיעור א' דוקא, ממש עד זקנה ושיבה - ועד בכלל.

הנכד: פעם שאלו אותו 'במה הארכת ימים?' והוא אמר 'אולי כדי שיהא מי שיאמר שיעורים לשיעור א'...'.

■ אי אפשר להפריד את זה מההנהגה של המעטת עצמו ונתנית כבוד לשאר ראשי הישיבות...

הגרצ"י שליט"א: בענין זה אספר לכם: במשך שנים היה האבא זצוק"ל בשמחת תורה מקבל 'חתן תורה', ומרן הגר"ד פוברסקי שליט"א היה מקבל 'חתן בראשית'. כך היה לאורך כל השנים. ושמעתי שבשנה שהגאון הגדול רבי חיים שלמה ליבוביץ זצוק"ל הגיע לישיבה ב'שמחת תורה', אבא זצוק"ל אמר לפתע לאחר ההקפות שהכובע נשאר בבית...

הוא ירד לבית ולא שב, ועשו שם מנין לקריאת התורה.

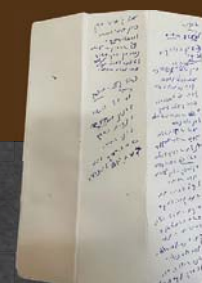

וּגְדִיל הַנֶּשֶׁר

הסימן הראשון בספרו של אבי מרן זצוק"ל, הגאון רבי צבי יהודה - "הוד צבי", עוסק בסוגיית קטן שהגדיל בספירת העומר.

בתוך הדברים, מביא המחבר ש"שאלני בני י"ג (ירחמיאל גרשון) נ"י.. איך יעשה עכשיו בספירה... שהוא נעשה גדול ביום ב' אייר".

והנה שאלני בני י"ג נ"י איך יעשה עכשיו בספירה אם יספור בצרכה או לא, שהוא נעשה גדול ביום ב' אייר, כיון דעד עכשיו לא היה מחויב מה"ת בספירה ואם ספירה הוא מה"ת בזה"ל ג"כ, א"כ לגבי דאורייתא מה שספר בקטנותו כמאן דלא ספר דמי וכיון דאנן פסקין דצעי תמימות וחיישינן עכ"פ לספור בלא צרכה אם חסר לילה אחת, א"כ נריך עכשיו לספור בלי צרכה. וראיתי צע"ת ס' תפ"ט

בפסח עצמו, בגלל החשש שיפלו לאוכל תולעי ספרים קטנים לבנים שלא רואים אותן.

הוא ראה את ההנהגה הזו אצל מרן החזון איש, שהיה מי שהחזיק ספר מעל השולחן, והחזון איש הורה לו שירחק את זה גם מעל השולחן מחשש תולעים.

הגר"מ קסלר שליט"א סיפר שמישהו נתן לאבא לכתוב מכתב על נייר, הלה הניח את זה על השולחן במטבח שאוכלים שם, ואבא זצוק"ל לא רצה לכתוב על השולחן מאותה סיבה של תולעי נייר.

ונשמרתם מאד

הגר"צ שליט"א: מאד הפריע לו שאנשים מחזיקים את התפילין ביד והרצועות נסרכות על הרצפה. הוא היה אומר שהרי הרצועות הן תשמישי קדושה ו'תשמישי קדושה' אינם נזרקים. אנשים - אמר - מקפידים על הציצית שלא תיסרך על הרצפה, ואילו על רצועות של תפילין לא מקפידים, בעוד שציצית היא רק תשמישי מצווה ואילו רצועות הם תשמישי קדושה. הוא היה מצטט שמרן הגאון רבי יצחק אלחנן זצוק"ל היה מעיר על כך שהרצועות הן תשמישי קדושה.

עם זאת - מדגיש הגר"צ שליט"א, הוא לא רצה לקבל חומרות שלא הונהגו: לדוגמה, בחופה נוהגים שהחתן והכלה לוגמים מהכוס, ויש הטוענים שצריך לשתות רוב כוס או מלא לוגמיו. באחת החתונות שאבא הכ"מ סידר קידושין, ביקש פלוני 'לשמח' את אבא זצוק"ל, ואמר לו שיש כאן מי שיתנדב לשתות אחר כך את הרוב כוס...

אבא זצוק"ל אמר לו 'תגיד לאותו אחד שאני לא יוציא אותו בברכה, לא עושים דברים חדשים... ככה נוהגים כלל ישראל אז לא צריך לעשות דברים חדשים!..'

הגר"צ שליט"א: בשולי דברים אלו, פעם הדוד הגאון רבי שמעון משה זצ"ל הלך עם אבא הכ"מ ברחוב, היה זה בשעות לילה מאוחרות כמעט ולא היו מכוניות בכביש. הרמזור היה אדום להולכי רגל, ובשעה כזו אנשים נוטים לעבור באדום שהרי אין מכוניות, וכך עשה רבי שמעון משה. אבל האבא זצוק"ל חיכה בסבלנות עד שהרמזור התחלף ורק אז עבר.

אמר לו רבי שמעון משה בצחות אופיינית: 'עד היום ידעתי שאתה פוחד מעבירות, עכשיו אני רואה שאתה פוחד גם מרמזור אדם'...

ומה האמת? הלוואי על כולם שיפחדו מעבירות כמו שמפחדים מרמזור אדום, חוץ מזה שגם הפחד מהרמזור היה פחד של יראת שמים.

כלומר? מצד הנהגת תלמיד חכם, או הנהגה של הלכה וזהירות מנפשות?

הגר"צ שליט"א: הוא מאד הקפיד בדברים האלו של 'ונשמרתם', זו הייתה יראת שמים וזהירות מחטא. כשהרופאים אמרו שיש להיזהר ממלח אז אכל בלי מלח. אלא מאי, זה לא מספיק טעים? אז שלא יהיה לגמרי טעים. כך גם המאכלים מסוימים הוא ציית להוראות הרופאים. הייתה תקופה ממושכת ששמע להוראות של הרופא שהרב אסחייק הביא לו, והוא שמר על כל ההוראות.

הגר"צ שליט"א: ב'קורונה' הוא הרי העמיד את כל הצורה. זהירות מצד הלכה. כל צעד וכל פרט הוא הנחה, והכניס לצבור שה'יראת שמים' מכריעה כשזה אסור אז אסור.

אמר לי יהודי בן 80 שהציעו שלא להתפלל במניין, הוא הרגיש קשה, אבל דברי האבא חיזקו אותו. יהודי אחד אמר לי: 'אבא שלך הציל אותי'... הכול נבע מיראת חטא ויראת שמים.

■ **ה'מעשי רב' היו גם בחלק של עזרה בבית?**

הגר"צ שליט"א: האבא הכ"מ היה עוזר ומסייע בבית מאד, ברחיצת הילדים, זכורני שהיינו ילדים קטנים, והדוד רבי שמעון משה דיסקין היה אז בחור בישיבה, ואבא הכ"מ קבע קביעות של למוד עמו בשעות הצהריים.

דא עקא, שהאבא היה צריך לתת לנו הילדים לאכול ארוחת צהרים, ואת זה לא דוחים, אז כדי להספיק שיישאר זמן לקביעות הלימוד הציע הדוד רבי שמעון משה להצטרף למשימה. ככה, גם האבא וגם הדוד היו נותנים לנו לאכול את ארוחתנו.

דגים לשבת היו להשיג אז רק מסוג קרפיון שהיה מצוי בו תולעים. אבא זצוק"ל היה בכל יום חמישי בלילה עומד עם הדגים תחת למנורה ובודק אם יש תולעים. לא כל אחד ידע לזהות אותן, אבל הוא ידע ועשה את זה בעצמו כל שבוע. אחר כך החלו להגיע דגי כסיף שבהם לא היה חשש תולעים, ומאז נחסך הצורך בבדיקה.

הנכד: יש מכתב שהוא שלח למישהו, ובשולי המכתב

הוא כתב 'אגב, היום בדקתי דג קרפיון מצאתי עליו שרץ, שים לב שאין לסמוך על החיטוי המוזכר בעיתונות'...

דברים שנדרתי בלב

■ **הוא היה קובע לימוד עם הילדים במסכתות, מעין המתכונת שבה למד עם אביו?**

הגר"צ שליט"א: הייתה תקופה בצעירותי שלמדנו עירובין, הייתה תקופה שלמדנו בליל שבת מסכת נגעים עם פירוש הרמב"ם והר"ש.

הגר"צ שליט"א: כשהייתי בישיבה קטנה, היינו לומדים מס' ביצה בליל שבת אחרי האוכל - עד השעה 11 בלילה. גמרנו אולי פעמיים את המסכת. פעם אחת אני זוכר שהוא אמר 'וויטער' (נמשך), ופתאום שם לב שכבר השעה 11, הוא אמר: 'כבר 11, אבל אמרנו 'וויטער' אז נמשיך כמה מילים'... הוא חשש לנדרי מצווה.

מן הראוי להביא כאן עובדא אחת על זהירותו המופלגת בכל מחשבה ומעשה. כאשר ישבנו שבעה על אחינו הג"ר שמעון יוסף זצ"ל, באחד הימים אבא המשיך לשבת עד השעה שתים ורבע - אחרי מנחה, על אף שכבר לא היו מנחמים.

לאחר שנשאל על כך הסביר, ש'אתמול הייתי עד

אותנו מובחרים – הוא חזר על זה כמה פעמים. זה לא היה רק פירוש בעלמא אלא מבט על כלל ישראל. [ואולי בזה יתייבב נוסח 'אשר בחר בנו מכל העמים', ומקשים, והרי הקדוש ברוך הוא חיזר על האומות והם לא רצו, ולא נותרו אלא ישראל. אלא, ש'בחר' הפירוש עשה אותנו מובחרים על ידי שנתן את התורה].

...

תמה לה שיחתנו. הבנים הגאונים שליט"א קמים ממקומם, אנחה סמויה נפלטת. הבית מוכר להם, בין הקירות הללו השתובבו ילדים, גדלו כנערים והושפעו לחיים של תורה ויראת שמים – וכעת, כמו בוכים הם הכתלים, מזילים דמעה שורות הספרים הניצבים כחילים.

פרח לו מי ששיכן את שמו בבית הזה, וקורות ביתו מעידים עליו – אשרי מי שגדול בתורה ועמלו בתורה, ועושה נחת רוח ליוצרו.

ספרי תורת מרן זצוק"ל עומדים על שולחן בביתו

הגר"י שליט"א: המבט של התורה המיוחד שלו מתוך זיקוק המידות וזכות המחשבה, השפיע על רבים. הייתה משפחה שהתקרבו רק בגלל שהם ראו את הדרך שלו, הם שמעו שיחה של האבא זצוק"ל כשדיבר על הרחוקים אמר שלא צריך לשנוא אותם צריך לרחם עליהם.. זה פעל עליהם וקירבם לתורה.

הגרצ"י שליט"א: הוא היה חוזר הרבה פעמים על פירוש שנראה שהוא מדיליה, ש'אתה בחרתנו' הכוונה שעשית

שתים ורבע כי הגיעו מנחמים עד שעה זו, והיום עלה במחשבתי שאשאר ג"כ עד שעה זו, א"כ יש כאן חשש של נדרי מצוה במחשבה, ויש ראשונים הסוברים שגם במחשבה חל הנדר'. לכן המתין עוד זמן מה, אלו היו המחשבות שלו בגיל 95...

אגב, היה מעין הסכם מענין בין האבא זצוק"ל ליבלח"א מרן הגרב"ד שליט"א. אבא זצוק"ל למד עם בנו של רבי בערל, הגאון רבי ירוחם פוברסקי, ומרן הגרב"ד שליט"א למד עם אחינו, הגאון רבי בצלאל, ד' ישלח לו רפו"ש. היה כאן כנראה מבט, שלפעמים לימוד של אבא עם הבן שלו פחות מצליח מאשר עם מישהו אחר.

אתה בחרתנו!

■ **לסיום: מתוך ה'בביתו' ו'בחצרו', הכריזה עליו תורתו והשפעתו על פני תבל, ראו את זה בתקופה אחרונה במיוחד...**

הבן יקיר לי

בימים אלו – חודש תמוז, ימלאו חמש שנים לפטירתו בדמי ימיו של בנו חביבו של רשכבה"ג מרן הגרי"ג זצוק"ל, הרב הגאון רבי שמעון יוסף זצ"ל.

בנערותו התחנך הוא ולמד בישיבת פוניבז' לצעירים, שם ביקש רשכבה"ג רבנו מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטינמן זצוק"ל ממנו שילמד בחברותא עם בנו יבלח"ט הגאון הגדול רבי שרגא שליט"א בחברותא, ויחדיו הפליגו במעמקי התלמוד.

לאחר מכן המשיך ללמוד בישיבה הגדולה דפוניבז', שם עלה ונתעלה במעלות התורה והיראה, כשהוא בצניעותו ישב בד' אמותיו ונתייגע בעומקה של הלכה ונודע בגודל יראתו וחכמתו.

עם הגיעו לפרקו, נישא לרעייתו הרבנית רבקה שתחי' בתו של רבי גבריאל בר זצ"ל, ויחדיו הקימו בית גדול לד' ולתורתו, כשהוא מתמסר לחנך את בניו ובנותיו על אדני התורה המסורה, כפי שינק מבית אביו הגדול, להנחיל להם אהבת וחשקת התורה. כל ימיו שקד על תלמודו בכולל פוניבז' הנודע, והוכר כאברך תלמיד חכם חשוב. כן נודע בהיותו מחשובי המתפללים בשכונת רמת אלחנן, וכאחד המיוחדים שבה, וגם בשנותיו האחרונות כשידע סבל ומכאוב, למרות זאת לא פסק מעבודתו התמידית. לפני חמש שנים, בחודש תמוז, עם שובו מבית הרפואה לביתו, לפתע נדם לבו למגינת הכל, והשיב את נשמתו המזוככת ליוצרו.

מרן הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א שהחל באותה שעה למסור את שיעורו הכללי בישיבת פוניבז', פתח את שיעורו באומרו, ש"ספר תורה שרוי בצער, רבינו מרן ראש הישיבה הגאון רבי גרשון (שליט"א) שרוי בצער וכולנו עמו באבלו הנורא".

בהספד אחר פטירתו, קרא עליו אביו מרן רבנו זצוק"ל, "היו לו שני הדברים בשלמות. כיבוד אב ואם ומורא אב ואם, וגם כשאמרו לו תוכחה הוא לא הקפיד והבין את הדברים בלי שום קפידא. הוא ז"ל כיבד את אביו ואמו בשלמות כפי מה שראינו וכפי הבנתנו היה לו כיבוד אב ואם בשלמות.

עוד מעלה שראינו אצל הנפטר ז"ל, שהייתה לו אהבת תורה, ותמיד ראווה יושב עם ספר עם גמרא או משניות או עם חברותות ולמד כפי כוחו. ומלבד מה שלמד בעצמו, הוא השתדל ודאג מאד שגם הילדים ילמדו. כל חינוך הילדים היה חשוב אצלו מאד וזה היה כל משאת חייו".

והוסיף וספד לבנו: "ויש עוד ענין שהוא גם כן מעלה מיוחדת, שיש לאדם ביקורת עצמית ומרגיש תמיד שאינו בשלמות. ודבר זה גם כן ראינו אצלו שהייתה לו ביקורת עצמית... וזה דבר נדיר שאדם ירגיש בעצמו שאינו בשלמות זו מזרעה ומעלה מיוחדת".

עד היכן כיבוד אב

בתקופה האחרונה לחייו של הגר"ר שמעון יוסף, כאשר היה מאושפז ב'תל השומר', הגיעה אליו יום אחד שיחה מאביו, מרן זצוק"ל.

בדיוק באותם רגעים הגיע אחד הפרופסורים לביקור אצל החולה, ורבי יוסף, בשל כיבוד אב וכבוד התורה וההערכה העצומה שחש כלפי אביו, לא הפסיק בשיחתו, ולא שם לב שהפרופסור נמצא בחדר, וכך המשיך לשוחח עם האב דקות ארוכות.

הגר"ר שמעון יוסף זצ"ל מלווה את אביו הגדול בכניסה לביתו

מרן זצוק"ל בשמחת בית שואבה שנערכה בבית בנו הגר"ר שמעון יוסף זצ"ל

הפרופסור, שהתפלא שהחולה לא מתייחס אליו, התקשר אל הרב אלימלך פירר וסיפר לו על המתרחש. הרב פירר ביקש שיבררו את שם החולה, וכששמע שמדובר בבנו של מרן הגרי"ג, הסביר לרופא הבכיר את הסיטואציה, ופירט באוזניו את גודל מצוות כיבוד-אב, במיוחד של אבא כזה.

הרופא התפעל מאוד מכך, ובראותו כיצד מתייחס חולה לאביו – למרות שבחדרו נמצא פרופסור בכיר, הרי שמאותו מקרה, קיבל הרופא על עצמו שכל פעם שאביו (של הרופא) יתקשר אליו, הוא ישיב מיד, ולא ידחה את השיחה! (כמובן אם אין בכך משום פיקוח נפש לאחד החולים).

ישמחו האבות ביוצאי חלציהם

יומיים לאחר פטירת מרן הגרי"ג זצוק"ל, נערכה שמחת הברית הראשונה במשפחת אדלשטיין: נינו של מרן זצוק"ל – נכדו של הגר"ר שמעון יוסף (בן לחתנו הרב אונגר שליט"א), נכנס בבריתו של אברהם אינו. למרבה הפתעת המשתתפים, שהיו בטוחים כי התינוק יקרא 'ירחמיאל גרשון' על שם סבו הגדול שנפטר זה עתה ממש, התינוק נקרא בשם 'שמעון יוסף'.

אימו של הרך הנולד היא נכדתו של הגר"ג אדלשטיין זצ"ל, ביתו של בן ראש הישיבה הגאון רבי שמעון יוסף אדלשטיין זצ"ל, שנפטר עוד בחיי אביו.

התברר, שימים ספורים לפני פטירתו של מרן הגרי"ג, הגיעו לביתו נכדיו – הוריו של התינוק ושאלו אותו האם לקרוא לתינוק "שמעון יוסף", על שם הסבא, ואכן מרן זצוק"ל הורה לקרוא בשם זה.

כאשר נפטר מרן זצוק"ל, עלה אביו של הרך הנולד אל מרן הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א, להזמינו לשמש כסנדק בברית, וסיפר לו על ההתלבטות המחודשת אודות השם לרך הנולד – האם לקרוא לו "ירחמיאל גרשון" על שם מרן זצ"ל, או לעשות כהכרעתו ולקרוא לו כשם בנו של מרן, "שמעון יוסף", סביו של התינוק.

מרן הגרב"ד הכריע כי יש לקיים את הוראתו של מרן זצ"ל ולקרוא לתינוק בשם שהוא נתן, ואמר לאבי התינוק כי בודאי כך היה מורה מרן הגרי"ג זצוק"ל אילו שאלה זו היתה מונחת לפתחו, משום כבודה של משפחת הגר"ר שמעון יוסף זצ"ל.

שבעים שנות "תני ומתני"

שיחה מרוממת בחדרו של המרא דאתרא דאשדוד, הגאון רבי יוסף שיינן שליט"א, שבשל יחוס משפחתי, זכה לשמש כחברותא למרן ראש הישיבה זצוק"ל, וללמוד עמו לצד חבר אברכים תלמידי חכמים | שם, נחשף הוא לבקיאות הנוראה שהוסתרה תחת מסוה ה"נדמה לי", וגילה את הסוד שמאחורי היותו מעין המתגבר | ומדוע החליטה הרבנית אדלשטיין ע"ה ליטול שרותי עזרה נוספים לבית? | שכני, מורי ורבי |

ב. ראם

הקהילה שם, הוא היה מקורב לרשכבה"ג מרן הגר"ע גרודזינסקי זצוק"ל. לסבתא היה חוש אבחנה...

לאחר כמה שנים, כבר למדתי בישיבת 'אור ישראל' ואז הגיעו לגור בקומה מעל רבי גרשון, גיסו הגאון רבי יוסף דיסקין זצ"ל ומשפחתו. הגיסות היו מדברות הרבה מהמרפסות. ויום אחד אני שומע שהרבנית אדלשטיין אומרת לגיסתה הרבנית דיסקין: "אני חייבת לקחת עוזרת, למרות שזה לא קל. כי גרשון עוזר לי הרבה בבית, ואני רוצה שהוא יהיה כולו בלימוד". זאת הרוח שהיתה בבית, כך דיברה הרבנית שלו, ואת זה הרגישו אמי וסבתי ע"ה.

לנצל את רבי גרשון

אבי הגה"צ רבי מנחם מנדל זצ"ל היה תלמיד מובהק של מרן ה'אלטער' מסלבודקה, ואצלו תורה ומוסר היו גיפלוקטען (קלועים) זה בזה, והוא מצא ברבי גרשון

שנים.

בעם ישראל תמיד היו נשים צדקניות שהיה להם מבט של גדולים. אמי ע"ה וסבתי ע"ה היו מהנשים הללו. אמי ע"ה היתה מעורבת מאוד עם הרבנית אדלשטיין, ועזרה לה עם הילדים. הם היו מגיעים אלינו ואנחנו אליהם, וממש הפכנו להיות כמשפחה אחת.

היתה לי עוד סבתא שבאה מוילנא וגדלה והתחנכה שם, ויום אחד, כמדומני כשנה לאחר שהגענו לבני-ברק, אני שומע את אמי אומרת לסבתא: (הגר"י שיינן מתרגם מיידש) "אני סבורה שר' גרשון הוא אחד מל"ו צדיקים שמחזיקים את העולם". הסבתא אמרה לה בתגובה: "מה את מדברת? אני זוכרת את החזו"א בולנא בצעירותו, וזה ממש ר' גרשון! אני בטוחה שזה החזו"א של דור העתיד".

הסבתא שלי ע"ה היתה צדקת שהיתה אומרת כל היום תחינות ותהילים. בעלה הסבא, היה הגאון רבי יחיאל ישראלי זצ"ל מייסד 'תפארת בחורים' בוילנא ורב

למעלה משבעים שנה שרבה של אשדוד שליט"א זכה להיכרות בת עם מי שהוא מכנה "מורי ורבי" – רבנו הגדול רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגאון רבי גרשון אדלשטיין זצוק"ל. לבקשת 'מוסף שבת קדש' הוא מפנה מזמנו העמוס אותו הוא חולק בין הכולל 'מורשת מנחם' לבין לשכת הרבנות, לשיחה על דמותו של רבו הגדול. במהלך השיחה אנו מתוודעים לשפע של עובדות והנהגות, שלמרות שחלפו עשרות שנים מאז התרחשותן, האותנטיות של הדברים השתמרה, והם מסופרים בדגש ובטוב טעם ודעת.

"מה שהתפרסם כבר על ההיסטוריה המיוחדת של רבי גרשון, אני לא צריך לספר" – פותח הגאון רבי יוסף שליט"א. "אספר רק דברים שאני חוויתי בעצמי. באתי עם הוריי לבני-ברק בשנת תש"י. גרנו ממש דירה ליד דירתו של רבי גרשון. הייתי ילד בן עשר, אבל מה ששמעתי אז כילד קטן נחרט בעצמותי לאורך

עם יבלח"ט מרן הגר"ד שליט"א, בכניסה לשיבה

בשמחת נישואי הגר"מ רינהולד זצ"ל. משמאל נראה מרן גאב"ד פוניבז' זצוק"ל, מימין נראים מרן רה"י הגר"ג זצוק"ל, ויבלח"ט מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א

בחופתו

בשמחת נישואיו

– שהיה צעיר ממנו, 'רע להתרועע', היות וגם הוא היה 'קלוע' בתורה ומוסר. וכפי שכולנו שמענו מרבי גרשון שהטיף כה רבות בשנים האחרונות שצריך ללמוד מוסר. זה היה במהותו,

הוא היה איש אמת, הוא לא אמר מה שהוא לא היה בעצמו. כבר אז ראינו בכל הליכותיו מיהו האיש. אני הייתי אז נער בישיבה קטנה והייתי בא לשאול אותו על דברים ששמעתי בשיעור אצל הגאון רבי יוסף רוזובסקי זצוק"ל. הוא תמיד התייחס בנועם, וכבר אז הוא היה נראה בעיניי כאחד מגדולי ישראל.

ואחר כך למדתם אצלו בפוניבז'?

נכון. כשסיימתי ללמוד ב'אור ישראל', זכיתי להיכנס לשיבה. תקופה קצרה קודם לכן, התחילו ה'ראשי ישיבות הצעירים' כפי שנקראו אז, למסור שיעורים. היו אלו מרנן רבי גרשון, רבי שלמה ברמן זצוק"ל, ויבלח"ט א מרן הגאון רבי בערל פוברסקי. אני הייתי צעיר מאד ונכנסתי לשיעור א'. הר"מים הצעירים לא מסרו שיעור שנה שלמה, אלא התחלפו באמצע השנה, ואילו ראשי הישיבה הותיקים – מרנן רבי שמואל, רבי דוד והרב שך – מסרו לשיעור ב' ושיעור ג'.

אבי זצוק"ל היה מקורב מאד למרן הרב מפוניבז' זצוק"ל (הוא היה מנאמניו ואף עבר לפני התיבה בימים נוראים בשיבה), והוא אמר לי בשם הרב: "דע לך, כדאי מאד לנצל את התקופה שרבי גרשון אומר שיעור, מי שרוצה ללמוד איך ללמוד פשוט בגמרא זה אצל רבי גרשון!" אך אני זכיתי לזה רק בחלק מהשנה הראשונה. אבל בגלל שהיה לנו קשר 'משפחתי' כפי שסיפרתי לכם קודם, הייתי ניגש הרבה לדבר אתו בלימוד 'רעדען אין לערנען', גם כשכבר לא שמעתי ממנו שיעור.

אחר כך כשנכנסתי ל'קבוצ', בקשתי מאמי ע"ה שתשתדל עבורי שיסכים ללמוד עמי בחברותא, רבי גרשון קיבל את הבקשה, וקבע לי ללמוד אתו בסדר שלישי, ולהכין את השיעור למחר. החברותא היתה בכל ערב מתשע ועד שתים עשרה בלילה. כך זכינו נבלח"ט א ללמוד איתו קרוב לארבע שנים כל ערב.

אמון מוצנע

מה התגלה בלימוד בחברותא שלא ידעתם עליו קודם?

אני יצאתי מהכלים מהבקיאות שלו בש"ס, ראשונים ואחרונים, בקיאות נוראה! הכל היה אצלו בצניעות. הוא היה אומר כאילו הוא לא זוכר 'נדמה לי שיש איזה רשב"א כאן, אבל לא על הסוגיא'. למשל כשלמדנו מסכת גיטין היה אומר 'נדמה לי שיש רשב"א בקידושין', אבל כל ה'נדמה לי' התברר כנכון ומדויק. או למשל היה אומר 'אני חושב שיש כאן איזה טור תמוה', או ר' שמעון, או ר' אלחנן, לאו דוקא על המסכת.

אני נדהמתי לראות עד היכן הבקיאות שלו מגיעה. כי גם בשיעורים ששמעתי אצלו בישיבה, הכל היה בצניעה. הוא היה אומר כל דבר כאילו זה דברים פשוטים, הוא השתדל מאד לא להתבלט ולהראות את הבקיאות שלו, אבל בלימוד בחברותא לא היתה לו ברירה... זה 'נפלט' לו.

היה דבר נוסף שהשתוממתי ממנו: הבית היה סואן, היו ילדים בבית, ומלבד זאת היו באים הרבה לרבנית ע"ה. היתה גם בחורה בת משפחת ידידים מרחובות שלמדה בב"ב והתאכסנה שם, ובאו אליה חברות. היינו מתיישבים ללמוד והוא נכנס, ולא סוגר את הדלת של הסלון. אני לא העזתי לבקש לסגור את הדלת. היה רעש, אבל כשהתחלנו ללמוד הוא כאילו היה בעולם אחר, כאילו הכל שקט מסביב. השקיעות שלו בלימוד היתה יוצאת דופן, ממש כאילו הוא בעולם אחר, אני הייתי צריך להתאמן מאוד כדי להתרכז.

כשהיה צריך להביא איזה ספר, הוא היה קם מיד בזריזות ומביא את הספר. אני ידעתי איפה הספרים מונחים ומיד קמתי ורצתי להביא, אבל אף פעם לא הצלחתי להשיג את הזריזות שלו. באותן שנים לא כ"כ הבנתי מה הפשט בזה שהוא בעצמו קם להביא את הספרים.

אמנם לאחר שנים – אומר רבה של אשדוד שליט"א – הייתי פעם אצל מרן הסטייפלר זצוק"ל, והוא היה צריך גמרא מסכת עירובין. היה לו ש"ס קטן שהיה לומד בו ומחזיק את הגמרא קרוב לעיניים, והיה חסר שם הכרך של עירובין. בארון למעלה היה ש"ס גדול והוא התרומם לטפס, צעקתי לו (אז היתה תקופה שהוא עוד שמע צעקות) 'חס ושלום, אני אעלה', והוא אמר: 'לא! זה עמל התורה שלי!'

מרן הקהילות יעקב יסד כאן יסוד: גם זה נכלל בעמל התורה. אני חושב שזו היתה הזריזות של רבי גרשון, שהיתה נראית לי בהתחלה כמין 'תחרות' מי יוציא ראשון את הספר. אבל אחרי שנים הבנתי שהוא כנראה רצה את העמל הזה של לקחת את הספר.

לכן צריכים לדעת ש"ס!

הגר"י שיינין מתרפק על הזכרונות מלפני למעלה מששים שנה, והוא ממשיך ומספר: "הרבנית ע"ה, היתה מגישה כיבוד כל יום בשעת הלימוד. פעם אחת היא הגישה גלידה. רבי גרשון חיך ואמר, אם הרבנית הגישה,

צריך לטעום... כשסיימנו, הוא שאל: איזו ברכה אחרונה מברכים על זה? האם זה משקה או מאכל? אם זה מאכל, היה כאן כזית. אבל אם זה משקה, לא היה כאן רביעית מסתמא, כעת השאלה אם צריך ברכה אחרונה.

הוא התחיל לחפש במשניות טהרות, "הברד והכפור והקרח", והביא את כל הגמרות שמדברות בנושא. הוא לא היה צריך לחפש מראי מקומות, הוא בעצמו אמר: "יש בגמרא בנדה ובגמרא בשבת", וכך נהיתה ערימה גדולה על השולחן, והוא מעיין ומעיין ורואה שיש דעות לכאן ולכאן.

באמצע, כשהיה עמוק בתוך העיון, אמר לי: 'עכשיו אתה מבין למה צריכים לדעת ש"ס?!'... פה זה היה למעשה, לברר את הנושא. הוא רצה להראות לי שלא סתם הוא מעורר על ידיעת התורה וכפי שהוא דיבר כל השנים על ההספק שצריך, אלא שצריך לדעת ש"ס גם כדי לברר הלכה. זה היה נורא נורא! המילים הללו הכו באזני כבחור ישיבה צעיר: 'מה לומדים חצאי מסכתות כל זמן,

צריך לדעת ש"ס!' המשפט הזה נתן לי דחיפה גדולה מאד". "אחרי כמעט ארבע שנים שזכיתי להכין אתו את השיעור בכל ערב" נזכר הגר"י שליט"א בערגה, "הוא אמר לי שצריך לתת לעוד מישהו להנות מהלימוד בחברותא, ואנחנו צריכים להפסיק. אמרתי לו: איך אפשר לפרוש מכזה תענוג? אז הוא אמר: נעשה 'חבורה' ללמוד מנחות אחה"צ שלש פעמים בשבוע, אולי פעמיים בשבוע.

הגאון רבי בנימין קורלנסקי זצ"ל שהיה אז אברך צעיר אחר נישואיו ביקש, ועוד אחד ביקש, והוא למד עם שלשתנו מנחות אחה"צ, החבורה נמשכה כשנתיים, ובהן הספקנו את כל מסכת מנחות מכריכה לכריכה. הוא למד גמרא רש"י ותוס', אבל מה ש'שפך' שם בתוך הלימוד – עולם ומלואו. בעיקר ראינו את בקיאותו ברמב"ם. רמב"ם – קדשים – הבקיות בו לאו מילתא זוטרתא היא, וכאן ראינו עוד פן בגדלות הנפלאה שלו.

באב תשכ"ד נישאתי לרעייתי ע"ה, והייתי מוכרח לעבור לגור בפ"ת ליד חותני הגר"ד סלומון זצ"ל (שהיה בהכרות עמוקה עם מרן הגר"ג זצוק"ל עוד מרוסיה), אבל הקשר שלי אתו המשיך כל

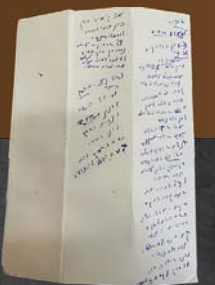
מקבל במאור פנים קבוצה מתלמידי שיעור א' (תשע"ה)

אב זקן וילד קטן

בני המשפחה נרגשים ושמחים: הילד בן השלש מגיע לגיל חלאק'ה, והוא מובא אחר כבוד לבית ראש הישיבה, שיגזוז את מחלפות ראשו.

מרוב שמחה והתרגשות, שוכחים הם לשים לב שחתן השמחה עצמו לא כל כך שמח. איש לא טרח להתייעץ איתו בדבר גזיזת השערות, ומרן ראש הישיבה הוא זה שמבחין בלחץ של הילד המועמד לחלאק'ה.

ראשית לכל הוא פונה אל הילד, לוחץ את ידו בחום, ומנהל איתו שיחה לבבית, מלאת רוך, חום ואהבה. רק כשהוא מבחין שהילד רגוע ונינוח, הוא נאות לגזור לו את התלתלים הגולשים. (הוא גם לא שוכח לברר: "התמונה יצאה בסדר"? ומשהוא נתקל בגמגום קל, הוא נוטל שוב את המספריים, וגוזר שוב בחיך ובשמחה).

השנים. עוד לפני שבאו אליו המונים להתייעץ, ידעתי תמיד שזה המקום בו אני יכול לקבל חוות דעת בלי שום נגיעות, בלי תוספות של מחשבה שאינה טהורה, ובכל נושא שהוא".

"זהו המבט האישי שלי על הקשר והרוממות שזכיתי לקבל ממורי ורבי מרן זצוק"ל ומהבית הגדול. בודאי יש הרבה דברים שלא זכיתי לראות – דרכיו המופלאות בהנהגת הציבור בשנים המאוחרות יותר, עליהם תוכלו מן הסתם לשמוע מצעירים ממני..." – מפטיר הרב דאשדוד שליט"א.

תורה דיליה

הגאון רבי יוסף שליט"א מבקש להוסיף דבר: "אומר לכם נקודת התבוננות שחשבתי מיד עם פטירתו ואחרי אשכבתיה דרבי. הגמרא בקידושין אומרת: 'האב שמחל על כבודו מחול, הרב שמחל כבודו מחול', ולומדים זאת מהקב"ה שמחל על כבודו שנאמר: וד' הולך לפניו יומם. שואלת הגמרא: מי דמי? הקב"ה עלמא דיליה – הוא יכול למחול, אבל רב, איך יכול למחול? מתרצת הגמרא: תורה דיליה היא, דכתיב 'כי אם בתורת ד' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'. תורה דיליה!

בגמרא בע"ז (יט.) כתוב: "לעולם יגרוס אדם ואח"כ יהגה, דכתיב כי אם בתורת ד' חפצו ובתורתו יהגה". כתוב כאן דבר נפלא, מתי זה נהיה "תורתו" – כשהוא מעיין. בפשטות, ככל שאדם יותר בהגדרה של "יהגה", הקנין שלו בתורה נהיה יותר חזק ויותר חזק.

ולכן אומרת הגמרא בכתובות, 'מבטלים ת"ת להוצאת

המת. וכמה, מאן דקרי ותני – ששים ריבוא, ולמה? 'כנתינתה כך נטילתה'. מה הפשט? מי לקח את התורה? התורה נשארת איתנו גם כשבעוונות גדולי תורה מסתלקים לבית עולמם? אלא, שלכל אחד יש "תורה דיליה". ואת זה איבדנו. ולכן צריך שישים ריבוא כמו בנתינת התורה. והגמרא ממשיכה: "והני מילי למאן דקרי ותני, אבל מאן דמתני אחרים – לית ליה שיעורא".

האם יש משהו יותר מ'נתינת התורה'? הרי מי שלומד תורה זה "כנתינתה", ואע"פ כן, מי שמלמד אחרים – זה עוד יותר! מה הפשט בזה?

רואים כאן יסוד אדיר: "מתני לאחרים" זה יותר מתורה! בודאי יש דרגות, "ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים", אבל 'ללמד' זו דרגה שמרוממת את האדם גם כן, את המלמד, לא רק את התלמידים, ולכן זה יותר מתורה. כל היסוד של תורה זה כמו סולם לעלות במדרגות, אבל ע"י תורה אפשר לעלות לרוממות שאין לה שיעור.

אך כל זה תלוי במטרה של המלמד: אם הוא מלמד כדי שיהיה לו מעמד של מלמד ומשרה של מלמד, אז זה לא יותר מתורה. אבל אם המלמד לא מחפש מעמד, אלא רוצה להיות ממעתיקי השמועה ומעבירי התורה ולרומם את התלמידים בקדושת התורה, עליו נאמר "מאן דמתני לית ליה שיעורא". ואת זה ראינו במורי ורבי רבי גרשון. הכל היה אמת.

הרבה פעמים בהכנת השיעור בחברותא, הוא אמר ווארט מאד יפה – 'גישמאק' הוא התבטא והתפרץ שלא כדרכו, ומיד הוסיף: 'אבל בשיעור מחר אני לא אומר את זה'. שאלתי אותו: למה? אני בטוח שהתלמידים יחנו. הוא ענה לי: זה לא אמת, והביא רמב"ם או גמרא שיש

מהם סתירה ליסוד הזה, ואם זה לא אמת – לא אומרים. שאלתי אותו: הרי הקב"ה חדי בפלפולא דאורייתא? הוא ענה: זה כשמפלפל הוא עצמו, אבל את התלמידים צריך ללמד אמת. לא לפלפל בדברים שזה לא אמת. זה מדרגות נוראות של "מאן דמתני". ואת זה אבדנו".

...

אנו נרמזים לסיים את השיחה. המזכיר הנאמן מודיע לרבה של אשדוד שליט"א על אירוע שהוא צריך לצאת אליו בדקות הקרובות. אך הגאון רבי יוסף שליט"א מבקש לומר עוד מילה: "תראו, בפרקי אבות (ב ט) כתוב שמנו שבחן של חכמים, ועל רבי אלעזר בן ערך אמרו שהוא 'כמעין המתגבר'. כולם היו גדולי תורה, ענקים, מדוע דוקא הוא 'כמעין המתגבר'?"

אמר על כך מרן הגר"י אברמסקי זצוק"ל (שזכיתי להיות מאד מקורב אליו): יש עוד משנה באבות (ב א) 'איזוהי דרך ישרה שיבחר לו האדם', ורבי אלעזר בן ערך אמר 'לב טוב'. ומפרש רבנו יונה: מידות טובות. לכאורה לא מבינים מה זה שייך ל"מעין המתגבר". אמר מרן הרב אברמסקי: כאן כתוב שמידות טובות זה הדבר הנותן את הברכה המיוחדת של כמעין המתגבר!

ואנחנו ראינו את זה אצל רבנו גרשון זצוק"ל באופן יוצא מן הכלל. המידות טובות שלו – אין לתאר, ולכן זכה להיות כמעין המתגבר. ואת כל זה חסרנו לפני חודש ימים, מי יתן לנו תמורתו". מסיים בכאב הגאון מרא דאתרא דאשדוד שליט"א.

צור תעודה חתום תורה בלמד

אל שולחן מרן זצוק"ל מובא 'שטר שותפות' של רשת הכוללים 'כתר תורה', עליו מתבקש הוא לחתום – לצד מרנן ורבנן שליט"א.

קודם שניגש הוא לחתום, מברר הוא "רבי בער"ל כבר חתם?" ורק משהוא עובר בידו, ומזהה את חתימתו של ידידו הגדול, יבלח"ט מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א, נאות אף הוא לצרף את חתימתו.

רשכבה"ג מרן

הגרי"ש אלישיב זצוק"ל:

עם זקני ארץ

האלטער מפוניבז'

לקט מרשימותיו של הרב הגאון רבי משה ישראלזון שליט"א,
נכד מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, ותלמידו של מרן הגרי"ג זצוק"ל

אני לא אגיד את השם כי זה ה"אמת לשון הרע", לא היה לו היכן למסור את שיעוריו, והיה תקופה שהוא בא ב"אהל שרה" עם כעשר בחורים, ובעזרת נשים מסר את השיעור, ואני ישבתי באולם, ויום א' עברתי שם, ושמעתי איך שאומר "תורה" על התוס' בגיטין, ולפתע הקשה לו בחור אחד שאלה בפשט התוס', והוא התחיל ללמוד את התוס' מתחילה, ועוד פעם למד, עד שמצא איזה פשט, [ודיבר מרן הגרי"ש מאד נגד צורת לימוד זו].

סיפרתי הדברים למרן ראש הישיבה הגאון רבי גרשון זצוק"ל, ואמר לי: כן, גם הרב מפוניבז' סיפר על ראש ישיבה א' שלא ידע פשט בתוס'...

...

התחלתי לשאול את אא"ז מרן הגרי"ש שאלה בפרק 'חלק' בסנהדרין. ושאל אותי: איך אתה מגיע ל'חלק'? ואמרתי לו שאנחנו לומדים סנהדרין בישיבה. והגיב ואמר: כן, אבל מה פתאום חלק? זה לא בשביל בחורים, אין ללמוד את

מ. סופר

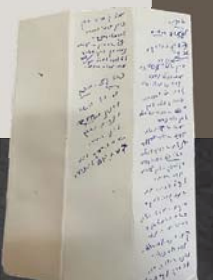
בסעודה שלישית בבית מרן הגרי"ש א' זצוק"ל, שאל אותו פלוני ממקורביו, האם לשלוח את בנו לשיבה פלונית, והשיבו מרן הגרי"ש: לא, אין שם השגחה [משגיח]. ושאל א' הנוכחים: בפוניבז' גם אין השגחה. והשיב מרן הגרי"ש: אבל בפוניבז' יש אישיות, יש את רבי גרשון.

...

אמר לי מרן הגרי"ש א', שמצד עצמו ראוי היה רבי גרשון לתואר "הסבא מפוניבז'", כשם שהיה "הסבא מסלבודקא", "הסבא מנובהרדוק", "הסבא מקלם".

...

מרן הגרי"ש א' זצ"ל דיבר מאד בחריפות על אלו שאומרים בשיעורים "תורות" מבלי לדעת פשט, או מבלי להסביר קודם פשט בגפ"ת שעליו אומרים את החידושים. וסיפר לי: פעם היה אחד מהראשי ישיבות הגדולים,

תמיד הוא לומד אותו הדבר, כי הכל נאמר בסיני, בין אם יש הרבה 'רייד' בין אם לא.

וכשחזרתי על הדברים בפני אא"ז מרן הגריש"א זצ"ל, הסכים לדברים ושיבחם.

...

כשישב אא"ז מרן הגריש"א שבעה על בתו הרבנית ברלין ע"ה, בא לנחמו מרן הגרי"ג זצ"ל [עם יבלחט"א מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א], ולכבודם אמר מרן הגריש"א ד"ת, ואלו תו"ד:

כתב הרמב"ם (רפי"ד מה' אבל) "מצוות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים". ובבה"ג כתב שזו מצוה דאורייתא, וכן זה א' מהדברים שאדם אוכל פרותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב (כי הרמב"ם שם כתב שזהו מיסוד גמילות חסד, וגמילות חסדים זה משנה בפאה שהקרן קיימת לעוה"ב).

ויל"ע דבפ"ק דכתובות (דף ח' ע"ב) איתא ברכה מיוחדת שמברכים את המנחמים (את אלו שבאים לנחם): "אחינו בעל הגמול ישלם לכם גמולכם, ברוך אתה משלם הגמול", ומשמע שם שזה בשם ומלכות (ע' רש"י שם ד"ה הא-ל הגדול וד"ה אחינו). והדבר הוא פלא דהרי הם מקיימים מצוה שהם מחוייבים בה ויש להם ע"ז שכר גדול, ואמאי הוזקקו לתקן להם ברכה בשם ומלכות יותר משאר מקיימי מצוה. וחזינו, שדבר זה היה צריך חיזוק גדול.

(ומרן הגאון רבי גרשון זצ"ל אמר איזה ישוב, ולצערי אינני זוכר מהו). ואמר לי אז מרן הגריש"א זצ"ל שהכין לומר להם דבר תורה, כי טרחו ובאו.

...

אמרתי למרן הגריש"א, שמרן הגרי"ג הקשה על הא בתענית (דף י' ע"ב): עה"פ 'אל תרגזו בדרך' א"ר אלעזר אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו עליהם הדרך, ופריך איני, והאמר ראב"ב שני ת"ח שמהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויין לשרף וכו', לא קשיא הא למיגרס הא לעיוני ע"כ.

וקשה הרי עובדא דיוסף היתה קודם מתן תורה, ואמאי ראויין לשרף הא אין חייבין לקיים, ואף אם החמירו על עצמם לא שייך ראויין לשרף, ומאי קושיא.

והשיב מרן הגריש"א, שזה ודאי שכשקיימו התורה, היתה מגנא ומצלא אף קודם מתן תורה, וא"כ אין כוונת הגמ' להקשות דאף השבטים היו ראויין ח"ו לשרף, אלא דחזינו חומר האיסור של ביטול תורה – אחר מתן תורה, א"כ חזינו גודל עניינו ובודאי שאם עוסקים בה – אף קודם מ"ת, לא יכול לצאת מכשול ותקלה בדרך עי"ז.

ואמרתי לו, שרבי גרשון תירץ דחזינו דבלי תורה מתדרדרים וע"ז ראויין לשרף, ואף אם אין עוברים על ביטול תורה...

וה' נראה שאא"ז מסכים גם לתירוץ זה.

זה על חשבון הגמרא! אין הכי נמי, שני הדפים האחרונים של חלק, ודאי יש שם הרבה מה ללמוד, אבל האגדות, בשלמא אם באמצע המסכתא יש דף א' אגדתא, לומדים, אבל פרק שלם לא. ושאלתי: הרי כן קצת מבינים? ואמר מרן הגריש"א: מגיעים לפסוק, לא יודעים איך לקרוא את הפסוק, וצריך להביא נ"ך, אח"כ צריכים להבין את הפסוק, וצריכים להסתכל במפרשי הנ"ך, [וזה לא נקרא ללמוד – על חשבון הגמרא האחרת].

ואמרתי לרבינו: רבי גרשון אמר בישיבה שצריכים לגמור המסכתא, וזה עניין גדול. ואמר רבינו: הוא לא התכוין על חלק!

וניגשתי יום א' בבין הזמנים אחר תפילת שחרית למרן ראש הישיבה הגאון רבי גרשון ושאלתיו אם כשאמר ללמוד את כל סנהדרין התכוין גם לפרק חלק. ואמר: ודאי.

ואמרתי לו את דברי הגריש"א, ונהנה מהם, ובתחילה אמר: אם אמר לך כך, אז זה כמו שאמר... ושוב אמר לי: הוא התכוון שלא ללמוד כל היום 'חלק', וזה ודאי.

...

דיבר מרן הגריש"א בעניין הפולמוס שהיה בשעתו נגד לימוד המוסר, והזכיר שהיו הרבה שהתנגדו.

ואמרתי לרבינו, שראש הישיבה הגאון רבי גרשון אומר שהיום כולם מודים שצריך ללמוד מוסר. ואמר הגריש"א: כוונת רבי גרשון שהיום הדור פרוץ וצריך את המוסר, והכוונה למוסר של ה"מסילת ישרים", [א.ה. לא ל"מערכות" של מוסר], כי תורה בלי "יראת שמים" אינה תורה.

עוד אמר אא"ז מרן הגריש"א: בדרך כלל נולדים עם מידות שצריך לתקן, יחידים נולדים עם מידות טובות, והמידות הרעות הן גורמות שהשכל יגיד אחרת, הגאווה והכבוד וכו', לפעמים מחמת הכבוד עושים דברים משונים, ולא תופסים שאם לא היו עושים את זה, ה' יותר כבוד. ובשביל זה צריך ללמוד מוסר לכוון את השכל לחשוב נכון. מרן רבי ישראל אמר שיותר קל להיות בקי בש"ס מאשר לשבור מדה. היסוד של מוסר זה "שכל", כי בדרך כלל רוצים הפוך ממה שצריך.

וכן כשדיבר אא"ז מרן הגריש"א כנגד אלו שעושים עיקר מעניינים אחרים מלבד לימוד התורה, אמרו לו: גם בישיבות שלנו יש הקפדה שכולם ישתתפו בשיחות מוסר. הגיב ואמר: שמועס'ן זהו גופא תורה!

...

ראיתי פעם כשהיה אא"ז מרן הגריש"א בבני ברק בחתונת נינו, כשכבר היה במכוניתו לנסוע הגיעו מרן ראש הישיבה הגאון רבי גרשון ויבלחט"א מרן הגרב"ד שליט"א לחתונה וניגשו לחלון המכונית להגיד מז"ט, ושמעתי את אא"ז שואל את רבי גרשון בפליאה "עד כדי כך?"

ואח"כ אמרו לי שרבי גרשון בענוותנותו אמר מקודם לרבי בערל, להגיד למרן הגריש"א שקוראים לו 'גרשון אדלשטיין'... וע"ז הגיב רבינו הגריש"א – וכי עד כדי כך אתה חושב שאינני יודע?

...

כשהתחילו בישיבה פ"ק דסנהדרין (אייר תשס"א) אמר מרן ראש הישיבה הגרי"ג זצ"ל בדרשה, שמי שלומד תורה לשמה – זה כבר לא משנה מה לומדים,

מלמד שלא שינה

הרב א. חפץ מטה אוזן לנשיא ישיבת פוניבז', הגאון רבי אליעזר כהנמן שליט"א, הסופד אחר לכתו של מרן ראש הישיבה זצוק"ל | הוא נזכר בכאב בהכרעות שנחתכו על שולחנו, על עמידתו על משמר מורשת ממלכת פוניבז', ועל המסר שנשתל בביקור השבתי בבית מרן רבי שמואל זצוק"ל | ועל הסיבה בשלה לא נקבר בבית החיים בשורת מרנן ראשי הישיבה והמשגיחים זצוק"ל | חזיתיה לרבי גרשון |

הרב א. חפץ

אסתייע מילתא שרבי שמואל הביא אותו עמו לפוניבז', ביום הראשון לנטיעת הישיבה, כאן בארץ הקודש.

ככלל, שורשיו של רבי גרשון יונקים גם מערש עולם הישיבות – ישיבת וואלז'ין. היו לו כמה דברי מסורת מוואלז'ין מימי תפארתה. אצטט רק שני דברים קטנים מוואלז'ין – ששמעתי אותם מפיו, [ולא אצטט דברים נוספים – שלדעתי הגיעו לו מוואלז'ין, אך לא שמעתי אותם מפיו ממש].

מרן הגרי"ג אמר לי, כי הסבא שלו התגורר בוואלז'ין, והם היו שכנים של מרנא הנצי"ב, בנין ליד בנין. הסבתא אמרה לו כי בערב שבת הייתה שומעת מעבר לחלונות הבית את מרנא הנצי"ב, שהיה אומר שיר השירים בנעימה

באחריותה של הישיבה, זה ממקומו מכאן וזה משם, מה שהביא את הגר"א שליט"א לשעות רבות במחיצתו ואף לפנים ממחיצתו, כמתבקש מתוקף תפקידו ואחריותו.

■ **בהספד לפני המיטה התבטאתם ש"לא היה יום בישיבה בלי רבי גרשון" זו מציאות נדירה שלא מצאנו כמותה בישיבה אחרת, שהישיבה לא הייתה בלעדיו ממש מיום היווסדה, וגם הוא זצוק"ל – לא היה יום שלא היה בישיבה.**

הישיבה לא הייתה בלעדיו רגע אחד. אבל לומר שהוא לא היה בלי הישיבה – זה לא מדויק, שהרי למד תורה עוד ברוסיה ואח"כ עם אביו כאן בא"י, וגם שמע שיעורים בישיבת לומז'ה ממרן רבי שמואל זצוק"ל, ולאחר מכן

מעטים הם מקומות התורה והחינוך המתעטרים במסורת רווית הוד כמו זו של ממלכת התורה פוניבז'. באר חפרוה שרים – מרן הרב מפוניבז' זצוק"ל, ועליה הציב דולים ומשקים נאמנים, להשקות את מימיה בטהרה, ולשמור מכל משמר על פתחי הבאר ומבואותיה.

מרן הרב זצוק"ל גם נשא בעוז במטה ניהול הישיבה ואחריותה, תפקיד אותו נשא בנו אחריו הגאון רבי אברהם זצ"ל, ואחריו, יבלח"ט, בנו הגאון רבי אליעזר שליט"א, נשיא הישיבה.

במובן מסויים איפוא, שמשו מרן הגרי"ג זצוק"ל, ויבלח"ט הגר"א כהנמן שליט"א, מעין שותפים הנושאים

רבה. היא ניגנה לו את הנוסח ואת הניגון, והוא נצר את הניגון העתיק הזה בליבו הטהור.

(הסבא, רבי ירחמיאל גרשון בעל החידושי בן אריה זצוק"ל, התגורר בוואלז'ין והיה מגדולי תלמידי מרן הנצי"ב ורבינו חיים הלוי הנצי"ב מינה אותו לרב שכונה בוואלז'ין. כמו כן, הנצי"ב היה סנדק לבנו – רבי צבי יהודה, אביו של מרן זצ"ל. ע"פ המסופר, מרן הנצי"ב ביקש מהאב לפני הברית שיקרא לרן הנימול כשמו שלו, ומכאן שמו של האב 'צבי יהודה'. באותה שנה הסתלק הנצי"ב לבית עולמו. א.ח.)

■ והדבר השני?

מרן רה"י היה 'בעל קורא' בימי בראשית. בעליה לתורה הראשונה בשבת הראשונה שהתפללו התלמידים יחדיו, הוא קרא לתורה לכהן, את הסבא – מרן הרב זצוק"ל, באמרו: "יעמוד מורנו ורבנו רבי יוסף שלמה". לאחר התפילה סבי שאלו "מהיכן לקחת את הנוסח – מורנו ורבינו?"

רבי גרשון השיב לו כי הכיר ברמת השרון יהודי שלמד בוואלז'ין, ובדרך אגב סיפר לו שכאשר הנצי"ב עלה לתורה היו קוראים לו בנוסח הזה "מורנו ורבנו". סבא זצ"ל אמר לו: "מספיק מורנו..." ומאז בישיבה אומרים רק את התואר 'מורנו'.

(לימים הפסיק מרן רה"י לקרוא בתורה בקביעות, אבל היה 'ממלא מקום'. המשגיח הגה"צ רבי אליעזר גינזבורג זצ"ל סיפר, כי רבי גרשון ביקש ממנו שאם צריכים אותו כ'ממלא מקום' שרבי אליעזר יודיע לו על כך רק ממש סמוך לקריאה, כדי שלא יצטרך להכין. והיינו, כי מדינא 'בעל קורא' צריך להכין את הקריאה גם אם הוא בטוח שבקי על פה בנקודות ובטעמים. אבל אם יודיעו לו ממש

בסמוך, אינו חייב להכין. והוא זצ"ל הרי היה בקי בתורה ובנ"ך כחד בדרא. א.ח.)

■ **הזיכרון של מרן ראש הישיבה היה נדיר ואדיר. אמרו, כי השתמשותם בו רבות לדלות פנינים מהסבא מרן הרב זצוק"ל, דברים שהיו תלויים על לוח ליבו, בדיוק ובדקדוק.**

אכן, ליקטו מפיו את כל מה שהזכיר בשיעורים ובשיחות מאת מרן הרב זצוק"ל.

ראש הישיבה באמת היה 'בעל זיכרון' גדול, כידוע. היו מתפעלים תמיד להיווכח כיצד זוכר את כולם, גם תלמיד מלפני חמישים ושישים שנה.

לפני כחצי שנה הגיעו שני יהודים מאמריקה – אב ובנו, וביקשוני שאכניסם למעונו של רבי גרשון. הם למדו בעבר בישיבה. נכנסתי איתם והם הציגו את שמם, ראש הישיבה הביט עליהם והשתומם לעצמו על שאינו זוכר את שני השמות הללו. בסיעתא דשמיא תפסתי מיד את העניין ושאלתי אותם: "מסתמא שניכם הגעתם לישיבה 'לקיבוץ', לא לשיעורים". הם השיבו בחיוב.

מיד ראיתי שהתמיהה ירדה מפניו של ראש הישיבה זצוק"ל, והסברתי להם: לא עברתם דרכו בשיעור, לכן הוא לא זוכר אתכם. אבל מי שעבר תחת שיעוריו היה בזיכרונו עד הרגע האחרון.

לפני כחודש וחצי שאלתיו מתי התחיל השיעור של הסבא זצ"ל ב'מגן אברהם'? סבא, מרן הרב זצ"ל, אמר מידי בוקר אחרי שחרית שיעור ב'מגן אברהם', שיעור במשך חמשה רגעים עד עשרה. כל יום עיון קצר או ווארט כל שהוא ב'מגן אברהם'. שאלתי: האם השיעור התחיל מיד ביסוד הישיבה?

רבי גרשון אמר כי אין אפשרות שהשיעור היה מיסוד הישיבה ממש, כי בתחילה התפללו עם ה'בעלי בתים' בבית הכנסת הליגמן ולא היה מנין בפני עצמו, אבל כאשר התחילו להתפלל במניין של הישיבה, תיכף הוא התחיל עם השיעור, באותו יום. הדברים היו חקוקים בזיכרונו בדיוק.

שאלתיו, מהיכן הגיעה ה'מנחה קצרה' שמתפללים בישיבה ומה טעם הנהגה זו? על כך השיב כי אינו יודע את הטעם, ואמר שמעצמו חשב סבא אולי היה לרב מפוניבז' סיבה כדי שכולם יוכלו לומר 'קדושה' כי יש שמאריכים, אבל אינו יודע טעמו של הרב.

לימים שאלתי על כך את אחיו הגאון הגדול רבי יעקב. מיד ששאלתי הוא חשב אולי רוצים לשנות, ראשית כל נחרד: "מה, האם רוצים לשנות?! השבתי בשלילה, אלא רק רצוני להבין את שורש הדבר. רבי יעקב השיב שאכן כך היה מאז, היינו מהיום שהיה 'מנחה' לבד – הצוות והבחורים, והחל מאז התפללו 'מנחה קצרה'. אינני יודע את הטעם של הרב זצ"ל – אמר, אבל ידוע לי בבירור שזה היה בהסכמה של המשגיח רבי אבא זצ"ל יחד עם הרב זצ"ל.

יראת הכבוד

הגר"א כהנמן שליט"א ממשיך ונזכר: כשמרן הגאון רבי דוב לנדו שליט"א היה כאן בבית לניחום אבלים, הוא שח אודות הימים ההם שלמד בישיבה ואודות הסבא זצ"ל. בין דבריו הזכיר כיצד היתה להם הנאה בעיון התורה כאשר הצעירים ניגשו רבות לשאול את רבי יעקב אדלשטיין.

בהכנסת ס"ת לישיבה. נראים הגר"א כהנמן זצ"ל, מרן הגר"ג זצוק"ל, ויבלח"ט מרן הגר"ד שליט"א

בריות גופא ונהורא מעליא

את התהלים שהיה אומר מדי יום, ואת פרקי המשניות שהיה לומד, היה מקדיש מרן זצוק"ל לרפואת החולים ולע"נ נשמות בני משפחה ועוד.

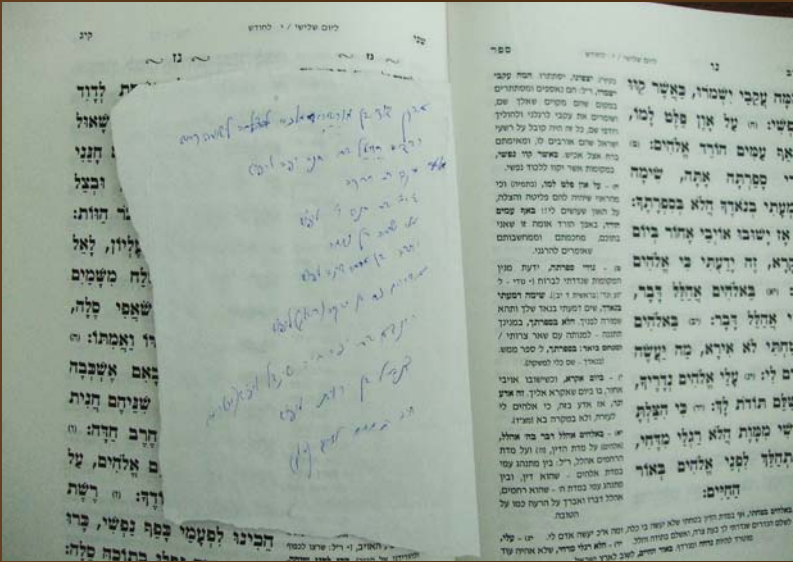
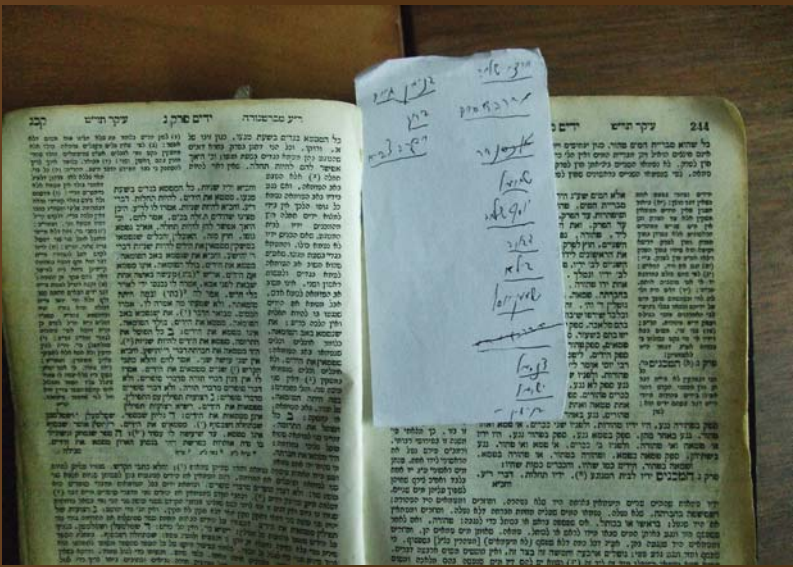
בתמונות אלו נראים ספרי התהלים והמשניות בהם מופיעה 'סימניה', עליה ציין מרן זצוק"ל את שמות החולים לרפואה ושמות הנפטרים.

שאלתיו "ומה עם רבי גרשון?" ומרן הגר"ד שליט"א השיב: "אליו ניגשו פחות לדבר בלימוד, כי כלפיו היתה לנו, הבחורים הצעירים, 'ראת הכבוד' כבר אז בבחרותו, ולא היו יכולים לשוחח איתו ממש בקלות כחבר ממש, משא"כ עם אחיו רבי יעקב".

רבים לא הבינו אז את כוחו עד היכן הוא מגיע, ורבים לא ידעו עד כמה מעלותיו בתורה וגדלותו מעל אחרים, אבל היו שהכירו תמיד.

אספר לכם עוד. אמרו בגמרא ברכות (דף י') כי "אשה מכרת באורחים". ולאמא שלי ע"ה הייתה הבחנה מיוחדת עליו. היה זה בליל שבת הסמוך להסתלקותו של רשכבה"ג מרן רה"י הגראמ"מ שך זצוק"ל, שהסתלק ביום שישי. בליל שבת אכלנו עם אמא ע"ה, ואז היא פנתה אלינו ואמרה: "אתם עוד תראו כי רבי גרשון יעמוד בראשות הישיבה, אני זוכרת אותו מאז כבחור, והוא תמיד היה אדם חזק". כיום קצת מבינים את זה, אבל בימים ההם לא חלמו על כך שינהיג את הישיבה, כוחותיו היו מאד בנסתר שלא ניכרו בחוץ, אדרבה היה אפשר לחשוב להיפך שאינו אדם חזק. והרי הוא גם ברח מאד מכל דבר של הציבור.

כאשר מרן ראש הישיבה הגראמ"מ שך התחיל לחלות בשלהי ימיו, ולא יכולתי להיכנס, עליתי למרן רבי

לי, אך לא, תוך כדי שאנו ממשיכים פסיעה אחת נוספת מיד הצביע על שם של התלמיד חכם המתאים לתפקיד. היה לו כוח להכריע בדברים גדולים במהירות, לחתוך דברים קשים חובקי עולם ברגע אחד. אולי כי כבר היה לו קו ברור בענין ההוא ולכן הכריע מהר, ואולי חשב על הנושא קודם לכן, אבל ברור שהכריע בחדות ובמהירות.

אמנם, מאידך לפעמים המתין ולא השיב. היתה פעם שדיברתי אותו לגבי לקחת משהו לתפקיד בישיבה, הוא הכיר את האיש. והשיב בכל זאת: 'אני אבדוק'. לקח לו כמה שבועות עד שבחן בירר ולמד את הסוגיא האם הוא מתאים למשרה הזו, וכמובן שיש צורך גם בהתאמה לסביבה. הוא חשב והכריע בסוף כי אכן יש לצרף את אותו תלמיד חכם לישיבה.

כלומר, לפעמים ברגע כמימרא, ופעמים כמה שבועות. כל דבר לפי ענינו. רבות למדנו ממנו, והשכלנו מההבחנה שלו. יש לנו הרבה דברים ששמענו, אבל לא על כולם אפשר לשוחח.

אך כאמור, כל עוד שלא היה מוכרח לחלוטין, ניסה לדחות את הקץ ככל האפשר. הכול יודעים כי מרן רבי אהרון ליב זצוק"ל ביקש ממנו כמה פעמים לקחת על עצמו הכרעה וניהול בכמה דברים מרכזיים, אך הוא התחמק והתחנן כביכול על נפשו ככל שהיה ביכולתו.

ידוע לי על כמה דברים ספציפיים, שמרן הרב שך היה

גרשון והצגתי את השאלות שעמדו אז על הפרק. הוא נמנע מלענות: "את השאלה הזו הרי צריך לשאול את הרב שך" – אמר בהחלטיות. התנצלתי וביקשתי: "אבל הרב שך רוצה שאלך אליכם, כיון שכעת קשה להיכנס אליו", בלית ברירה היה רבי גרשון מפטיר: נו נו, ונאלץ להשיב את מה שהיה מוכרח.

גם לאחר מכן שכבר הכיר בכך שההכרעות עומדות על כתפיו, היה עדיין אומר לי: "אינני יכול לומר לך מה לעשות, אתה צריך לעשות ולהחליט כי אתה בעל הבית". ביקשתי בכל זאת מאד: "אבל עצה אני מבקש" ואז היה מסכים: "לייעץ לך אני יכול, אבל אתה צריך להחליט".

כהרף עין

"לאחר מכן" ממשיך הגר"א שליט"א, "כשהעול נשאר רק עליו, הוא לקח את החלטות שהצגנו לפניו ויכול היה להכריע ברגע כמימרא – בבהירות ובמהירות רבה. זכורני, כשהיתה לי פעם שאלה לתפקיד מסוים ב'ישיבה קטנה' אצלנו, היה זה בדרך כשירד במדרגות מתפילת מנחה בישיבה. ניגשתי אליו והצגתי באוזניו את המציאות כי יש כעת נושא של שאלה את מי למנות לתפקיד בישיבה קטנה.

הייתי סבור שהוא יחשוב על העניין יום יומיים וישיב

בדרכו לשיבה, בשיח של תורה עם יבלח"ט מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א

בישיבת רבני הישיבה הדנים בקבלת הבחורים לשיבה, בבית הגר"א כהנמן שליט"א

מרן זצוק"ל עם מרן הרב זצוק"ל בפתיחת ישיבת גרודנא באשדוד. מאחור נראה יבלח"ט מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א

בתפילה על קבר מרן הרב זצוק"ל

זקוק לשליחות דיסקרטית לגדולי הדור, וביקש מרבי גרשון שהוא יהיה שליחו. הדברים נעשו בשקט. ברחוב כמובן, לא ידעו מכלום. לא רק שלא ידעו שמרן הגר"ג זצ"ל מצוי בעניין, אלא שלא ידעו כלל שמתנהל משהו. וכיון שמרן הרב שך ביקש ממנו – אז היה ברור לו כי עליו לעשות ולקיים את בקשתו ורצונו.

הוא עובדה שמרן רה"י הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל כתב מכתב בענין ציבור. הוא ביקש ממני שאראה את כתב ידו לרבי גרשון. זה היה אז חידוש בימים ההם שהוא מצא לנכון דווקא את רבי גרשון מכל הגדולים האחרים. נגשתי לרבי גרשון, הוא עיין ושינה במכתב הארוך רק כמה מילים.

רבי מיכל יהודה אמר לי: "תראה כיצד הוא תופס כל דבר! היו שם כמה מילים בודדות שאותן ציין וביקש לשנות, כיון שיכול לצאת מכך במרחק הימים פגיעה בפלוני אלמוני". וכמובן שרבי מיכל יהודה מיד שינה את המילים כדברי הגר"ג.

המשפט בביתו של רבי שמואל

■ מרן הרב זצ"ל גם העריכו כבר אז, כבחור ואברך צעיר?

סבי מרן הרב זצ"ל, הכיר בו והעריכו מאד. כשאביו הגאון זצ"ל נפטר ברמת השרון, הייתה שאלה אודות הרבנות שם במקומו. המשפחה של רבי גרשון רצו שהוא יהיה הרב, ראשית, כי הרבנות בימים ההם הייתה מוערכת ומכובדת יותר מר"מ בשיבה, ושנית, בתפקיד של רבנות היתה לו אפשרות של משכורת טובה ונוחה.

אך סבא זצ"ל לא נתן להם לחשוב על כך – "אני צריך אותו פה!" לא היה מי שהבין אז עד היכן הדברים מגיעים, ותמהו, וכי פוניבז' לא יכולה להסתדר בלי רבי גרשון?! אך לא הועיל להם, הוא עמד על שלו ועל דעתו: "אותו אני צריך כאן!" ועד היום הזה אנו רואים את עוצמת הבחנתו הנכונה, ועד כמה הועילה לנו התעקשותו כאשר נקש על השולחן בבטחה ואמר: "אותו אני צריך כאן".

"עברו שנים והתרחש דבר נוסף", חושף בפנינו נשיא הישיבה הגאון ר"א כהנמן: "הוא עובדא בצעירותי. בצהרי יום שבת קודש, סבא הרב זצ"ל, שאל אותי האם אני רוצה לבוא איתו, כי הוא הולך כעת למרן רבי שמואל רוזובסקי. כמובן שהשבתי בחיוב.

אני זוכר את המראה, רבי שמואל רוזובסקי ישב בראש השולחן בביתו. הרב לצידו בצד של השולחן. ואני התיישבתי רחוק לכיון סוף השולחן, מחמת דרך ארץ. הם דיברו בכמה עניינים. לפתע רבי שמואל אומר לסבי "הרב מבריסק אמר לי כי הוא חושב שרבי גרשון צריך להיות ראש הישיבה של הדור הבא, ואני גם חושב כך". סבי הפטיר ואמר לו: "וגם אני חושב כך".

תבינו, זה היה עוד בחיי מרם הרב מבריסק זצוק"ל, ורבי גרשון עוד היה בשנות השלושים לחייו. ואז אחרי שהמשפטים הללו יצאו מפיהם, שניהם הסתובבו והסתכלו עלי לכיוון פאתי השולחן – שם ישבתי. הביטו לעברי. לימים הבנתי, את המשמעות של ההסתכלות הזו. הם לא התכוונו לסיפורים, הם התכוונו הלכה למעשה.

במושב זקנים

"גם מי שידע את חשיבותו של רבי גרשון" מטעים נשיא הישיבה שליט"א, "עדיין לא ידע כי הוא למדן בשיעור קומה של ריש מתיבתא וראש הישיבה בה"א הידיעה. ידעו כי הוא גם צדיק ועניו ושתורתו משתמרת ומתברכת ושהוא יודע הרבה ללמוד וכו', אבל ההכרה שלהם של זקני הדור ושופטיו וכפי ששמעתי אז מפיהם, זו הבחנה של יחידי הדור ממש.

בעידנא חדא, נכנסתי למרן ראש הישיבה הרב שך בזקנותו, לפתע הוא אמר לי: "אינני יודע כמה זמן אני יוכל לענות לך. אחר כך תשאל את רבי דוד ורבי גרשון". לימים מרן רבי דוד אמר לי באותו נוסח וסיים: "תשאל את רבי גרשון". יבלחט"א מרן ראש הישיבה רבי בערל שליט"א גם אמר לי: "דע לך, אם יש וקורה שאני אומר משהו אחד ורבי גרשון אומר משהו אחר – עליך לעשות כפי שרבי גרשון סבור". זו אכן גדלות בפני עצמה של רבי בערל שליט"א.

הוא עובדה בשנים האחרונות שצצה שאלה מורכבת. נכנסתי לראש הישיבה מרן הגרב"ד שליט"א. הוא ביקש זמן מה לחשוב עם עצמו בשוב הדעת, אח"כ חשב איתי יחד, ולאחר מכן הורה לי: "הבה נלך כעת יחד לרבי גרשון, נשאל

כאשר נעדר הגר"א כהנמן שליט"א מהישיבה, היה מרן זצוק"ל - באופן חד פעמי - חותם על טפסי הדיחוי מהצבא

ממנו שיעורים על מסכת בבא קמא), אינם ממש אותו נוסח של היום.

דיברתי עם אחד מהת"ח שהיו כותבים ומדפיסים את השיעורים, ואמר לי כי אכן לדעתו השינוי היה לפני כשלושים שנה בערך, שלפתע שינה בנוסח שלו. בשלושים שנה האחרונות יכלו לשמוע ממנו קצת יותר הגדרות: מה זה 'מיגו' מה היא 'חזקה', ועוד. יש לו בכגון אלו כמה שיעורים ואפילו קונטרסים שלמים על ההגדרות.

מסבא מרן הרב זצ"ל, וגם בהנהגות פרטיות הבחנתי שעושה עפ"י הרב. אכן הוא שאב גם מגדולים אחרים, אבל גם ממה שראה אצל סבי - הרב זצ"ל, ובעיקר מה שנוגע להנהגת הישיבה.

אמנם, לגבי צורת אמירת השיעורים, כנראה שהוא שינה - במהלך השנים - את סגנונם במידה מסוימת. כך היה נראה לי לכאורה כדבר פשוט, כי השיעורים כפי שהם נאמרו בשנים שלמדתי בישיבה (אני שמעתי

אותו, ומה שהוא יאמר נעשה". והמשיך לאמור: "ברוך השם שהקב"ה השאיר לנו אחד שיש לו דעת תורה, אז מוטל עלינו לשאול אותו". וכך הוי. עלינו אליו, ותיכף אמר את דעתו, ובכך הסתיימו הדיונים וההרהורים. עשינו כפי דעתו.

היו פעמים שהתרחשו דברים מיוחדים שבאנו אליו בכאב ובספקות: "מה עושים?" הוא היה מרגיע ואומר לנו: "זה שום דבר, אל תתחשבו במה שנעשה ברגע זה! זה שום דבר". ובסופו של דבר הצדק כמובן היה איתו.

הבחנתי אצלו כמה פעמים, כאשר הייתי בא באמצע היום, שנדרך מולי כמי שאומר: מה עכשיו קרה? ראיתי עליו דריכות, אבל לא יצא מגדרו, אלא הכריע בכוח דעת תורה בישוב הדעת רבתי, והיה לנו לעיניים".

בעקבי הצאן

■ אמרתם בהספד ש"רבי גרשון לא שינה" מה הכוונה?

הוא לא עשה דברים חדשים בישיבה. בעלמא יש כל מיני מחשבות ואנשים שמעוניינים לייעל, אבל הוא היה סבור שמה שהיה זה הטוב והמועיל: מרן הרב זצ"ל קבע כך, ואם כך קבעו בישיבה, כך צריך להיות. אכן מה שחידש וייעל עם ה'משיבים' זה משהו אחר, וממנו למדו רבים ועשו בכל מושבותינו. כי הכל נעשה בתוך המסגרת של הישיבות מאז ימי קדם.

הרבה מהנהגות שלו בישיבה היו על פי מה שלמד

בנישואי הגר"א כהנמן שליט"א. לצד החתן יושב הסבא מרן הסטייפלר זצוק"ל, משמאל מרנן הגר"מ חדש והגר"ד פוברסקי זצוק"ל. מאחור עומד מרן הגר"ג זצוק"ל

רב משי ידיה

בתמונות אלו נראה רבנו זצוק"ל בצאתו מבית החיים. הוא היה נוטל את ידיו במים, ואחרי הרחיצה - כמנהג - לא ניגב את ידיו במגבת. אמנם, דעתו של רבנו היתה שאין לנגב את המים בבגד דוקא, אך להעביר את הידיים על הקיר או על עמוד - אין קפידא בכך, וכך נהג.

כמובן, שזה עוד אחד מהמקרים שרבי גרשון זצוק"ל לא פחד מלעשות דברים שאחרים יסתכלו על כך משונה, כאשר היה סבור שזה הנכון והראוי. הוא לא פחד מלעשות את האמת הרצויה. הסתכל לעומק השיתין של הדבר והכריע וללא פחד. כך בכל תחום שנכנס אליו.

מההר אל צעירי הצאן

הגר"א כהנמן מהרהר קמעא, וממשיך למקד דבריו אודות מבטו של מרן רה"י על צעירי הצאן: אני מהרהר, שמהות של ראש ישיבה בגיל זקנה ושיבה רבה, העוסק עם צעירים - הינה דבר פלא שבסיעתא דשמיא אנו רגילים לה. אבל אצל אומות העולם להבדיל לא מצויה תופעה כזו, וכמובן גם לא אצל החילוניים.

סיפר לי יהודי חרדי ששייך למשרד החינוך ויש לו מעט קשר עם פקידים שונים שאינם שומרי תורה, ולדבריו מה שהוציא אותם מכליהם והם עמדו כלא מאמינים היתה התמיהה שלהם ששואלים אותה שוב ושוב: כיצד יהודי בגיל שמונים תשעים, והנה ממש גיל מאה, כיצד הוא בכלל מסוגל לעסוק עם צעירים בני שש עשרה? "אין כזה דבר בעולם!" זה אכן דבר גדול שמצאנו אצלו.

וצריך לדעת, שנקודה זו לא באה לידי ביטוי רק באמירת שיעור, ולא רק בשיח בדברי תורה עם צעירים בני תשחורת. רבינו זצ"ל היה ער כל העת על הבחורים, וגם ממש לאחרונה הזדמן לנו להכיר בכך באופן כמעט לא טבעי:

היה זה בחורף האחרון ממש, כמדומה בחודש אדר. שיעור א' בישיבה מחולק לקבוצות, וראשי הישיבה מתחלפים, כדי שכולם ישמעו את כולם. רבי גרשון אמר כל השנה שיעור יומי, אבל התחלפו אצלו התלמידים חצי שנה לקבוצה זו ובחצי השני לקבוצה האחרת. יום אחד הוא פנה לאברכים שיושבים סמוך אליו ומצטרפים לשיעור, ואמר להם כך: "יש כאן בחור שאיני יודע את שמו, הוא יושב במקום ההוא בערך", תיאר את מראהו, וגם פירט ש"הוא לא כותב במחברת בשעת השיעור, הוא מקשיב, ובעת שבחורים מדברים בלימוד זה עם זה בריתחא באמצע השיעור, אינו מדבר איתם אלא שומע חושב ומהרהר. אתמול והיום הוא לא היה בשיעור, צריך לבדוק מה איתו"....

רבותי, המדובר הוא בשיעור של כמאה וחמישים בחורים, ומגיד שיעור בן תשעים ותשע... וודאי שאף אחד לא חשב שראש הישיבה שם לב על התלמידים עד כדי כך, הרי גם למגיד שיעור צעיר זו משימה מיוחדת מאד, אבל הנה לפתע התגלה להם עד היכן ההסתכלות שלו הגיעה.

ציון לנפש חיה

אנו מבקשים לברר שמועה ששמענו:

- בבית החיים פוניבז', ישנה את שורת קברי מרנן ראשי הישיבות והמשגיחים, זכר צדיקים לברכה. גם ה'שווער', הגאון הגדול רבי שלמה ברמן זצוק"ל טמון בשורה הזו. רבי גרשון לא

בימים שאנחנו למדנו אצלו הוא לא דיבר כך. אולי בזמננו לא רצה להגיד את כל הדברים הללו, ואח"כ החליט לומר, או שמא בשעתו מחמת סגנון התלמידים לא יכול היה לומר את המערכות הללו ולימים החליט שהוא כבר יכול להגיד לפני התלמידים; עכ"פ זו המציאות. הרי הייתה לו הבחנה עצומה בטובת התלמידים, הוא הכיר מה אפשר וצריך לומר להם כדי ללמדם תורה כראוי בדרך הטובה.

טביעת עין של תלמיד חכם

הייתם יושבים יחד בדיונים לגבי קבלת הבחורים לישיבה.

אמת. זכורני, שקבוצת בחורים מאחת הישיבות נבחנה כדי להתקבל לישיבה, ורבי גרשון המליץ שיקבלו אותם. אמרתי לו בשאלה: מה הפשט בזה? הרי הם דיברו ממש לא לעניין? עכ"פ כך היה כשהם היו אצלי ודיברתי איתם בלימוד.

אבל מרן הגר"ג השיב לי: "זה לא הם, זה מגיד השיעור שלהם, הוא לא יודע איך ללמוד... הם, כאשר יבואו לכאן, הם יהיו בסדר" והחליט לקבלם. זו לא רק הבחנה האם הבחור כן יודע או לא, אלא הבחנה על מגיד השיעור שלהם ובלי להכירו בכלל, רק מתוך מה שהתלמידים דיברו. הוא יכול היה להכריע שאין בעיה בישרות שלהם, אלא הם מדברים כפי שלימוד אותם, וכאשר יבאו ללמוד בישיבה הם יצליחו.

היה בחור טוב שרצה להתקבל, אך היו לנו פחדים מסוימים לגביו. העצה של מרן ראש הישיבה היתה שישב פה בישיבה חצי שנה ללא שמתקבל רשמית, ואח"כ נראה מה לעשות האם לקבלו. חלפה חצי שנה, נכנסתי והצגתי את מצבו של הבחור, ושאלתי: "נו, מה עושים כעת?" הוא השיב "עוד חצי שנה. לבחון אותו, שישב כאן, אבל שלא יהיה רשום כתלמיד ממש בישיבה". אחרי חצי שנה נוספת אמר: "טוב, הוא היה בסדר עד כעת, אז שישב כך חצי שנה נוספת".

רבי גרשון ראה מיד את התמיהה על הפנים שלי, ששאלתי את עצמי מה התכלית? מה כוונת ראש הישיבה, ועד מתי נלך בדרך זו? והוא אמר לי: "פשוט מאד. כפי שאני רואה, כל זמן שהוא יושב על דרך של מבחן וניסיון, והוא בלחץ שלא יקבלו אותו, הוא יהיה בסדר. אך ברגע שיקבלו אותו, אני פוחד מה יהיה. לכן יש להמשיך כך"....

היה בחור שהגיע להיבחן ורצה להתקבל ולראשו כיפה סרוגה... זה היה משונה. רבי גרשון בחן אותו ואמר שיקבלו אותו. שאלתי: והרי עם כל הצורה הזו הוא לא ישתלב כאן?!

רבי גרשון השיב לי: "אבא שלו שומע את השיעורים בקביעות ב'תפארת בחורים' מפי מרן הגר"ש אלישיב, ובודאי שיש בבית הזה יראת שמים, ותראה שתהיה אתו הצלחה". לא לקח הרבה זמן עד שלבש כיפה שחורה וכיום הוא יושב בכולל אברכים. מרן ראש הישיבה תפס והכיר את מצבו, וידע לאבחן שהוא יהיה בסדר. וודאי שצריך גם כן עוז מצדו ומצד הישיבה כדי לעשות כזה דבר, רק שידענו בישיבה, שאם רבי גרשון אומר זה סוף פסוק וכך עושים, אז קיבלנו אותו לישיבה כפי הוראתו.

נטמן שם, ולפי השמועה, הוא הורה לכם – כאחראים על בית החיים שע"י הישיבה – מפורשות כבר בחייו, שהוא לא רואה את עצמו ראוי להיקבר ליד רבותיו, ראשי הישיבה. האמנם?

יכול להיות שאמר את הטעם הזה לאחרים ולבני המשפחה. איתי הוא אכן שוחח על הענין, וביקש להיקבר אחר מאה ועשרים ליד הרבנית הניה רחל ע"ה. את הסיבה והטעם לא אמר לי. וכשלא אמר, לא שאלתי ולא התעניינתי...

■ אבל הוא לא נטמן ממש ליד הרבנית, אלא ליד השווער שלו, אביה?

את ההחלטה ואת המיקום המדויק השארנו לבני המשפחה לקבוע, והם קבעו שיקבר ליד חמיו הגאון רבי יהושע זליג דיסקין זצ"ל, שכן זה גופא כבוד הרבנית – בת הגר"ז.

והגר"א כהנמן שליט"א מסיים בערגה: "לא שייך לומר כי נפרדנו ממנו, שהרי לא נפרדים מתורתו, מדברי המוסר, וההדרכות שלו נשארות איתנו לעתיד. הוא קבע מסמרות בישיבה, על היסודות אותם הציבו מרנן הרב זצוק"ל וראשי הישיבה זצוק"ל, ולאורם נסע ונלך, ללא שינוי, עד ביאת משיח צדקנו".

בתפילה על קבר מרן המשגיח זצוק"ל, בשורת קברי מרנן ראשי הישיבה בבית החיים פוניבז'

רבני הישיבה בדרכם להתייעצות. נראים מרן הגר"ג, המשגיח הגר"א גינזבורג, ויבלח"ט מרן הגרב"ד והגר"ח ברמן שליט"א

הגר"א כהנמן שליט"א בהתייעצות עם מרן זצוק"ל בפתח הישיבה

ביום חתנתו וביום שמחת לבו

כידוע, החל מרן זצוק"ל לשמש כמגיד שיעור כבר בעודו כבחור, קודם נישואיו.

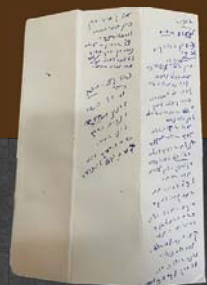
בתמונה זו נראית ההקדשה אותה כתבו התלמידים הצעירים ע"ג הספר אותו הגישו כמתנה לרבם הנערץ, שזה עתה נישא.

בע"ה, יום ג' לסדר תמים חה"י עם ה' אלקיך,
ג' לחדש אני לדודי ודודי לי.
תבא שנת אנכי אנכי הוא מנחמכם.

לכבוד
מורנו ורבנו הרב ר' ירחמיאל-ל גרשון שליט"א.

מפלגי מים אחיים נחלי עדניה,
להשקות צאן קדשים ורועי אמונה,
מימי הדעת והחכונה,
ללומדי-ה היא מגן וצנה
למחזיקים בה עץ החיים,
לזאת יקרא חורת החיים.

מחנה מאת תלמידיו ביום ההונתו וביום שמחת לבד.

צדקתם תצהיר באור שבעת הימים

חביבה עד מאד היתה שבת קודש אצל מרן רבנו זצוק"ל, וכמנהג הנזכר בגמרא, היה טורח בעצמו לכבדה ולייקרה.

בתמונות אלו נראה הוא טורח ומדליק נרות שבת קודש בשבעה מקומות (!) בבית, להאירו באור של מצוה וקדושה. בתמונה נוספת נראה הוא טורח בעצמו בהכנת נרות השבת, בהתארחו בבית נכדו שליטי"א.

בתמונות נוספות, נראה מרן זצוק"ל טורח בעצמו, מתרומם לארון החשמל, ומעביר את מתג החשמל למצב גנרטור, שלא להזקק לחשמל המיוצר תוך חילול שב"ק.

תלמידים בבנים

תלמידי מרן הגרי"ג זצוק"ל משנים קדמוניות, הגאון רבי ישעיה לפין שליט"א, והרה"ח רבי חנוך העניך הנדל שליט"א, שבים עשרות שנים אחורה, בהן ישבו לפניו, שתו מתורתו והביטו אחר דמותו | על הזבוב שמרן זצוק"ל לא רצה לסלק מעל ידו, הסירוב להרכיב משקפיים, והיד שלא זהה מעל הסטנדר כל התפילה | לאות ולמופת |

הרב ר. וילמן

בראשית דבריו מקדים רבי ישעיה ומביא מה'יערות דבש' הידוע, שכאשר אדם גדול הסתלק לבית עולמו, מידותיו המיוחדות הינן הפקר, וכל אחד יכול לזכות בהן. "פעמים אדם נמצא לצד אדם גדול", מוסיף הגר"י

עליו, ואינה לפי טבעו. "אינני מתאים לדבר על רבנו גרשון", משתמט רבי ישעיה. לבסוף, נאות הוא להצביע על נקודות מחיי מרן זצוק"ל, אותן יכול כל אחד ליטול לפי דרגתו, ולהתחזק בדרכיו של אותו צדיק.

מזה שנים שהגאון רבי ישעיה לפין שליט"א, ר"מ בישיבת משך חכמה (בשכנות לבית מרן זצוק"ל, בה גם קבע חלק מתפילותיו), זכה ללמוד עם מרן הגרי"ג זצוק"ל בחברותא. השיחה קשה

זה רק בגלל השנה הראשונה שבה הוא חונך אותנו לא לוותר, ולעמוד עד דק על כל דיבור ודיבור של הגפ"ת. זה נתן לנו געשמאק מיוחד להתחבר לצורת לימוד זו, שמלווה אותי כל החיים, עד עכשיו."

אדם השלם

"בנוסף, ראינו לפנינו את האדם השלם. המיוחד שראינו אצל רבינו זצוק"ל היה, שהוא לא התפעל כלל מהסובבים אותו. גם בשנים מאוחרות יותר, כשהלמדנים היו צועקים את דברותיהם בבית המדרש, הוא מעולם לא התרגש מכך יותר על המידה. עליו ממש ניתן לומר את שאמרה התורה על האבות הקדושים, שכל ימיהם שוין לטובה; כל ימיו התנהל רבי גרשון בישרות במיוחדת, ולא סטה ממנה כמלא הנימה."

הרב הנדל מדגיש מעבר לכך ונזכר: "הוא התעניין בחיינו, וביקש לסייע ככל הניתן. כך, לדוגמה, כשהוא בירר אצלי על מקום השינה, וסיפרתי לו שאני בקשר עם הגאון רבי יחזקאל ברטלר זצ"ל, ובזכותו אני מגיע לא אחת למחנה החזו"א, כמה הוא הפליג בחשיבות הדבר, ואמר שיש הרבה מה לקבל ממנו, ושלמרות גילי הצעיר לא אוותר על כך. ואכן עשיתי זאת בעקבות המלצתו, וראיתי כמה זה סייע לי לכל החיים."

על עניין נוסף שתפס את לבם של הבחורים, מספר רבי חנוך שליט"א: "הדבר שהתפעלנו ממנו כל התלמידים, היה מידת השליטה, ששלט בעצמו. מעודו הוא לא עשה צעד ללא שחשב עליו תחילה. כך היה דיבורו וכך היה הילוכו. זה סימל עבורנו צורה אמיתית של בן עליה, שכל מעשיו מחושבים לעבוד את יוצרו. פעם דיברו עמו כמה בחורים על ספק בהזכרת יעלה ויבא בראש חודש, בעקבות מעשה שאירע בישיבה, והוא הגיב: 'אני עושה לעצמי תמיד סימן שלא אשכח את האזכרות'. ומה היה הסימן? שבתפילה הוא היה רגיל לעמוד כשידי ישרות, ולאחר שאמר יעלה ויבא הניח ידו על הסטנדר, וכך ידע שלא שכח להזכיר."

הרהיב עוז אחד התלמידים ושאל: האם לא קורה שמזיזים את היד וכך נוצר בלבול בדבר? לא הבין רבינו מה השאלה ואמר בנחרצות: 'מי מזיז את היד באמצע תפילת העמידה? אם מניחים יד על הסטנדר, כיצד היא תזוז ללא מחשבה תחילה?'..."

גאשמעק' לכל החיים

שיחת זכרונות עם תלמיד מרן זצוק"ל, הרה"ח רבי חנוך העניך הכהן הנדל שליט"א

אחד מראשוני תלמידיו של רבינו מרן הגרי"ג אדלשטיין זצוק"ל, הינו הרה"ח רבי חנוך העניך הכהן הנדל שליט"א, מחשובי חסידי גור, שמתקרב כיום לשנתו התשעים בלעה"ר, וזכה להיות מתלמידיו בראשית שנות הרבצת התורה שלו. בשיחה מיוחדת שקיים עם מוסף שבת קודש, שב הוא לימי הבראשית, בהם ישב הוא לפני רבנו הגדול וקיבל ממנו תורה.

"אני מרגיש שאת ה'געשמאק' בלימוד, לכל חיי, קיבלתי משיעוריו של רבי גרשון", פותח רבי חנוך העניך את דבריו בגילוי לב, וחוזר לימים עברו: "תחילה למדתי בישיבה קטנה, ורצו להשאיר אותנו עוד שנה עד שנוכל לעלות לישיבה גדולה, אך אנחנו מאוד לא רצינו, כי היינו בחורים צעירים עם התלהבות גדולה, ורצינו כבר לעלות לישיבה גדולה. אז הלכנו לבקש זאת ממרן החזון איש, והוא המליץ לנו שאכן ראוי שנעלה לישיבה גדולה, ואמר שידבר על כך עם הרב מפוניבז'."

"כך זכינו שבישרו לנו כי אכן ייפתח שנה הבאה שיעור מיוחד למתחילים, בישיבה גדולה, ומי שימסור את השיעור יהיה מרן הגרי"ג אדלשטיין. עברנו זו היתה התלהבות גדולה, כמובן. באותה שנה למדו בישיבה מסכת יבמות, ואני זוכר ששיעוריו של רבי גרשון היו כה בהירים, שלמרות שחששתי מעומק המסכת, שמעודי לא למדתי אותה, ולא הורגלתי למושגיה כלל, בגלל הבהירות והפשטות בה הוא מסר את השיעורים קיבלנו 'געשמאק' אדיר להבין גם סוגיות מורכבות כפי שיש במסכת יבמות."

הבחורים הצעירים, מתברר, חשו בישרות לימודו של רבי גרשון כבר מיומם הראשון. רבי חנוך נזכר, כיצד הם היו בטוחים שרבי גרשון יקדים ויכין אותם להבין מהי מסכת יבמות על שלל נושאים, אבל לבסוף לא היה צורך בכך: "מהשיעור הראשון הוא החל ללמוד את הגפ"ת בצורה כה בהירה, וצדק כשאמר לנו, כל העת, שהדרך היחידה לקבל הבנה היא ללמוד כראוי את המסכת לאורכה."

מרן זצוק"ל לא הרבה לדבר, מלבד הלימוד עצמו, אבל זכור לאיש שיחנו שהוא אמר פעם דברים שנחרטו עמוק בלבבו. "בחורים חושבים", מצטט ר"ח מרבינו, "שבגילם הצעיר, אם לא יעסקו בעומק הלמדנות יפסידו את השנים הטובות להיבנות בלימוד, ואילו את השליטה בגפ"ת הם יוכלו לעשות גם בגיל מאוחר יותר, אבל טעות יסודית בידם, כי את הגפ"ת רוכשים בעיקר בשנים הללו, ולימוד זה הוא שיכול לאפשר לשקדן לרכוש לאחר מכן אף את עומק הלמדנות."

"רבינו היה רגיל לספר לנו, שכאשר הגיע בפעם הראשונה לישיבה הוא היה מבוגר מגילנו, ובכל זאת שני דברים הוא התקשה להבין: הדבר הראשון, שראה כאלו שמתבטלים בלימוד לעתים, ומדברים דברים שאינם שייכים במישור ללימוד, ואמר שלא הבין מעודו ששייך בכלל דבר כזה לדבר באמצע הלימוד. דבר נוסף, שהיו כאלו שהגיעו מיד לדברי המפרשים, מבלי להקיף כראוי את הסוגיא עצמה על דברי הראשונים שבה."

"אחרי כשנתיים" ממשיך הרב הנדל, "לא המשכתי ללמוד בישיבה, ועברתי ללמוד בישיבת שפת אמת בגור, ומה שהצלחתי לגדול ולצמוח בסוגיות שם בישיבה,

לפין שליט"א, וזוכה לראות דברים מיוחדים. כששאלו פעם את רבינו עצמו, במשך כמה זמן ועד מתי ניתן להשיג ממידותיו של הצדיק לאחר פטירתו, השיב, שכל זמן שמדברים עליו ניתן לזכות. לכן עתה, עוד בימי השלושים לעלייתו בסערה השמימה, זה הזמן שניתן לרכוש בו משהו ממידותיו, שהיו נדירות בהיקפן ומעלתן."

"כדאי שנבין תחילה במי מדובר", הוא מחדד את דבריו. "לא אשכח, כיצד בשנותיו האחרונות של מרן הגרא"מ שך זצוק"ל הוא התקשה לעלות להיכל הישיבה בימים נוראים, ורצה שייבש מרבינו זצוק"ל, שהיה בעל תוקע מופלא (כל ימיו, עד השנה האחרונה), שיתקע לו את התקיעות שחייב בהן. ואמרו לו בני הבית: לבטח הוא מעט עייף, אחרי כל התקיעות בישיבה, ואולי נביא עבור הראש-ישיבה משהו אחר שיעשה כן. השיב להם מרן הגרא"מ שך: **'השטן מפחד מהתקיעות של רבי גרשון, לכן אני רוצה שדוקא הוא יתקע עבורי'**."

"כשזה האדם" חוזר שוב הגר"י לפין לאחריו, "הרי שפחד לשוחח אודותיו, אבל אם יהיה מכך זיכוי הרבים, שיוכלו להתחזק וללכת בדרכיו, הרי יהיו הדברים לעילוי נשמתו הטהורה."

עבודת חיים

"רבים שואלים כיום – לאחר שנחשפים לסיפורי מופת ופלא על מרן ראש הישיבה – האם הוא נולד כך. שהרי רואים שכל חייו היו מסכת של שלמות לא מצויה, ואולי הוא פשוט נולד כזה. אך דומני, שאמנם נכון שהוא היה נשמה גבוהה, אבל הוא עבד ועבד ועבד, בכל התחומים. ההתמדה שלו, הרי היתה לאין שיעור. כל דקה היתה אצלו שיקול לא לוותר עליה, לא להפסיד רגע של לימוד. באחת הפעמים שהוא חזר מבניני האומה, אחרי שדיבר שם בכנס גדול, הוא נכנס למכונית ופתח כדרכו את המשניות, וכל הדרך לא הוציא מהן את העיניים, וכשהגענו הביתה, פתח את העיניים לראשונה לעברי, אמר תודה ויצא מהרכב לעבר ביתו."

"בכלל, מי שהביט באורחותיו, ראה כיצד כל מעשיו נעשים אך ורק על פי ההלכה, בדקות, רק שהוא תמיד השתדל, בגאונות ממש, להצניע את עצמו ואת מעשיו, עד שהמקורבים אליו ביותר התקשו לעקוב אחריהם."

"סיפרו שביום פטירת רעייתו הרבנית ע"ה, בערב סוכות, הוא הלך

לבית החולים קודם צאת הלוויה, והיה נראה כדרכו תמיד, באותה שלוות ומנוחת הנפש. בדרך הליכתו לשם, פגש אותו אברך (שלא ידע על פטירת הרבנית) וביקש הימנו ברכה לאשתו, העומדת לפני לידה. בירך אותו רבינו בחמימות, כאילו יש לו את כל הזמן שבעולם, ולאחר מכן המשיך בדרכו. באמצע הלוויה הוא ביקש מנכדו שיחפש לו יהודי מסוים, שיראה אם ניתן להשיגו, שכן התברר שהראש-ישיבה היה רגיל לסדר לאותו אדם את הד' מינים מדי שנה בערב סוכות, וחשב רבינו שלבטח יחשוש שאולי השנה לא יכין עבורו. לכן ביקש שיאמרו לו מיד שהם כבר מוכנים בשבילו על המזנון בביתו. זו היתה הדאגה שלו בזמן ההלוויה של הרבנית ע"ה. הנהגה שכזו אפשרית רק על ידי מנוחת הנפש באופן מושלם ממש".

"ניגש אליו פעם אב עם בנו, ביקש ממנו ברכה והוסיף: "שהראש-ישיבה יגיד לנו איך צומחים כמו הראש ישיבה..." חייך

"היתה לו מעלה גדולה, שעליה כן אפשר לומר שהוא נולד עמה, והיא הזיכרון, אבל הוא ידע איך להשתמש בה. כשהוא היה בבית החולים, ולא רצה שיחללו עליו את החג, הוא ביקש ראשית שיביאו לו מד חום כספית. כשהאח הרפואי רצה לרשום כמה חום יש לו, הוא אמר:

לומד משניות בדרך

'אין צורך לרשום, יש לי ב"ה זיכרון טוב, ואומר לך במוצאי שבת בדיוק בכל פעם כמה חום היה ובאיזו שעה מה בדיוק אירע'. וכך היה. הוא העיד על עצמו, שעד קרוב לגיל תשעים לא ידע כלל מהי שכחה. הוא כלל לא הבין איך אפשר לשכוח דברי תורה. וכשהגיע לשנים הללו, הבין לפתע שהדבר יתכן, אף שלא באמת שכח: ההבנה והסברה הישרה נשארו לו כמו תמיד, עד סוף ימי חייו".

"לכן, כששאל אותו פעם אחד שעמד לצידו, אם הוא נוטל ידיים לפני תפילת מנחה, כמובא בשו"ע, מחמת נקיות הידיים, ענה רבינו בפשטותו: 'לא, אינני צריך, כי אני שומר על הידיים'. זאת אומרת, שכל היום הוא היה בכזו מנוחה, שיכול היה לשמור על הידיים שלא יגעו היכן שלא צריך".

"לא אחת הוא אמר, שבהיותו בחור חיכה בלימודו בישיבה לסדר מוסר, והתבטא: 'אני מרגיש כמה הוא בונה אותי'. ואמר כמה פעמין, שאינו מבין

גדול בתורה ומעשים טובים

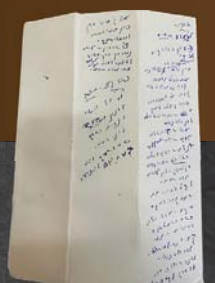
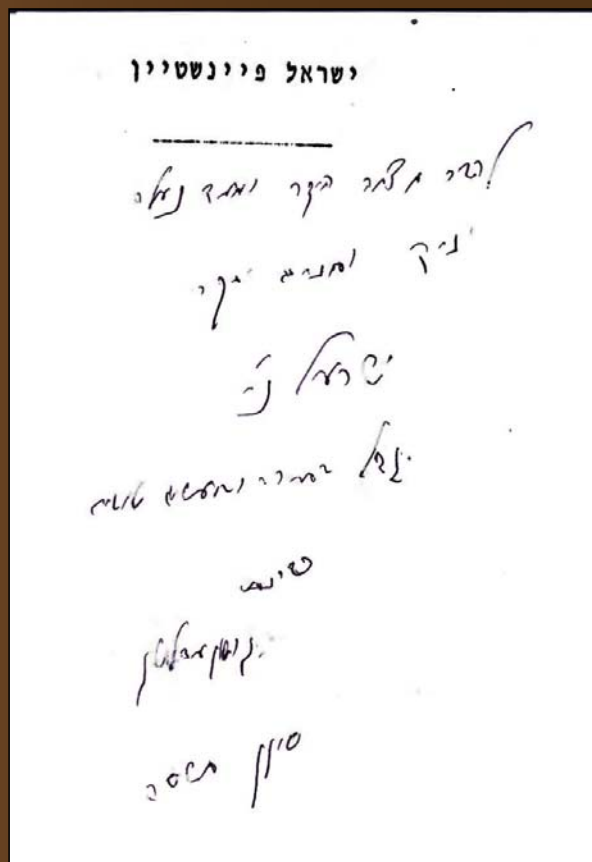
בחודש סיון תשס"ה נכנס למעונו של מרן זצ"ל יבלח"ט הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א ראש ישיבת עטרת שלמה, עם בנו חתן הבר מצוה שעמד להכנס בעול תורה ומצוות על מנת להתברך לקראת השמחה.

רבנו העניק דורון דרשה לחתן הבר מצוה את הספר 'בני ציון', וטרם כתב את נוסח הברכה בראש הספר, אמר כמסביר לגר"ח שליט"א כי בתקופה האחרונה הוא כותב נוסח אחיד ושווה לכלל חתני בר המצוה, וזאת משום מעשה שהיה שהובא לידיעתו, כי בכיתה אחת בתלמוד תורה חשוב בבני ברק התנצחו שני ילדים זה עם זה למי כתב רבנו הקדשה יותר מכובדת, ומפני כך גמר בדעתו שמעתה ואילך יכתוב לכולם נוסח שווה.

ואז כתב את נוסח הברכה, כשהוא מסיים את ההקדשה בברכה קצרה בזו הלשון **יעלה ויגדל בתורה ומעשים טובים**.

כשסיים לכתוב והעניק את הספר לחתן הבר מצוה, פנה אל הגר"ח שליט"א ושאל אותו אם יודע הוא מהיכן לקח את נוסח הברכה, שעל פניו נראית כברכה כללית ומקובלת. הגר"ח שליט"א מצידו השיב על אתר שזהו מהאקרוסטיכון החותם את פיוט האקדמות, שם רמז המחבר את שמו בראשי תיבות "מאיר ביר רבי יצחק יגדל בתורה ובמעשים טובים", ונהנה רבנו זצ"ל עד למאוד.

[למחרת עלה למעונו של רבנו זצ"ל כ"ק האדמו"ר מסטריקוב שליט"א עם בנו שעמד אף הוא ליכנס לעול תורה ומצוות, ושח לו רבנו ששאל רבים וטובים אם יודעים הם מהו מקור נוסח הברכה, ואולם אמש היה כאן נכד של מרן הרב מבריסק זצ"ל, שהוא ידע לומר את המקור...]

היאך יש כאלה שלא נהנים ממוסר, הרי זה משמח, זה בונה את האדם, ויראת ד' תוסיף ימים".

מלאך במידותיו

"שמעתי, שרבינו העיד על עצמו פעם בגילוי לב, כי מעולם לא היתה לו קפידא על אף אדם. מי שהכיר אותו מעט, יודע במה המדובר. כך, לדוגמה, הוא היה רגיל לתקוע בשופר אצל מרן החזו"א זצוק"ל, ובאחת השנים לפתע לקח משהו את שופרו ותקע בו, אך הוא לא הרגיש בליבו דבר עליו, ואף לא היתה לו שום קפידא על כך".

"הנה סיפור מופלא, שמראה את עומק מידותיו ושלטתו על עצמו: כשעמד לו פעם בשיעור זבוב על היד, והטרידו ממש, הוא לא הזיז את היד ולא שילח אותו מידו. שאל אותו היושב לצידו: מדוע הראש-ישיבה אינו מסלקו? השיבו רבינו: 'אם אעייף את הזבוב, הוא יעוף על משהו אחר, ואינני רוצה שיופרע ממני'... באחת הפעמים שלמדנו בחברותא, היה זה בלימוד זרעים, והוא הוצרך להביט בפירוש הר"ש, בגמרא קטנה שהאותיות בה היו קטנות מדי, והתקשה לראות את דבריו.

הצעתי לו שיביט עם המשקפיים שלי וכך יראה טוב, ואכן כך עשה ואמר שרואה מצוין, אז שאלתי אותו 'מדוע הראש-ישיבה אינו רוכש משקפיים, שיוכל להיטיב ראייתו?' וענה: **אני עובר כל יום בדרכי לישיבה, וישנם בחורים שמאחרים לצאת מהפנימייה, ואינני רוצה לראות אותם, לכן עדיף לי כך**".

"קשה לפרט ולספר בכמה אנשים, בהם אלמנות ומשפחות קשות יום, הוא טיפל בצניעות וממש הציל אותם. דקות לפני אמירת כל נדרי, הוא טילפן פעם לאברך, כדי לחזק ולעודד אותו. וכשהיה בחור מבוגר בישיבה, פליט שואה, שכמעט לא היתה לו משפחה, בא אליו ואמר לו: 'אנחנו זקנים, יושבים לבד... תעשה

עובר על מראי המקומות בביתו, קודם מסירת השיעור.

"אחר התפילה, לעתים עשה סיבוב שלם, להיטיב עם הזולת בכל מיני מקומות שאיש לא ידע עליהם, וכשהגיע לביתו והתפלאו על האיחור, התנצל על כך שהתעכב בחזרתו מהישיבה. ככלל, הוא היה מכבד את הרבנית ללא גבול, והיה אומר שבבוקר הוא מכין לה את האוכל, כי היא הרי יוצאת לעבוד ולסייע".

איתנו חסד, תבוא לשבת איתנו. אותו אדם קיבל זאת בתמימות, ודבריו החיו אותו".

"בכל שנות החברותא שלי עמו, מעולם לא נתן שאביא עבורו ספר, וכשניסיתי לקום, להקדימו, היה מושיב אותי, באומרו: 'אתה לא יודע איפה זה, אתה לא תדע...'. וכך תמיד היו לו 'תירוצים', העיקר לא להטריח. כל דבר שיכול היה לעשות לבדו – עשה".

בוחן את קול השופר.

בבחירת שופר לקראת ראש השנה.

רשכבה"ג מרן ראש הישיבה
הגראי"ל שטינמן זצוק"ל:

עם זקני ארץ

"כשמבקשים 'ועל זקני עמך בית ישראל' – יש לכוין על דבי גרשון"

הרב א. הכהן

במשך שנים היה רגיל רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגראי"ל זצוק"ל להגיע להיכל ישיבת פוניבז' בימי עשרת ימי תשובה, ולעורר את הציבור לקראת יום הכיפורים. בשנת תשס"ג לאחר השיחה, ניגש בנו הגאון רבי משה שטינמן שליט"א לתפילת מעריב, בהיותו בתוך שנת האבל לפטירת אמו הרבנית ע"ה. לפני התפילה קרא לו אביו מרן הגראי"ל זצוק"ל, ואמר לו כי בשמונה עשרה ובקריאת שמע יחכה לראש הישיבה פה – הלוא הוא מרן הגאון רבי גרשון, ושבשום פנים ואופן לא יחכה לו...

בשנת תשס"ז לא חש רבי גרשון בטוב, ולא היה בכוחו לעלות להשתתף בשיחת מרן הגראי"ל זצוק"ל כמידי שנה בשנה. לאחר השיחה כשנדע להגראי"ל זצוק"ל מחולשתו של מרן הגרי"ג, הוא ביקש להגיע למעונו שבשיפולי גבעת הישיבה, ובכוחותיו הדלים טיפס רגלית את כל גרמי המדרגות אל הקומה השניה, לאות כבוד והערכה כלפיו.

באחת השיחות של מרן הגראי"ל זצוק"ל שהתפרסמו בישיבה, הוא עורר אודות הצורך לרכוש ידיעה בש"ס, וזירז את השומעים להתחיל ללמוד מברכות ועד עוקצין. באותם ימים הזכיר מרן הגרי"ג בשיעור יומי ראיה מסוימת ממשנה במסכת עוקצין, כשהוא מסייג ואומר בענווה: "לא שאני יודע עוקצין, אלא פשוט הדפיסו כעת בכולל שיחה של רבי אהרן לייב, שם הוא אומר שצריך לדעת את כל הש"ס מברכות ועד עוקצין, אז למדתי את מסכת עוקצין..."

בקונטרס 'ענני כבוד' הובא ממרן הגרי"ד, חידוש דין גדול בענין עקירת מקום בסוכה, וכשהובאו הדברים לעיונו של מרן הגראי"ל, הוא עבר עליהם

בעיון מעמיק ואמר כי זהו חידוש גדול לדינא. אמרו להגראי"ל כי רבי גרשון לא אמר דין זה להלכה למעשה, אלא בשיעור לפני התלמידים. נענה הגראי"ל ואמר כי "מכיון שרבי גרשון אמר כך לפני התלמידים, ברור אצלי שרבי גרשון סבור שכן הוא האמת הלכה למעשה, כי בלא זה, לא היה אומר כן, כי הרי הוא בכלל מה שאמרו חז"ל: 'חכמים היזהרו בדבריכם', אמנם לדינא, צריך עיון".

דעת זקנים

נביא בזה כמה ענינים, כפי שנרשמו ע"י הגאון רבי יהושע מישקובסקי שליט"א, ראש ישיבת 'אמרי משה':

(א) סיפרתי למרן הגרי"ג שמרן הגראי"ל הספיד את ידיד נפשו הגאון הגדול רבי משה סולובייצ'יק זצוק"ל, ודיבר רק על מידותיו הטובות ועל מסירותו לכלל, ולא דיבר על תורה, אף שלמדו שנים רבות בשקיעות נוראה בשנות המלחמה.

וענה לי, כי מרן הגראי"ל יש לו אחריות על הדור, והוא מדבר לפי צורך הדור, וענין המידות טובות מאוד ירוד ועל זה צריך לעורר, וזה כל מטרת ההספד ואגרא דהספידא דלויי...

(ב) בשנת תשע"ד באתי עם בחור שהסתפק בין אחת משיבותיו של מרן הגראי"ל עצמו לבין פוניבז', ואמר מרן הגראי"ל, ש'פוניבז' הוא המקום הכי טוב, הרי יש שם את ר' גרשון. [ועוד הוסיף כי רבי שרגא גרוסברד היה נוהג להגיד לבחורים בישיבה קטנה פוניבז', שיש הרבה ישיבות עם מעלות, ויש חסרונות בכל מקום, אולם פוניבז' היא "ישיבה" במובן של מה שנקרא בחז"ל].

סיפר הגאון הגדול ר"ש שטיינמן שליט"א: לפני שהוציא אבי מרן הגראי"ל את הספר 'אילת השחר' על מסכתות מכות שבועות, כמעט לא היה בעולם הישיבות ספר בסגנון ישיבתי על מסכתות אלו, (רק אחר זמן הופיעו שיעורי ר' שמואל על מכות). אבי נתן למרן הגרי"ג אדלשטיין לעבור על ה'אילת השחר' על מכות קודם ההדפסה, והוא העיר ע"ז כמה הערות (ובסוף כרך זה נדפס יותר מאוחר).

ידוע מה שהיה אומר רבנו הגראי"ל, שסיפר לו מרן הגרי"ג צוק"ל, שבזמני הבראשית של ישיבת פוניבז', היה חדר האוכל רחוק מהבית מדרש, ולכן במוצש"ק עשו חשבון, שחבל על הזמן ללכת הלוח ושוב כדי לאכול מלוח מלכה, אלא יקחו "מזונות" ויאכלו בבית מדרש.

וכשאמר מרן הגרי"ג הדברים למרן החזו"א צוק"ל, הוא אמר לו באידיש "מען וועט נאך גוט חרטה האבבין אויף דעם", פירוש: עוד יתחרטו על זה מאד.. (והיינו בשמים).

סיפר הגאון רבי דניאל יעקובוביץ שליט"א: "כשעמדו ללמוד בישיבתנו 'נחלת בנימין' פרק 'נערה המאורסה' התבטא מרן הגראי"ל כי יש

בפרק זה סוגיות מורכבות. אמרתי להגראי"ל צ"ל כי רבי גרשון טוען שללמד 'נערה המאורסה' זה תלוי במלמדים ולא בלומדים, אם המלמדים יודעים את היסודות והם יודעים כיצד ללמד הסוגיות – הן נהיות קלות וברורות. הדברים מצאו חן עד מאוד בעיני הגראי"ל שביקש לשמוע שוב ושוב כיצד רבי גרשון אמר זאת בדיוק, וקילס את הדברים עד מאד.

ומעשה באדם אחד שעלה אל מרן הגראי"ל לשאול שאלה בחינוך, אמר לו הגראי"ל: "תלך לרבי גרשון", הלה המשיך לשאול: "אבל מה הראש ישיבה אומר על השאלה?" ענה לו הגראי"ל: "ברחוב חפץ חיים יש מקוה גדול, אתה מכיר? שם בצד שמאל יש רחוב ראב"ד, בבנין מספר 17 מתגורר רבי גרשון, תעלה אליו ותשאל אותו".

ג) כשנפתחה ישיבתנו 'אמרי משה' – הישיבה האחרונה שהקים מרן הגראי"ל בערוב ימיו, הוצעה משרת ר"מ לת"ח גדול, שהיה נכד של אחד מזקני ראשי הישיבות, וזקנו הנ"ל טען שצריך שאלת חכם, כי יש לו – לנכד – גם הצעות של כהונה בישיבה גדולה. הוא הלך למרן הגרי"ג, והוא אמר לו כי "ישיבה של מרן הגראי"ל ודאי תהיה לה סייעתא דשמיא מיוחדת ותצלח, ולכן זה עדיף על ההצעות של ישיבה גדולה", ואמר לו שבכל מה שעושה הגראי"ל יש ס"ד מיוחדת.

ד) לאחר פטירת מרן הגראי"ל באנו לשאול את מרן הגרי"ג כמה שאלות, ואמר לנו כלל, כל מה שכבר יש לכם הוראה ממרן הגראי"ל – זה לדורות, ואל תשנו, ואין לכם מה לשאול על מה שכבר יש הוראה מהגראי"ל, ואם לא תשנו תמשיך הס"ד.

ה) נכנסתי בשנת תשס"ג עם אאמו"ר שליט"א אל מרן הגראי"ל צוק"ל, בשליחותו של הרב יעקב זריהן שליט"א שהוציא לאור מחדש את ספר התומים עם הערות, וביקש שנבקש את הסכמתו. וענה לנו רבנו הגראי"ל שאינו חפץ ליתן הסכמה בעצמו אלא רק להצטרף לזקני הדור. ואמר לו אאמו"ר כי כבר יש הסכמה ממרן הגרי"ג, ושאל האם ניתן

להחשיבו מהזקנים שבדור. וענה מרן הגראי"ל מיד – "כשאומרים 'ועל זקני עמך בית ישראל', על מי צריך לכוון אם לא על רבי גרשון?"

ה'מלמדים' וה'לומדים'

שח הרה"ג ר' ישראל גולדברג שליט"א, עורך ומו"ל 'כאיל תערוג': שמענו מח"א שאמר לו מרן הגרי"ג אדלשטיין, שהסיבה שמרן הגראי"ל הוציא את ספרו הראשון רק כשהיה קרוב לגיל ס', היא מחמת שחשש להוציא קודם לכן מפני עין הרע, ורק בגיל כזה שהרגיש שלא יהיה בזה עין הרע הוציא את ספריו. ופעם אחת בעת חולי של מרן הגראי"ל, שלח מרן הגרי"ג לומר לו שלדעתו זה קרה בעקבות איזה פרסום של ספר חדש עליו, וזה גרם לעין הרע.

צדק ושלום נשקו

תמונה מרגשת ומפעימה: רשכבה"ג מרן הגראי"ל שטיינמן צוק"ל מזדמן לבית מרן הגרי"ג צוק"ל לכינוס של תלמידי חכמים. עם סיום הכינוס, ניגש אליו בעל הבית, מרן צוק"ל, ומושיט לו את ידו לברכת פרידה ושלום.

ורבי אהרן לייב, בהתרגשות גדולה, אוחז בידו של רבי גרשון, ומנשקה בכל לב.

כלו מחמדים, זה דודי

בית אבות: האחיינים, הגאון רבי אליהו דיסקין שליט"א והגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א, בני הגאון רבי יוסף דיסקין זצ"ל, בשיחה על דודם הגדול, רשכבה"ג מרן ראש הישיבה זצוק"ל | על הילדות והנערות בצלו הענק של הדוד אשר באברתו סך להם; על יחסו ומסירותו לסבתא - הרבנית דיסקין ע"ה, אותה סעד בגופו; ועל הנחיות וארחות יושר שנשמעו מפי של מי שהסתיר את עצמו וכבש נבואתו כל ימיו אשר חיה | וְדוּדֵי חֶמֶק עָבָר |

הרב גרשון טברסקי

של מרן ראש הישיבה זצוק"ל - על המראה הפנימי של 'מה דודי מדוד'.

בת יחידה היתה לו להגאון רבי יהושע זליג דיסקין זצ"ל, רבה של פרדס חנה, ואותה השיא הוא - בעצת מרן החזון איש זצוק"ל - לבחור המופלג ירחמיאל גרשון אדלשטיין. אחיקה של הרבנית הניה רחל ע"ה היו הגאונים רבי שמעון משה דיסקין זצ"ל, מראשי ישיבת 'קול תורה' ובעל 'משאת המלך', והגאון רבי יוסף זצ"ל - בביתו אנו מסבים כעת, לשיחה עם בניו שליט"א, אחייניו של רשכבה"ג מרן הגרי"ג זצוק"ל, ומרואי פניו.

ואבי אבא, שטללי גאונות ממכורת רוסיה וליטא הורעפו אליהם, ולווית חן של ענווה ופשטות נסוכים היו עליהם.

על מפתנו של ליל שישי נהגו בנו טובת עין האחים הגאונים רבי אליהו דיסקין שליט"א, מראשי ישיבת 'נתיב הדעת', ורבי ברוך דב דיסקין שליט"א מראשי ישיבת 'ארחות תורה', אשר פינו לנו מסת זמן מתוך תפוסת הזמן העולה על גדותיו, ובמסירות שנראתה על המאמץ הגדול שניכר עליהם, ניאותו לייחד דברים מתוך הבית פנימה - מבית יוסף, בית האבא הגאון רבי יוסף דיסקין זצ"ל, מראשי ישיבת 'נצח ישראל', וגיסו

לילה בסלון משכיתו של בית הגאון רבי יוסף דיסקין זצ"ל, ורעייתו הרבנית תליט"א.

המזנון העתיק המסתיים בתושבת של שעון קטן רב יומין, הספרים הישנים מדפוסים ששזפו את השמש של הדור ההוא, טס עגול של נחושת משתלשל מהתקרה כדי לקבל את עשנם של נרות השבת, והכול אומר ומדיף פשטות של הימים ראשונים.

זוהי אכסניה נפלאה לקלוט אי אלו זרזיפי ידידות וקשר משפחתי של משפחת הגאונים של בית אבא

"רבי יוסף בודאי יודע"...

הגרב"ד דיסקין שליט"א: זה היה קשר פנימי של תורה, הם חיו בקודים של פשטות שבגדלות. אביא דוגמה: באחד הפעמים מרן ראש הישיבה צוק"ל למד עם בחורים, הגיעו לאיזה מילה נדירה שמובאת בתשובות רבי עקיבא אייגר – 'ומסרפין'. הוא אמר לבחורים, 'נמצא כאן בבית גיסי רבי יוסף דיסקין, הוא וודאי יודע'. הוא קרא לו ושאל אותו האם מופיע המילה בתנ"ך, והאבא צ"ל השיב לו על אתר: יש פסוק בעמוס (ו, י). "ונשאו דודו ומסרפו להוציא עצמים מן־הבית ואמר לאשר בירכתי הבית העוד עמך ואמר אפס ואמר הס כי לא להזכיר בשם ה'", זו דוגמה לסוג הקשר הפנימי והעשיר ברוחנית הזה.

אני זוכר שבימי הקיץ היה מרץ צצוק"ל בטעודה שליית
אומר פרקי אבות, כשהגיע ל'בשמיעת האוזן' – הוא
סיפר שבילדותו למד נביא ישעיה והוא לא זכר בעל פה,
והמלמד שלו אמר לו 'אתה לומד בשקט, תלמד בקול
ואז תדע', כך עשה ואכן זכר.

הגרב"ד דיסקין: כשהסבא הגרי"ז היה חולה, האבא צוק"ל נאלץ להיעדר מהשיעור שהיה אומר בישיבה קטנה ב'רוז'ין' (לימים 'נצח ישראל'), וגיסו מרן ראש הישיבה צוק"ל היה ממלא את מקומו, אומר את השיעור לתלמידים בישיבה קטנה וממשיך אחר כך לפוניבז' לומר את השיעור שלו.

והגדת לאחיינך

A group of five men, likely Hasidim, are seated around a table during a meal. They are wearing traditional black hats and have long beards. The table is set with bottles, glasses, and plates of food. The background shows a window with blinds.

חסד בגוף

A portrait of a man with a long white beard and a black hat, looking down at a small object in his hands. The image is a close-up, focusing on the man's face and hands. He is wearing a dark suit jacket and a black hat. The background is a solid dark color. The man's expression is serious and focused.

**בארץ את הבחורים שהיו לו לפני המלחמה
בבריסק בליטא. שאל אותו מרן הגר"ש: ומה עם
גרשון ויענקל'ל? השיב לו מרן הגר"ז: 'אכן, הם
באמת שונים'...**

הגר"ד דיסקין: "הוא אמר פעם שהיו לו קושיות
שלאחרים הן לא הפריעו, והיו קושיות של אחרים שלו הן
לא קשות. הוא חשש שיחסר לו בהבנה, וכשהוא הגיע למרן
הגר"ז מבריסק הוא הבחין שמה שמפריע לו – מפריע
גם למרן הגר"ז זצוק"ל, כך שלא חסר לו בהבנה. הוא
היה אומר שמרן הגר"ז זיע"א אמר רק דברים ברורים
ומובנים. הוא הרגיש שזו היתה הדרך שלו.

מרן זצוק"ל היה אומר שמרן הגר"ז זצוק"ל העניק
להם הרגשה של קירוב. ואילו אצל מרן ה'חזון איש'
זצוק"ל, התבטא שהיה לו יותר פחד של יראת הרוממות.

הגר"א דיסקין: כשמרן הגר"ג למד בישיבת לומז'א,
הגה"צ רבי אליהו דושניצר זצוק"ל, היה עוסק במצוות
רבות. באחד הפעמים הוא נדרש לקנות מזוזות בגבעתיים,
ביקש משני האחים רבי גרשון ורבי יעקב לנסוע בין
הסדרים לקנות את המזוזות.

שאלו אותו: האם מכל הישיבה היה לו לבחור דווקא
את שני הבחורים האלו? השיב רבי אליהו, 'אדרבה, על
בחורים אחרים חששתי שמא הם בדרך ידברו דברים
בטלים; שני הבחורים האלו הנני בטוח שהם לא יתרפו
מלחשוב בלימוד ולדבר בלימוד אפילו לא רגע אחד'...

שמעתי מאבינו מורנו זצוק"ל, שכשמרן הגאון רבי אהרן
קוטלר זצוק"ל הגיע לישיבה ואמר בה שיעור, מרן הגר"ג
היה אז בחור, ובמהלך השיעור – שהיה ידוע בעמקות
והמהירות שבה הוא נאמר – הזדקף מרן זצוק"ל והשיב
על כל שאלה, והקדים בשלב הבא את מהלך השיעור.
מרן רבי אהרן קוטלר זצוק"ל (שהיה ידוע בתקיפותו
בשיעוריו) הגיב 'ער חאפט' 'ער חאפט'.. – 'הוא חוטף
לי את כל השיעור'...

תורה בקרן זוית

■ **וכל הגאונות הזו, שכבר זוהתה בצעירותו על ידי
מרנן גדולי ישראל – נראית שהוסתרה במתכוון...
זה קשור לדרך הלימוד שרצה להנחיל?**

הגר"א דיסקין: כשמרן רבי שמואל זצוק"ל נפטר היה
כינוס של חניכי פוניבז' באונסדורף ירושלים, עוד לפני
שהקימו את הבית מדרש ב'עזרת תורה'. הגאון הגדול
רבי יהודה עדס שליט"א אמר שיחה, ומרן זצוק"ל אמר
שיעור.

בחזור התלוויתי אל רבי יהודה שליט"א הוא אמר לי:
"לא יודעים להעריך את הגאונות של רבי גרשון. הוא
אמר עכשיו שיעור בעשרים וחמש דקות, לא קולטים
מה שהוא אומר, הוא עושה את זה בצורה פשוטה, אני
הייתי עושה מזה ארבעה שיעורים כלליים..."

אולי אפשר להביא כאן דבר כמשל על הדרך שלו. מרן
זצוק"ל סיפר פעם, שכשהיה חתן התלווה אל חותנו,
הסבא רבי יהושע זעליג דיסקין זצ"ל שהיה איש אמונם
ומקורבם של גדולי ישראל – בביקור חג בחול המועד
אצל מרן הגר"ז מבריסק זיע"א.

היה שם הגאון רבי שלמה יוסף זווין זצ"ל, שהיה
בשורשיו קשור לחב"ד, והוא אמר דברים על פי החסידות.
מרן הגר"ז הגיב לו: 'רבי שלמה יוסף, למה נדבר על
דברים שלא אני מבין ולא אתה מבין? הבה נדבר על

הגר"ז דיסקין זצ"ל בהנחת אבן הפינה למבנה בכפר סבא

"לרב דיסקין יש חתן גדול"...

■ **מה ידוע לבני המשפחה, סיפורים שסופרו על
הימים הראשונים, בהם נכנס מרן זצוק"ל לחתן
בבית הגר"ז דיסקין?**

הגר"א דיסקין: כשהסבא לקח את מרן ראש הישיבה
זצוק"ל לחתן, אמר לו מרן החזון איש ש'רבי גרשון (שכבר
אמר שיעורים כבחור) לא נופל בגדלות בתורה משאר
ראשי הישיבה'. ואז כיהנו כבר שני ראשי הישיבה, מרנן
רבי שמואל ורבי דוד זצוק"ל.

פעם אחרת התבטא מרן החזון איש למרן גאב"ד
פוניבז' זצוק"ל ש'את רבי גרשון אתה יכול למנות בכלל
שלשת ראשי הישיבות הזקנים'...

הגר"ד דיסקין: כשהייתי אצל הגאון הגדול רבי יעקב
אידלשטיין זצוק"ל לעת זקנותו, עלה שמו של מרן זצוק"ל,
ורבי יעקב זצוק"ל העלה על הכתב את הסיפור הבא:

"כידוע מרן ה'חזון איש' זצוק"ל הזכיר במענה לשאלת
הסבא הגאון רבי יהושע זעליג זצ"ל שהעלה במכתבו את
דברי רבי גרשון – שהיה אז אברך צעיר – ואז הצטרף
מרן ה'חזון איש' לדבריו במילים 'כמו שאמר חתנם היקר
שליט"א'.. (ראה מסגרת).

הגר"א דיסקין: היה יהודי בשם פדר שהיה גר תקופה
ב'פרדס חנה', ומרן החזון איש זצוק"ל אמר לו כך: לרב
של פרדס חנה יש חתן אדם גדול, כדאי לך להידיבק בו'...

סיפר לי הגאון רבי שמעון אשר גולדברג שליט"א
מבית וגן. השווער שלו היה בפרדס חנה, ובלייל בדיקת
חמץ באו אל השווער שלו בעלי בתים ואמרו שאין להם
מי שיעשה סיום בכורות מחר. אמר להם, אתם באים
אלי? תלכו אל החתן של הרב! הם הלכו אל מרן הגר"ג
זצוק"ל, בלייל בדיקת חמץ מאוחר בלילה, והוא אמר
להם – 'בסדר, אלמד מסכת, ומחר אעשה לכם סיום'...

■ **יש סיפור ידוע, שמרן הגר"ז זצוק"ל הלך בפני
מרן רבי שמואל רחובסקי זצוק"ל שאין לו כאן**

מרן הגר"ג זצוק"ל מלווה את חותנו הגר"ז דיסקין זצ"ל

היה אצלו בצורה שלא ראינו אצל אחרים. הסבתא,
חמותו הרבנית דיסקין ע"ה, לעת זקנותה שהתה בביתו
הוא היה מטפל בה במסירות ממש, כמו אח מקצועי.
אי אפשר לתאר זאת במילים. והעיקר, את הכל עשה
ממש כמו כהן גדול ביום הכיפורים, ראו עליו ארשת של
רצינות כמו בעת 'הנחת תפילין' ונטילת 'ארבעת מינים'.

[בהספד סיפר אחיהם, הגאון רבי אברהם שליט"א,
שמרן זצוק"ל היה יושב בלילה בבית ומכין את שיעורו
ליום המחר, שמולו גמרא ומחברת, וביד השניה מאכיל
הוא את חמותו הרבנית בכך. ג.ט.]

הגר"א דיסקין: בחודשים האחרונים הייתה שאלה
האם לקחת את הסבתא לבית חולים או להשאיר בבית –
דבר שהיה כרוך במאמץ גדול עם מכשיר חמצן וכדומה.
מרן זצוק"ל והדודה הרבנית ע"ה טיפלו בה בבית. זכורני
שבלייל הסדר הוא היה כל כך מותש, עד שהיה צריך
ללכת לישון שעה ורק אחר כך יכול היה לגשת אל הסדר!

הגר"ד דיסקין: בבית הכנסת שהיה בדירה למטה,
הייתה מתפללת הדודה, רעייתו הרבנית עליה השלום. מרן
זצוק"ל כל כך שמח שיש לה את האפשרות להתפלל שם,
הוא היה יורד ומכין את בית הכנסת מסדר את התאורה
לשבת כדי שהכול על מקומו יבוא בשלום, והרבנית תוכל
להתפלל בשקט ובנחת. ב'שמחת תורה' הוא היה מתפלל
במניין הזה דוקא, הכול מתוך השתתפות עם הרבנית.

היה מניין אצלו בשמחת תורה. שנה אחת בלייל שמחת
תורה, מרן זצוק"ל נכנס עם ספר תורה של ילדים קטנים,
ופניו זורחות. הוא פנה ואמר לנו: "שנה שעברה מישהו
שכח את זה, אולי השנה נוכל למצוא כאן את מי ששכח
את זה ונוכל לקיים מצוות השבת אבידה"... נראה היה
עליו שהוא חיכה ל'שמחת תורה' שנה שלמה בכדי לקיים
את המצוה.

בכלל הזהירות בממון הייתה מופלגת אצלו. כאשר
מישהו היה נכנס אליו עם הזמנה, הוא היה
מוציא את ההזמנה ומחזיר את המעטפה
לנותן.

דברים ששינונו נבין... מרן ראש הישיבה זצוק"ל היה שב ומספר זאת. נדמה שעל משקל זה ניתן לומר על דרכו של מרן ראש הישיבה זצוק"ל בהנחלת התורה. הוא היה מקפיד לדבר על דברים שכולם מבינים.

הגר"ד דיסקין: מאד כאב לו שלא נהנים מעצם הלימוד של הגפ"ת. בעת הסיום של ה'דף היומי' כתבו חכמים בעיניהם שלימוד ש"ס שייך רק לאברכים מבוגרים, ואילו בחורים צעירים צריכים ללמוד רק נשים ונזיקין. אני הכנתי מאמר תגובה, שכתבתי שם כל גדולי ישראל למדו ש"ס בצעירותם, וכתבתי בלשון שאלה – האם מרן הגר"ע זצוק"ל למד בבחורותו רק נשים נזיקין?

הראיתי את המאמר לדוד מרן זצוק"ל, והוא הגיב: 'רק גדולי ישראל? כל אחד שהיה בר הכי למד כבר בצעירותו ש"ס!...'...

הגר"א דיסקין: היה מלמד אחד בכתה ז' שפנה אל מרן זצוק"ל שהוא מלמד את הילדים לפי הדרך של מרן זצוק"ל – את הגמרא את הרש"י והתוספות בפשט ובמתיקות, לא מוסיף הרבה מעבר לגמרא רק לפעמים מזכיר רבי עקיבא איגר קל להבנה. "דא עקא" התלונן, "שהמלמד בכתה ח' אומר להם את כל ה'רייד' בסוגיה, ויש פער גדול בין מה שאני מלמד לבין מה שהוא אומר. אולי כדאי שגם אני יוסיף ויאמר דברים כדי שהפער לא יהיה גדול?"

המלמד שלח את השאלה הזו בכתב, ומרן זצוק"ל הכתיב לו תשובה: **'תמשיך בדרך שלך כפי שנהגת. חבל שהילדים יסבלו שנתיים'...**

הגר"ד דיסקין: הוא עצמו ראה הכול והכיר הכול, את כל ה'רייד' והיסודות, אבל הוא ביכר מה יש לקרב בהרבצת תורה ומה לרחק. בכלל הייתה לו עין חדה מאד, הוא יכול היה להסתכל בספר שנערך על ידי כמה מהדירים ועורכים ולומר מי כתב את הערך פלוני, ומי ערך אחר.

הגר"א דיסקין: רבי שמשון דינין היה ידיד גדול של משפחת דיסקין, לאחר השואה הסבא רבי יהושע זעליג זצוק"ל דאג להם וחיתן אותם. הדודה הרבנית עליה השלום הייתה נוהגת לנסוע לבקר את משפחת דינין בתל אביב, ומרן זצוק"ל היה מתלווה אליה. התמונה הייתה קבועה; הנשים מדברות, ומרן זצוק"ל יושב בצד ולומד עד שסיימו.

סיפר לי הבן הגאון רבי אברהם דינין שליט"א – שהוא בעצמו תלמיד חכם וההדיר ספרים וכתבי יד, שמרן זצוק"ל היה ניגש לארון הספרים, פותח ספר מעיף את מבטו, והייתה לו תנועת יד בה החווה, אם הדברים מתקבלים אצלו או להיפך.

רבי אברהם הנ"ל היה יושב ועוקב אחר המראה. פעם אחת – סיפר רבי אברהם – ראיתי שמרן זצוק"ל מוציא ספר פותח עושה את תנועת היד המבטלת, ואחר כך עושה את התנועה המעריכה, ואכן, ניגשתי והראיתי לו שבכריכה אחת נכרכו שני ספרים של שני מחברים...

חכימא דיהודאי

■ **היתה תופעה מעניינת: בעוד שבשנים הקודמות היה נראה שהוא בורח ממתן עצות, אבל בשנים האחרונות זכו ממנו לעצה ותושייה בכל נושא ועניין**

הגר"ד דיסקין: הגיעו שלשה תלמידים לישיבה בפוניבז' משיבה מסוימת, הם חשו שהם לא משתלבים, כעבור כמה ימים אחד עזב, לא חלפו עוד מספר ימים השני הצטרף גם הוא ועזב. לשלישי כבר לא היה ספק הוא עוזב בעקבותיהם.

הוא היה קשור אל מרן זצוק"ל, הוא היה ממשפחה ב'פרדס חנה', ולפני שהוא עוזב ביקשתי שיכנס לספר זאת למרן זצוק"ל. הוא נכנס וסיפר, ומרן זצוק"ל אמר לו בנחישות: 'עכשיו תתחיל לפרוח! כל הזמן שהייתם יחד, כל אחד דיבר על הבעיות שלו ואחד השפיע על השני. עכשיו לא יהיה לך עם לדבר, אתה לבד תתחיל לפרוח'... זה שינה לו את כל המבט והוא אכן השתלב בהצלחה גדולה.

הגר"א דיסקין: הוא הכיר כל בחור על בוריו בכמה דקות של היכרות. כשאני הייתי בשיעור ג' בישיבה קטנה – לקראת העלייה לישיבה גדולה, היינו בבית, ובנו, רבי בצלאל לרפ"ש, שאל אותנו על הבחורים שנבחנו מהישיבה קטנה והתקבלו, זו הייתה קבוצה גדולה מאד. מרן ראש הישיבה זצוק"ל ציין כל אחד במעלה המיוחדת שלו, כל זאת עוד לפני שהחלו ללמוד בישיבה, רק על סמך כמה שאלות ששאל אותם במבחן. הוא עמד על טיבו של כל בחור רק על סמך המבחן... היה בחור אחד בשם שמואל ברנד, ומרן ראש הישיבה זצוק"ל התבטא עליו:

בשמחת שבע ברכות בבית משפחת דיסקין. נראים מרן הגר"ג, הגר"י דיסקין זצ"ל, ויבלח"ט הגר"א דיסקין

מרן הגר"ג זצוק"ל עם יבלח"ט הגר"ד דיסקין שליט"א, במעמד סיום הש"ס בכולל 'נחלת משה'

הגר"י דיסקין זצ"ל עם תושבי פרדס חנה

היכי דמי מנהג הישיבה?

מעניין לעניין שלא באותו בעניין, נזכר הגר"א דיסקין שליט"א בעובדה: "התפללתי בחול המועד סוכות במניין של חניכי ישיבת פוניבז' ב'בית צ'רנסקי'. הגבאי רבי ברוך ברוורמן ניגש אל מרן רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל שקבע שם את תפילתו, ושאל איך מנהג הישיבה לגבי אמירת הושענות לאחר הלל או לאחר מוסף? מרן רבי שמואל זצוק"ל השיב 'יש את הלוח הקדוש'... אמר לו הגבאי 'כאן נוהגים הכול כמנהג הישיבה'.

סנט בו רבי שמואל: 'זכי יש דבר כזה מנהג הישיבה? יש מנהג הקדמונים מהמהרי"ל, אבל מהיכן יהיה 'מנהג הישיבה'...? אספר לך – המשיך – לדוגמה, יש מנהג בשיבה לומר ב'עשרת ימי תשובה' את ה'שיר המעלות' לאחר חזרת הש"ץ, מהיכן התחיל המנהג הזה? מעשה שהיה כך היה: בקהילות החסידים נהגו לומר את ה'שיר המעלות' לאחר 'ישתבח' וקודם קדיש, ואילו בשאר הקהילות לא נהגו לומר זאת, כלל שכן חששו שהדבר מהווה הפסק בין 'ישתבח' לקדיש וברכות קריאת שמע.

מרן הרב מפוניבז' היה רב בעיירה וויץ' שם נחלקו הדעות, היו שנהגו כמנהג החסידים והיו שלא נהגו כך. בחוכמתו הרבה הטיל פשרה ביניהם, לומר זאת לאחר חזרת הש"ץ, כך שמצד אחד אומרים ומצד שני אין כאן שאלה של הפסק, והאמת והשלום אהבו. לאחר שמרן הרב זצוק"ל עלה לארץ המשיך את המנהג בשיבה; הא לך מנהג הישיבה'...

סיפרתי זאת למרן ראש הישיבה זצוק"ל, והוא אמר לי: 'אוסף לך עוד מנהג. יש את דעת הגר"א זיע"א כיצד לחלק את העליות ב'ראש חודש', הפרושים בירושלים נוהגים כדעת הגר"א, אבל בשאר עולם התורה לא נוהגים כדעתו כי מרן החזון איש הנהיג לא כך. אבל בשיבה בפוניבז' כן נוהגים כדעת הגר"א'.

תשאל, למה בפוניבז' נהגו כך? התשובה היא שאני הייתי ה'בעל קורא' בשנות התחלת הישיבה, ואני באתי מיישיבת לומז'א וכך נהגו שם. הנהגתי את זה גם בשיבה – וכך זה נשאר'...

רוח ד' דבר בו

■ **עם השנים, לבטח זכו האחיזנים הרבנים שליט"א להיכנס ולקבל דעת תורה בעניני חינוך והרבצת תורה. נוכל להתבשר מדברים שנאמרו?**

הגר"ד דיסקין: הייתה ישיבה מפורסמת וותיקה מאד, שרצו לעשות חיזוק לישיבה להביא בחורים לשיעור א'. נכנסנו איתם למרן ראש הישיבה זצוק"ל, והנה הוא אומר להם בנחרצות לא כ"כ אופיינית: 'אתם לא תצליחו'!

הם נדהמו, והוא הסביר: 'לפני עשרים שנה פגעו אצלכם בר"מ מסוים'... נדהמנו. אנשי הישיבה ידעו במה מדובר, והם אמרו שכבר ריצו את אותו אחד וההדורים יושרו, או אז הסכים לשבת ולטכס עצה ותושייה להצלחת הישיבה.

אני זוכר שפתחו ישיבה באחת הערים לבחורים שצריכים יותר יחס, והנה נרשם בחור שלא היה מתאים לישיבה. כמובן שכשישיבה חדשה שזה עתה נפתחה ונאבקה על שמה לא היה קל לקבל אותו, שאלנו את מרן זצוק"ל והוא אמר 'ישיבה חדשה צריכה זכויות, לקבל אותו זה יוסיף זכויות לישיבה'...

הגר"א דיסקין: המבט העיקרי היה 'זיכוי הרבים'.

מספיק את הטכנולוגיה, נכנסנו אל רבי גרשון זצוק"ל, הצענו את הדברים לפניו, והוא השיב בנחרצות: 'אם יצא הדבר מפי רבי אהרן לייב – לא יכול להיות שתצא תקלה מכך'!

הגר"ד דיסקין: בעניין ההצנעה שלו זה היה מפליא לראות את הפשטות שנהג בעצמו. וגם זה בענוות חן כאילו טבעית. היינו פעם בחתונה, ובסוף החתונה הגיע רכב מסחרי כדי להחזיר את הבחורים לבני ברק. הרכב היה עם קבינה ומאחורה היו ספסלים לאורך, פתחנו את הדלת מאחורה ולתדהמתנו אנו רואים את מרן זצוק"ל יושב שם. נעצרנו ולא עלינו. מרן זצוק"ל שאל אותנו 'למה לא עולים?' אמרנו, הראש ישיבה יושב כאן... הוא השיב לנו בפשטות האופיינית 'תראו לי איפה כתוב שלשבת ליד הנהג זה כבוד'...

פעם שאל אותנו: למה חוזה המדינה עסק בהקמת המדינה? ניסינו לומר רעיונות, בשביל לחלץ את עם ישראל וכדומה, אך מרן זצוק"ל אמר לנו: 'הכל בשביל כבוד'...

באחת משמחות ה'בר מצווה' במשפחתנו, פרסמנו

מודעת האירוסין של מרן זצוק"ל עם רעייתו הרבנית ע"ה

בעיתון הזמנה וכתבנו שלא נשלחו הזמנות לצבור הרחב. כשנכנסנו אליו להזמין אותו, הוא הגיב בחיוך – כלא מבין מדוע טרחנו להזמין אותו באופן אישי: 'כנראה שאני לא שייך לצבור הרחב'... התפללנו שהוא קרא את האותיות הקטנות במודעה... הוא היה קורא את העיתון בעמידה בעלמא, אחר כך הפסיק לקרוא בכלל את העיתון, בשל קבלה שקיבל על עצמו.

היה שכן שביקש רשות אם הוא יכול לקרוא את העיתון עד שמרן זצוק"ל יחזור הביתה מהתפילה. הוא הסכים. השכן קרא, ורצה לחסוך ממנו את הטרחה, תחב את העיתון בידית של הדלת. מרן זצוק"ל אמר לו: 'אנא, אל תעשה זאת שוב, זה מאלץ אותי להכניס את העיתון הביתה, ואני לא מכניס את העיתון'... אחרים הכניסו והוא לא מחה בהם. אבל הוא לא רצה להכניס אותו בידיו.

הגר"א דיסקין: כאשר מרן רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל חלה את חוליו הקשה, היה קשה לו לקבל מבקרים, אבל כשהיה מרן ראש הישיבה רבי גרשון זצוק"ל מגיע אליו – חייטה נפשו. פעם אחת מרן זצוק"ל הגיע אליו, והיה תלוי על הדלת פתק שאי אפשר להיכנס עתה, והוא סב על עקביו.

הרבנית של מרן הגר"ש זצוק"ל הבחינה בו, ואמרה זאת לרבי שמואל. הוא מיהר לדלת ואמר לרבי גרשון שאין הכוונה אליו, ואדרבה הוא מחיה אותו. אבל רבי גרשון זצוק"ל החווה בידו שהוא יבוא פעם אחרת... מרן הגר"ש זצוק"ל אמר לבני הבית בהתפעלות: זה אדם גדול! הוא לא מסתנוור מהשבחים אלא מבין את המצב ומתחשב...

'אחד מאלף'... (לימים גדל לגאון גדול ומרביץ תורה, והסתלק בשנת תשע"ז). לאחר ששיבח והזכיר את מעלת הבחורים, רבי בצלאל רצה לבדוק אם זה מכוון, והעלה שם של בחור שלא היה בר מעלה... אז מרן זצוק"ל השיב: 'כולם אהובים כולם ברורים'...

הייתי פעם עם בני אצל מרן זצוק"ל לקראת עלייתו של הבן לישיבה גדולה. הייתי בטוח שהוא ידבר על דרך הלימוד, אבל הוא אמר לו כך: 'בקנייני תורה שנמנו במסכת אבות יש לכאורה שני קניינים דומים, קניין אחד 'בשמחה' והשני 'השמח בחלקו'.

והנה מצינו במ"ח הקניינים עשרים ושנים קניינים בלשון שמתחילה באות ב' כמו 'בדיבוק חברים' וכדומה, והשאר באות ה' הידיעה כמו 'השמח בחלקו' וכד'. וההבדל, כי מה שכתוב בב' הכוונה על התורה שנלמדת, ואילו מה שכתוב בה' הידיעה הוא על הלומד עצמו.

על פי זה – הסביר – הקניין של 'בשמחה' הוא שהתורה הנלמדת תהיה בשמחה שהדברים יהיו שמחים אצלו, ואילו 'השמח בחלקו' הכוונה שהלומד בעצמו באישיות

שלו יהיה שמח בחלקו'...

ואז פנה ושאל את הבן "האם

אתה חושב שיש לך את שני הדברים? אם כן, אתה וודאי הולך בדרך נכונה ותצליח'.

זו היא הדרכה הנוקבת עד השיתין, כאשר שני הדברים האלו מתקיימים בלומד אזי הוא יאהב את הלימוד וגם יהיה כלי קיבול לקבל מרביותיו, וממילא יגדל ויתעצם בתורה.

"מורה הלכה בפני רבו"

■ **ומדוע באמת כבש נבואתו כל השנים?**

הגר"ד דיסקין: הייתי אצלו כמה פעמים כשכבר היה קשה להיכנס אל מרן רבי אהרן לייב זצוק"ל, מרן זצוק"ל לא הסכים בשום אופן לענות, הוא אמר לי: 'אתה תצליח להיכנס לרבי אהרן לייב. אמור לי, אם אענה זה לא 'מורה הלכה בפני רבו'?!' הוא פחד מזה כמו מאש. 'מורה הלכה בפני רבו' – ככה הוא התייחס לעצמו מול גדולי התורה האחרים.

הגר"א דיסקין: בשעתו, כאשר החלו לתעד את השיעורים בווידיאו, חששתי שיהא בכך הסכמה למכשירים ולמחשבים שיצפו בהם. שאלתי את מרן רבי אהרן לייב שטיינמן זצוק"ל, והוא אמר אם יש בזה תועלת לשומעים, למה לא לעשות זאת? וכי אם משהו טובע בבין אין חובה להציל אותו בכל דרך משם?...

היה אחד שחשש עדיין אולי מרן רבי אהרן לייב זצוק"ל לא מכיר

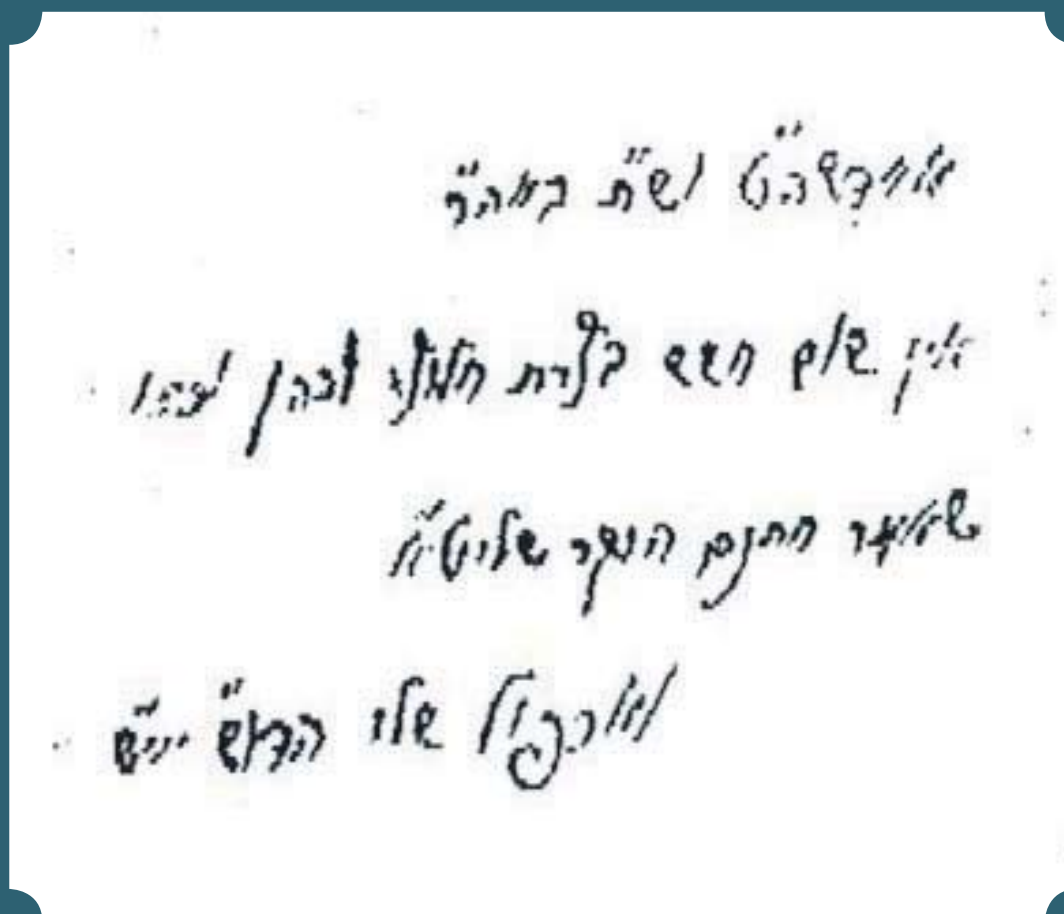
היתה אשה אחת שהיה לה משרה מסודרת והוצעה לה משרה במקום מסוים חדש, שאלו את מרן זצוק"ל והוא אמר 'במקום החדש יש יותר זיכוי הרבים, שתעבור לשם'.
היו לה עדיין חששות, היא הייתה קרובת משפחה של הגאון הגדול רבי צבי דרבקין שליט"א, והוא עשה גורל הגר"א ויצא הפסוק 'רוח ד' דבר בי ומלתו על לשוני'...
הייתי אצלו פעם עם אבא זצ"ל, ומרן זצוק"ל דיבר בהפלגה על הזכויות של אחיו הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל שהוא משיב רבים מעוון וחולל מהפכה ברמת השרון. הוא דיבר בכזו הערצה שנדמה היה כאילו שהוא אין לו שום זכויות של הרבצת תורה, ממש נפשו יצאה בדברו על הזכויות של רבי יעקב...
כשהתחילה תנועת התשובה, זה כל כך ריגש אותו הוא שב ודיבר על כך בשמחה עצומה. פעם הגיע אליו אחד משכונת מטרסדורף לבקש ברכה, אמר לו מרן זצוק"ל,

"יש לכם בשכונה את רבי אורי זוהר, תבקש ממנו ברכה מה אתה צריך לבוא לכאן?...". כשרבי אורי זוהר, נפטר אמרתי לידידו, דודנו הגאון רבי ברוך שפירא שליט"א, שכדאי לבקש ממרן זצוק"ל שיספיד מהבית בטלפון. הוא שאל האם לדעתי יש סיכוי שיסכים, ואמרתי לו על סמך מה שידענו שהוא וודאי יסכים בחפץ לב. ואכן כך הווה, מרן זצוק"ל הספיד מהבית, וזה הועבר להלוויה.
הבן שלי, הרב הגאון רבי זליג שליט"א היה מנהל חינוכי בתלמוד תורה בצפת. היה שם מלמד אחד, שלטובת השיבוץ של המלמדים הוצע לו לוותר על המשרה שלו אחר הצהריים לטובת משהו אחר, ויפצו אותו חלק מהמשכורת. הוא העלה את השאלה אל מרן זצוק"ל האם מותר לו לוותר על חלק מהמשכורת לטובת השיבוץ של המלמדים, ומרן השיב לו: 'זה תלוי במידת הביטחון שלך'...
הלה חישב דרכיו ואמר שהוא מתחזק בביטחון בד'

והוא מסכים. לא עבר חודש ימים ועלתה הצעה שהיטיבה עם משכורתו עשרת מונים.
השעון העתיק שבקודקוד המזנון בבית משפ' דיסקין חצה פעם נוספת בעשרות שנותיו את שעת החצות של ליל שישי, ומחוגיו העתיקים כמו דוחקים את הנועם שיח סוד על ה'בצילו חמדתי ופריו מתוק לחכי'. תמה לה שעה של קורת רוח על אישים וימים שהיו – ואינם.

התשובה של 'החתן היקר שליט"א'

במהלך הכנת המאמר הגיע לידינו מידי בני המשפחה, צילום המכתב הבא, בו כותב מרן החזון איש זצוק"ל להגרי"ז דיסקין מכתב תשובה קצר, על שאלה ששלח לו הגרי"ז, וזו לשון מרן החזון איש:

אחדשה"ט וש"ת באה"ר.
אין שום חשש בצרת חלוצה לכהן כמו שאמר חתנם היקר שליט"א.
ואכפול שלו, הדו"ש אי"ש

המכתב לא מגלה מדי פרטים, פרט לעובדה שהגרי"ז שלח שאלה בדבר צרת חלוצה לכהן, וחתנו של הגרי"ז – הלא הוא מרן רבנו ראש הישיבה זצוק"ל – נקט להתיר, ובמכתב זה מסכים מרן החזון איש לדברי 'חתנם היקר'.

אחרי חיפוש קצר, הושלמה התמונה:

בש"ת הר צבי להגרצ"פ פרנק זצוק"ל (אה"ע סי' לב) מופיעה במלואה שאלת הגרי"ז דיסקין, אותה הפנה כנראה לכל גדולי הדור ההוא, ביניהם לגרצ"פ פרנק, וכאמור גם למרן החזון איש.

השאלה עוסקת ביהודי תימני (כך במקור המכתב), שרוצה לשאת אשה שהיא צרת חלוצה. [כלומר, אשה זו ואשה נוספת היו נשואות לאדם אחד, והלה מת ללא בנים. בכדי להתיר את נשיו, נעשתה ע"י אחיו של המת

חליצה באשה אחת – לא זו המדוברת – כך שכעת האשה המדוברת, נקראת 'צרת חלוצה'].

יסוד השאלה הוא, שהלא חלוצה עצמה אסורה לכהן (מדרבנן, עקב הדמיון לגרושה שאסורה מדאורייתא), והנה שיטת רבי יוחנן ביבמות (מא,א) שהחלוצה עצמה היא שליחת שאר צרותיה הנשים, משכך, הלא נמצא שהצרה עצמה כביכול גם חלצה, ושוב יש לדון שמא תהיה אסורה לכהן.

בסוף שאלתו המופיעה ב'הר צבי', מציין הגרי"ז דיסקין "לא מצאתי הלכה ברורה בנידון זה, דוחקים את השעה, ואני מצפה בכליון עיניים להוראת כת"ר".

הגרצ"פ בתשובתו נוקט שם להתיר, כאשר הוא מבסס אותו על ראייה מסוגיית הגמרא ביבמות (דף מ"ד). כאמור, מרן רבנו ראש הישיבה זצוק"ל – שחמיו הגדול הציג בפניו את השאלה, נקט גם הוא להתיר, ועל כך כותב מרן החזון איש כי צדקו דבריו של מרן הגרי"ז.

והנה, בקונטרס שיעורי חתן רבנו, יבלח"ט הגאון רבי איתמר גרבוז שליט"א, עמ"ס יבמות, מופיע המעשה בקצרה גם, כאשר הגר"א גרבוז שליט"א מפרט את הסברא והמקור ממנו הסיק מרן זצוק"ל כי הדין הוא להתיר, כאשר מתברר כי הראיה היא אותה ראייה בדיוק ממנה הוציא הגרצ"פ פרנק זצוק"ל את היתרו הוא.

רבי גרשון נטל כל חמודות העולם והלך לו

שיחה מרתקת במעונו של הגאון רבי חזקיהו יוסף שרייבר שליט"א, מראשי ישיבת 'אבן ישראל', אשר לפני למעלה מיובל שנים ישב כתלמיד קמיה רבו רשכבה"ג מרן הגרי"ג זצוק"ל, וקיבל ממנו תורה בשיעוריו | בשיחת זכרונות מאלפת שב ראש הישיבה שליט"א אל תחושת ההערכה העצומה ששררה בישיבה כלפי רבי גרשון, אל השיעורים שנחשבו לתורת אמת, אל השמועות משמו שהועתקו בשיעוריו של מרן רבי שמואל זצוק"ל, ועל הנקודה המשותפת לשיעורים שנמסרו אז בישיבת פוניבז' – ונמסרים כיום בישיבת 'אבן ישראל' | תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו

מ. סופר

מלר שליט"א אף משמש כר"מ בישיבה. אחר פטירתו של מרן ראש הישיבה זצוק"ל, בקשנו איפוא לשוחח עם בכור הבנים, הגאון רבי חזקיהו יוסף שליט"א, מראשי ישיבת 'אבן ישראל' בירושלים, לגעת בשולי אדרתו של זקן ויושב בישיבה, אשר לפניו ישב וקנה תורה בנערותו.

קודם לכן שומעים אנו מתלמידיו של הגר"ח שליט"א, שהוא נכנס לישיבה כתלמיד מן המניין עוד טרם שמלאו לו י"ג שנים, ובשנתו הראשונה בישיבה קנה הוא תורה מפי מרן הגרי"ג, (שהיה אז כבן ארבעים ושלש, אחר עשרים שנות הרבצת תורה בישיבה).

משפחת שרייבר המעטירה, בני הגאון רבי פנחס זצוק"ל, גאב"ד אשדוד, ראש ישיבת ברסלב, ומחשובי הדיינים בביה"ד של מרן הגר"ח קרליץ זצוק"ל. מגיל צעיר כבר נכנס רבי פנחס – כילד פליט טהרן – בהיכלה של פוניבז', וכבר במסיבת ארוסיו, שנערכה בבית מרן החזון איש זצוק"ל, הכריז מרן הרב מפוניבז' כי החתן שלנו מועמד ומוכתר לשמש כמרא דאתרא של הקהילה באשדוד – אותה מתעתד הוא להקים.

בניו של רבי פנחס, הרבנים הגאונים יבדלו לחיים, למדו אף הם כולם בישיבת פוניבז', וחתנו, הגאון רבי יהודה

זרועות רבות לה לישיבת פוניבז'. עשרות שנים שהיא מגדלת דורות של תלמידי חכמים כחזונו של מייסדה הדגול – מרן גאב"ד פוניבז' זצוק"ל, ועל צבאה חונות משפחות שלמות, פוניבז'ע-משפחות, שניתן לומר שפוניבז' היא אבן השתיה שלהן. כל בניהן למדו שם, ואף כשלימים עזבו את כתליה הפיזיים, הרי שרוחה של פוניבז', תורת אלופיה וגאוניה – עדיין שורה עליהם, ואת הרוח הזו מעבירים הם הלאה לבניהם ותלמידיהם.

אחת ממשפחות אלו, הלא היא

עם מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל

מוסר שיעור ב'רחי' כלה' בצעירותו

בריקוד בשמחה, עם מרן הגאונים הגדולים
רמ"ש ברמן ורח"ש קרליץ זצוק"ל

בשמחה בביתו, רוקד עם
הגר"פ שרייבר זצוק"ל

למרות שאין זה מדרכו, הרי שבמקרה זה נאות הוא לחרוג מהרגלו, וכך מתכנסים אנו בביתו בירושלים לספור לריש מתיבתא, שיחה המתובלת בזכרונות אותנטיים של פוניבז' של לפני למעלה מיובל שנים.

לימוד תחת אזעקה

■ מתי הגיע ראש הישיבה שליט"א לשיבת פוניבז'?

אני נכנסתי לישיבה לשיעור א' בחודש אלול שנת תשכ"ו, ועם כניסתי שמעתי שיעורים מפי מרן הגרי"ג. הוא מסר לנו שיעורים עד אמצע החורף, או אז החליפו מו"ר הגאון רבי שלומק'ה ברמן זצוק"ל – שמסר את שיעוריו עד סוף החורף. בקיץ התחלנו לשמוע שיעורים מפי יבלח"ט מו"ר מרן הגרב"ד שליט"א, ובאמצע הקיץ שבנו לשמוע שיעורים מפי מרן הגרי"ג, עד אמצע החורף שלאחריו.

■ עד חשוון – או עד אלול?

בפוניבז' של אז, המחזור השנתי היה מחשוון עד חשוון, כך הנהיג מרן הרב זצוק"ל, כהמשך לשיבתו שבליטא. מחזור שנתי היה מתחיל בחשוון, ומסתיים בחשוון שלאחריו. ההלצה בישיבה אז היתה, שהבחורים שנכנסים איפוא בחודש אלול לישיבה לשיעור א', עד חודש חשוון מכונים כבני שיעור "אפס"...

■ ומה למדו אז, באלול תשכ"ו?

אצל מרן הגרי"ג התחלנו ללמוד מסכת מכות, אותה למדנו באלול כאמור, ובחורף למדנו מסכת כתובות. בקיץ למדנו נדרים. זה קיץ שאני זוכר היטב; בכ"ו אייר באותו קיץ – תשכ"ז – פרצה מלחמת ששת הימים.

אני זוכר איפה אחזנו אז, כשפרצה האזעקה: בנדרים דף ח', בסוגיית נדרי חלום. מרן הגרב"ד שליט"א מסר את השיעור, ועם פרוץ האזעקה, התנצל שהוא חייב להזדרז הביתה לעזור לרבנית תחי' להוריד את הילדים הקטנים למקלט...

אגב, באותו יום, התפללו מנחה ב"שערי אשר", מחשש שתישמע שוב אזעקה. כל בני הישיבה התכנסו שם לתפילה, ועמם מרן המשגיח רבי יחזקאל זצוק"ל. אחרי התפילה, הביע מרן המשגיח את חרדתו מכך שלבטח יש המוני הרוגים רח"ל בין החיילים הנלחמים בשדה הקרב.

הגר"ד זינגרביץ זצ"ל, שכיהן כמשגיח בישיבה, ביקש קצת להרגיע את המשגיח, ואמר לו שרוב החיילים יושבים בתוך טנקים משוריינים כדבעי, וכדורי האויב לא פוגעים בהם. "אם כך, אז על מה ניטשת כל המלחמה"? התפלא המשגיח, והגר"ד זינגרביץ הסביר לו, שאכן רוב הטנק משוריינים, אבל ישנה נקודה אחת חלשה, שאם בה יפגע פגז – הוא יעלה באש את כל הטנק...

בישיבה אמרו אז, שכנראה מרן המשגיח כבר יקח מזה מוסר, שגם מי שחושב שהוא "מוגן" מפני היצר, תמיד צריך לזכור שישנה עוד נקודה חלשה, שהיצר יבקש לפגוע בדיוק בה...

אמת ויציב ונכון

וראש הישיבה שליט"א שב לשיעוריו של מרן הגרי"ג:

"כנזכר, הגענו אליו והתחלנו ללמוד מכות. היה דבר מאד מענין בשיעור הראשון אותו הוא מסר על המסכת. זה היה השיעור היומי היחיד שאותו מסר, באופן חריג, בצורה של 'מערכה'. הוא העמיד ארבע שאלות, ויישב את כולן עם תשובה עמוקה אחת. אינני זוכר אף שיעור אחר כזה שלו, גם לא שיעורי פתיחה במסכתות אחרות.

אגב, אם בשיעור פתיחה עסקינן, היה עוד שיעור פתיחה חריג – במסכת יבמות. מרן הגרי"ג ראה לנכון להקדיש מספר דקות בתחילת השיעור הראשון ביבמות, לשתול מסרי 'הרגעה' בפני התלמידים. התפיסה הרגילה היא שמסכת יבמות נחשבת לקשה במיוחד, מהקשות שבש"ס בכלל ובנשים ונזיקין בפרט, ורבי גרשון ראה איפוא לנכון להרגיע את הבחורים הצעירים, ולהגיד להם, שמי שילמד בצורה הנכונה – יגלה שזו מסכת נעימה במיוחד".

מה שמביא אותנו לשאול את השאלה הבאה:

■ איך ניתן להגדיר, על רגל אחת, את סגנון לימודו של מרן רבי גרשון?

מעין עננה קלה פושטת על פניו של הגר"ח שרייבר שליט"א: "נתחיל מהסוף. חז"ל אומרים שאדם לא עומד על דעת רבו אלא אחרי 40 שנה. התחושה שלי לפחות היא,

שאכן בזמנו, כנערים צעירים, חבריי ואני לא הבנו את הזכות הגדולה שבשמיעת שיעוריו.

מעידני, שכיום – ובשנים האחרונות בכלל – כשאני לומד את שיעוריו הנדפסים, אני מגלה שם כושר תמצות, ועמידה על יסודותיה של הסוגיא באופן מפליא מאד. ידוע שבשיעוריו של רבי גרשון לא התהלכו ברקים וחרפויות, וכנערים צעירים, היו כאלו שביקשו את החידוד יותר.

אבל כאמור, כיום, אני מגלה שהוא הטיב להגדיר, במילים ספורות ומדודות, בדיוק את לב הסוגיא, ואת מה שנדרש לדעת בה.

והוא מגלה לנו בסיפוק: "ממש בחודש ניסן האחרון, פנה אליו בחור שהתעתד לעבור לשיבתנו בתחילת זמן הקיץ האחרון, והתייעץ עמו. הבחור העיד בפניי, שרבי גרשון אמר לו ש'הם אומרים שם בדיוק את מה שאנחנו אומרים, רק שהם קצת מרחיבים'... עבורי, אין הסכמה גדולה מזו.

ברור שהסגנונות שונים למעשה, אבל עומק ההגדרה הוא, שבסוף מכוונים לאותו ענין, לאותה התכלית. אגב, גם את השיעורים שלו אפשר לקרוא בפשטות, אבל אדם מעמיק יכול לגלות שם 'ניגון' נפלא מאד, ומדויק מאד לעומקה של תורה.

גם אז ידעו הכל, רבנן ותלמידהון, שהאמת נמצאת אצל רבי גרשון. מה שהוא אומר, היה אמת ויציב ונכון".

זו קושיא!?

■ בכך שהוא מיעט בחריפויות, והעמיד את היסודות הנדרשים, הוא ביקש רק למסור את הסוגיא כמות שהיא, או שהיתה לו מטרה כללית – לחנך כיצד ללמוד?

חד וחלק: הוא ביקש לחנך מה ללמוד ואיך! בחורים היו מנסים לא אחת לשאול, להעמיק יותר ולהציג עוד צדדים וכד', והוא היה עוצר אותם: עד כאן! זה מספיק! אין לי ספק שהוא ביקש להעמיד דור של לומדים בדרך הנכונה, מה להגיד ואיך, ובעיקר – מה לא להגיד.

אני זוכר, שלפני מספר שנים, הגשתי לו קונטרס משיעוריו שמסרנו על מסכת כתובות. הוא פתח אותו, ראה קושיא מסויימת ועליה שני תירוצים. דעתו לא היתה נוחה מכך: 'זו קושיא? הלא פשוט שהביאור הוא כך וכך'. הצטדקתי בפניו, שזה גופא התירוץ הראשון, אך הוא לא קיבל זאת: 'הלא הדבר פשוט, ואין כאן קושיא ותירוץ! ועוד יש לך תירוץ נוסף...' לכשעצמי, אני יכול להעיד שכל צורבא מרבנן יראה בזה קושיא, וחידוש בשני התירוצים, אבל הוא חתר לאמת נוקבת, ואת דבריו העביר ללא מילים 'מפוצצות' או הגדרות גבוהות. הוא דיין את מילותיו בפלס.

■ אבל לכשעצמו, הוא ידע הכל בכל מכל כל...

אכן. הידע שלו היה אדיר ומבהיל, ולעתים נחשפנו לקצה ידיעותיו. אגב, אז גם ראינו את ענוותנותו הגדולה. את כל המראי מקומות שהיה שולף היה תמיד עוטף ב"נדמה לי" – "דאכט זיך", ולמרבה הפליאה, מתברר שתמיד מה שהיה "נדמה לו" – היה מדויק על הסעיף והסעיף קטן.

אני זוכר שפעם הוא הביא ידיעה מסויימת מספר אחד, המביא את הידיעה משו"ת פנים מאירות. הוא אמר את הדברים, אבל התבטא בסוף בפשטות "בפנים מאירות אין דבר כזה, דאכט זיך שזה נמצא בספר פרח מטה אהרן בסימן פלוני, והמדפיס פתח בטעות את ראשי התיבות 'פמ"א' – 'כ'פנים מאירות', בזמן שזה בכלל ספר 'פרח מטה אהרן'.

כלומר, הוא ידע להצביע שבפנים מאירות אין דבר כזה, ואילו בספר פרח מטה אהרן – יש דבר כזה... מיותר לציין, שכשאר ירדנו אח"כ לאוצר הספרים, מתברר שהדברים מופיעים – כמו שהיה

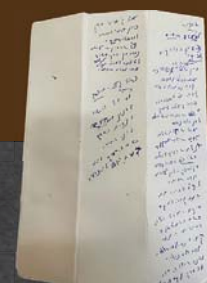
לא עמד לפניהם

בשתי תמונות אלו, אשר צולמו בעת קריאת המגילה בבוקר יום הפורים, נראה מרן זצוק"ל בשתי הנהגות שונות: באחת הוא יושב, ובשניה הוא עומד.

התמונה הראשונה צולמה בשיבת פוניבז', שם התפלל הוא לצידו של רעהו ילכח"ט מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א, שבשנים אלו נהג לשבת בקריאת המגילה. מרן זצוק"ל מצידו חפץ לעמוד בקריאה, אך סבור היה שאין זה מכבודו של מרן הגרב"ד שהוא יושב, ואילו הוא – מרן הגרי"ג – יעמוד, ועל כן בחר לשבת גם בקריאת המגילה.

התמונה האחרת צולמה בשיבת "משך חכמה" הסמוכה לביתו, בה התפלל לעתים קרובות, ושם הרשה לעצמו לשוב למנהגו הראשון – לעמוד בעת קריאת המגילה.

(להמחשה, מתפרסמת כאן תמונה נוספת משנים מוקדמות יותר, בה נראים מרן הגרי"ג ויבלח"א מרן הגרב"ד – עומדים שניהם בקריאת המגילה).

שקוע בביתו בהכנת השיעור

בשמו בהערכה גדולה. אני זוכר פעם אחת כזו: הגמרא בפסחים דנה לגבי מעביר פרה של שלמים בנהר, שאם נשאר עליה המים מהנהר – היא מוכשרת לקבלת טומאה. הקצוה"ח (סימן ת"ו) מעיר על כך, שהלא בעינן דעת בעלים, והלא לבהמת קדשים אין בעלים. והוא מיישב, שכאן מדובר בבהמה של קדשים קלים, שלדעת ריה"ג היא ממון בעלים, ומדייק לפי"ז את דברי הגמרא שאמרה פרה של זבחי שלמים דוקא, שלמים הם קדשים קלים. בשיעור, הביא רבי שמואל את דברי הקצוה"ח, והעיר עליו, שהרמב"ם לא מזכיר זבחי שלמים, וכותב 'פרת קדשים' סתם, ושוב צ"ע, מי הבעלים על פרה זו.

ואז הביא מרן הגר"ש את תירוצו – הפשוט, אך הגאוני – של רבי גרשון: הקרבן היחיד שפרה קרבה בו הוא שלמים, כך שהרמב"ם לא היה צריך לפרט שמדובר בשלמים, שהלא אם זו פרה – אז בודאי היא שלמים... רבי שמואל הביא את היישוב הזה משמו של רבי גרשון, וניכר על פניו קורת הרוח והעונג. "אה! רבי גרשון זאגט..."

[אגב, נערות היתה בי, ושאלתי במקום 'ומה עם פרה אדומה?....' (שאינה

שבחבורה, והמעמד שלהם היה מעל כולם. רבי גרשון כבר שימש כבחור כ'חוזר' על השיעורים של רבי שמואל בפני הבחורים הפליטים שהסתופפו בישיבה, ולכל מי שנתקשה בהבנת השיעורים.

מרן הרב זצוק"ל הלא העמיד אותו כמגיד שיעור כאברך צעיר ממש, לצד הגאון רבי שלומק'ה, ויבלח"ט מרן הגאון רבי בער'ל שליט"א. ממה שאני יודע, בעת התמנותם של השלושה לכהן כר"מים, מרן רבי דוד התבטא אז לבנו רבי בער'ל שליט"א, "רבי גרשון ער איז דער ערשטער" – "רבי גרשון הוא הראשון", כלומר, שעליו להתמנות הראשון, ורק אם הוא יתמנה – רשאים גם רבי שלמה ורבי ברוך דב להתמנות.

בזמננו, לפני כיוכל שנים, הוא היה אז בן חמישים בסך הכל, אבל כבר אז קראו אחריו מקודש. הוא היה בחינה של "אדם חשוב" מצד מעלותיו ודמותו, מעבר לשיעור קומתו הלימודית והתורנית. מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל העריך אותו עד לאחת. גם אם היו נושאים שדעתם לא השתוותה, יחסו של מרן זצוק"ל לרבי גרשון – לא השתנה בכהוא זה.

אני זוכר גם את מרן רבי שמואל, לא אחת ולא שתים, מצטט את רבי גרשון בשיעור, ומביא דברים

"נדמה לו" – בספר 'פרח מטה אהרן'.

■ רבי גרשון היה ידוע בדרישתו להספק גדול יותר...

איננו מספיקים להשלים את השאלה, והגאון רח"י שליט"א נזעק: "רבי גרשון? כבר רבי שמואל צעק על כך שלא מספיקים הרבה. וזה בזמן שבישיבה היו מספיקים בשיעורים בבוקר עשרות דפים ב'זמן! ביבמות ובכתובות הגיעו עד איזור דף נ', ולא דלגו על דף אחד!

סיפרו בישיבה, שבפעם הראשונה שלמדו יבמות בישיבה, הספיק רבי שמואל למסור 'רק' עד פרק 'האשה רבה' (דף פ"ז...). וכשמרן הרב זצוק"ל שמע על כך, הוא שקל לסגור את הישיבה: וכי בשביל זה פתחתי ישיבה? בשביל עמארצ'ים? שלא יסיימו מסכת בזמן חורף? הגע עצמך..."

"רבי גרשון ער איז דער ערשטער"

■ מצד ראשי הישיבה נרשמה הערכה כלפיו? מצד מרן הרב ושאר ראשי הישיבה?

איזו שאלה! גם הוא וגם רבי יעקב אחיו, היו האריות

קדשים קלים) רבי שמואל, שדרכו היתה להסתובב בחדר השיעורים, נעצר על ידי, נתן לי חבטה הגונה על הראש, וסנט בי: 'עד שיש לנו וורט טוב, לא חייבים להרוס אותו'... כמובן שהשאלה כלל לא התחילה, כהמבואר בסוגיא שם, שמדובר בסוגי קרבנות שמוקרבים בעזרה].

וראש הישיבה נזכר בהברקה "רבי-גרשונדיג"ת" כיוצא בה: "ביקרנו אצל מרן רבי שמואל בפסח, ודיברנו מהלכות החג. בתוך הדברים, הביא הוא ראייה שלא יוצאים במיץ ענבים לארבע כוסות. שהלא הגמרא בנדריים מספרת שרבי יהודה היה שותה ארבע כוסות יין, ואח"כ נאלץ לחבוש את ראשו עד עצרת בשל הכאבים שסבל משתיית היין הזו. ואם מיץ ענבים כשר לד' כוסות - הקשה רבי שמואל - מדוע זה לא הסתפק רבי יהודה במיץ ענבים, וסבל את היין? על כרחך, שמיץ ענבים לא כשר לשתייה!

המשיך רבי שמואל וסיפר 'רבי גרשון היה פה, אמרתי לו את הראיה הזו, והוא השיב לי מיניה וביה: מניין יהיה לו מיץ ענבים בפסח? הלא אין ענבים בפסח'... ואז עוד טרם התגלו שיטות הפיסטור והשימור השונות..."

והנה עוד אחת: "הזכירני מעין זה ידידי הגאון רבי יצחק רוטברד שליט"א. הגמרא אומרת בכתובות, שברכת חתנים נאמרת בעשרה אנשים דוקא, ולומדים זאת מבוטא שנאמר 'ויקח עשרה אנשים מזקני העיר'. והקשה מרן הגרי"ג, והלא הגמרא אומרת שם שהחתן עצמו עולה למנין, וניתן לקחת עוד תשעה חוץ ממנו. ומשכך, מדוע לקח בועז עשרה אנשים, והלא הוא עצמו - החתן - גם היה יכול להצטרף, ומספיק היה שיקח תשעה?

והוא קמפרק לה: על הפסוק 'ויקח קרח' מביא רש"י מהתנחומא, 'לקח את עצמו לצד אחד'. ומעתה יש לומר, שגם בועז לקח את עצמו ('ויקח עשרה אנשים'), ופרט לעצמו אכן הביא רק עוד תשעה..."

נתנו עיניהם ברבי גרשון

■ מהאבא, הגאון רבי פנחס זצוק"ל, נשמעו ביטויי הערכה לדמותו של מרן הגרי"ג?

בודאי. באזני שמעתי ממנו פעם בסערת רגשות: "אתה יודע מי זה רבי גרשון? ששים שנה אני מכיר אותו, ומעולם לא ראיתי אותו כועס!" אבא זצ"ל ראה לנכון לציין את זה, והוא ראה בזה שבח ומעלה גדולה מאד.

בכלל, כשאבי זצוק"ל נדרש לחוות את דעתו בענין מסויים שנגע לשיבת פוניבז', הוא נתן משקל מיוחד להנהגתו החינוכית ודמותו של מרן הגרי"ג, וסבר שפגיעה בו היא עוול בקנה מידה משמעותי, וכזו שלא ניתן לעבור עליה בשתיקה.

"בהספד שנשאתי בישיבת הר"ן אחר פטירת מרן הגרי"ג" שח הגר"ח שליט"א, "הבאתי את דמותו של שמואל הקטן. שמואל הקטן היה עניו שבענוים. בכל הש"ס כולו יש מימרות ספורות שלו, ואחת מהן היא המשנה באבות (ד, יט) שם, כל מה שמוצא שמואל לומר לנו הוא בסך הכל ציטוט של פסוקים משלי 'בנפול אויבך אל תשמח'.

שמואל הקטן חי לצד ענקי עולם, ועם זאת בגמרא (סוטה מחב) מבואר, שיצאה בת קול ואמרה, יש אחד שראוי שתשרה עליו שכניה, אלא שאין הדור ראוי לכך, ונתנו עיניהם בשמואל הקטן.

כמובן שמדובר במלאכי אלוקים, אבל לפי דרגתנו ותחושתנו, גם אצל רבי גרשון, שנהג כל ימיו בניהוגי ענווה מופלגת, היתה תחושה שאם בדורנו תצא בת קול שכזו - בו יתנו הכלל את עיניהם. ואכן בסוף שנותיו נתנו בו עיניהם כלל ישראל וקבלוהו כראש ומנהיג עולם התורה.

אמרתי הרגשה נוספת: בגמרא בברכות מבואר, שאמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים, עמד שמואל הקטן ותיקנה. אולי ההסבר הוא, שברכה כזו, על אבדן המינים, לא יכול כל אחד לתקנה, שכן מי הוא זה שיכול להעיד שהוא מתקן את הברכה אך ורק לשם שמים, ללא שום שגגה אישית. שמואל הקטן, יכול היה בנקיותו לתקן ברכה חריפה שכזו, ממקום טהור, זך ונקי, כולו לשם שמים.

אל ינום שמרד

קבוצה של נכבדים מבקשים לעלות ולהיוועץ במרן זצוק"ל על ענין שעל הפרק. הוא אומר להם שעדיף שיבואו לביתו מאוחר בלילה, אז ישוחחו בנחת.

הללו מגיעים בשעה מאוחרת מאד, ולמעשה חוששים להיכנס לבית בשעה כה מאוחרת. הם לא דופקים בדלת - מחשש להעירו, וחרש מנסים לפתוח את הדלת. הם נכנסים לבית, ושם מגלים את מרן ראש הישיבה זצוק"ל יושב לבד בסלון ביתו, ומשלים את מערכת החובות הלימודיות היומית שלו - משניות, שנים מקרא ואחד תרגום, תהילים, ועמוד מוסר. הוא כלל לא שם לב בהיכנסם, ואף לא להבזק המצלמה המתעד את הרגע.

מעין זה ראינו אצל מרנא רבי גרשון. טוב היה ומטיב לכל יציר נוצר, אך כאשר נצרך לעמוד כחומה בצורה על משמר קדשי הדת, עשה זאת באופן תקיף, ועמד על המשמר באופן חריף וללא תזוזה. זה האיש שהרגיז ממלכות, מאותו המקום שדרש ועורר ללא הרף על ויתור, מידות טובות והקרבה למען השני".

מרנן ראשי הישיבה, הגראמ"מ שך, הגרמ"ש ברמן והגר"ג אדלשטיין בשיחה בכותל המזרח בישיבה

המראה
המדויק
הזה

מראות מהליכותיו
והנהגותיו בקודש

"כשהבטנו בו" ממשיך הגר"י שרייבר שליט"א, "ראינו דמות של אדם שלם בכל תחום ובכל ענין. הוא העמיד שאיפה לחיי שלמות, בתוך מסגרת החיים הנורמליים. היה הוא איש בין אנשים, שחי ונהג בפשטות, ואת כל הפשטות הזו – העלה לדרגה של חיי שלמות מופלגת. לטעמי, זו נקודה עמוקה מאד בחייו. לא ראינו שם סיגופים וסערות, סיפורי מופת והנהגות שלא כדרך הטבע. הכל מתוך שלווה ונעימות, אך בשלמות אמיתית.

חז"ל (במסכת שמחות) נוקטים בביטוי מענין שהספידו אחר מיטתו של שמואל הקטן רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה: 'נטל כל חמודות העולם והלך לו'. אני חושב שהביאור בזה, ש'חמודות' הוא מלשון 'לא תחמוד', כלומר, דבר שאדם רוצה להשיג – אבל הוא לא בהישג ידו בפועל. בחייו של שמואל, הוא היה ביטוי וסמל לצורת חיים שאנשים חמדו וביקשו להשיג גם. הוא היה מודל וסוג של שאיפה, כיצד על כל אחד ואחד לחיות.

כשהוא נפטר, קוננו עליו שכעת אין גם את מה לחמוד. נטל כל חמודות העולם. הוא גילם את השאיפות, ובהסתלקותו כבר אבדה הדמות והסמל לשאיפה.

על משקל זה קוראים אנו על רבי גרשון. ההנהגה שלו היתה מצד אחד מאד 'נורמלית', ומצד שני בתכלית השלמות, הטהרה, והנקיות, מה שעורר אצל כל אחד את השאיפה לחיות בצורה נכונה שכזו, צורה מושלמת שכזו. לא מתוך סערות וצעדים חריגים. ובפטירתו – נטל כל חמודות העולם והלך לו.

■ אבל כן מספרים על סיגופים שונים, כמו כוס תה שאיבדה אט אט את הסוכר, את שקית התה והפכה לכוס מים...

אומר לכם את ההרגשה שלי: מרן הגרי"ג עשה את מה שצריך, לא פחות ולא יותר. כשהוא ויתר על התה והסוכר, הוא לא עשה זאת לשם מצות סיגוף, אלא כי הוא סבר שזה פשוט לא נצרך. כמובן, שזו עצמה דרגה גדולה, שהוא לא צריך גם את הטעם הקלוש של שקית התה, אבל עומק ההנהגה הגיע בשל הצורה בה הוא חי כל חייו – לעשות מה שנדרש ומה שצריך, לא פחות ולא יותר.

זו גם הסיבה, שבכל השנים אינני זוכר אותו אפילו פעם אחת כשהוא מנהל שיחת חולין. הוא היה מקפיד לדרוש בשלום כל אחד, לפעמים להגיד מילתא דבדיחותא, אבל מעבר לזה – השיחה היתה עניינית ומדויקת. מי שרצה לשאול, קיבל מענה, ברכה להצלחה – ובזה נסתיימה השיחה. כאמור, לא בגלל שהוא עבד על עצמו והתאפק לא לדבר; הוא פשוט עשה רק מה שצריך ומה שנדרש. שלא לדבר על דברים העלולים לפגוע או לבזות מאן דהוא, אשר לא ניתן היה להוציא מפיו בשום צורה.

ככלל, מעולם לא הרים את קולו. כל דבריו היו בהשקט ובנעימה. ומרגלא בפומיה, שמי שצועק, סימן שאינו בטוח בדעתו, ומשכנע את עצמו בצעקותיו...

אולי אפשר לסכם במשפט אחד: ת"ח שלא נמצא רבב על בגדו, אפי' במשהו. מרגניתא דלית לה טימי.

"אני ממילא מתנצל" חותם ראש הישיבה שליט"א, "אם אין לי יותר סיפורים לספר עליו; כל מה שלא ניתן לספר – זהו הסיפור הגדול ביותר עליו. במקום שאתה מוצא ענוותנותו, פשטותו ושתיקתו – שם אתה מוצא גדלותו!"

גדולי ואותיות

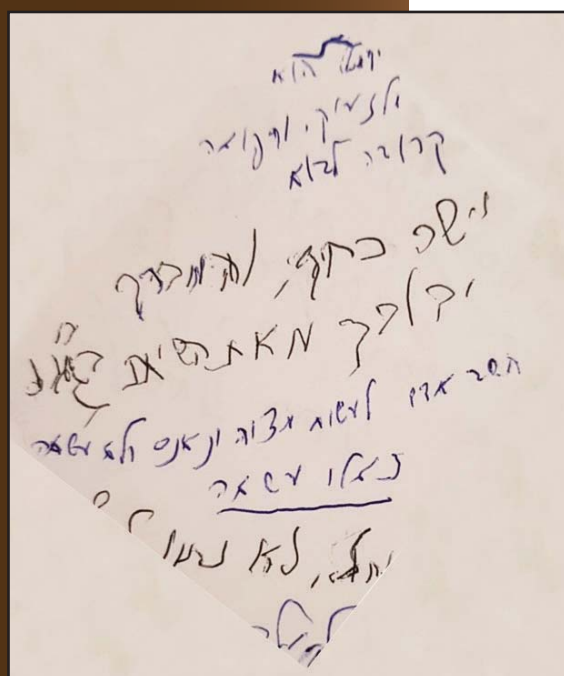
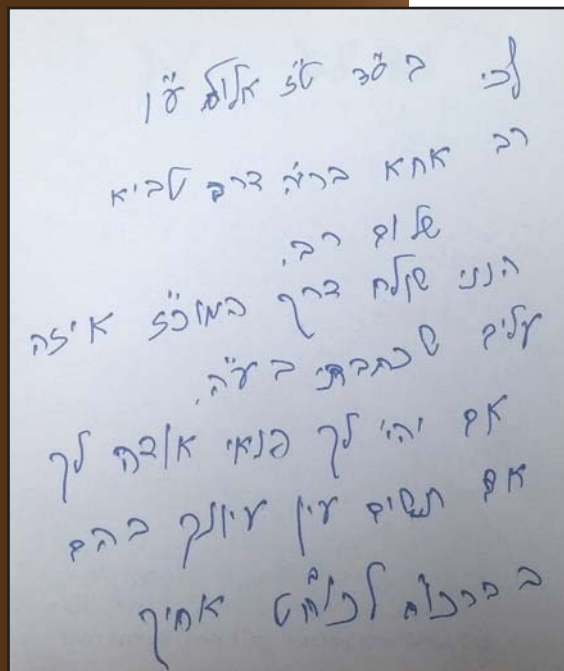
מכתבים רבים הפנה הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל אל אחיו הגדול רשכבה"ג מרן הגרי"ג זצוק"ל. בחלק מהמכתבים פורש הוא בפניו שאלות פרטיות וכלליות, וחלקם – כמו זה שלפנינו – עוסקים בדברי תורה. במכתב זה, מהתאריך ט"ז אלול תשע"ו, פונה רבי יעקב אל אחיו בתואר מליצי המורכב ממילים הארמיות "רב אחא בריה דרב טביא", כאשר הביטוי "אחא" רומז כמובן על "אחי", ואילו התואר "רב טביא" מכוון לאביהם הגדול, רבי צבי יהודה זצ"ל, שכן בשפה הארמית, נקרא צבי "טביא" (ראה כתובות קגב, עירובין לטב, ועוד).

בחווה"מ פסח הגיע מרן הגרי"ג זצוק"ל לבקר את אחיו רבי יעקב זצוק"ל, וביניהם מתנהל דו שיח בכתב. פתק זה נרשם באלכסון – בשינוי, מפאת ימי חול המועד:

מרן הגרי"ג: יו"ט הוא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא.

הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל: יישר כחך, והמברך יבורך מאת השי"ת בגו"נ (= בגוף ונפש).

רבי יעקב מבטא את כאבו על כך שלא זכה לקיים את מצוות אכילה ושתיה בליל הסדר כראוי בשל מצבו הרפואי, ומרן הגרי"ג משיבו: "חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה כאלו עשה".

מרן ראש הישיבה

הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל:

עם זקני ארץ

"כל מעשיו לשם שמים"

הרב א. הכהן

נכדו חביבו של מרן הגרמ"ל – הגאון רבי יוסף שלמה קורלנסקי שליט"א משגיח בישיבת 'בית מדרש עליון' משתף אותנו בזכרונותיו על הקשר המיוחד בין זקנו הגדול, מרן הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל, למרן הגרי"ג זצוק"ל:

בחורף תש"ד עם יסוד ישיבת פוניבז', כשמרן הגרי"ג זצ"ל ואחיו רבי יעקב זצוק"ל היו מהתלמידים הראשונים עמם נפתחה הישיבה, הגיעו האחים הגדולים לבית אדלשטיין ללון בבית מרן רה"י הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל. הבית, שהיה צריך של שני חדרים ששכן במרומי הגבעה, ובו התגורר מרן הגרמ"י מיום נישואיו בל"ג בעומר ת"ש, אירח כעת באורח קבע את שני הבחורים המופלגים שהיו ישנים אצל האברך הצעיר, שכיהן כבר כר"מ בישיבת תפארת ציון.

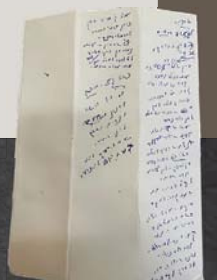
בביקור חג של מרן הגרי"ג אצל מרן הגרמ"י, פנה מרן הגרמ"י אל מרן הגרי"ג ואמר לו: "בזמן שבאת אצלי כבר ידעת ש"ס". מרן הגרי"ג

בענוותנותו ענה לו: "אני לא אשם בזה, האבא לימד אותנו"... ותוך כדי שהוא מנסה להקטין את הדבר הוסיף: "כך היו רגילים, גם הסבא לימד את האבא בגיל יותר מוקדם".

מרן הגרי"ג שח אז, שבלילות כשהיו מגיעים ללון בבית ליפקוביץ, היו פוגשים את מרן הגרמ"י עסוק בכתיבת חיבורו 'עמק השער' על ספר המקח והממכר לרב האי גאון, והיתה מתפתחת שיחה של תורה על העניינים בהם עסק. הגרמ"י גם היה משתף את האחים בדברים שקיבל מרבו הגדול מרן הגאון רבי שלמה היימן זצוק"ל.

מרן הגרמ"י סיפר לאחר שנים, שגם עברו היתה האכסניה של האחים לתועלת, שכן השיחות בדברי תורה עם בחורים מופלגים אלו, שהיו מצוינים בישרות הסברא ובידיעות מופלגות – היו לו למשיב נפש.

לאחר פטירת מרן הגרמ"י סיפר מרן הגרי"ג שלילה אחד שמע את קול מרן

סוד חכמים

בשנת תשס"ג יזם מרן הגרמ"י את צירופו של מרן הגרי"ג למועצת גדולי התורה, ולא עוד אלא שבדרכו לאסיפה, נסע מרן הגרמ"י דרך ביתו של מרן הגרי"ג, ונסעו יחדיו לכינוס.

במשך כמה שנים נועד מרן הגרי"ג כמה פעמים עם מרן הגרמ"י לטכס עצות ודרכי פעולה, על השיבוש הנורא בדרך הלימוד עם צעירי הצאן בת"ת ובישיבות לצעירים. מרן הגרי"ג ראה בזה אסון של איבוד הטעם בלימוד, וממילא התוצאות ניכרות הן בנשירה מכתלי הישיבות והן ממסגרות הכוללים. הם היו תמימי דעים ביחס לתופעה שמלמדים צעירים ברמה שאיננה מתאימה להם, ומדלגים על יסודות ההבנה בגפ"ת.

בשנת תש"ע נערך כנס יסוד לאירגון "בצוותא" בבית מרן הגרמ"י. מרן הגרי"ג נשא שם דברים על צורת הלימוד הנאות לצעירים כך שישאר להם הטעם בלימוד והגישמאק, ובתוך דבריו סיפר איך ששמע באיזה בית הכנסת ילד לומד בגישמאק מיוחד. מרן הגרמ"י נתפעל מהדברים ומהאופן בו תיאר מרן הגרי"ג את הגישמאק שיש בלימוד, ואח"כ כשראה שהדברים הודפסו, חילק את הנדפס לדורשי עצתו. גם בכינוס של 'לב שומע' בחנוכה תשע"א הוא חזר על הדברים בשם מרן הגרי"ג, תוך כדי שהוא מביע דברי הערצה לדמותו של מרן הגרי"ג.

בשנתו האחרונה של מרן הגרמ"י, נכנס אליו מרן הגרי"ג בליל ט' תשרי, ודיבר על ליבו של מרן הגרמ"י שיישב על כסאו כל התפילות גם בשמונה עשרה ביום הכיפורים, כדי שיוכל לצום יותר בקל, ואכן מרן הגרמ"י נהג כך ולא נזקק לשנות כלל אפילו לשיעורים, ומה מאוד רבתה שמחתו על כך ששמע לעצתו של ידידו מרן הגרי"ג.

הגרמ"י כשהוא בוכה מאין הפוגות. הוא ניגש אליו בחרדה ושאל על מה זה. והגרמ"י משיבו: "היום השתובבו התלמידים בשיעור ולא הצלחתי להטותם חזרה אל המסילה... והרי אמרו חז"ל 'כל אדם שיש בו יראת שמים, דבריו נשמעים' – וכיון שדבכ' לא נשמעו, הרי שחסר אני ביראת שמים – ועל דא קא בכינא!!"

רבי גרשון ציין עוד שבכל דבר – גם הקטן ביותר – היה הגרמ"י שואל ומתייעץ עם החזון איש. "החזון-איש היה מעורה בכל פרט בחייו של רבי מיכל יהודה, והרבה שימוש חכמים עשה אצל החזון איש באופן מיוחד!" באותם שנים נישא גיסו של מרן הגרמ"י – ה"ה הגאון רבי ראובן יוסף גרשנוביץ זצוק"ל, ר"י הנגב, לאחותו של מרן הגרי"ג, ומאז הקשר הפך לקשר משפחתי. מאוחר יותר גם כמה מצאצאי מרן הגרמ"י ומרן הגרי"ג השתדכו ביניהם.

ההערכה הדדית מיוחדת שורה בין שניהם, כאשר מרן הגרי"ג כיוון את בניו ונכדיו ללימוד אצל מרן הגרמ"י זצ"ל בישיבת פוניבז' לצעירים, וציין שהדבר ניכר על תלמידיו כשהם באים לישיבה גדולה שקיבלו את היסוד הנכון ללימוד הגפ"ת. ובמקביל, גם מרן הגרמ"י ציין תמיד לצאצאיו ותלמידיו שאצל מרן הגרי"ג יקבלו את הלמדנות הנכונה והסברה הישרה, ועודד אותם לחזור על השיעורים ולהתמיד בשמיעתם גם בשנות הקיבוץ.

לפני כשני עשורים, כאשר מרן הגרי"ג עמד

בעוז לקבוע כמה מסדרי וארחות ישיבת פוניבז', הוא נועד לפגישה ארוכה עם מרן הגרמ"י לדון בענין כל כל פרטיו, ומיני אז עמד מרן הגרמ"י ופעל רבות באופנים שונים לימין מרן הגרי"ג שחפץ ד' יצח בידו, כאשר דיבר בהפלגה והערצה מיוחדת על נקיות וטהרת לבו של מרן הגרי"ג שכל מעשיו לשם שמים, והוא הרב הדומה למלאך אשר תורה יבקשו מפיחו. לרבים אף זכור שבשנת תשס"ח עמד מרן הגרמ"י בראש כינוס ענק למחאה על פגיעה בכבוד תורתו של מרן הגרי"ג.

הרב הגאון ר"י לוי שליט"א (משמאל)
בלימוד עם זקנו הגדול.

מזקני אתבונן

החברותא של "הזמנים הפנויים": למעלה מחצי יובל שנים זכה הרב הגאון רבי יחזקאל לוי שליט"א, ללמוד עם זקנו הגדול זצוק"ל בחברותא | ה'דיבור בלימוד' בשבתות התפתח ללימוד מסודר של מסכתות שלמות, כשלאחר סיום הש"ס - נפתח לו מחזור חדש | בשיחה למוסף שבת קדש' הוא שב ללימוד בשבתות, לריצות הבהולות אחרי הדופקים בדלת, לבקיאות המבהילה - ולענווה שכיסתה עליה, ועל הלימוד האחרון בין כתלי בית החולים | דעת זקנים |

ב. ראם

בקיאות נסתר

מה תוכלו לספר על הלימוד המשותף?

הרב הגאון רבי יחזקאל שליט"א מתחיל לספר בשטף וברציפות על הלימוד בחברותא. תיאוריו אותנטיים ומרתקים; בדידו הווה עובדא. השיחה קלחה מאליה, ולנו לא נותר אלא להתפעם ולתעד:

"הלימוד היה ב'זמנים פנויים' שלו. בבוקר הוא היה מכין את השיעור והיה שקוע בזה חזק. הזמנים הפנויים היו בבין הזמנים - כל יום כמה שעות, בשבתות, ערב שבת, מוצאי שבת. כששהה בבית החולים - גם זה נחשב זמן פנוי... הלימוד היה בריכוז גדול מאד, ללא היסח

החברותא של למעלה מעשרים ושש שנה!" - אומר הגר"י לוי שליט"א בכאב.

הרב הגאון רבי יחזקאל לוי שליט"א - ר"מ בשיבת 'דרכי משה' בבני ברק, ומהנכדים המבוגרים של מרן ראש הישיבה זצוק"ל, זכה כמו עוד נכדים, ללמוד בקביעות עם הסבא הגדול. אלא שהוא (בהמשך הצטרף עוד גיס - הנשוי לנכדתו של מרן זצוק"ל) זכה ללמוד עם רבנו בחברותא מסכתות שלמות כסדר. "בהתחלה" - הוא מספר - "הייתי מגיע לדבר בלימוד, אחר כך התחלנו ללמוד זבחים, ולמדנו עוד מסכתות לא לפי הסדר. כשסיימנו את הש"ס, הצעתי לו להתחיל מברכות, הוא הסכים, ובס"ד הגענו עד נדרים".

על שולחנו של הרב הגאון רבי יחזקאל לוי שליט"א מונחת חוברת - צילום של פרק 'נערה המאורסה'.

"זה" - הוא מראה לנו - "עוד מהבית חולים; עם זה למדנו עד יום שני ט' סיון. הגענו לדף עא: פעמיים".

פעמיים?

אצל סבא זצוק"ל, לפני פעמיים - לא היה נקרא 'לימוד' בכלל. כך שבכל יום חזרנו קודם על מה שלמדנו אתמול ורק אז המשכנו הלאה. עד לכאן הגענו פעמיים, כלומר שכאן סיימנו את החברותא. דרך אגב, כשלמדנו מסכת תמורה, היו סוגיות חמורות שאותן סבא למד ארבע פעמים.

כאן, בנדרים עא: הסתיימה לה

אמת מה נהדר. בצאתו מעבודת יום הכיפורים

הדעת כלל. היה נראה שבזמן הלימוד אין אצלו שום מחשבה אחרת, כאילו לא קיים בעולם שום דבר חוץ ממה שלומדים כעת.

הוא שם לב לכל מילה בגמרא, גם על השם של האמורא. בשנים מוקדמות הוא היה לפעמים מתעכב על זה. לדוגמה, כשלמדנו 'בעא מיניה שמואל מרב', הוא העיר שהוא חושב שיש בש"ס רק ארבע פעמים כאלה... בדרך כלל הוא הסתיר את הבקאות שלו, אבל תוך כדי לימוד לפעמים היה 'נפלט' לו. כשנתקלנו במימרא של האמורא רב גמא, הוא מיד אמר שאין בש"ס עוד הרבה פעמים מימרות ממנו.

כשהוזכר רב זוטרא בר טוביה, הוא אמר על המקום את כל המקומות בש"ס שהוא מופיע. במנחות יש כמה פעמים רבי אלעזר א"ר הושעיא, והוא מייד ציין שיש עוד מקומות בש"ס כאלו, ויש מקומות שכתוב 'הושעיא' עם א' ויש מקומות ש'הושעיה' עם ה', וציין היכן המקומות. בשנים האחרונות, כשהגענו לכאלו שמות אמוראים הוא לא התעכב על זה. אני הזכרתי לו מה שאמר בעבר, והוא הנהן בראשו והמשיך הלאה, כנראה לא רצה להראות את בקיאותו.

כשיצאו הגמרות מהמהדורות החדשות, אני הייתי יושב עם גמרא חדשה והוא עם גמרא ישנה שירש מחמיו הגרי"ז דיסקין זצ"ל, שגם הוא ירש אותה מאבותיו – גמרא בת למעלה ממאה שנה. וסבא היה מתקן בעצמו את כל התיקונים שיש בגמרות החדשות. לדוגמה: 'לא יכול להיות שכאן זה רב ששת, כי זה לא מסתדר עם הגמרא' וכדומה.

אני זוכר פעם אחת כשלמדנו מנחות, היה רש"י מאוד קשה, והוא מיד אמר שצריך לתקן כאן ברש"י – כאן צריך לשים שתי נקודות כי זה סוף הדיבור, ומכאן מתחיל דיבור חדש. ולפי זה מיושבת קושיא חזקה של הרש"י ועוד קושיות. במוצאי שבת הוא לקח עיפרון וסימן את הנקודות בגמרא שלו. כשיצא לאור גמרא מהדורת 'עוז והדר' הם מצאו בכתי"י של רש"י בדיוק כך.

פעם הצעתי לו שהוא ילמד מהגמרא החדשה ואני מהישנה, אך הוא אמר לי: מה זה משנה, אתה רואה שאני תמיד 'מכוון' למה שאצלך כתוב... הוא מאד רצה ללמוד בגמרות הישנות האלו, ואמר לי שמסתמא יש בזה ענין".

לעצור "באמצע המתח"

"כפי שאמרתי, הוא היה מאוד מרוכז בלימוד, ולא שמע שום דבר. הוא יכל לשבת מרוכז שעות על גבי שעות וללמוד ברציפות ללא הפסקה, עד שהגיע הזמן של מנחה, או שבאו לקחת אותו לאיזה מקום – בשנים קודמות שהיה יוצא לאירועים.

היתה לו מתיקות במילים של הגמרא, כל הלימוד היה עם שמחה, להפסיק באמצע הלימוד היה ממש כאב בשבילו. ההרגשה היתה שזה כמו להפסיק אדם בשיא ההנאה שלו, או כמו שהוא הגדיר פעם: 'באמצע המתח'... גם כשהיו באים להזכיר לו שהוא צריך לנוח או ללכת למנחה, היה לו צער להפסיק. הרגשנו שמענישים אותו כשהוא מפסיק...

זו לא היתה רק הנאה רוחנית, אלא הנאת העולם הזה – 'כי הם חיינו'. ה'אשריך בעולם הזה' הורגש אצלו בחוש, וכמו שהוא היה מתאר בשיחות שהתורה נמשלה למים, יין, חלב, דבש. הוא היה מפרש: 'אין כבוד אלא תורה' – כי בתורה, גם כשאתה לומד בחדר סגור יש טעם

העולם כלום ומתמלא שמחה. ואחר שמונה שעות אפילו לא נופלת בלבו מחשבה של תאוות וחומריות וכולו משתוקק לאלוקיו...

את כל זה ראינו אצלו בחוש. ככל שהלימוד היה יותר שעות, הוא היה בשמחה יותר ובמתיקות יותר. וכך היה גם בשנים האחרונות ובכל המצבים".

בכל עת ובכל שעה

"בתשעה באב" הוא נזכר, "תמיד למדנו דברים המותרים. התחלנו אחה"צ מוקדם ולמדנו עד מנחה – למעלה מחמש שעות – והוא לא זז מהמקום. למדנו פרק 'אלו מגלחין' במועד קטן. יש שם כמה סוגיות קטנות שלא שייכות לאבלות. היו שנים שהוא עצר ודילג עליהן, אבל היו שנים שמרוב שקיעות הוא קרא גם אותן ורק אחר כך התחיל לחשבן ואמר 'זה כבר אסור...' כשהגיע מנחה של תשעה באב הוא לא שם לב שהזמן עבר, היה נראה שמצדו – בכלל לא צריך לשבור את הצום.

של כבוד, טעם דבש, והוא היה אומר שזה יותר מדבש: אם אוכלים מדאי הרבה דבש אפשר להקיא, אבל בתורה – ככל שלומדים יותר, זו מתיקות עוד ועוד שאין לשער!

בשבתות הארוכות של הקיץ התחלנו ללמוד בשעה מוקדמת, ולמדנו הרבה שעות. כשבאו לומר לו שהגיע הזמן של מנחה, ברגע הראשון הוא לא היה שומע מה שאמר, והיה שואל אותי: מה? כאילו הוא מתנער מעולם אחר. פעם אחת, בליל שבת ארוך של חורף אחרי הרבה שעות של לימוד, אמרו לו שהוא צריך לנוח, הוא שאל: מעריב? הוא לא הבין למה להפסיק. כך זה היה במציאות, בלי שום גוזמאות.

כמה פעמים בשיחות הוא הזכיר את דברי מרן החזו"א צוק"ל שתיאר כמה גדולה היא נעימות התורה, ושאין אפשר להשיג את זה ולהגיע לזה אלא רק אחרי שקידה של שלוש וארבע שעות ברציפות בלא הפסק. וק"ו אחר חמש שעות כמה רוממות יש, ואיך אפשר למי שיש לו את האפשרות הזאת להפסיק את הרציפות ולהפסיק נועם כזה. ואחרי שש שעות של לימוד, האדם שוכח מכל העולם וענייניו ודבק בדברים רוחניים. ואחרי שבע שעות, האדם מרגיש קרוב להקב"ה ואין לו מהנאות

בליל שבת היינו מתחילים ללמוד בשעה מוקדמת יחסית. היה נכד שהיה לו תפקיד להודיע לו כשהגיע הזמן שצריך לנוח. פעם אחת אותו נכד נרדם בעצמו, ואז הוא למד עד מאוחר מאוד בלילה – עד אחרי חצות, כי לא היה מי שיגיד לו להפסיק. כל עוד שלא אמרו לו שזה מסוכן לבריאות, הוא היה ממשיך.

הלימוד היה גם בערב פסח בבקר. גם השנה, למדנו לפני בדיקת חמץ, ומיד אחרי בדיקת חמץ, עד מאוחר. בבוקר של שריפת חמץ השנה למדנו את סוגית בר פדא בנדרים, באמצע הלימוד התחדש לו חידוש נפלא – פשט ברא"ש בסוגיא של "מיגו דנחתא קדושת דמים" – וממש צהבו פניו. חיפשנו אם משהו אומר את זה, וראינו שבאבן האזל אומר את זה בדעת הרמב"ם, אבל הוא חידש זאת בדעת הרא"ש.

כשהגענו לנדרים, בהתחלה אמר שנלמד רק עם הרא"ש, כי הוא היה קורא הכל בקול והיה לו קשה לקרוא גם את הר"ן. במסכתות רגילות למדנו גמרא רש"י, והוא אמר בשם מרן הרב מבריסק צוק"ל שבנדרים הרא"ש זה במקום רש"י, אבל בסופו של דבר, הוא לא התאפק וקרא גם את כל הר"ן...

בתוך הלימוד הוא היה עושה הפסקות לעצמו ועובר על תוס'. לפעמים קרא לי, הצביע בגמרא על התוס', ושואל מה תוס' אומר. כשהייתי מכין מראש את מה שנלמד, היה לי יותר קל. ולכן לפעמים הכנתי בשישי בבוקר את הלימוד של שבת. אבל גם באותן פעמים, על פי רוב הוא תמיד הפתיע עם קושיות חדשות שגם באחרונים קשה למצוא אותן. לפעמים הוא שלח אותי לשאול את מרן הגאון רבי דב לנדו שליט"א או עוד גדולים מה הם אומרים".

שינון בשבת תענוג

"כחלק מהזמנים הפנויים, למדנו גם לפני ליל הסדר. וכך גם במוצאי יום כיפור – זה היה אצלו היום הכי שמח בשנה. זה היה ידוע במשפחה, והיו הרבה שבאו לראות אותו מאושר ושמח. הוא צם עד השנה האחרונה, ובמוצאי הצום למד בשמחה הרבה מאד זמן.

בפורים, למדנו בליל פורים, ביום הפורים, ובמוצאי פורים, כך כל השנים. היתה שנה אחת שהוא התעלף, ותלה את זה בכך שהיה ביטול תורה שהסעודה נמשכה הרבה זמן ללילה, וזה מדה כנגד מדה. [בכלל, בכל דבר בחיים הוא תמיד חישב מידה כנגד מידה. תמיד כשקרה משהו הוא היה אומר, 'חשבתי מה אני צריך לתקן, עכשיו כבר יהיה בסדר']. מאותה שנה ואילך, הקפידו לסיים את הסעודה בזמן, התפללו מיד מעריב עם קריאת המגילה כדעת מרן החזו"א, ואח"כ מיד התיישב ללמוד.

גם המחשבות שלו היו כל הזמן בדברי תורה, בוקר אחד כשעלה לשחרית לישיבה, אחרי שבילילה הקודם מסר 'חבורה', התלווה אליו בחור, וסבא דבר איתו על החבורה. הבחור אמר שהוא עוד לא אמר ברכות התורה. סבא התפלא: 'על מה חשבת ממתי שקמת עד עכשיו?! מיד שקמים מברכים ברכת התורה!' היה לו ניגון מתוק בקטע בתפילה של 'אשרנו מה טוב חלקנו', ניגון שכל הנכדים זוכרים...

בשבת בבוקר מיד אחרי התפילה, למד בקביעות עם בן דודי רבי בן ציון גרבוז שליט"א. אחרי הסעודה למדתי איתו אני, ואז היו שיעורי הפסקה, ואחר כך שוב המשיך הלימוד עד מנחה. בקיץ זה יצא הרבה שעות. פעם הגעתי בצהריים להמשיך הלימוד ואני רואה שהוא יושב על יד השולחן כמו לפני שיעורים. שאלתי אותו מה קרה. התברר, שבאותה פעם למדנו פרק הזהב והוא מאד התקשה בהבנת דברי הרמב"ן, אז הוא אמר לי 'לא נרדמתי אז חזרתי לעיין ברמב"ן', והתחדשו לו שני פשטים נפלאים! כל זה מדובר כשהיה כבר למעלה מגיל תשעים.

הלימוד היה מתוך ישוב הדעת וכלי לחץ של הספק. הוא לא קרא מהר, אלא מילה במילה. אך עם כל זאת היה הספק. אני זוכר שלמדנו עירובין: התחלנו את המסכת בתחילת השבת, במוצאי שבת הגענו לדף יד. והיו לו עוד קביעות באותה שבת במסכתות אחרות, וגם היינו חוזרים בכל פעם על הלימוד הקודם. בשבת אחרת התחלנו חולין, ובמוצאי שבת הגענו לדף יח. עם הרבה הערות באמצע. חלק מההערות היו ב'עין משפט', דהיינו: אם הוא ראה דין בגמרא שלא מסומן עליו עין משפט, הוא מיד אמר 'השמטת הרמב"ם', והיה מחשבן למה הרמב"ם השמיט. במוצאי שבת אמרתי לו שאנחנו כבר בדף יח. אבל הוא לא התרגש..."

בכל לבבך

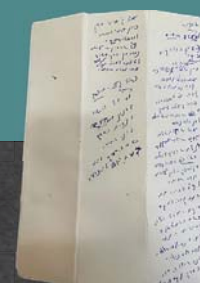
"בשנתיים האחרונות היו לו בעיות עם הלב" נזכר הרב הגאון רבי יחזקאל

בתפילה במוצאי יום הכיפורים

הרב לוי שליט"א בלימוד עם מרן צוק"ל במוצאי יום הכיפורים

בד בבד יהיה

ידידות מופלגת ורבת שנים
שררה בין מרן זצוק"ל
לרעהו הגדול, יבלח"א
ראש הישיבה מרן
הגר"ד פוברסקי שליט"א.

בתמונות אלו,
נראה מרן הגר"ד שליט"א
מגיש את ספרו החדש
'בד קודש' למרן זצוק"ל,
המקבל אותו בקורת רוח מרובה.
היה זה לאחר תפילת מנחה
בישיבה, כאשר לאחר מכן,
סר מרן זצוק"ל ושב לביתו.

מקורביו בקשו להקל עליו,
והציעו שהם יקחו את
הספר החדש הביתה,
אלא שמרן זצוק"ל מסרב,
ומקפיד לקחת את הספר
של ידיו בידו כל הדרך
אל הבית.

שליט"א, "לכן היה לו כל הזמן מכשיר בכיס, והיה מוניטור בחדר אחר בבית וגם בישיבה, ושם ראו את הדופק ופעילות הלב, ועקבו אחרי זה. היו זמנים שבאופן קבוע היו צפצופים כמו בטיפול נמרץ: בקריאת שמע, או בקדושה של יוצר, לפעמים גם בברכת אבות, למרות שעליו בתפילה לא ראו כלום. לפעמים גם בסעודות שבת המכשיר צפצף, כי הוא התרגש מזמירות שבת, אבל כולם ידעו שמיד כשתסתיים הסעודה והוא יתחיל ללמוד – הכל ירגע. אנשי הרפואה אמרו לנו שבזמן הלימוד הוא היה רגוע יותר מאשר בזמן השינה.

בשנים האחרונות, בשבת הוא קרא כמובן בלי רמקול, והוא הרי היה בתוך המחיצה, אני ישבתי לידו והיו כאלו שהיו בחוץ, אז הוא הגביר את הקול והיה בזה יותר מאמץ. הרופאים אמרו שאם זה נמשך יותר משעתיים – חייבים להפסיק אותו. אחיין שלי היה ממונה להפסיק אותו. הוא היה בא ואומר לו: 'סבא צריך מנוחה' הוא שאל: 'אתה בטוח?' בכאב וצער. והוא היה אומר לו 'זה מסוכן'. ההרגשה היתה שקוטפים אותו מהגמרא. הוא מאד שמר על כללי הבריאות, הקפיד על מה שהרופאים אומרים, אבל רצה להמשיך עוד.

ומה הוא היה עושה במנוחה? שכב במיטה ולמד משניות. היתה לו קביעות ללמוד לעילוי נשמת הוריו, רבותיו ועוד. מלבד המשניות, היה לומד גם משנה ברורה, אומר תהילים, בקיץ גם פרקי אבות ומסילת ישרים. זו היתה המנוחה בשבת, וכשסיים לנוח, קם וחזר מיד ללמוד.

הוא היה מתאר בשיחות שדברי תורה הם מתוקים מדבש, ולכן מתפללים 'השיבנו אבינו לתורתך' בלשון רבים – אנו מתפללים על האנשים המסכנים שאין להם טעם ולא מרגישים טעם בתורה, ויש חיוב להתפלל שכולם ירגישו את זה".

"לכך נוצרת"

"לפעמים, בשנים קודמות, למדנו בבין הזמנים. לפעמים היו דופקים, והוא היה פותח את הדלת לבד. הוא היה אומר לי: אצל החזון איש לא היה 'זמני קבלת קהל'. אמרתי לו: אבל זה על חשבון הלימוד? הוא אמר לי: גם אתה משועבד לעזור להם. הוא לא הבין מה אני רוצה... תמיד פתח את הדלת וישב איתם בחדר אחר, כדי לא להטריח אותנו לעבור מקום. היה יושב ומאריך עם כל אחד לפי מה שהיה צריך. לפעמים תוך כדי שהתיישב, נשמעה עוד דפיקה בדלת, והוא היה קם ופותח.

שאלתי אותו פעם: זה לא קשה? הוא ענה לי מיד: "לכך נוצרת!" הוא הסביר את המשנה (אבות פ"ב) "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת": יש שני פשטים – אל תחזיק טובה ואת כל התורה שלמדת תשאיר לעצמך, כי לכך נוצרת ללמד לאחרים. ועוד פירוש כפשוטו – נבראת ללמוד תורה, נבראת לעזור לאנשים – לכך נוצרת!

המעניין היה, שאחרי שסיים עם האנשים, הוא חזר למקום לאותה מילה בדיוק ששם עצרנו. ולפעמים זה היה אחרי יותר משעה! היינו מסיימים למשל "רב פפא אמר כגון" הוא קרא 'רב פפא אמר', ודפקו בדלת, אחרי שעה חזר והמשיך 'כגון...' אני לא זכרתי בדיוק באיזה מילה יצא.

הוא גם הקפיד תמיד לסגור את הגמרא כשיצא (אפילו ב'בואי בשלום', כשהסתובב, סגר את הסידור) ועם כל זה תמיד חזר לאותו מקום. זה הזכיר לי את מה שהיה מספר על ה'אור שמח' שדפקו אצלו בדלת והוא הלך לפתוח עם הגמרא ביד והאצבע בתוכו שלא יהיה 'התעייף עיניו בו ואיננו'. אצלו זה היה בלי גמרא ביד, והוא חזר לאותה מילה ממש!

כשהלימוד הסתיים, היתה הרגשה שיוצאים מכדור ארץ אחד לכדור ארץ שני. פעם הגיע ראש ישיבה חשוב להזמיןנו לשמחה, ונכנס באמצע הלימוד. למדנו פרק 'גט פשוט', והוא ישב בצד כמה דקות. למחרת אותו ראש ישיבה אמר בישיבה שלו שיחה, וסיפר ששמע את הלימוד, וההרגשה היתה שהוא נמצא במשכן ובמקדש, בעולם אחר.

ומעניין לציין שסבא בעצמו בהקדמה ל'הוד צבי' של אביו, כתב תיאור דומה על ביתו של אביו: "אחד מחכמי התורה שליט"א אשר ביקר פעם אחת בביתנו מסר לנו את התרשמותו כדברים האלה: 'בבית אביכם זצ"ל נדמה לי הבית כאי בלב ים, אי השוקק חיי תורה בתוך ים גדול של חיי חולין. מיד בפתחי הדלת ראיתי יושב אתכם מסביב לשולחן והגמרות פתוחות ועוסקים בתורה הרגשתי כי חלל הבית מלא תורה, ויהי הבית הזה בעיני כמשכן וכמקדש'. ממש אותה הרגשה שהרגיש אותו ראש ישיבה בבית רבינו. ומעניין, שהיו כמה פעמים שהוא אמר בסיום הלימוד 'ככה למדתי עם אבא'..."

הי זהיר

"יש הרבה מעשים על הזהירות שלו בבין אדם לחברו. לפגוע בשני, זה היה פשוט שאסור, זה לאו של אונאת דברים, אבל סבא היה מעורר להזהר גם מ'חלישות הדעת' – לא לגרום לשני שיסבול מחלישות הדעת. ואספר לכם מעשה שראיתי בעיני.

היתה פעם שמחה שהוא הגיע להשתתף בה, ובזמן שהוא הגיע בדיוק שרו ורקדו לאדם גדול פלוני. כשסבא הגיע, היו חלק מהנוכחים שעזבו אותו ושרו לכבודו של סבא. באותו ערב כשלמדנו, הרגשתי שהוא ניגש ללימוד כמו להכין שיעור, הוא התעמק מאוד, ושאל הרבה שאלות ובנה מערכות שלמות. זה היה בפסחים דף עג: והספקנו עמוד אחד בסך הכל. באמצע הלימוד הוא לקח את הטלפון וניסה להתקשר לאותו אדם, אך לא ענו, בסוף הלימוד הוא התקשר שוב, אך לא הצליח להשיג אותו.

ואז אמר לי: מחר תלך אליו, ותאמר לו שקשה לי כאן בסוגיא, ושחיפשי אותה והוא לא ענה, אולי הוא יוכל להסביר. תאמר לו את כל הקושיות שהיו לנו. שאלתי מה קרה, והוא רמז לי שאולי יכולה להיגרם לו חלישות הדעת בגלל המאורע בחתונה. הלכתי לאותו גדול, ומיד הוא התקשר והסביר לי מהלך בסוגיא.

בשנים האחרונות היו לו כאבי גב חזקים. הוא התבטא פעם שזה יותר מיסורי גיהנום, והראיה, בשבת אין גיהנום ויסורים יש גם בשבת... הוא למד גם מתוך יסורים. אחד נכנס פעם לבית וראה אותו מתייסר, פרץ בבכי וברח... הוא מעולם לא צעק וראה שהוא נאנח.

היו כאלו שידעו יותר לעזור לו. לפעמים הוא היה מצלצל בפעמון לקרוא לעזרה. כל תנוחה הסבה לו יסורים, והיה אחד שידע למצוא את התנוחה הנכונה יותר מכולם. סבא אמר לי: 'אתה יודע,

כשאתה נמצא, זה טוב לי שאתה עוזר, אבל אם אתה רואה שמישהו אחר מגיע, תתן לו. לא היה אכפת לו לסבול, וראו שהוא סובל בתנוחה לא נכונה, העיקר שהשני לא יקבל חלישות הדעת.

בתקופה שהיה מוסר 'חבורות', הוא היה מוסר במוצאי שבת, ואחר כך בהמשך השבוע כל ערב מסר את אותה חבורה לועד אחר. מטבע הדברים, במהלך השבוע היו משתנים דברים בחבורה, הוא הרי היה כמעין המתגבר. היתה פעם אחת בסוגיא של "קנין פירות כקנין הגוף", שבחור אמר לו סבא והוא מאד נהנה, וכל יום בחבורה אמר את אותה סברא בשמו של הבחור.

ביום חמישי הגעתי לשמוע מה התחדש, ואני שומע שהוא אומר את הסברא ש'בחור אחד אמר לי. אח"כ באתי לביתו ושאלתי אותו למה לא הזכיר את שם הבחור, והוא הסביר לי: הוא בחור חדש, והוא הגיע הזמן הזה עם עוד חבר מאותה ישיבה, אם אני אזכיר את שמו, אולי תיגרם חלישות הדעת לבחור השני...

היתה פעם בשיעור כללי שבחור אחד התעקש והתווכח, והשיעור נעצר. ואז הוא שאל: מישהו מסכים איתי? היו כמה שחייכו, והוא אמר 'אפשר להמשיך'. באתי הביתה, הוא שאל אותי: אתה מכיר את מי ששאל? תקרא לו. קראתי לו, והוא ישב איתו למעלה משעה בחדר סגור. אח"כ שאלתי את הבחור מה היו מעשיהם שם, הוא אמר לי שסבא הסביר לו את השיעור כללי, שהוא יבין, ואז הבין שלא הבין קודם, וסתם שאל... ובסוף סבא ביקש ממנו סליחה, אולי נפגע.

היו פעמים שדפקו בדלת בשבת בזמן הלימוד, לפעמים הוא לא שמע, אבל לפעמים היו דפיקות חזקות. הוא פחד שעד שהוא יקום לפתוח, אותו אחד יברח, ולכן שלח אותי לראות מי דופק. היו כאלו שכשראו שאנחנו לומדים – מיד ברחו. ואז הוא שאל אותי: אפה הוא

בתפילת שחרית בביתו

הלך? למה הוא הלך? תרוץ אחריו ותקרא לו... הלכתי עד 'הליכות חיים', בשבת בצהרים זה שעות שאין הרבה אנשים ברחובות, והייתי צריך לנחש מי הדופק. מצאתי מישהו, שאלתי אותו: דפקת אצל הראש ישיבה? הוא קורא לך. אותו אחד אמר לי: אתם לומדים, אני לא רוצה להפריע. אמרתי לו: אם אתה לא בא אתי, אני לא יכול לחזור... לפעמים הייתי רץ עד גן ורשא... הוא תמיד אמר: אם מישהו דופק, הוא צריך משהו. לכך נוצרת.

היה יהודי חשוב שחלה במחלה, ודפק פעם בדלת לבקש ברכה. אמרו לו שסבא ישן ולא העירו אותו. הוא הלך, ואח"כ ספרו לו שדפק, היה אכפת לו – למה לא העירו אותו. הוא ניסה להשיג אותו ולא הצליח, אחרי כמה ימים הלה נפטר. מאז ועד יומו האחרון, סבא למד משניות לעילוי נשמתו".

הסתר דבר

"פעם הוא סיפר לי שבבחרותו ברמת השרון אבא שלו התפלל לפני העמוד בר"ה, והוא תקע בשופר כבחור. פעם לא הצליח לתקוע, וקראו לאחיו רבי יעקב והוא תקע מצוין. אחרי התפילה, אחד המתפללים אמר לו: אחיך הצעיר בייש אותך! וסבא אמר לי: 'לקח לי הרבה זמן להבין מה ביישו אותי...' הוא פשוט לא הבין מה רוצים ממנו.

נדמה לי שהענווה שלו התחילה מאבא שלו. הוא סיפר שאבא שלו למד שנתיים בקמניץ אצל מרן הגאון רבי ברוך בער זצוק"ל, הוא מאד החשיב אותו וקרא לו 'הרב'ה'. היה לו צד לשלוח אותם ללמוד בקמניץ אלא שפרצה המלחמה. הוא דיבר הרבה עליו, הם נשמו אותו בבית. פעם יהודי אמר לרבי צבי יהודה: 'למדנו ביחד אצל ר' ברוך בער, ואתה היית הכי טוב'. אמר לו רבי צבי יהודה: 'מעולם לא עברה לי מחשבה בראש שאני הכי טוב, מי חושב כאלו מחשבות'..."

"ועכשיו תשמעו" – מטעים רבי יחזקאל – "מה זו הענווה של סבא. פעם אחת בחנוכה חזרנו מהשיעור, ועניין אותו פשט בירושלמי. הוא לא אכל צהרים, הוא אמר לי: בא נלמד ביחד. למדנו ירושלמי וקרוב העדה ועוד מפרשים, והוא לא הבין פשט. הוא העמיק, עלה לו פשט נפלא, והוא אמר: מסתמא זה הפשט. כמעט קרוב להדלקת נרות, הוא הפסיק.

הלכתי לחפש בהרבה ספרים, ומצאתי שהאור שמח בקונטרס זיקה מרחיב על זה. רצתי ואמרתי לו. הוא הוציא אור שמח, פתח וראה, ואמר 'נכון', וסימן לעצמו בספר לבדוק. ביום שני בסיום השיעור כללי, למרות שזה לא היה קשור לסוגיא, הוא אמר: 'יש ירושלמי מאד קשה, האחרונים מתקשים בו, ראיתי פשט יפה של האור שמח'. הוא אמר אותו בחיות ובגישמאק. שאלתי אותו אח"כ בבית: אתה הרי סבא אמר את הפשט עוד לפני שידע שזה האור שמח, ולמה סבא הזכיר את זה רק בשם האור שמח? והוא ענה לי בפשטות: 'מה זה יוסיף להבנה של הבחורים שאני יאמר להם שאני חידשתי את זה!'

היה עוד מקרה דומה: פעם אחת היתה לו קושיא על הש"ך. בן דודי רבי נחום אדלר שליט"א הראה לו שרבי ברוך פרנקל שואל את זה. ומאז, בשיעורים היה חוזר על הקושיא בשם רבי ברוך פרנקל... היו עוד כמה דוגמאות כאלו. והוא בשלו: מה זה יוסיף להבנה של הבחורים...?!"

לפעמים היה נראה שתמיד קל לו ללמוד. האמת היא שלפעמים במוצאי שבת אחרי כל כך הרבה שעות ברציפות, הוא היה נראה חלש. לפני שנה ושנתיים כשכבר היה בגיל מופלג, התיישב ופתח את הגמרא, ואמר כפתיחה ללימוד: ”לא ויתר הקב”ה על עוון ביטול תורה”. והמשיך: התמדה זו לא מידת חסידות. ביטול תורה זה חטא, זה גיהנום! ככה פתח את הלימוד. הוא אמר את זה לעצמו. ולפעמים המשיך: ”תורה זה גן עדן”, והיה מוסיף שביטול תורה זה בכלל ”כי דבר ד’ בזה”. ככה היה ניגש ללימוד.

לפעמים היו לו סחרחורות באמצע הלימוד. הוא לא הפסיק, ואמר לעצמו: ”כל קולא צריכה בדיקה” והמשיך עוד. אח”כ שוב חש סחרחורת, ואמר לעצמו: ”חמש דקות סטייפלר”, כשכוונתו לסיפור הידוע עם מרן הסטייפלר שהיה לו קר אבל לא רצה להוריד את המעיל מהעץ בשבת, ואמר לעצמו ”עוד חמש דקות”, ואח”כ עוד חמש דקות... ככה המשיך ולא הפסיק. ככה סבא ניגש ללימוד עם ה”לא ויתר”, אבל גם אצלו היו התחלות קשות.

פעם אמר לי ששמע על אדם מבוגר שהיה לי קשר איתו, שהוא לא מספיק לומד. סבא אמר לי: ”תגיד לו ”לא ויתר הקב”ה על עוון ביטול תורה!” אם לא נעים לך, תגיד לו בשמי”. הוא דיבר בכזה קול רם עד שבאו לראות מה הוא צועק. הוא פשוט חי את זה.

בימי שני וחמישי ביקש שלא יודיעו לו מראש אם הוא סנדק. יש אז ”אלנגע וואו רחום” והוא לא רצה להפסיד אותו... יש כל כך הרבה בקשות ”למען שמך”. היתה לו הנאה מתפילה. כשהוא עמד לומר ”אשר יצר” הקירות בבית שמעו. הוא היה נעמד ליד הקיר בגיל מאה, ומתחנן... גם כשהיה מברך ברכת המזון לבד במטבח, היו שומעים בכל הבית כל שם ושם. היה תענוג לשמוע את התפילה שלו. פעם בחנוכה הגעתי ללמוד, היה מונח לידו סידור ”אוצר התפילות”, והוא אומר לי: מתחילים לומר ”על הניסים”, אי אפשר ”ליפול” במעריב ל”על הניסים”, צריך להבין מה שאומרים...

ביום הכיפורים לא ראו עליו כלום, אבל במוצאי יום כיפור כשהציצו במחזור ראו שב’סדר העבודה’ הדפים ספוגים דמעות...

אחרי שעבר את ההתקף לב הראשון, אמרו לו שצריך לעשות הליכה בשביל הבריאות ולא לחשוב בלימוד תוך כדי. הוא אמר שיותר קל לחשוב בביאורי התפילה. ואז יצאנו להליכה, והוא התחיל לומר ביאורים בתפילה מתחילת התפילה מ’מה טובו’. היו לו הרבה הערות בביאורי תפילה. גם בשבתות בסעודות היה אומר הרבה ביאורים בנוסח התפילה ובזמירות שבת.

עד דכדוכה של נפש

לקראת סיום השיחה, רבי יחזקאל שליט”א מבקש לחדד עוד כמה נקודות. ”נקודה ראשונה בענין הלימוד. סבא תמיד היה תופס את הנקודה בסוגיא. לפעמים לימוד אותה גמרא אצל אחרים לקח סדר שלם. מחצי שעה לימוד שלנו, אפילו בשעה האחרונה ביום האחרון, אפשר היה למלא לכל הפחות סדר של ארבע שעות... מכל מילה שהדגיש, יכלו לומר שיעור כללי שלם, בלי גוזמא. הוא הבליע מהלכים שלמים עם הבנה. הוא לא ויתר על שום נקודה. למרות שזה היה לימוד עם גמרא רש”י.

הוא סיפר שבחור בישיבה אמר לו סברא והתעקש עליה. אז הוא שאל אותו: נראה לך שככה אמרו בהר סיני? הבחור העז והחזיר לו בשאלה: ומה שרבי שמואל אומר בשיעור כללי (זה היה עוד בחיי מרן הגר”ש רוזובסקי) – כן אמרו בסיני? ענה לו סבא: ר’ שמואל, כל מה שהוא אומר הוא עצמו בטוח שאמרו את זה בסיני, ואתה? אתה חושב שאת מה שאמרת אמרו בסיני?!

מדי פעם ראיתי אותו בבית כשהוא יושב מהורהר לעצמו, בפרט בתקופות האחרונות. במוצאי שבת ישב מהורהר לעצמו, וראו על המסך של המוניטור שמשוה עובר עליו. האחייך שלי הרב מרדכי פלאי שליט”א שאל אותו: מה סבא מהרהר? ואז הוא ענה: אני לא צעיר... כשהרב פלאי התעקש להבין יותר, הוא אמר ”תשובה, חשבון הנפש”.

אני נזכר שלפני שסבתי הרבנית ע”ה נפטרה, שהקשר ביניהם היה ’מכבדה כגופו’ והרבה יותר מכך, ידעו שהמצב קשה, ואמרו לו שיניח טלפון לידו כי אולי יזעיקו אותו לבית חולים. ישבנו ולמדנו כשהטלפון היה על השולחן לידו. וככה ביומיים האחרונים למדנו, והוא היה בישוב הדעת שאין לתאר כאילו לא קורה כלום. בבוקר האחרון הוא הלך לבית החולים, וכל המשפחה הגיעה. היו שבכו, היו שאמרו תהילים, הוא הסתכל על המסך וראה שעוד לא... הוא התיישב לידה, הוציא משניות מהכיס ולמד בעיון. איך אפשר? רק מי שהתורה שלו היא בבחינת כי הם חיינו, יכל לנהוג ככה.”

###

לבקשתנו, משחזר הרב הגאון רבי יחזקאל שליט”א את הלימוד ביום האחרון:

”כמו בכל זמן פנוי, למדנו גם בבית חולים. הוא היה בטוח לפי הכוחות שלו שהוא לא יוכל לקרוא. ככלל, בלימוד הוא תמיד הוא היה קורא. היה לו ניגון מתוק בלימוד שקיבל מאבא שלו. על כל פנים, לפי כוחותיו הוא היה בטוח שיוכל לקרוא רק חמש דקות.

התיישבתי והבאתי לו את הגמרא, והוא קרא את הגמרא ואת כל הרא”ש והר”ן. הוא חשבן את כל הנקודות, מה מדובר, מה המקרה, יש שם סוגיא של מאמר לב”ש, סוגיא קשה, והוא כדרכו סלל דרך עמוקה ונפלאה בפשטות. בסוף הגמרא אומרת: ”מאמר לב”ש דאורייתא חייב סקילה”, והוא ציין שזה שייך ליבמות ומופיע בנדרים, כל זה כשתים עשרה שעות לפני פטירתו. הוא היה ב’פרישקייט’ כבימי קדם, ולמד עם הנאה ומתיקות.

כשסיימנו, אמרתי לו שלמחרת אני צריך להתחיל לומר שיעור (כי עד עתה שיעור ג’ התכוונו למבחני הישיבות גדולות) וביקשתי ברכה. הוא שאל מה לומדים? אמרתי לו שאני מתחיל ”תנאי כפול”, והוספתי שאני הולך לומר להם את היסודות שהוא לימד אותי.

הוא בירך אותי ’בהצלחה רבה’, אלו היו המילים האחרונות ששמעתי ממנו, כך נפרדנו ממש מתוך דברי תורה...”

דבר צדק מגיד מישרים

בישיבת פוניבז' נפל דבר, כאשר מרן ראש הישיבה הגר”ד פוברסקי צוק”ל מטיל על מרן הגר”ג צוק”ל - שכיחן אז כר”מ בישיבה - תפקיד אמירת שיחות מוסר בישיבה.

מרן הגר”ג רואה את עצמו בענוותנותו כלא ראוי לתפקיד רם זה, ועולה למעונו של מרן הגר”ד לדבר על לבו ולפטור אותו מכך. אלא שהוא נענה בשלילה, ומרן הגר”ד מורה לו להתחיל באמירת השיחות.

עם סיום השיחה - המתועדת כאן - מקבל עליו מרן הגר”ג את הדין, ומביתו של רבי דוד עולה הוא לגבעת הישיבה, שם מוסר את השיחה הראשונה מתוך מאות שיחות אותן ימסור בשנים הבאות.

מעתיקי השמועה

כשבעים שנה ישב רשכבה"ג מרן רבינו ראש הישיבה זצוק"ל על כסאו, והגיד שיעורים למאות ואלפי תלמידים | והיו התלמידים יושבים לפניו וקולמוסם בידם, ומעתיקים את דבריו אל הכתב, רושמים אותם למען יעמדו ימים רבים | ימים יחלפו, וגליונות התלמידים הללו יועברו אל אומנם, שעבר עליהם, הגיה מה שהגיה וערך מה שערך, וראו הגליונות אור בספרי "ממגד גרש ירחים" ו"שיעורי הגרי"ג" על מסכתות הש"ס | אל הלקח מגיד השיעור, מספרים התלמידים עורכי הספרים על צורת השיעורים, כתיבתם והתקנתם לדפוס והפצתם לאור בקרב יושבי אהל | ספרא דרב |

מ. ברקאי

הלימוד במשך עשרות השנים, בדרך התורה המסורה כפי שהנחילה רבינו זצוק"ל וכפי שקיבל מאביו ומרבותיו מצוקי ארץ זיע"א.

במשך השנים היו מבין התלמידים המופלגים שרצו לנצור לעצמם ולאחרים את מסירת התורה המיוחדת, את דרך הלימוד המופלאה ואת השיעורים הערבים והבהירים, ולשם כך היו שותים בצמא את דבריו בשעת השיעור – ומיד לאחר מכן מעלים אותם על הכתב למען יעמדו ימים רבים ולמען יזכו רבים יותר ליהנות מהאור הגדול, מהאילן הגדול המשקה מעץ החיים ומעץ הדעת.

בזכות אותה מסירת נפש של תלמידים אלו, יצאו ברבות השנים עשרות ספרי שיעורים של מרן רבינו

עצום, על המחזה המופלא שכמותו אין כמעט בנמצא כלל. גם בהמשך, עם עלותו לכהן פאר בראשות הישיבה המעטירה – ועת החל למסור את ה"שיעור כללי" השבועי, חזרה על עצמה אותה תמונה מופלאה של מסירת התורה, ושל התלמידים המתאבקים בעפר רגליו, כאשר רבינו הגדול זצוק"ל משיקה אותם באהבה עצומה בטעם של עץ החיים, טעמה הערב של התורה הקדושה. דומה היה המעמד כמעמד קבלת התורה, לא ברעש ולא באש, אלא בקול דממה דקה, הקול החרשי שפילח את הדממה, מבאר את הסוגייה, מפשט את הקושיות, ושוחה בעומקה של הלכה בהוויות דאב"י ורבא.

בעולם הישיבות פקיע שמייהו של השיעורים העמוקים והבהירים, אלו שהעמידו מאות ואלפי תלמידים בדרך

זכה רבינו רשכבה"ג מרן ראש הישיבה זצוק"ל עד יומו האחרון ממש כל עוד נשמה באפו, למסירת התורה בצורה שאין לה שיעור וכמדומה שאין בנמצא כמותה. שיעוריו היומיים נמשכו עשרות שנים ברצף כשאיננו מחסיר ולו שיעור אחד; יום יום ללא הפסקה שנים ארוכות, קיץ וחורף לא ישבותו, באמצע ה"זמן" ובימי 'בין הזמנים', בעת שמחה וחלילה בימי עצבות, כאשר שעה קלה לאחר סיום ימי ה'שבעה' על קרוביו כבר ניצב הוא על משמרתו ומוסר את שיעורו בעומק העיון, בהסברה מופלאה ובסבלנות אין קץ.

זר כי היה נקלע לחדר השיעורים בבית מדרשו דרבי גרשון שבגבעת הישיבה, היה משפשף את עיניו בתימהון

ראש הישיבה זצוק"ל, ספרים שהתחילו ביוזמות קטנות ובקבצים קטנים, אך בהמשך קובץ על ידי ירבה עד שקובצו לספרים שהצטברו ויצאו לאור בזה אחר זה מדי שנה בשנה.

בעת כבו המאורות והסתלק רבינו זצוק"ל לגניז מרומים, ובבת אחת בפתע פתאום הופסקו השיעורים בישיבה של מטה, כינס 'מוסף שבת קודש' לאכסנייה אחת את אותם אלו שזכו לעסוק במלאכת הקודש מלאכת המשך מסירת התורה של רבינו זצוק"ל לדורו ולדורות הבאים, לשמוע ולהבין כיצד נוצרה הזדמנות מיוחדת זו, מתי התחילו בכתבת השיעורים ובהפצתם, ומה הייתה דעתו של רבינו זצוק"ל על כך.

כבר בתחילת הדברים ראוי לציין כי במשך השנים עסקו רבים בדברי תורתו של רבינו זצוק"ל, בכתבתם עלי גיליון ובהפצתם לכל דורשי ה', ורבים וטובים הם ששכרם רב מן השמים, ואין מלכות נוגעת בחברתה כמובן, לעת הזאת התמקדנו בסדרות הספרים 'מגד גרש ירחים' ו'שיעורי הגרי"ג'.

קובץ על יד

לא קל היה לכנס למקום אחד את חבר תלמידי החכמים העוסקים במלאכת הקודש של עריכת והוצאת סדרת הספרים 'מגד גרש ירחים'. שכן מלבד מלאכה זו של מסירת תורת מרן הגרי"ג, הרי שרבים מהם כיום בעצמם מרביצי תורה מופלגים ומעמידים תלמידים רבים, אך לגודל השעה ולזכותו של רבנו זצוק"ל, ובעיקר מתוך ההרגשה שיהיו הדברים לתועלת רבה ולמען המשך הפצת דברי תורתו ושיעוריו של רבינו זצוק"ל, מצאו הם את הזמן בין גברא לגברא.

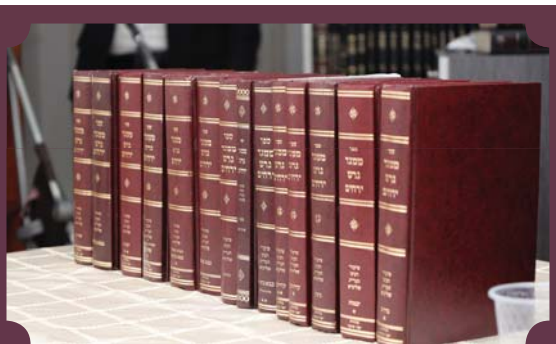
בשיחה השתתפו הרבנים הגאונים, רבי יהודה סאסלו שליט"א ר"מ בישיבת פוניבז' לצעירים כותב ועורך החבורות והשיעורים הכלליים רבות בשנים; רבי יעקב

וייסמן שליט"א מחשובי וותיקי האברכים בכולל פוניבז', ועורך הספרים 'שיעורי רבי דוד' של מרן הגרי"ג פוברסקי זצוק"ל, שכתב וערך את השיעורים היומיים; רבי יצחק יהודה ברמן שליט"א ר"מ בישיבת 'כנסת מאיר' בראשון לציון; ורבי חיים עוזר קרליץ שליט"א מחשובי הלומדים בכולל פוניבז', שהשתתפו בעריכת סדרת הספרים.

נתחיל מהתחלה: איך ומדוע התחילה היוזמה?

רבי יצחק יהודה ברמן: מדובר במפעל שהתחיל אותו איש אחד, הלא הוא הרב הגאון רבי נתן זינגרביץ' שליט"א מרבני הישיבה, שבעצמו השתתף בשיעורי רבינו זצוק"ל בקביעות וראה את הצורך העצום להדפיס את שיעורי רבינו סמוך לאמירתם לתועלת התלמידים. לשם כך הוא ביקש מרבי יעקב וייסמן שליט"א שידיו רב לו בעריכת וכתבת שיעורים כמי שערך והו"ל את סדרת הספרים 'שיעורי רבי דוד' לכתוב את שיעורי רבינו מדי יום ביומו, והוא בעצמו מימן את הדפסת השיעורים היומיים.

מלכתחילה לא הייתה כוונה להוציא את הכתבים כספר, אלא הודפסו גליונות מדי יום, ורק בהמשך, כשהובררה התועלת הרבה שמפיקים התלמידים מכך, קיבצו את

בשיחה ל'מוסף שבת קדש'. מימין לשמאל יושבים הרבנים הגאונים רח"ע קרליץ, ר"י סאסלו, ר"י ברמן ור"י וייסמן, שליט"א

כל הגליונות לספר אחד על המסכת. אמנם זה התחיל כמפעל של איש אחד, אבל בהמשך היצירה הזו הייתה מפעל משותף של רבים וטובים של חבר תלמידי חכמים שעמלו והתעסקו בכך.

עומדים על דעת רבם

רבי יעקב וייסמן: יש לציין, כי רבים מהאברכים בישיבה שבצעירותם זכו להשתתף בשיעוריו של רבינו זצוק"ל כבחורים בישיבה, הרגישו שבצעירותם לא תמיד זכו לרדת לעומק דעתו הרחבה ולהבין כראוי את דברי תורתו, ולכן המשיכו להשתתף בשיעורים גם בתקופות מאוחרות יותר עוד בישיבה עצמה – ואפילו בעת לימודם בכולל, כאשר בשלבים אלו חשו שהם זוכים להבין יותר את דבריו. ובזכות זה הם רצו לשתף ולזכות את תלמידי הישיבה בשיעורים הצעירים שומעי השיעורים.

וכך מדי יום במהלך השיעור ולאחריו, הם היו מלבנים ביניהם את דבריו של רבינו זצוק"ל, מתפלפלים בעומק הסברות שוקלים וטרים בהן ומסכמים אותן ע"ג הכתב. בשנים הראשונות, הגליונות היו מוכנים לאחר תפילת שחרית בכדי שהתלמידים יוכלו בסדר א' לחזור על השיעור של אתמול ולהתכונן לשיעור של אותו יום, ובהמשך אף הספיקו להדפיס אותם עד תחילת סדר ב' של אותו יום, וכך יצא במשך השנים 'מחזור' שלם של הלימוד בישיבה, החל ממסכת בבא קמא שנלמדה בזמן חורף של שנת תשס"ח ועד מסכת פסחים בזמן קיץ תשע"ד.

לקראת תחילת ה'מחזור' הבא של בבא קמא, הוחלט להדפיס מראש את השיעורים של ה'מחזור' הקודם, וזאת בכדי שהתלמידים יוכלו להתכונן טוב יותר לשיעור, שיוכלו יותר לחיות את הדברים ולעיין במראי מקומות ובדברי הראשונים שרבינו זצוק"ל הזכיר בשיעורים.

וכיוונים חדשים, ולכן היו הבדלים רבים בין המחזורים.

בהקשר זה יש לציין כי בשונה משיחותיו של רבינו – שבהן היה חוזר ומחזק תמיד על אותן נקודות ופעמים רבות אף באותו סגנון ממש, וכפי שהגדיר זאת הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א בהספדו, כי דרכו של רבינו בשיחותיו הייתה שלא בא לתת כוחו בדורו, שאז אפשר לתת פנים לכאן ולכאן אלא דרכו היה לומר תמיד את האמת, ואמת יש רק אחת... – בשיעוריו היו הדברים בצורה שונה, ובכל מחזור היו חידושים ואף שינויים בהסברת הדברים שנבעו מעיון מחודש בסוגיא.

עם זאת, ולמרות השיעורים לא היו חוזרים על עצמם במדויק, עדיין הייתה תועלת מרובה לתלמידים ללמוד את השיעורים הקודמים, מכיוון שכאמור הנושאים היו אותם נושאים, ודברי תורה עשירים במקום אחד ועניים במקום אחר.

רבי יהודה סאסלו: אני למדתי בישיבה בתקופה שהשיעורים היו פחות מסודרים לבחורים המבוגרים, שכן ראשי הישיבה מרנן הגרא"מ שך זצוק"ל והגר"ד פוברסקי זצוק"ל הפסיקו לומר את השיעורים היומיים לבני שיעור ג', והרגשתי צורך להמשיך לשמוע שיעורים. הוצע לי אז לי להיכנס ל'חבורות' שרבינו זצוק"ל היה מוסר לקבוצות תלמידים מהישיבה בבית הכנסת שהיה ממוקם אז בבניין מגוריו – ובשלב מאוחר יותר בביתו.

בתקופה זו, הר"מים של שיעור א' – הגאון הגדול רבי שלומק'ה ברמן זצוק"ל, רבינו זצוק"ל, ולהבדיל מ'ח מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א, מסרו גם 'חבורות' בתקופה שלא מסרו שיעורים. רבינו זצוק"ל מסר בהתחלה חבורה פעם בשבוע ובהמשך, שהיה ביקוש יותר גדול אז הוא אמר כל יום לקבוצה אחרת, כשביום חמישי החבורה הייתה

בהכנת השיעור

משלוח מנות

■ **האם השיעורים היו חוזרים על עצמם בכל מחזור ומחזור?**

רבי יצחק יהודה ברמן: בדרך כלל הנושאים היו אותם נושאים, אבל היה ניכר היטב שבכל מחזור רבינו זצוק"ל לומד את הדברים מחדש והיה מביא ראיות חדשות

התחילה היוזמה הברוכה הזו, כשמדי תחילת זמן הוציאו לאור את הספר על המסכת הנלמדת, וכך התקבצו להם הספרים אחד ועוד אחד עד שבינתיים יצאו לאור כבר 16 ספרים, ועוד היד נטויה בעז"ה להוציא לאור שיעורים ממחזורים קודמים שעדיין לא הופצו.

שני מלכים משמשים

מוצאי שבת קודש. בני הישיבה, בראשות מרנן ראשי הישיבה יוצאים למרפסת הישיבה לקידוש לבנה. הלבנה מכוסה למחצה שליש ורביע, ומרן הגרי"ג זצוק"ל עומד וממתין בסבלנות להתבהרות העננים.

משנדמה היה והלבנה מבליחה מבעד לעננים ועלה ספק האם ניתן לברך עליה, מבחין מרן זצוק"ל כי יבלח"ט מרן הגר"ד שליט"א עומד אף הוא שם, ומשכך הוא לא מוכן להכריע בשאלה לבד. הוא מציג בפניו את הענין, ויחדיו הם דנים בשאלה.

מיועדת לתלמידי ישיבות אחרות שנפתחו באותן שנים.

אני השתתפתי בחבורה של יום ראשון. אגב, בחבורה הזו השתתף גם הגאון רבי חיים ברמן שליט"א שכן אז מרן הגר"ד פוברסקי זצוק"ל הפסיק לומר שיעורים. החלטתי שאני אכתוב את הדברים לעצמי ואעבוד על שיעור אחד בשבוע. כתבתי את זה לעצמי, וכמובן שגם לא היו אז כמעט מדפסות כמו שמצוי כעת, ואז, כשתלמידים אחרים ראו את הדברים, הם ביקשו ממני לחלק את זה ולזכות גם את האחרים. הייתי מצלם איפוא את מה שכתבתי, ומניח מתחת הגמרא שלי 20 עותקים, ותלמידים היו לוקחים תמורת תשלום של צילום הדפים בלבד.

לאחר זמן חורף שלם של שנת תשנ"ג, לקחתי את כל מה שכתבתי, ובפורים הבאתי לרבינו זצוק"ל את כל החבורות של זמן חורף כ'משלוח מנות'. ראיתי שהוא נהנה מכך מאוד.

בהמשך, כשראיתי שהדברים באמת לתועלת הציבור, ביקשתי מרבינו אם הוא מוכן לעבור על הדברים, כי הרגשתי שאם אכן אני מפרסם אותם אז כדאי שתהיה אחריות על כך. רבינו זצוק"ל התנה את הסכמתו בכך שאתחייב לא לפרסם את הדברים לציבור רק אחרי שהוא עבר על הדברים ואישר אותם. כמובן ש'הסכמתי' לתנאי זה, וכך מדי שבוע הייתי מביא לו טיוטה של הכתבים, הוא היה עובר עליהם, ולאחר כמה ימים היה מתקשר אלי לטלפון לעדכן שזה מוכן. הייתי עולה אליו והוא היה מראה לי מה צריך לתקן או להוסיף.

שבע פעמים

מה היו ההערות או השינויים שלו?

רבי יהודה סאסלו: מכיוון שהדברים עברו את שבט הביקורת שלו, ובעצם הוא לקח אחריות עליהם, אז היה איכפת לו שהם יהיו מדויקים בדיוק כפי שהוא מסר אותם, אז לכן לפעמים היה משמיט וכותב מחדש או מתקן מספר מילים.

פעם אחת הוא אמר תירוצי על קושיה של הגרעק"א. אני כתבתי את המילים 'נראה דלא קשה מיד'. כשהוא ראה את זה הוא מיד מחק את המילים האלו, ואמר לי: איך אפשר לומר על קושייה של הגרעק"א שלא קשה מיד? במקום זאת הוא כתב את המילים 'נראה ליישב...'

פעם, בשיעור בבבא קמא, הוא הזכיר סברא מסויימת, כאשר באותה סוגיה יש חידוש של מרן הגרי"ז שאומר את הדברים בצורה שונה. מכיוון שהסברות היו דומות, הוספתי וכתבתי שהגרי"ז אומר בנוסח אחר. גם כאן הוא מחק לי את המילים האלו, והסביר לי שבשיעור הוא לא הזכיר שהגרי"ז אמר באופן שונה, כי ממה נפשך: מי שיועד מה אומר הגרי"ז – יודע שזה שונה, ומי שלמד את הסוגיה בלי לדעת שיש כאן מהלך של הגרי"ז, למה אני צריך לספר לו שאני אומר דרך שונה ממרן הגרי"ז?..

הייתה לו סבלנות עצומה, ושום דבר לא הלחיץ אותו. העיקר שהדברים ייצאו מושלמים. לפעמים לקח לו כמה שבועות עד שהוא החזיר לי את הטיוטה, בפרט בסוגיות מסובכות. אני זוכר שכשכתבתי את החבורה שלו על סוגיית 'מתעסק' במסכת כתובות, לקח לו כמה חודשים עד שהוא סיים, וכשמדי פעם שאלתי מה עם החבורה ההיא, אמר לי בבת צחוק שהוא 'עדיין מתעסק במתעסק...'

בקיץ שנת תש"ס רבינו זצוק"ל החל למסור גם 'שיעור כללי'. השיעורים האלו היו בנויים על ה'חבורות' שהוא

מרן הגרי"ג משלם מכספו לאחד מתלמידיו שהביא לו צילום מדפי שיעוריו

בין השיעור היומי לכללי

מה הייתה דרך הלימוד שלו בשיעורים?

רבי יצחק יהודה ברמן: היה הבדל בין השיעורים היומיים לשיעורים הכלליים. את השיעור היומי הוא אמר על סדר הדף, הערות יותר קצרות, וגם בנושאים שהיה מדבר עליהם באריכות ובהרחבה בשיעור הכללי – בשיעור היומי הוא קיצר הרבה יותר ודיבר בהם עד גבול מסוים.

היה ניכר שהוא מקפיד בשיעור היומי לדבר כל יום על כמה נושאים, ולא רק על נושא אחד כל השיעור, ולכן בדרך כלל בנושאים ארוכים הוא לא סיים את הנושא באותו יום, אלא היה מחלק את זה לכמה ימים. לפעמים היה נראה שבמכוון הוא משאיר את השאלה, כדי שהתלמידים יחשבו עליה במשך היום ואת התירוץ היה אומר רק למחרת. לעומת זה, בשיעור הכללי היה מדבר על הנושא המרכזי בסוגיא, ומקיף אותו מכל

וכובע ישועה בראשו

אל בית רבנו זצוק"ל
מגיע לביקור יבלח"ט
הגאון רבי גבריאל
קנופולר שליט"א, ראש
ישיבת מנצס"ט.

הימים, ימי קץ
לוהטים, וכמובן, שעל
אף השרב הבני-ברקי,
האורח נכנס אל
הבית לבוש במגבעתו
וחליפתו. אלא שרבנו
זצוק"ל ממליץ לו
לפשוט את המגבעת
והחליפה בשל החום
הכבד, וכך לשבת
ולשוחח עמו. האורח
לא מעז למלא את
הבקשה, משום כבוד
התורה ותופסה.

אלא שאז מוצא בעל
הבית את הדרך: "אם
לא תפשוט את הכובע
והחליפה, איאלץ גם
אני ללבוש את שלי...
היאיום' עשה את שלו,
וכך נתפסה התמונה,
השניה בעין העדשה,
כאשר האורח שליט"א
משוחח עם מרן
זצוק"ל ללא מגבעת
וחליפה, כהוראתו
המפורשת של רבנו.

הצדדים ובעמקות גדולה.

בדברים שנשא רבינו זצוק"ל לזכרו של מרן הגרי"ש כהנמן זצוק"ל, הוא חידד שמרן הרב חידש את כבוד התורה בדור בכך שייסד את עניין השיעורים היומיים בישיבות גבוהות, שבעבר זה לא היה מצוי מלבד בישיבת טעלז, ולדבריו היה בכך כבוד התורה שמתעמקים בשיעורים בגפ"ת עצמו, וכן בכל הנושאים המוזכרים בסוגיא, ולא רק בנושא המרכזי בסוגיא.

נקודה נוספת יש להדגיש, שלפעמים הוא היה חוזר כמה ימים על אותו נושא, וכל שיעור היה בנוי על הדברים שנתבארו בשיעור הקודם עד שהיה מגיע להקפת הענין מכל צדדיו. ועם זאת הוא הקפיד תמיד על הספק של חצי עמוד ליום, ובמסכת נדרים ההספק היה עמוד שלם ליום 'כי נדרים זה יותר קל'. ותמיד היה אומר שבשיעור כבר נכללים כל הדברים שהתלמידים צריכים לדעת בסוגיא, ולכן כשמסיימים לחזור על השיעור אזי לא להתעכב – אלא להמשיך לסוגייה הבאה.

כך מסבירים

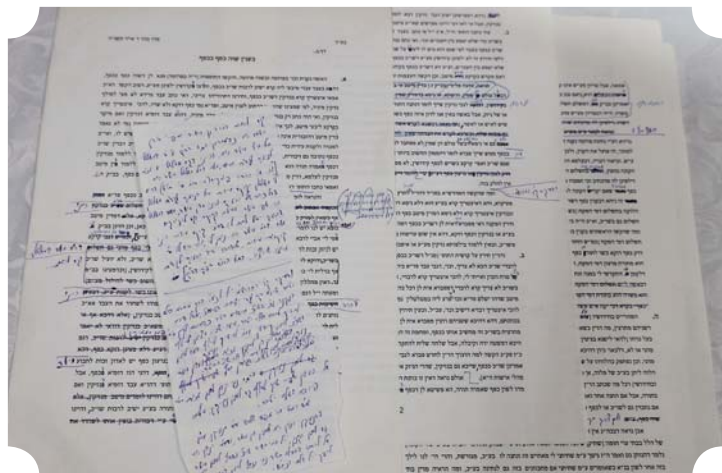
רבי יעקב וייסמן: ניכר היה מאוד בשיעורי רבינו זצוק"ל הדיוק הגדול בהסברת הסברות. פעמים הוא היה חוזר על דברים שוב ושוב עד שהיה מגיע לנקודה הנכונה, והיה נוהג לומר 'כך צריך להסביר את הדברים'. כך גם הייתה ההרגשה של התלמידים, שזו דרך האמת בלימוד. לא היה שם ברק או דברים נוצצים, אלא האמת כמו שהיא.

ובאמת, גם תלמידים שנמשכו לדברים מבריקים וסוחפים – בסופו של דבר מצאו דווקא בשיעורים שלו את הנקודות המרכזיות של הסוגייה, ולמדו בשקיקה את השיעורים האלו. גם צורת הגשת השיעור לא הייתה עם רושם, אבל הייתה מדויקת מאוד, כפי שהייתה בעצם כל ההנהגה שלו, כביכול בלי רושם מיוחד, הכול בהצנע לכת – אבל ברור ומדויק מאוד.

בנוסף, היו לו הגדרות בשיעורים. על הרבה דברים שהזכיר היה מגדיר אם זה 'פשוט' או שזה 'חידוש', ולפעמים היה אומר 'זה חידוש גדול מאוד'. וכן כשהיה דן בסברא לפעמים היה מוסיף שזה 'סברת הגמרא והיא למעלה מהשגתנו' וכדומה.

ידוע לי על הרבה ר"מים ומגידי שיעורים שנעזרים בספרי ה'ממגד' כדי להכין את השיעורים שלהם, עד כדי כך לפעמים כשהיה איחור קל בהוצאת הספרים – היו מתקשרים לברר מתי כבר ייצא ה'ממגד'. ואכן ידוע שרבינו זצוק"ל היה אומר שבחור ששומע שיעורים יומיים לא צריך ללמוד דברים אחרים או לעיין בספרים נוספים, כיון שהתפקיד של הרמ"ם הוא לתת לתלמידים בשיעור את כל מה שהם צריכים לדעת, ולכן יש תועלת עצומה למגידי שיעורים ורמ"ם בספרים אלו, שבהם נכתבו השיעורים כצורתם ממש, והרי זה כעין הכוונה מרבינו מה הם הנושאים שעליהם צריך להתעכב בשיעורים היומיים, וכמובן איך ללמד.

רבי חיים עוזר קרליץ: זו גם הייתה התועלת של הספרים לתלמידים, מכיוון שהוא סבר שהוא אומר בשיעורים בדיוק את מה שצריך לומר, אז התלמידים שחוזרים על השיעורים יש להם בספרים בדיוק את מה שהם צריכים בשביל כך.

גליונות הטייטה שהעביר הגר"י סאסלו למרן הגרי"ג זצוק"ל, והערותיו הרבות בכת"י על הגליונות

■ מה היה יחסו של רבינו לספרי ה'ממגד'?

רבי חיים עוזר קרליץ: בהתחלה הספרים שימשו בעיקר כספר עזר לבחורים המשתתפים בשיעורים, ולכן לא ביקשנו ממנו הסכמה על הספרים. אלא שזכינו והספרים עצמם קיבלו את המעמד שלהם ע"י רבנו זצוק"ל בעצמו, כשבמהלך השיעורים בשנים האחרונות – כשלא הספיק לומר את כל מה שרצה, אז היה אומר לתלמידים 'תראו בממגד...' אפילו בשיעור כללי האחרון שלו, ימים ספורים לפני הסתלקותו הפתאומית, בסיום השיעור הוא אמר 'את התירוץ לשאלה זו תראו בממגד...'

בשנים האחרונות הוא התמקד בשיעורים לפי הסדר של הדברים כפי שהובאו בספרי ה'ממגד', ואפילו כשמסר את השיעור האחרון ממיטת חוליו בבית החולים, הספר 'ממגד גרש ירחים' היה מונח על שולחנו. בעצם, בסוף ימיו, 'מחזור' שלם של הלימוד בישיבה היה מתוך הספרים, כך שזכינו שהוא עבר על כל המסכתות של הספרים שהודפסו, וההרגשה שלנו היא שקיבלנו את ההסכמה הכי גדולה שיש.

בעריכת הספרים השתדלנו מאוד לא לשנות ממה

הם התקבלו אצל כולם, כי זו הייתה התורה עצמה ממש. אגב, גם למדנו ממנו מושגים של כיבוד אב. הדבר היחיד שביקש כשהוציאו את ספרו על ב"ק היה, שנדפיס בספר זה גם את הכתבים של אביו מתוך הספרים 'הוד צבי' על אותה מסכת, בשביל להפיץ את דברי תורתו של אביו.

רבי חיים עוזר קרליץ: כשהביאו לו את הספרים ראינו את השמחה העצומה שלו, הוא היה שואל אם יש בהם דברים חדשים, וזכינו לגרום לו לקורת רוח מרובה בכך.

בחג הפסח האחרון ביקר אצלו יבלח"ט הגאון הגדול רבי אביעזר פילץ שליט"א. רבינו זצוק"ל שאל אותו על מה הוא מסר את השיעור בבין הזמנים, והם התפלפלו שעה ארוכה בדברים. אח"כ רבינו זצוק"ל הזכיר שיש בנושא הזה חידוש של מרן הגרי"ז, ומיד הורה להביא את הכרך של הממגד ששם הובאו הדברים, אז ראינו שוב את החיבה ואת השייכות שלו לספרים.

וכפי שכבר הוזכר, אפילו בשיעור האחרון הספר היה על שולחנו, וזו בעצם הייתה ההסכמה הגדולה ביותר שיכולנו לקבל ממנו.

יהי רצון, שהמשך הוצאת הספרים והלימוד בהם, יהיו לתועלת עבור עולם התורה, וכמובן עבורו שיהיו שפתותיו דובבות עד אשר יקיצו וירננו שוכני עפר.

שנאמר בשיעורים, ובדרך כלל הבאנו את דבריו כמעט בלשונו ממש, כולל בדברי אגדה שהיו על הדף – שגם בהם היה מקפיד תמיד לדבר ולחדש, שכן כאמור, הוא סבר שהשיעורים זו הדרכה איך ללמד, מה לומר ומה לא לומר, ומשכך, היה חשוב לנו מאוד לשמר את הדברים קרוב לצורת ודרך אמירתם.

ועדיין יש להדגיש, כי הספר מוגדר ככתבי תלמידים כיון שחלקו לא עבר את שבט ביקורתו של רבינו כמו השיעורים הכלליים, ולא תמיד זכינו לרדת לעומק דעתו ולברר את הדברים במקורם.

רבי יהודה סאסלו: נקודה נוספת שראינו בשיעורים, כמה דרך ארץ הייתה לו כלפי האחרונים, כלפי הסברות שלהם. ומאידך, תמיד היה מבטל את עצמו. הוא גם נהג לומר על עצמו שאין לו חיתוך בדיבור, ויש לי הרגשה בענין זה, על פי מה שראיתי בספר דרשות הר"ן שמפרש את הענין שמשה רבנו היה כבד פה וכבד לשון, ומבאר שהקב"ה רצה שלא יהיה שום פקפוק בנבואת משה רבנו, ואם הייתה לו צחות הדיבור אז אולי מה שהיה משכנע זה הדיבור ולא התורה עצמה.

לא הייתה לרבינו רטוריקה מיוחדת, או שפה נלהבת שמושכת את כולם להקשיב לו, אבל דווקא בשל כך, שהביא את הדברים כפי שהם, בכזו פשטות טבעית –

ועל ספרך כלם יכתבו

שיחה עם הרב הגאון רבי אי"ש גינזבורג שליט"א, עורך ומו"ל סדרת הספרים "שיעורי הגרי"ג"

ידו עליו, ה"ה תלמידו המובהק הגאון רבי יהודה סאסלו שליט"א, שהיה עורך את קונטרסי החבורות והשיעורים כלליים, וכן חובה עלי לציין גם את תלמידו המובהק של רבינו זצוק"ל, הרב הגאון רבי שלמה שאול שליט"א, שהיה עורך במשך שנים רבות את השיעורים היומיים וזכה להוציאם בסדרת הספרים הידועה 'שיעורי רבי גרשון', וחלקם של תלמידים אלו רב בספרים שזכיתי בס"ד להוציא לאור.

וכעת לגופם של דברים: דרכם של הרבה מתלמידים במשך השנים היה להביא לרבינו זצוק"ל בסוף הזמן

ומו"ל סדרת ספרי "שיעורי הגרי"ג", שהיה משתתף בקביעות בשיעורים ואף זכה להשתתף בשיעור האחרון שהתקיים בבית החולים יום לפני הסתלקותו של רבינו זצוק"ל. בשיחה מיוחדת ל'מוסף שבת קודש' הוא מספר על העבודה החשובה שזכה ליטול על עצמו:

”ראוי להדפסה”

”בראשית דבריי הנני מרגיש חובה להזכיר את הראשון שזכה להוציא לאור את שיעורי רבינו זצוק"ל ואשר סמך

במשך שנים רבות נמנע רבינו זצוק"ל מלהוציא לאור את חידושי ודברי תורתו. לתלמידיו ששאלוהו ע"כ, נתחמק בענוותנותו והשיב כי 'אין לי חידושים', אך לפני כ-52 שנה שינה את דעתו ועודד את כתיבת והפצת שיעוריו, ואף את כתביו שלו בעצמו החל למסור לעריכה והדפסה. לשאלת נכדו חביבו הגאון רבי יחזקאל לוי שליט"א מדוע שינה את דעתו, ענה רבינו זצוק"ל ש'זיכוי הרבים שווה הכול'.

אחד מאותם המיוחדים שזכה לזכות את הרבים בכתיבתם והפצתם של דברי תורתו של רבינו זצוק"ל, הוא הרב הגאון רבי אברהם ישעיה גינזבורג שליט"א, מרבני הישיבה, עורך

המשך בעמוד 103

מרן פוסק הדור הגאון
רבי נסים קרליץ זצוק"ל

עם זקני ארץ

נותנים רשות זה לזה. מרן הגר"נ זצוק"ל ומרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל
מוזמנים לאסיפה משותפת, וכל אחד מכבד את רעהו להיכנס לפניו

צדיק יסוד עולם

הרב א. הכהן

העיד כמה פעמים מרן ראש ישיבת פוניבז' הגרב"ד פוברסקי שליט"א, כי בשנים הראשונות של הישיבה היו שני בחורים שישבו ולמדו בהתמדה ותמיד הלכו בצידי דרכים, ולא היו מעורים כל כך בין הבחורים, אבל שניהם צמחו לגדולי הדור, הלא הם: מרן הגאונים רבי גרשון ורבי נסים זצוק"ל.

עוד לפני שנים רבות התפעל מרן הגר"נ זצוק"ל מכוחו של רבי גרשון, והוא היה זה שדאג להכניסו לחברות במועצת גדולי התורה, ולנשיאות ועד הישיבות. פעם אחת לפני שנים רבות, התקיים כנס במעונו של מרן הגר"ש וואזנר זצוק"ל, ומשום מה רבי גרשון לא הוזמן. רבי נסים שלח את אחד מנאמניו להודיע לו על האסיפה, וכשרבי גרשון הגיע, דאג רבי נסים שהוא ישב במרכז ליד מרן הגראי"ל.

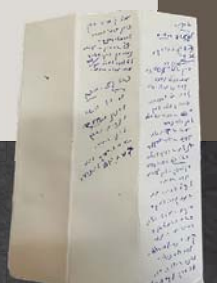
"היתה פעם אחת" – מספר לנו אחיינו ונאמנו הרה"ג רבי אי"ש קרליץ שליט"א – "שמעינו של רבי נסים זלגו דמעות

והוא אמר לי: 'תראה איזה צדיק רבי גרשון'. היה זה כשהגיע למעונו אברך, שבתו היתה בפגישות ערב שידוכיה, ולפתע נודע לו כי הבחור בעבר פגע במרן הגר"ג זצוק"ל בצורה מחפירה. הוא שאל את רבי נסים אם להמשיך את השידוך או לא.

רבי נסים חשב ואמר לאב, 'תלך לשאול את רבי גרשון עצמו'. בידעו כי הוא נקי מנגיעות, ויורה לו כדת של תורה. הלה עלה לרבי גרשון, והוא שמע את שמו של הבחור ואמר לו: 'אני מכיר אותו, הוא בחור טוב מאד, מה שהוא עשה אז, רוח שטות נכנסה בו. אולי משהו גם שכנע אותו שהוא בכלל עושה מצוה...' ועודד אותו לגמור את השידוך למזל טוב.

לא זו בלבד, אלא שכשנסגר השידוך, בעיצומו של ה'ווארט' הגיע מרן הגר"ג לבית הורי הכלה, לאחל מזל טוב על השמחה הגדולה.

כסיפור זאת רבי נסים – הוא התרגש, ועיניו זלגו דמעות, והתבטא בהפלגה על גדלותו ומעלתו."

לאורך שנים היתה הערכה הדדית ביניהם, כשרבי נסים אחז תמיד שבהכרעות הקשורות לשיבת פוניבז', צריך לשמוע את דעתו של רבי גרשון. וכשרבי נסים חלה, פתח רבי גרשון את ה'חבורה' בביתו כך: "הנה מרן הגאון רבי נסים חולה עכשיו, וצריך רחמי שמים לרפואה שלמה. וידוע שצדיק מגין על הדור, כמו שכתב רש"י על הפסוק היש בה עץ וגו', אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו, ע"כ, והיינו שהצדיק מגין על כל המקום, אפילו על הגויים, ואפילו בסדום אם היו חמישים צדיקים או עשרה צדיקים זה היה מגין על סדום גם כן, מפני שצדיק משפיע השפעה טובה שיחזרו בתשובה. וכן כתב החזון איש באיגרת שבמקום שיש בעל תורה אמיתי יש השפעה ניכרת על כל הסביבה, ואפילו אם אינו מדבר כלום, יש השפעה ממילא".

נתן עיניו ולבו

שח לנו עוד ראי"ש קרליץ שליט"א:

"היה זה לפני שנים, בלילה אחד, בשעות הקטנות שאחרי חצות התפללתי מעריב ב'איצקוביץ', ולפתע באמצע מעריב אני שומע צעקות "גנב!" התברר שתפסו גנב, בחור בן טובים שהדרדר ל"ע, ושלח ידו בממון שאינו שלו. רוב המתפללים היו צעירים וחמומי מח, אני הייתי המבוגר היחיד שם, ואמרתי להם בהתחלה שיתפסו ויחזיקו אותו, ואני אזמין נידת. הבחור שמע את זה, התחנן שהוא יודה על פשעיו ויחזיר, רק שלא יזמינו לו נידת.

לקחתי את הבחור הצידה. הוא סיפר לי על עברו והקשיים שחוה, והודה היכן שם את מה שגנב הערב ומהיכן גנב, והכל נבדק ונמצא. משכך, שחררתי אותו כשהוא מבטיח שלא ישוב לכסלה עוד.

למחרת הייתי אצל מרן הגרי"ג בענין אחר, ואח"כ ספרתי לו מה שהיה באיצקוביץ, וליבי נקפני אולי לא עשיתי כראוי ששחררתי. מרן האזין ואח"כ אמר לי: 'טוב עשית. למה להציק לו אחרי שהודה? טוב עשית'.

לא חלפו עשר דקות, בקושי הגעתי לביתי, ואני מקבל טלפון. על הקו בטלפון, קצין חינוך המטפל בנוער, המבקש ממני פרטים על הבחור שהיה אמש באיצקוביץ, מה שמו, מה ידוע לי על המעשה וכו'. שאלתיו מנין לך המעשה? והוא אומר לי: 'לפני כמה דקות קבלתי טלפון מראש ישיבת פוניבז' הרב אדלשטיין, והוא ביקש ממני שאמצא דרך לעזור לבחור הזה שנפל מהדרך. הוא אמר שהוא לא יודע את שמו, וביקש שאפנה אליך'...

זה הרי לא יאומן! הוא לא מכיר, ולא יודע במי מדובר, אבל משרק שמע על נער שהתדרדר ואולי ניתן להצילו – הוא מיד פונה לגורמים המוסמכים כדי שיצילו.

"כשספרתי זאת לדודי מרן הגר"נ זצוק"ל חותם הרב קרליץ שליט"א, "הוא התרגש מאד לשמוע את המעשה הזה. ככלל, הוא תמיד העריך מאד את שיקול הדעת של מרן הגרי"ג, ובהרבה פרשיות שאין כאן המקום לפרט, הוא הכריע ופסק אחרי ששמע את שיקול דעתו של מרן הגרי"ג".

חינוך על פי דרכו

וכך היה רבנו מחנך: שיחה עם המחנך המפורסם הרב הגאון רבי משה בלוי שליט"א, על גישתו החינוכית של רשכבה"ג מרן זצוק"ל | התשובות המפתיעות, ההתבוננות המעמיקה, הכאב בצערם של הורים ונערים שלא מצאו שפה נכונה ומשותפת, ועל תביעת התביעות שנשקפה מדמותו שלו: האלוקים עשה את האדם ישר | ימין דרבי גרשון עושה חיל |

הרב ר. וילמן

"החוט השני, שעבר בכל משנתו החינוכית, הוא אחד, וברשותכם בו אני רוצה לפתוח, שכן יש בו לטעמי משום זריקת אור על משנתו בכלל. החכם מכל אדם, שלמה המלך, מלמד אותנו ש'עשה האלוקים את האדם ישר, והמה ביקשו חשבונות רבים'. השאלה המתבקשת היא, מדוע פתח שלמה את פסוקו בלשון יחיד, 'האדם ישר', והמשיך בלשון רבים, 'והמה ביקשו'?"

ועל כך היה רגיל רבנו זצוק"ל לענות, שהאדם מטבעו נולד ונברא להיות ישר, ואם הוא יתהלך כך כל חייו, ויסתכל רק על עצמו, הוא יישאר ישר, יחשוב ישר, לא יעשה חשבונות כלל, ילדיו יתחנכו להיות ישרים וכך כולם יהיו מאושרים כל ימיהם. אך מה שמונע מאדם להיות ישר ומאושר, זה ה'מה ביקשו', שכל העת עיניו

בלוי שליט"א בשאלות פרטיות וכלליות שהעלה לפניו, וזכה להכרעתו – ולהערכתו.

בקשנו איפוא מהרב הגאון רבי משה שליט"א לערוך בפנינו שלחן, ולנסות לשרטט קווים לדמות משנתו החינוכית דרבנו גרשון, תוך הבהרה פשוטה, שכמובן אין להקיש ממקרה אחד לרעהו, אלא רק לקבל זוית ראייה ומימד מסויים על דעת תורה שנשמעה בהיכלו של מרן זצוק"ל.

"אין ספור מפגשים חינוכיים, שלעיתים כרוכים בפיקוח נפש של ממש, היו לי במעונו של רבינו זצוק"ל", פותח הרב הגאון רבי משה שליט"א, את שיחתו הנרגשת עם מוסף שב"ק.

"תלכו לרבי משה בלוי". את המשפט הזה שמעו רבים מאלו שביקשו את עצתו והדרכתו של רשכבה"ג מרו הגרי"ג זצוק"ל, בעיקר בשאלות חמורות של יחסי הורים ובנים שידעו עליות ומורדות, ילדים שנטו קצת מדרך בית אבות, ושאלות של מחנכים ומנהלי מוסדות שהתמודדו עם אתגרים חינוכיים ורוחניים כאלו ואחרים.

זכה הרב הגאון רבי משה בלוי שליט"א, מראשי ישיבת 'משכן החכמה', רבו של 'מרכז האזינו' ומגדולי המחנכים בארץ, לסמיכת חכמים ממי שחינך דורות שלמים לאורו, ומי שעל שולחנו עלו אין ספור שאלות חינוכיות. משנה סדורה היתה לו למרן זצוק"ל בעניני חינוך, ובמשך השנים נחשף אליה הרב

כרויות להביט מה אומרים ה'המה' – הסביבה, החברה. כשהשיקולים מוטים בעיקרם על פי נטיות והשפעת הסביבה, מגיעה העקמומיות המסרבלת את ישרות האדם, ובעקבותיו את ישרות חינוך ילדיו.

אמר, ויישם: כך חי רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגאון רבי גרשון אדלשטיין זצוק"ל כל ימיו, כי לא התייחס ל'מה יאמרו', ופעל מתוך הבנה נכוחה מה נכון וטוב לעצמו ולעלייתו.

כבוד וידידות

"ישנה גישה מוטעית בציבור" מטעים הרב בלוי, "כביכול רבינו מיעט להתעסק בענייני חינוך, ולא הרבה להכריע בהם, ויש אף שאמרו שהוא רק נהג להפנות לאנשי חינוך אחרים, ולעתים אף אליי. מנסיוני אוכל לומר, בבירור, שזו טעות. הוא נכנס לכל ענין, וכדרכו בישרות אין קץ, והכריע אף בשאלות של פיקוח נפש. במקרים שונים רבינו אכן שלח להיוועץ עם מחנכים ובעלי הבנה, אך ביקש שישבו אליו ויחליט. מצידנו, ידענו באופן כללי מהי דעתו, וכך ענינו, בהמשך לגישה החינוכית המיוחדת שהטביע ותבע".

"ישנו סיפור חינוכי נודע, שהוא היה רגיל לספר בשם מרן החזון איש: ילד ממשפחה טובה החל להתקלקל מעט כשהתבגר, וביקש מאביו, שהיה ת"ח, זהיר בקלה כבחמורה ודי אמיד, שיקנה לו מכונית. השיב לו האב: 'בתנאי שלא תיסע בה בשבת'. אמר הילד: 'לא מבטיח'. אני רוצה אוטו בלי הבטחות'. התלבט האב מה עליו לעשות, סר למעונו של החזון"א ונענה על ידו: 'תקנה לו בלי הבטחות, תן לו מה שהוא צריך; אתה אבא והוא בן'. שאלו האב: 'ומה עם שבת?', והשיבו החזון"א: 'אל תתערב'".

"שב האיש לביתו וסיפר זאת לאשתו, שהגיבה מיד: 'ככה החזון איש אמר? לא יכול להיות. בטוח לא הבנת את דבריו', והשפיעה עליו שלא יעשה כן, ואכן לא קנה לבן את הרכב, וההמשך היה שהילד התקלקל עוד והתרחק מהבית. בשנים מאוחרות יותר, אפילו בדמים רבים, מרובים משוויה של אותה מכונית, הם לא הצליחו להשיבו לחיקם ולדרך הישר".

מוסיף הגר"מ בלוי: "אספר מה שהיה אצלנו, באסיפה של 'חנוך לנער', ששאלתי אותו שאלות מעין אלו, ותראו מה היו תגובותיו. בכוונה אצטט ממנו מילה במילה, כי בחינוך כל מילה חשובה, ובמיוחד שהוא לאחר מכן דייק את הדברים בכתב ידו. שאלתי הראשונה היתה כדלהלן:

בכל הישיבות המחזקות בחורים שמעט סטו מהדרך, יש גם בחורים שהולך להם קשה, יש להם ירידה ברוחניות, משיכה לרחוב, ובהרבה שאלות ההורים מתייעצים איך להתנהל. כולם יודעים שראש הישיבה אומר שכל דבר בחינוך חייב להיעשות בכבוד ובידידות, אז יש המבינים שהכוונה לכבד ולא לריב, אבל יש הורים שלוקחים זאת רחוק יותר, וחושבים שאם הבן רוצה לקנות מכשיר לא טוב – אז עליהם ללכת לקנות איתו 'בשביל שירגיש יותר טוב...'. זה נכלל בהגדרה של כבוד וידידות, או שהוא נקרא מזיק?"

"על כך השיב לי רבינו, בלשונו המדודה: 'תלוי לפי המציאות, מה המצב של הבן. הוא לא התדרדר עדיין?'. השבתי: 'הוא רוצה מכשיר לא טוב, אבל הוא עדיין ב'פרשה', הוא לא נראה ספק חיה ספק בהמה...' רבינו שוב שאל אותי אם המכשיר כשר, וכשעניתי בשלילה הוא היה נחרץ ואמר: צריך לשכנע אותו שלא יקנה. הבחור הזה הרי מסכן, ויודע שהוא מסכן, ואם האבא יבין זאת וידבר אליו בסמכות, אבל לא בכוחנות – וצריך להזהר בכך מאוד – הוא יוכל להציל מה שניתן".

חובת הכיבוד וקבלת העול

בשלב זה הקשה המחנך המפורסם ואמר למרן זצוק"ל שהגבול בענין זה מאוד מבלבל, כי מחד ההורים מבינים שצריך לדבר בכבוד, ומאידך זה לעתים יכול להשפיע על אופי הבית כולו ואף על ההידרדרות של הילד עצמו, וההורים נבוכים. "סיפרתי לו שהורים גילו שהילד משתמש במכשיר לא כשר ורואה כל מיני דברים מתחת לשמיכה, שכאשר פתחו את דלת חדרו הוא מיד התחבא והם קלטו מה הוא עושה, וכעת שואלים האם לקחת לו את המכשיר. יש הרבה דילמות, ואלו דיני נפשות; מה הגבול בזה?"

"רבינו חשב קמעא, והגיב במתינותו הידועה: 'זו

שאלה! צריך יישוב הדעת על זה'. לאחר זמן מה, כשהבאנו לו את הדברים שאמר וביקשנו לפרסם אותם בכנס מחנכים, הוא עבר עליהם, ואז הוסיף בכתב ידו [מצורף תצלום] על שאלה זו, את מה שכנראה חשב ביישוב הדעת לבדו: **'יש דבר חשוב מאוד בענין חינוך הילדים, שצריך לזהר מאוד שלא לתת לילד כל מה שהוא רוצה, שאם יתנו לו כל מה שהוא רוצה, יחשיב את עצמו יותר מן ההורים ויזלזל בהם, ויעשה כל מה שליבו חפץ. יש הכרח שהילד תהיה לו התבטלות כלפי ההורים, וזה תלוי בחכמת ההורים, שלמרות האהבה שהוא מקבל מהם, יידע גם שהוא חייב לכבד אותם'.**

"ואז הוסיף מרן ראש הישיבה משפט נוסף, חשוב מאין כמותו: **'יש בזה עוד תועלת, שמכיון שהוא חי בלי פריקת עול, זה גם מוסיף שלא תהיה לו פריקת עול תורה ויראת שמים'.** והיינו, שזוהי אחת הדרכים לחנכו, שיהיה חייב גם כלפי הבורא, כי חינוך הינו במעשים ולא בדיבורים, ואם הוא מתחנך שהוא מחויב למי שמעליו, יוכל להעתיק זאת גם כלפי הקב"ה. וכפי שרבינו הביא פעם מלשון המלבי"ם על הפסוק 'רק אין יראת אלוקים במקום הזה', שזו מידת היראה השתולה בלב האדם אשר ממנה תסתעף יראת האלוקים".

באותה שיחה, הוסיף מרן זצוק"ל ואמר: "ישנם מקרים שהילד ירד מהדרך ויצא לתרבות רעה, יש הרבה דברים כאלו, והשיטה להחזיר אותו בתשובה היא רק בידידות, כמו לכל ילד, מפני שהילד יודע שהאבא אינו מרוצה מכך, הוא יודע את זה, לא צריך להגיד לו זאת, הוא מבין לבדו, ואכפת לו גם למה האבא כועס עליו, והוא לא יודע שזה בא מתוך שהוא אוהב אותו, וחש שהאבא שונא אותו, ככה הוא חושב, כי אין לו שכל בוגר עם ניסיון חיים עדיין".

"לכן, להחזיר ולחזק מישהו מהמשפחה – רק בידידות. זה דבר בדוק ומנוסה. והפוך גם כן: אם אין ידידות בין ההורים והילדים, זה מקלקל אותם, זה מזיק, זה משפיע לרעה. אם מתייחסים לילד בצורה לא מכובדת, הוא עושה תמיד הפוך ממה שרוצים. ככה הוא טבע הילדים. חינוך טוב מצליח, רק אם הילד רואה את הידידות מההורים. אם הוא לא רואה אותה, זה חינוך מקלקל, 'לפני עיוור'. זה הכלל היסודי בחינוך".

גם תפיסה זו, באה כנגזרת מתפיסה חינוכית כוללת: "הורים רבים חושבים, שכלל שהם יראו את מידת הכח שלהם כלפי ילדיהם, כך ייטיבו לחנכם, כי הילדים יבינו שיש סמכות בתוככי בית פנימה ורק היא הקובעת את ההתנהלות. אבל רבינו לא אחת התבטא בכאב ואמר לי: 'לפעמים הורים, בחוסר נסיונם, 'הורגים' את ילדיהם'. כמה שהיה חשוב לו זיכוי הרבים, בזה הוא ראה את האסון ההפוך, שזה 'חובת הרבים', כי כל מעשיו ומעשי זרעו של הילד יזקפו חלילה לאותו חוסר נסיון ומעשה מוטעה של ההורה".

"לכן הוא היה רגיל לומר, שיש כמה מצבים כשהאב מחנך את ילדיו. ישנו המצב הקיצוני, בו האב אינו מתערב ונותן לילד לעשות ככל העולה על רוחו. מנגד, יש מצב קיצוני לצד השני, בו האב יוצא למריבה וכיפוף ידיים, ש'יראה לו מי בעל-הבית כאן'. מכך רבינו הזהיר מאוד, שלא יהיה מצב זה באף בית יהודי, והסיבה היא, שאם הילד חש שהוא ב'מריבה' מי ינצח, אין לו כלל צורך פנימי להקשיב בקול האב, כי טבע

הבריאה של היררכיה שיש בין אב לבן ובין רב לתלמיד – אמור רק כשהבן חש שהאב מעליו, אבל אם האב נגרר לשפה של מי המנצח, ברגע זה הילד אינו מרגיש שהאב מעליו, אלא הם שווים, ואז אבד כל כח הסמכות של ההורים. החכמה ועבודת המידות של אב או רב מול הבן או החניך המתמרד הן איך לא להיגרר למאבק כוחות מי המנצח, אלא להישאר מלמעלה. על זה נאמר 'תפסיד בקרב ותנצח במלחמה'.

"בהקשר זה ציטט רבינו בשם מרן החזון איש, על דברי רבי שמעון בן אלעזר בגמרא (סוטה מז:): ש'יצר תינוק ואשה, תהא שמאל דוחה וימין מקרבת', שגם עם תינוק צריך לדעת איך להתנהג, ושהדרך היא אמנם שמאל דוחה וימין מקרבת, אבל כיום אי אפשר שתהיה שמאל דוחה, והכל חייב להיעשות בצורה מקרבת; אלא אם הילד רוצה להשתלט על ההורים ובא בדרישות, שאז חובה לשים את הגבולות מכח הסמכות ההורית, שהיא בסיס הכח בחינוך".

בואו חשבון

"מרן זצוק"ל התבטא כמה פעמים, שחינוך הבנים צריך להיות בעדינות, עם יחס טוב, בצורה מכובדת. כמובן שיש מקרים מיוחדים, ותלוי איך האופי של הילד, אבל בדרך כלל מצליחים אם נותנים לילד כבוד בצורה מכובדת – כמובן לא שהוא ישלוט על הוריו, כי לקחת ילד על הכתפיים וללכת איתו ברחוב זה חינוך שאני החמור והוא רוכב עלי... זה לא חינוך כלל. על הילד לדעת שאת אבא מכבדים, אבל גם שהוא מקבל ממנו יחס מכבד. זה חינוך טוב".

"מצידי, סיפרתי לו מעשה אמיתי שאירע עמי: היה אבא שבנו החל לרדת באידישקייט, אבל כשהגיע להתפלל בשבתות במקומות שאביו היה ראש ישיבה – השתדל הבן להגיע בזמן, כי לא חש בנח שאביו מחנך אחרים ולא מצליח לחנך את בנו. הבן המשיך להידרדר למרבה הצער, ובאחת השבתות האב הבחין שהוא אינו בבית המדרש, וכשהגיע 'ישתבח', סימן לבנו הצעיר בשאלה מה קורה לאחיו הגדול, וכשענה לו שניסה להעירו ואינו קם, חש האב שהבן ממש הורג אותו, בכך שגם לעיני תלמידיו כבר אינו קם לתפילה, וחשב מה עוד הוא יעול ל".

"האב המשיך בתפילתו, ולאחר מכן סיפר, שבאמצע 'יוצר אור' הוא אמר לעצמו: בני לא יהרוג אותי, כי מה שכואב לי עכשיו שאינו מגיע אלו ייסורים עבורי, והקב"ה אינו נותן ייסורים באחוז אחד יותר ממה שמגיע, והייסורים שלי שייכים רק ביני לבין קוני, וכפי שחוויתי בעבר, באירוע גופני, שהייסורים מדוידים במדויק, כך גם במקרה הזה. ואם בכל זאת הדבר מפריע לי, אלו היסורים שאני צריך לקבלם באהבה".

מוסיף רבי משה: "לאחר שנים שוחחתי עם האב, והוא אמר לי: 'אינני זוכר כזו תפילת שמונה עשרה עם קרבת אלקים שהיתה לי כמו באותה שבת, לאחר אותה הארה, ומאז אני פשוט התחלתי להתייחס אחרת לבני, ומעניין שגם הבן החל לשוב לאיתנו, עד שכיום הוא יר"ש, מחובר לאידישקייט ומחנך את ילדיו להיות טובים ממנו, ואני מתמוגג מנחת מהם'. זה מה שקורה כשאדם חש את חשבונותיו שלו, מהו 'ישר' בעיניו, ולא מה ה'מה' שסביבו מחשבנים".

וחשוב לגר"מ בלוי להזכיר "משפט מכונן", כהגדרתו, אותו

זה? אסור לפגוע בהם. היינו מופתעים, אבל הוא היה כה נחרץ, שהרעיון כולו נגנז.

"פעם התלויתי למגיד שיעור, שביקש שאציג בפניו, עם השאלה אם עליו להעדיף משרה בישיבה גדולה ומכובדת על פני תפקיד בחינוך צעירים יותר ונחשלים מעט. היה ברור לנו שרבינו ימליץ על המשרה הראשונה, אבל לאחר שבחן את הדברים הוא התבטא בפשטות, תוך שהוא מגלה גם הבנה מפתיעה בענייני כבוד וכיצא בו: 'הרי הכבוד שייצא לך מהמשרה זו הוא כבוד מדומה. היום הסביבה מכבדת את זה – ומחר אולי כבר תזלזל... ואילו הכבוד בכך שתגדל ותרוםם תלמידים הוא כבוד אמיתי, כי הוא זיכוי הרבים עצום, ושווה לך גם בעוה"ז להיות מאושר וגם לזכות לחיי נצח בלי גבול'. היינו מופתעים, אבל התשובה היתה ברורה".

"אגב: רבינו בעצמו סיפר על מגיד שיעור, שתלמידיו אהבו אותו מאוד, ומטבע הדברים שלחו אליו לטפל אף בבעיות חינוך מורכבות, והוא התרעם על כך בטענה שהדבר מפריע לו בלימודו, ובא להיוועץ עם רבינו בענין, שאמר לו: אם אתה מצליח בזה, הרי שמהשמים הועידו אותך לענין".

והרב בלוי נזכר במאורע מעניין – והכרעה מאלפת: "באחת מהפעמים הרבות שמרן ראש הישיבה דיבר על כך שצריך לשים לב שהבחורים לומדים באמת במידה הראויה ובמה שמתאים להם באמת ולא לפי הסביבה שמלחיצה אותם, הרבהתי עוז ואמרתי לו, במעט עזות: 'מללמוד 12 שעות ביממה לאף אחד עוד לא קרה לו כלום – אלא אם הכריחו אותו לזה, שאז יכול להשתגע חלילה'. והוא השיב לי: שמעתי גם על בחור שלמד 'שעתיים' בהכרח, וכך הוציאו לו את החשק ללמוד...".

"כששאלו אותו פעם מה לומר לילדים קטנים, כשהם רואים אצל חברים או בני משפחה דבר שבבית שלהם נשמרים לגביו מכל משמר, מכשירים אסורים לדוגמה, אבל יש שכנים ויש דודים ויש בני דודים שיש להם אותו, והם לעתים מקנאים בהם – הוא הורה בלשונו הברורה:

הוא שמע ממרן זצוק"ל: "כך הוא היה אומר: 'מה נותן את הכח להימנע מעשיית עבירות? היראת שמים, פחד ויראת העונש; אבל מה עוזר לא לאהוב את העבירות ולא לרצות בהן? האהבה ללימוד תורה. רק היא'. לכן רבינו דיבר הרבה על כל שיפעלו לאהוב את הלימוד, שילמדו עם שמחה, למרות שלא אחת הוא הורה שיש להביא בפני הילדים שיש מושגי שכר ועונש, זה לא סותר".

"גם כשהגיעו רבים לשאול אותו באיזו ישיבה לבחור, באיזה לימוד להתעלות, מה לעשות כדי לבטל קשיים בלימוד וכדומה, תמיד היה רבינו מורה לחפש היכן יהיה לאדם יותר אושר ושמחה מעצמו, וכך יצליח להסיר כל המניעים בעז"ה".

היזמה שזכתה להתנגדות

בקרבנו הרבה לרשכבה"ג מרן זצוק"ל בענייני חינוך, פגש רבי משה בלוי שליט"א, שוב ושוב, גם ברגישותו הרבה לזולת. "בכל הקשור למידותיו", הוא נזכר, "זה היה מדהים. לדוגמה, היתה פעם יוזמה מעניינת, שמנהלי חיידיים רבים היו שותפים לה, להביא משגיחים מיוחדים לכיתות הגבוהות בכל תלמוד תורה, שיעוררו לחזק את היראת שמים מגיל צעיר. הם עמלו והכינו לכך תכנית מסודרת, וביקשו ממני שאבוא להציג אותה למרן ראש הישיבה כדי לקבל את אישורו, כאשר כבר נקבע זמן ומקום לכינוס כל מנהלי הת"ת בארץ לשם כך".

"כל מי שהתעסק בדבר היה בטוח שרבינו, שכל כך מרבה לעורר ולדבר על דרכי המוסר, יהיה הראשון שיצטרף ויעודד זאת יותר מכל. אך כשבאתי, עם ידידי איש החינוך הרה"ג שלמה שטרן שליט"א, והצגנו בפניו את הדברים באופן מפורט ונרחב, הוא עבר על הכל במשך זמן ארוך, ולאחר מכן אמר בחריפות: **'איך יכולים לעשות דבר כזה? הרי אם יביאו משגיחים לכיתות האלו, מה יחושו המלמדים שבתפקידם מחדירים יראת שמים לתלמידיהם כל השנה? וכי הם לא יכולים לעשות את**

שלא אחת זה באשמת ההורים, שדורשים מילדיהם יותר ממה שבכוחם לעשות, ולעתים גם יותר ממה שההורים עצמם עושים. 'חשוב שההורים ישמשו דוגמה אישית ראויה, כי ילד מחקה את אביו כבר מקטנותו, כפי שרואים שהוא לוקח טלית ועושה חזנות... כולם יודעים, שהחיקוי זה הכוח החזק ביותר'.

בחתירת השיחה במהלך אנו מתוודעים לכך, שלמרות שבן שיחנו שליט"א התבקש לפנות מזמנו ולהספיד במקומות שונים, הוא בחר לדבר רק בשתי ישיבות למתחזקים, כי היה חשוב לו להעביר את המסר המהדהד, שמרן ראש הישיבה זצוק"ל הינו דמות של אדם גדול, המחייב את כולם!

"בעוד שקשה לבקש מבני דורנו שיהיו להם את דרגות הפרישות והסיגופים שבהן הצטיינו מרנן ורבנן גדולי הדורות ואף הדור האחרון, מושגים נוראים של פרישות, התמדה בלתי נתפסת וכד', הרי שבדמותו של מרן הגרי"ג אדלשטיין זצוק"ל יש משהו המחייב את כולנו. הוא נולד ישר – כמו כל אחד, והתמיד להמשיך בישירותו זו כל חייו. את זה כל אדם יכול: לא להתפתות לנהור אחר ה'המה ביקשו חשבונות רבים, ולהפסיק לערב שיקולים של חברה וחיצוניות הפוגעים ומעקמים את ישירות האדם".

צריך לתת עליה את דעתו; שכל התלמידים, ברמותיהם השונות, יקבלו תועלת מהשיעור – שהמציאות יבינו את כל השיעור בלי מאמץ, עד שיוכלו מעצמם להמשיך מה שהרבה רוצה לומר; הבינוניים יוכלו בריכוז ובמאמץ להבין את כל השיעור, לפחות בעת חזרה עליו; וגם החלשים, אמנם לא יבינו את כל השיעור, אך לפחות יוכלו להבין חלק ממנו, וישמחו בחלקם".

"הנושא החמישי והחשוב בדבריו אז היה, שלא להכביד על הילדים עם פירושים רבים. רבינו סיפר לנוכחים, ששמע על מלמד בכיתה של ילדים שהצליח מאוד עם התלמידים, ונשמעו לדבריו מפני שהתייחס אליהם בחביבות, ודרכו הייתה ללמד משניות עם ברטנורא בלבד, בלי פירוש התוספות יום טוב. ופעם, כשבאו מטעם החיידר לבחון את התלמידים, שאלו שאלה מדברי התוספות יום טוב והם לא ידעו לענות, וחלשה מכך דעתו של המלמד. אבל אני אומר – הבהיר מרן זצוק"ל – שאדרבה, הוא צדק, וטוב שלמד רק את הברטנורא, כי בגילם לא כדאי לבלבל את הילדים בהרבה פירושים".

"היו מלמדים אחרים באותו חיידר שלימדו גם תויו"ט, והתברר שעשו זאת כי בחדרים אחרים היו מלמדים כך, ולא רצו להיות שונים מהם... אין זו טענה, כי העיקר הוא הצלחת החינוך של הילדים, והילדים יצליחו יותר אם לא יכבידו עליהם בפירושים נוספים – השריש מרן זצוק"ל".

ימין מקרבת

כנזכר, גישתו של רבינו, היתה תמיד להעדיף את 'הימין המקרבת', ואנו שואלים את בן שיחנו מה הוא השיב בדור הזה, כשלעתים מדובר בפיקוח נפש של משפחה שלמה, וכיצד ניתן לקרב בין הבנים ללא נזק.

"רבנו, מעודו, לא המעיט בצער ובכאב שחוהו משאלות מעין אלו", מקדים הרב בלוי ומדגיש, "ותמיד אמר שראוי לפנות לארגונים המייעצים ומסייעים. וכך היה אצלנו, ב'מרכז האזינו', לכאן היה שולח הורים ותלמידים להתייעצות, שכן הוא סבר שיושבים שם מומחים בעלי ניסיון וסיעתא דשמיא".

"ולגופה של שאלה, לעתים מרן הצביע על העובדה שישנם בתים טובים ביראת שמים ומידות טובות, ולמרות זאת רואים שילדיהם מתקלקלים, והסביר

להגיד לילדים שזו סכנה. ואם יש לו חברים שכן יש להם את הדבר הזה, לומר לו בזהירות להתרחק מהחבר ולא להתחבר עמו".

"כשאדם שאל אותנו מה לעשות כשיש כמה ילדים בבית, וכשמקרבים אח שהולך לא טוב הילדים האחרים טוענים 'וכי הוא טוב מאיתנו?', הגיב רבינו בכאב: 'קנאה, קנאה... צריך להסביר להם שהוא התרחק מעט ולכן צריך לקרב אותו, כי הוא מסכן, ולכן כולנו צריכים לחזק אותו, ולומר להם שגם הם יחזירו אותו בתשובה אם יתייחסו אליו טוב'. ילדים ששומעים את הדברים הללו, קולטים היטב".

חשיבות ה'מחנך'

במהלך השיחה נזכר הגר"מ בלוי בעובדה נוספת: "כשביקשנו להזמין את מרן זצוק"ל לועידת החינוך לכלל המחנכים, ושאלנו אם הוא מוכן לטרוח עד אזור הצפון בו היא נערכה – הוא אמר: אני לא 'מוכן', אני 'רוצה'! זיכוי הרבים הרי בער בו. כולם אז התפעמו משיחתו בוועידה, שעיקרה היתה חמשת הנושאים שבלעדיהם לא ניתן להיקרא 'מחנך'. הראשון שבהם היה להחדיר טעם והנאה בלימוד, שהלימוד ימשוך את התלמידים, וילמדו מתוך אהבת תורה ומתוך סקרנות והתעניינות, שזו דרך הלימוד המחויבת מהלכות תלמוד תורה. (אגב, לא אשכח, כיצד בהלוויתו של אבי, הגר"מ מרדכי זצ"ל, הספיד אותו רבינו ואמר, שזיכוי הרבים שיש למלמדי תינוקות כנראה גדול יותר מאשר מרביצי התורה האחרים)".

הנושא השני עליו עמד, הוא שטעם בלימוד מביא שלא נמשכים לדברים אחרים. והסביר שבזמננו רבים לומדים בצורה שאינה מתאימה לפי טבעם, ומחמת זה אינם נהנים מהלימוד, וזה גורם שנמשכים לדברים אחרים, כי כנגד אהבת התורה יש גם אהבת העולם הזה.

הנושא השלישי, שאהבה ויראה משלימות זו את זו, והנושא הרביעי היה הפער בין התלמידים, שבכל קבוצה יש תלמידים ברמות שונות, וצריכים להעמיד את השיעור לתועלת כולם, שלכל אחד יהיה טעם בלימוד, ולשים לב שלא יהיו טעויות בחינוך. הוא חידד, שיש מחנכים שרוצים ללמד עם רמה גבוהה, ונהנים מהמציאות שמבינים את דבריהם, אבל עבור אלו שאינם מצוינים השיעור למעלה מכוחותיהם, והמליץ על השיטה ידועה שמגיד השיעור

יִפְרָח בְּיָמָיו צֶדֶק

ר"ח ניסן, אחרי תפילת שחרית, יוצא מרן זצוק"ל לקיים את ברכת האילנות.

עץ נאה ועמוס פירות עומד בסמוך, והוא ניגש אליו ובוחן אותו. הוא איננו ניגש לברך, עד שאחד ממקורביו עולה ומראה בידו על מקום בו ניכר לבלוב הפרח, ואחר שרבינו רואה זאת בעיניו, ניגש הוא לברך.

דרכיו דרכי חיזוק

תרי"ג עלונים של 'דרכי החיזוק' נדפסו משיחותיו השבועיות של רבן של ישראל מרן ראש הישיבה זצוק"ל הרה"ג ר' ישראל כהן שליט"א, הכותב והמוציא לאור של הספרים והעלונים, בשיחה מיוחדת למוסף הזיכרון על שיחותיו של מרן זצוק"ל ועל המפעל הגדול של גליונות 'דרכי החיזוק' | על ההגהות, הטעויות והתיקונים שפורסמו, ועל העצות ש"יעצו" - ולא נתבאר מי הוא היועץ | פי חזק בריחי שְׁעָרֶיךָ

הרב א. הכהן

כשאחותו של רבינו זצוק"ל הרבנית גרשנוביץ ע"ה גרה בנתיבות, רבינו היה נוסע מידי כמה שבועות לשבת אצלה. באותן שבתות רבינו היה מדבר שם בליל שבת דברי מוסר על הפרשה.

אנחנו התלמידים שידענו על אותן שיחות, רצינו לחדש את השיעורים באותה מתכונת, וכך בחודש תשרי תשס"ז עלינו למעונו של רבינו וביקשנו שימסור שיעור קבוע במוסר - כמו שמסר בנתיבות. רבינו הסכים, ומיד בשבת פרשת בראשית התחיל למסור את ה'ועד' במתכונת של שיעור על הפרשה בליל שבת.

■ איך בעצם התחילה כתיבת השיחות?

רבינו היה מוסר שיחות בישיבה באופן קבוע פעם לחודש. השיעורים והשיחות היו נכתבות על ידי הרה"ג ר' שלמה שאול שליט"א. לאחר שהוא התחתן, בערך בשנת תשס"ו, נכנסתי אני במקומו לכתוב את השיחות. באותן שנים רבינו מסר רק את השיחות הללו בישיבה, אך בהמשך בעקבות בקשת הציבור, נוסדה השיחה השבועית בביתו של רבינו.

היחזמה לשיחה השבועית הגיעה בעקבות שיחותיו של רבינו בעבר בעיר נתיבות; בשנים מוקדמות יותר,

בשנים האחרונות התפרסמה מאד שיחתו השבועית של רבנו רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין זצוק"ל שהיתה נמסרת במעונו ברחוב ראב"ד בבני ברק מדי יום שלישי בערב, ולאחר מכן נדפסת בגליון 'דרכי החיזוק' שהופץ בעשרות אלפי עותקים בכל העולם.

בשיחה אותה קיימנו עם הרה"ג ר' ישראל כהן שליט"א, הכותב והמוציא לאור של 'דרכי החיזוק', הוא מספר על לידתו של המפעל הגדול, ועל תשומת הלב הרבה שהקדיש מרן זצוק"ל לשיחות - ולגליונות בהם הן הודפסו.

ואשלם נחמים לו

בערב חג הסוכות תשס"ב נסתלקה לבית עולמה לאחר יסורים הרבנית הנא רחל אדלשטיין ע"ה, אשת חבר למרן זצוק"ל. ההלוויה נערכה במהירות, ובזמן הקצר עד כניסת החג עוד הספיקו האבלים לשבת שבעה זמן קצר ממש, עד יו"ט שהפסיק את השבעה.

כשסיפרו במוצאי יום טוב להגאון הגדול רבי יחיאל מיכל פיינשטיין זצוק"ל על דבר הפטירה, הביע צער וכאב ואמר "רבי גרשון הוא אדם חשוב, צריך לחזק אותו". הוא הביע את רצונו כי מיד עם שקיעת החמה של יו"ט שני (אותו נהג לשמור לחומרא), הוא חפץ לבקר את מרן הגרי"ג זצ"ל על מנת לחזקו.

ואכן, תיכף לאחר שקיעת החמה של יום א' דחוו"מ, נסע הגרי"מ לרחוב ראב"ד לבית מרן הגרי"ג, אלא שאז הוברר כי מרן הגרי"ג מתפלל כעת תפלת מעריב בהיכל הישיבה. א' ממקורבי הגרי"מ נפנה איפוא להיכל ישיבת פוניבז', ובהגיעו לישיבה אחזו בסיום תפלת שמונה עשרה של מעריב. הלה חצה את בית המדרש עד לכותל המזרח למקומו של מרן הגרי"ג, ניגש אליו ואמר לו כי רבי מיכל הגיע אליו לביתו.

כשמוע מרן הגרי"ג את הדברים אשתומם כשעה חדא, ומיד בלא שיהוי, עוד קודם קדיש תתקבל, פנה לעבר ביתו במהירות ובזריזות שלא כדרכו. בהגיעו לחצר הבית ניגש אל רכבו של הגאון הגדול רבי מיכל זצוק"ל, כאשר רבי מיכל מבקש לצאת מהרכב לעלות אל הבית. אלא שמרן הגרי"ג לא נאות לכך בשום אופן, והתבטא שח"ו שהגרי"מ יטריח את עצמו לעלות שתי קומות, ובכלל - התפלל - איננו מבין מדוע זה הטריח הגרי"מ את עצמו לבא אליו כלל, והוסיף, שהרי כתוב בחז"ל (תענית דף כ"ט, ב) שהמטריח את רבותיו לבא לניחום אבלים, זה דבר שאינו ראוי. [על כך השיב לו הגאון הגדול זצוק"ל בצחות, "אכן כן, אבל זו לא טענה עליכם, זו טענה על אלו שהביאו אותי לכאן"....]

(לאחר מכן התבטא מקורבו של הגרי"מ, שבתחילה, שראה את זריזותו של מרן הגרי"ג לשוב לביתו, היה סבור כי הוא ממחר מפני כבוד התורה לקבל את פני אורחו הדגול, ואולם אחר כך נתברר כי נזדרז כדי למנוע טרחא מרבו. ואכן, למחרת עלה למעונו של מרן רה"י זצ"ל נכד הגרי"מ זצוק"ל, יבלחט"א הג"ר מרדכי יעקב פיינשטיין שליט"א, ושוב חזר מרן רה"י זצ"ל בתרעומת למה הטריחו את הגרי"מ לבא אליו, והלא זה בכלל מטריח את רבותיו).

למעשה, מרן הגרי"ג ביקש והפציר בהגרי"מ זצוק"ל שאפילו לא יצא מהרכב, ובעודו עומד כפוף - ורבי מיכל עדיין ישוב ברכבו, דיברו ביניהם דברי ניחום וחיזוק, ובתוך הדברים הדגיש הגרי"מ זצוק"ל כי הרי יום טוב ואין ניחום אבלים, אבל מכל מקום הוא בא לחזקו ולהרגיש עמו את כאבו הגדול.

השיעור היה מתקיים בחדר השמאלי בבית, ורבים רבים היו מגיעים לשיעור, ככל שהיה אפשר להצטופף בתוך החדר והמבואות. בהתחלה ה'ועד' היה כמו 'שיעור חומש' שתמיד היה מתגלגל לנושאים מוסריים, אך לאחר תקופה קצרה אמר רבינו כי עדיף לומר דברי חיזוק מאשר ווארטים על הפרשה, ושינה את סגנון הוועדים לדברי חיזוק כלליים לפי הזמן והענין.

בשנתיים וחצי הראשונות ה'ועד' התקיים בליל שבת אחרי הסעודה, עד שבזמן קיץ תשס"ט בעקבות השעה המאוחרת של לילות השבת הקייציים, ה'ועד' הועבר לאמצע השבוע. כשהועדים נמסרו בלילות שבת, היינו יושבים במוצאי שבת לשחר ולכתוב את הדברים. הם קיימים עדיין ברשומות וזקוקים עדיין לעיבוד. נקווה שבעתיד הדברים יצאו לאור בס"ד.

כאחד החיובים

■ באיזה שלב הוחלט על הוצאתו לאור של השיחות?

בהתחלה הייתי כותב את השיחות לעצמי. לקח זמן עד שלמדתי להיצמד יותר לסגנונו של רבינו. הייתי מביא את הנכתב לרבינו והוא היה מתקן כפי הצורך. היו פעמים שהוא היה מתקן הרבה מאוד, ולפעמים גם לקח כמה ימים עד שהוא התפנה לזה. אמנם עם הזמן היה לו יותר קל לעבור על זה, אך עדיין לא חשבתי להוציא את השיחות לרבים.

יום אחד רבינו קורא לי ואומר: למה לא תכתוב להדפיס לרבים?! אמרתי לו: צריך שראש הישיבה יעבור על זה, וזה לוקח זמן. הוא הגיב: היום זה כבר קל לי, אני אעבור על הדברים מיד. כבר באותו שבוע סידרתי את הדברים במתכונת של 'דרכי החיזוק', ומאז, ועד השבוע האחרון רבינו היה עובר על הנכתב ומתקן מידי שבוע בשבוע.

"גם בשבוע האחרון!" - מספר הרב כהן בהתרגשות - "הוא היה חלש מאוד, אבל זה היה מה'חיובים' שלו ביום רביעי (היו לו חיובים כאלו ללימוד משניות ומשנ"ב ועוד), והוא לא הלך לישון לפני שגמר לעבור על השיחה. בערב שבועות הוא אמר שיחה ביום שלישי, ומיד אח"כ כתבתי את הדברים, למחרת בצהרי יום רביעי הוא היה מאוד חלש וכבר סבל כאבים, אבל למרות זאת עבר על כל ארבעת העמודים, ושלחתי לדפוס את הגליון האחרון, שמספרו היה 613, כמנין תרי"ג".

■ מי נתן את השם 'דרכי החיזוק'?

בפועל זה היה רעיון שלי, אבל האמת היא שזה עולה מתוך השיחות... כשהייתי כותב בתחילה את השיחות שנמסרו בישיבה, הייתי מנסח כותרת מתאימה לכל שיחה, אבל פעמים רבות השיחה היתה דברי חיזוק כלליים על כמה עניינים ביחד: תורה, תפילה ומידות, וממילא הכותרת המתאימה היתה 'דרכי החיזוק'.

גם הגמרא שמובאת בראש הגליון 'ארבעה דברים צריכן חיזוק' - היא גמרא שהוא הזכיר אינספור פעמים.

וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו

■ ומתי החלה התפוצה הגדולה?

לא בבת אחת התחלנו לחלק בכל העולם, למרות שכבר בהתחלה הבנו שיש לזה פוטנציאל. כל מי שנחשף לדברים אמר שקיבל חיזוק. בהתחלה הפצנו בישיבות בב"ב, אח"כ בעקבות הביקוש, זה התרחב גם לבתי כנסת ואחר כך

גם לקרית ספר וירושלים, וכך זה הלך והתפשט.

כיום הגליונות מגיעים גם אירופה, אמריקה ואפילו לאוסטרליה! מדי שבוע הגליון מתורגם גם לאנגלית, ולא תמיד זה מוכן באותו זמן. לאוסטרליה הגליון מגיע סמוך לשבת, וכמה פעמים הם ביקשו אם אפשר לשלוח להם מוקדם יותר, כי השבת נכנסת שם מוקדם יותר. היתה תקופה שתרגמו את הגליון גם לרוסית.

עם השנים גדל הביקוש והצימאון לדברים, ובמקביל להוצאת הגליונות השבועיים התחלנו גם לסדר ספרים וחברות לפי נושאים, מתוך מאות ואלפי השיחות שהתקבצו תחת ידינו. במסגרת זו הופיעו שני ספרי 'דרכי החיזוק' שיצאו כבר בכמה מהדורות וזכו לתפוצה עצומה, וכן חברות 'פניני חיזוק' על המועדים ועל לימוד המוסר.

מפאת היקף העבודה נעזרתי בכמה מתלמידי רבינו למיון ועריכת הדברים, ובפרט הבה"ח פינחס אבנסון נ"ו שזכה להתקרב הרבה לרבינו זצוק"ל, ומסייע רבות בעריכה והפצה.

■ מרן זצוק"ל ידע על התפוצה?

אכן. אנשים באו אליו וסיפרו: 'אני מדפיס בטורונטו', 'אני מפיץ בירוחם', וכדומה. הם באו לומר לו עד כמה יש תועלת מהשיחות שלו, והוא בענותנותו היה אומר: 'הכל סיעתא דשמיא'. הוא לא תלה כלום בעצמו.

קיבלנו גם הרבה תגובות מגדולי תורה. לדוגמה: המשגיח הגאון הגדול רבי דב יפה זצוק"ל השתתף כמה פעמים בשיחות. הוא אמר למרן זצוק"ל שהוא קורא את השיחות המודפסות מדי שבוע בגליון 'דרכי החיזוק' ונהנה מאד מהדברים. והיה נוהג לומר: "אני רואה שאנחנו מדברים אותם דברים..."

פעם שאל רבי דב זצוק"ל את מרן לפי מה הוא מכין את נושאי השיחות, ומרן זצוק"ל אמר לו "לפי העניינים שמגיעים אלי באותם ימים". לפעמים הוא מתייחס לכך ברמז, ולפעמים יותר במפורש.

"אסור לי לדבר"...

"ידוע" מטעים הרב כהן, "שרשכבה"ג מרנא רבנו חיים עוזר גרודז'נסקי זצוק"ל אמר שספרי מרן החפץ חיים זצוק"ל הם כמו 'מן': כל אחד טועם בהם את הטעם שלו. ובאמת, בחינה זו היתה קיימת גם שיחות של רבינו זצוק"ל. כולם מצאו טעם בדברים: גדולי ראשי הישיבות, בעלי בתים פשוטים שהתחזקו, ואפילו ילדים; כל אחד מצא את הטעם שלו.

דבר נוסף שראיתי עם הזמן הוא, שאי אפשר לדעת מה תופס בן אדם: לפעמים הייתי שואל אנשים, מה תפס אותך? זה ציין משפט פלוני וזה אמר נקודה אלמונית, כל אחד תפס אותו משהו אחר. הגר"מ קסלר שליט"א אמר לי שידוע כמה עובדות שמשפטים קצרים שהזכיר רבינו בשיחה אגב אורחא, שינו לאנשים את החיים.

אני חושב שההסבר הוא, ע"פ מה שרבינו היה אומר תמיד את מה שאמר הגר"א למגיד מדובנא: כשהכוס מלאה על גדותיה, זה נשפך החוצה ומשפיע; ההשפעה היא לפי מה שהמשיפיע ממלא את עצמו. הוא אמר ששמע מתלמיד קלעק, שבישיבה שם ידעו שמרן המשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצוק"ל לא מדבר על דבר שלא עבד עליו בעצמו. אנחנו ראינו את זה אצלו: היו פעמים בשיחות שלפתע הוא עצר ואמר 'אסור לי לדבר על זה', הוא בדק וחשב על כל מה שדיבר.

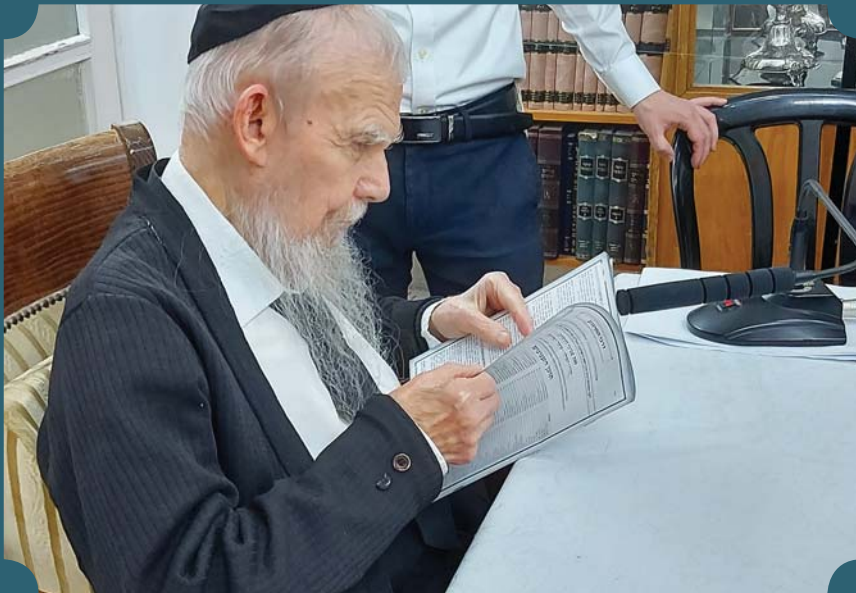
כל מה שדיבר לרבים, היה מקיים בעצמו. אני נזכר למשל שבשיחות בישיבה דיבר פעם שצריך להחזיר את הספרים למקום משום כבוד הספרים ושלל לגרום ביטול תורה. בדרך חזר מהשיעור, כבר במרפסת של הישיבה, ראה הוא ערימת ספרים על החלון, הוא נעמד בגילו המופלג וסידר ומיין את הספרים בעצמו, או שנתן לבחורים להחזיר אותם לארון.

בפעם אחרת עורר להתחזק לנצל את הזמן שבין קבלת שבת למעריב, שאין בו שיעור או שיחה. הוא סיפר שפעם מרן המשגיח רבי יחזקאל היה אומר שיחות בזמן הזה, אבל היום שאין שיחות, כדאי לכל אחד לבוא לקבלת שבת, ולנצל את הזמן עד מעריב לסיים מסכתות.

באותן שנים הוא כבר לא היה נמצא בישיבה בקבלת שבת, והיה מגיע רק למעריב, אבל אחרי שדיבר על

מרן זצוק"ל בשיחתו השבועית שנערכה בישיבה

מרן זצוק"ל מקבל לידו את גליון ה-500 של דרכי החיזוק

מרן זצוק"ל בשיחתו השבועית בביתו

דרכי החיזוק		בס"ד
ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)		
613	משיחות רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין זצוק"ל • בהעלותך תשס"ג	
חשך העולם בעדנו. מה נאמר ומה נדבר. יתומים היינו ואין אב. נביא בזה מדברי הקינה שנשא רבינו זצוק"ל בבכי על רבותיו ראשי הישיבה, מרן הגר"ד פוברסקי והגר"ש רוזובסקי זצוק"ל.		

גליון דרכי חיזוק (613) שראה אור אחר פטירת מרן זצוק"ל

זה, חזר בעצמו במשך תקופה ארוכה להגיע לקבלת שבת בישיבה, וישב כל הזמן עד מעריב לדבר עם בחורים בלימוד.

קיים זה מה שכתוב בזה

"ובכלל" נזכר הוא בהתרגשות, "כל מה שדיבר בשיחות היה בבחינת "הוא היה אומר". יש שיחה שהרבה זוכרים אותה: בערב ראש השנה תשפ"א הוא דיבר בהתרגשות על כלל ישראל, כמה צריך לרחם ולהתפלל עליהם (בשנים האחרונות היה מדבר על זה הרבה), ואח"כ האריך על הצורך לעשות תשובה על כל העבר. בין הדברים הזכיר גם לעשות חשבון נפש על ביטול תורה: "מהבר מצוה לא היה לאדם ביטול תורה? רק יחידים יכולים להיות כך!" כך חי הוא עם חשבון נפש על ביטול תורה.

אני זוכר עוד שבשיחה ההיא של לפני ר"ה תשפ"א, הוא דיבר על תורה ותפילה והזכיר גם לעשות חשבון הנפש על הזכרת שם שמים בלי מורא. והוסיף "כל השנים, ואפילו עכשיו זה לא פשוט..." הוא דיבר לעצמו ברבים.

והנה, אני זכיתי להתפלל איתו כל יום בחדרו, היה מנין מצומצם, ובשנתיים האחרונות בשמונה עשרה הוא היה מאחורי מחיצה עם וילון סגור, אבל כל המתפללים באותו מנין זוכרים איך בסוף כל ברכה בשמונה עשרה הוא היה מגביה את קולו ברעד "ברוך אתה ד'!" ושמעו אותו עד קצה החדר. שם שמים במורא.

לפני שבע שנים בערך, באחד מימי שלישי, הוא היה מצונן ולא אמר את השיעור היומי, אבל בצהריים הוא הודיע ששיחה כן תהיה. כשהתחיל את השיחה בערב, אמר: "יש מושג כזה שאם אדם חולה הוא בודק למה נהיה ככה, האם נדבק בוירוס, יש בזה תועלת לדעת מה התרופה. אבל העיקר מה שצריך לדעת הוא שהכל בידי שמים, מן השמים סיבבו ככה, מן השמים פסקו עליו". ואז הוא האריך בחשבון שלם למה מגיעה לו חולשה, למה הצטנן, הרי נגרם מזה ביטול תורה, ומסתמא זה מידה כנגד מידה שהיה ביטול תורה אחר. כולם הרגישו שהוא דיבר על עצמו.

והוא הוסיף עוד: "מי שלא מוצא ביטול תורה בעצמו, אולי חסר לו בהכרת חשיבות התורה, וזה גם מידה כנגד מידה". השיחה הזו מודפסת בספר דרכי החיזוק. ובאמת באותו יום ישב איתו הנכד ואמר לו, אולי הסבא הצטנן בגלל שיצאו לאיזה מקום, ואמר לו רבינו זצוק"ל: "זה דרך הטבע, אבל יש השגחה..."

היתה פעם נוספת, כשאחיו הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל חלה ועבר ניתוח בפרקים תשע"ו, היתה אז דאגה גדולה, ורבינו אז יצא מגדרו וביקש בשיחה בישיבה שיתפללו לרפואת אחיו. במוצאי פורים היה בביתו מנין למעריב עם קריאת המגילה כהוראת מרן החזו"א, ובסוף התפילה התעלף רבינו ואושפז בבי"ח. כולם היו בטוחים שזה בגלל הדאגה מאחיו, אבל הוא אמר לנכדים: למה התעלפתי? כי סעודת פורים נמשכה לתוך הלילה, אז כבר היה ביטול תורה שלא לצורך, ומן השמים מענישים בביטול תורה כנגד זה!...

אני זוכר דוגמה נוספת איך השיחות היו בבחינת "הוא – היה אומר". פעם הוא דיבר על מדרגות של התפשטות הגשמיות, וסיפר על מרנן החזו"א והרב מבריסק שבתפילה היו מנותקים מהעולם ולא הרגישו מה שנעשה סביבם.

והנה, אחד הנוכחים בשיחה שימש כבעל תפילה במנין

של רבינו, ולפעמים היו מדברים שם מאחורה בסיום שמונה עשרה, וזה עשה רעש בכל החדרץ אותו אחד שאל את רבינו אולי צריך להעיר להם שלא ידברו, רבינו התפלל ואמר: 'לא שמעתי שמדברים'...

פעם אחרת בראש חודש, לא דפקו להזכיר לומר 'יעלה

עם מרן הגר"ד פוברסקי זצוק"ל
ביציאה מהישיבה

בתפילה, כשאצבעו מונחת על כל תיבה ותיבה
בסידור התפילה

ויבוא'. נכנסתי מעבר למחיצה; עניין אותי לראות אם הוא זוכר יעלה ויבוא, היה אפשר לראות איפה הוא אוחז, הוא היה הרי מתפלל עם האצבע בסידור. ראינו שהוא הגיע ל"רצה" וממשיך ל"ותחזינה". הנכד אמר לו בקול: יעלה ויבוא! הוא לא הגיב. רק כשהנכד הניח אצבע ביעלה ויבוא, הוא התנער כאילו מאיזה עולם אחר..." וכפי שאמרנו: כל מה שדיבר, שם הוא היה אוחז'.

מוסר בפשטות

מי היו המשתתפים בשיחות בימי שלישי?

המשתתפים הרבים הגיעו מכל הארץ: מצפון ומדרום, מבוגרים וצעירים, מרכזים וכרמיאל, בית שמש ואשדוד, פ"ת ואלעד, אשקלון וקרית ספר, היתה הסעה מירושלים של תלמידים מבוגרים. בחדר הפנימי בו ישב מרן זצוק"ל, היתה כניסה רק לאברכים, ומערכות הגברה היו פרושות בכל חדרי הבית ובמרפסת, כדי שהמשתתפים הרבים יוכלו אף הם לשמוע את הדברים.

לפני כמה שנים אחד הת"ח המופלגים מתלמידיו של מרן זצוק"ל נתמנה לכהן כראש ישיבה. הוא שאל את רבנו היות ולפעמים הוא יצטרך לומר שיחות לתלמידים, מה אומרים? אמר לו מרן: להגיד הכי פשוט, לא לחפש מאמרים!

לפני כמה שנים הגיעה משלחת של ר"מים להתייעץ עמו על מה לעורר בישיבות. ובין הדברים אמר להם רבנו מרן זצוק"ל כך: תפקיד של משיגח זה לא לומר פשט באגדות חז"ל, משיגח צריך לומר דברי אמונה פשוטים, שכר ועונש. וזה בעצם היה סגנון השיחות

של רבנו זצוק"ל.

מצד אחד הוא היה מעורר כמה שהעיקר זה תורה, ודיבר על מדרגות גבוהות של שקיעות בתורה ולא להסיח דעת מתורה, אבל מצד שני גם היה מעורר לבעלי בתים לדעת שגם במדרגה שלהם יש דברים שהם יכולים להשיג.

■ תוכלו לתת לנו דוגמה לשיחה כזו?

הרב כהן מצטט שיחה שנאמרה לפני כמה שנים: "במסילת ישרים בסוף הספר כתוב: 'זכבר יכול להיות חסיד גמור איש שמפני צרכו הוא בעל מלאכה פחותה כמו מי אשר לא יפסוק מפיו הלימוד, היינו שגם מי שעוסק במלאכה פשוטה מאד, יכול לזכות ולהגיע למדרגות שאין לשער.

ידוע שבתל אביב היה סנדלר בעל מדרגה, רבי משה יעקב רביקוב זצ"ל, שהיה נותן ברכות, וברכותיו היו מתקיימות, אנשים גדולים באו אליו לבקש ברכות, והברכות התקיימו. וכפי הנראה זהו מפני שהיה בעל מדרגה באמונה – עם ההנהגה של אמונה, שויתי ד' לנגדי תמיד, שכל ההנהגה עם אמונה שהכל בידי שמים, והרגשה שכל מה שאני חי – כל רגע זה בידי שמים.

אמנם קשה מאד להרגיש את זה, אך כנראה שהוא היה יכול, לחיות עם האמונה בכל רגע, עם שבח והודאה להקב"ה. אפילו בלב, לא צריך דווקא בדיבור, אלא בלב, שבח והודאה להקב"ה על החסד שהוא עושה איתו, ובזה קיבל זכויות עצומות כאלה.

והיה עושה באמונה את עבודתו, מתוך אהבת חסד, כמו ששמעתי פעם מבעלי מוסר שאומרים 'כשהוא עושה נעליים הוא רוצה שהשני יינה', כלומר שיש סנדלר שתופר מנעלים מתוך אהבת חסד, שרוצה להיטיב לזולתו שיהיו לו נעליים מתוקנות, ולמרות שהוא עוסק בזה לפרנסתו, מכל מקום הוא שמח יותר בחסד שבזה, והפרנסה אינה עיקר

כך הגיעה נסיעה אחרת, נסיעה ארוכה מאד, שיש בה רוח גדול הרבה יותר, ואז כבר לא היה יכול להקדים במקומו, וקיבל את הנסיעה הזאת, והרוויח הרבה מכך שלא עמד בתוקף על זכותו.

כך המציאות תמיד, שמי שמוותר מרוויח, ולא רק אצל נהגים, אלא בכל חברה ובכל מקום שהוא, אם מוותרים ולא מקפידים – מרוויחים! לכן חשוב מאד וכדאי להיזהר שלא תהיה קפידא, לא להקפיד על אחרים, ושאחרים לא יקפידו עליו, ובזה ירוויח ויזכה!"

דברים שאמרתי טעות הם בידי

■ האם הוא גם מחק קטעים או תיקן חלקים ממה שכתבתם?

בוודאי. היו פעמים שהוא מחק, היו פעמים שתיקן, היו אינספור תיקונים במשך השנים. אני נזכר כעת במשהו שהיה לפני 13 שנה (פרשת שלח תש"ע): הוא דיבר בשיחה, ואמר מהלך על ירבעם בן נבט. הדברים כבר הודפסו, ואחר כך בליל שבת אכל אצלו חתנו הגרא"י אדלר שליט"א ושאל אותו מגמרא ששמע אחרת, הוא מיד אמר 'נכון, זה גמרא', ואמר לי לעצור את הפצת הדברים בשיבה ולכתוב תיקון.

אני הצעתי לכתוב בסגנון של 'מתחילה היה נראה לפרש... והעירוני על זה מגמ', ולכן נראה לפרש באופן אחר קצת... אבל רבינו לא היה מרוצה מזה, ואמר שצריכים להדגיש שהיתה כאן טעות. אחרי שבת הוא לקח את העט וכתב: 'הוצאה שניה עם תיקון טעות' (ניתן לראות בתמונה המתפרסמת כאן). אח"כ אמר שאולי נכתוב גם את הטעות, ונעביר עליה קו לסימן מחיקה. שאלתי אותו למה כ"כ חשוב להדגיש את הטעות, למה לא לכתוב שיש פשט ראשון, ויש שאלה עליו, ואחר כך פשט חדש? אז אמר לי רבינו: בגמרא כתוב: 'אוקי אמורא ודרש: דברים שאמרתי טעות הן בידי'. רואים שיש ענין לפרסם שהיה כאן טעות. זה יצא לרבים, אז צריך לפרסם את הטעות.

ודוגמא נוספת: הוא היה מדבר בשיחות הרבה על דרך הלימוד – כיצד יש ללמוד: פעם ראשונה גמרא עם רש"י ולא להתעכב, כי המוח לא קולט מיד את כל הפרטים. למחרת לחזור על הדברים ואז יותר קל לקלוט. בהמשך, בפעם השלישית – ללמוד תוס'. ורבינו סיפר: "בעבר הייתי עולה לישיבה לסדר שני ובאו לשאול, והרבה פעמים לא ידעתי לענות, ואמרתי 'תחזרו מחר על הענין, ואולי תבינו'. והיו חברותא שהתחילו לעשות כך וראו שמבינים הכל בחזרה, והפסיקו לבוא לשאול. אחרי תקופה הם באו עם שאלה בר"ן קשה בנדרים, ואמר: למדנו פעמיים ואנחנו עדיין לא מבינים. עיינתי, וראיתי שגם אני לא מבין. אמרתי להם: זה ענין יותר מסובך,

מרן זצוק"ל מראה לילח"ט הגאון הגדול רבי ירוחם אולשין שליט"א על שיחה שהתפרסמה ב'דרכי החיזוק'

מעמד 'לחיים' בבית לרגל הוצאת ספר 'דרכי החיזוק'. מרן זצוק"ל מעיין בספר כשקורת הרוח ניכרת על פניו

האלה, ואמרתי לו: 'גם אתה משרת את הציבור, ועושה טובות כל היום', ואמר כי מעולם לא עלה בדעתו לחשוב על זה.

אצלו, אלא החסד, ומחשיב יותר את החסד שהוא עושה."

אהבת חסד

אדם צריך לשים לב ולשמוח במעשים הטובים שהוא עושה, וזה שייך גם בבעל משפחה, שעוסק בצרכי המשפחה, הרי הוא עושה חסד עם בני המשפחה, מתוך אהבת הבריות, וצריך לשמוח בזה, ואמנם כן הוא טבע האדם לעזור למשפחתו, אבל סוף סוף זה טבע טוב של אהבת הבריות, וצריך לשמוח בזה שהוא עוסק במעשים טובים.

עוד מעשה סיפר לי נהג מונית, שבחברת המוניות יש סדרן שמחלק את הנסיעות בין הנהגים, כל אחד בתורו, ואירע פעם שהסדרן עקף אותו ונתן לנהג אחר במקומו, והוא החליט לוותר, ושתק ולא אמר כלום, ומיד אחר

כאן הוסיף מרן זצוק"ל דברים נפלאים: "מעשה שהיה במרן המשגיח רבי יחזקאל לוונשטיין זצ"ל, שפעם שהה ליום אחד בבית החולים תל השומר, והיה שם אח שטיפל בו. המשגיח תפס את ידו ואמר לו: 'דע לך שאתה עושה כל היום טובות לאנשים, והנך עוסק כל הזמן בחסד ובמעשים טובים, ואמנם זוהי הפרנסה שלך, אבל עליך לזכור בעיקר את החסד שבזה, לחשוב על אהבת החסד, ולשמוח בזה, ואם תזכור זאת – תזכה בהרבה זכויות!'"

"פעם", המשיך מרן, "נסעתי עם נהג מונית וסיפרתי לו את הדברים

גיליון השיחה שבראשו כתב רבנו זצוק"ל בכתב ידו – "הוצאה שניה עם תיקון טעות"

והגית בו

בכל עת ובכל שעה, היה משתדל מרן זצוק"ל לקחת ספר ולעיין בו, ולנצל רגעים ללימוד ושינון. כך למשל, במסיבה של מצוה בישיבת פוניבז', בין נאום לדרשה, שולף מרן ראש הישיבה ספר זעיר מכיסו והוגה בו, ספר בו הצטייד מראש למקרים אלו.

בתמונה הסמוכה נראה מרן זצוק"ל במעמד נעילת חג שמחת תורה בישיבת פוניבז'. באותה שנה חל יום שמחת תורה בשבת, מה שמנע ממנו לטלטל עמו את ספר הלימוד הזעיר, ומשום כך, נטל הוא איפוא את החומש שעמד על השולחן, והחל לומד מתוכו.

איך זה היה, 'כמו שאני לפעמים נשכב אחרי השיעור מרוב מאמץ מוחי נהיה לי סחרחורת'. הוא התאמץ עד כלות הכוחות והיה מוכרח לשכב.

לפני ארבע שנים היו לו כאבי גב נוראים, הוא סבל מאד, והכאבים התגברו והתגברו כל הקיץ. הוא ישב עם כריות בכיסא להחזיק את הגב, אבל לא ויתר על אף שיעור ועלה לישיבה (עד מגפת הקורונה, השיעורים היה בחדר שיעורים בישיבה למעלה) למסור שיעור. מדובר כשהוא היה כבר בן תשעים ויש (!). החזיקו אותו בדרך משני הצדדים, והוא אמר את השיעור ברוגע. כלפי חוץ לא ראו הרבה.

הגיע אלול, והגיע שיעור א' חדש, הוא היה יכול להפסיק, אבל הוא התחיל מחזור חדש של שיעורים כמו אדם צעיר, וכל זה בזמן שהכאבים היו בשיאם. אח"כ היה נס של ממש: בר"ה באותה שנה פתאום נפסקו הכאבים, והוא הלך ברגל לישיבה לכל התפילות, ובעשיית טיפס לכמה ישיבות למסור שיחות כדרכו.

וכך היה גם בתקופה האחרונה כשחש בלבו; בשנה האחרונה היתה עליו השגחה רפואית והוא היה מנוטר גם בחדר שיעורים, וככה הוא המשיך באמירת השיעורים עד השיעורים האחרונים בטיפול נמרץ. זה היה החיים שלו, זה היה מסירות נפש אם לא אמר שיעור, ולכן הרופאים אפשרו לו לומר שיעור שם. הם הבינו שדוקא זה יכול לסכן לו את הבריאות, אם לא היה אומר שיעור.

זה בעצם מה שתמיד היה אומר בשיחות, שהתורה היא החיים. הוא היה אומר שהתורה מתוקה כי היא חיי הנפש. השם ברא את האוכל טעים כדי שהגוף יאכל ויתקיים, ולכן התורה מתוקה כדי שאדם ילמד והנפש תתקיים. הוא היה אומר: 'תלמדו, זה מעניין!'

זה מתוק! זה סקרנות! כך אמר, וכך ראו אצלו תמיד, בחייו – וגם בפטירתו בשם טוב."

שיעור כללי, חבורה ושיחה. כל הסדרים היו כרגיל!

והנה, פעם הוא דיבר בשיחה על דוד המלך שידע שהוא צריך למות בשבת, וישב ולמד כל השבת. שאל רבינו: מה דוד המלך חשב, שהוא לא ימות? אמר רבינו: **"הוא רצה למות מתוך דברי תורה"**. אח"כ אמר לי לא להדפיס את זה כי ברש"י כתוב פשט אחר – שחשב שהתורה תגן, אבל בשיחה עצמה כך הסביר, שדוד המלך רצה למות מתוך דברי תורה. אלו היו מחשבותיו, וזכה למיתה שנתאוה לה! וחושבני שהפטירה שלו היתה בעצם השמוע"ס הכי גדול: זה הרי עשה כבוד התורה בכל העולם, לראות דוגמא אישית במוחש.

אגב, בהספד בישיבה לאחר פטירת מרן הגר"ד פוברסקי זצוק"ל, הוא דיבר בהתרגשות שראינו אצלו איך שזכה בכזה גיל מופלג לומר שיעורים ושיחות בישיבה. ואיך זכה לזה? בגלל מסירות נפש לזיכוי הרבים בשיעורים. וכך היה גם אצל רבינו זצוק"ל. הוא בעצמו דיבר על זה, איך זוכים לכזה דבר, כמו שגם הוא זכה בגילו המופלג, להמשיך עד יומו האחרון? – בזכות המסירות לשיעורים בכל המצבים הקשים!

ובאמת, היו הרבה פעמים שמסר שיעורים מתוך יסורים. הוא דיבר על כמה גדולי ישראל שראו אצלם הרבצת תורה מתוך יסורים. בהלוויה של הרבנית רחובסקי ע"ה דיבר על בעלה הגדול מרן הגר"ש זצוק"ל שזכה שכולם לומדים את תורתו, ואמר שאולי זה בגלל שהיו לו קשיים ויסורים, והמשיך למרות זאת בהרבצת התורה.

בתקופה שבין השנים תש"ס – תש"ע היו הרבה פעמים שאחרי השיעור סגרו את הדלתות של חדר השיעורים, והוא נשכב על הספסל. הלחץ דם שלו עלה והוא נשכב לנוח. כל מי שלמד בישיבה באותה תקופה, זוכר את זה. זה היה מעשים שבכל יום. פעם סיפר אחרי 'חבורה' לתלמידים, שמרן החזר"א התעלף מרוב לימוד, הוא לא אמד את הכוחות שלו והתעלף, ואז הוסיף כדי להסביר

אז תלמדו פעם שלישית! ובאמת בפעם השלישית הם הבינו לבד."

הדפסתי את המעשה בגליון, ובאו אלי כמה תלמידים בטענות למה אני כותב שהוא לא ידע לענות, זה לא כבוד התורה... טענו לי שאסדר את זה בעריכה; הציעו לקצר ולכתוב רק שהיה מייגע שיחזרו למחרת ואז יבינו, בלי להזכיר שלא ידע לענות. פעם אחת באמת ניסיתי וכתבתי בסגנון כזה, אבל רבינו כשהגיה את השיחה מיד תיקן והוסיף בכתב יד: 'שלא ידעתי מה לענות להם...'

"הוא רצה למות מתוך דברי תורה!"

■ היו עוד תיקונים 'מעניינים'?

לפעמים היו אפילו תיקונים כתיב. היו גם הרבה דברים שאמר לי בעל פה לעשות כך או כך. לפעמים היה מספר על דברים שיעץ למישהו, והיה אומר 'עצו' 'אמר', כאילו הוא בכלל לא קשור. פעם אחת כשסיפר מעשה שהיה איתו, כתבתי בלשון שהוא אמר, אבל הוא תיקן שש פעמים (!) 'עצו' 'אמר' – כך העלים את עצמו מהסיפור.

ובכלל, בכל השיעורים והשיחות הוא לא הכניס את עצמו; הוא לא היה אומר 'נראה לי', 'חשבת', אלא 'יש כאן קושיא', 'יש ביאור'... פעם הוצאנו קונטרס על פורים בשם 'פתגם המלך' מדברי תורתו (זה היה הקונטרס הראשון שהוצאנו מתורתו). החלטנו לערוך את הדברים בנוסח יותר למדני, 'נראה לייסד' וכדומה. הוא עבר ומחק הכל, ושינה את הנוסחאות לנוסח שהיה מדבר, 'והביאור בזה' 'הפשוט בזה' וכדומה.

לסיום, משתף אותנו הרב כהן בתחושתו:

"הפטירה שלו הרי הרעישה את העולם, שהסתלק מתוך דברי תורה כפשוטו ממש. רק שתדעו שבשבוע האחרון הוא אמר כל יום שיעור בישיבה, שיעור יומי,

עם זקני ארץ

רשכבה"ג מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל:

"כל הדבר הקשה תביאו אל רבי גרשון"

י. שרייבר

"תלך לקבל מרבי גרשון"

מרן שר התורה היה מפליג מאד בשבחו של מרן ראש הישיבה, ואחז שהוא מופלג בדורו ויש לברך עליו "ברוך שחלק מחכמתו" בשם ומלכות, [דעת רבינו היתה שיש לברך על מופלג בדורו], ובעניני הנהגת הציבור מאז פטירת רשכבה"ג מרנא אילת השחר זצוק"ל, מכתבים שהיה חתום עליהם מרן הגרי"ג, היה חותם עליהם מרן שר התורה באופן פשוט וללא שאלות. וכך שח נכדו הרב יעקב ישראל קניבסקי שליט"א, "כשאבי (הגאון רבי

הקרבה בין מרנן הגר"ח להגרי"ג החלה כבר מתקופת לימודם בישיבת לומז'א, כפי שמרן שר התורה היה מספר: "כשהגעתי ללומז'א בפתח תקוה בהוראת דודי החזון איש, הוא ציווה עלי לדבר בלימוד עם הבחורים הטובים בישיבה. בין השמות ציין הוא את רבי גרשון ואמר לי: 'דאס איז דער דמות פון די ישיבה' [זוהי ה'דמות' של הישיבה].

אמנם, סיים מרן שר התורה ואמר בענוותנותו: "אני לא העזתי לגשת אליו, כי רבי גרשון נחשב בשעתו העילוי של הישיבה, והיה בחינה של 'יראת הרוממות' לגשת אליו".

קו 'דרך אמונה', שאלה מאחד המאזינים שגר בעיר ק"ס, שקבע ברית אצל מרן רה"י שישמש סנדק, ובסוף אחד מגדולי התורה הגיע לעירו, והוא הסתפק, שכיוון שמרן הגרי"ג ודאי לא יקפיד ע"ז ויש לו בריתות רבות, וכן שטרחה גדולה מאד היתה עבור בני המשפחה לערוך את הברית מחוץ לעיר מבחינת הגעה בבוקר כל המשפחה וכו', וחשב לבקש מאותו רב גדול שיהיה סנדק.

ושלח לשאול קמיה מרן שר התורה, שהשיב לא לבטל את הסנדקאות של מרן הגרי"ג, כי זה כבוד התורה, וגם בשביל הילד שלא יפסיד.

ולאחר פטירת מרן שר התורה, עודד הקמת וחיזוק ארגונים לע"נ מרן שר התורה, שיח אמונה, שיח התורה, ארחות יושר, ישיבת ר' חיים, ובהקמת קרן רבינו חיים, ועוד פעולות חיזוק לע"נ, ונשא דברי חיזוק לזכרו במסע אשכבתיה דרבי, וכינוסי הזכרון לע"נ, ועוד.

ה'גברא רבא' היחיד

וכיוצא בזה ידוע כמה העריך מאד מרן ראש הישיבה את מרן שר התורה, וכפי שכל עם ישראל שמע דברי קדשו בעת אשכבתיה דרבי: "היום, זה וי לארעא דישראל, היה כאן גברא רבא, זה היה הגברא רבא היחיד של ארץ ישראל, לא שחסר אחד – אלא כעת אין גברא רבא בכל ארץ ישראל ובכל העולם כולו. כעת אין גברא רבא חסרה ההשפעה, ואם אין ההשפעה זה איום ונורא".

ופעם התבטא מרן הגרי"ג בפני תלמידו הגאון ר' ישראל יצחק הוניגסברג שליט"א, שבשמיים התחשבו בכל מילה של מרנא הקה"י, וכמו זה מתחשבים בכל מילה של מרנא הדרך אמונה.

סיפר הגרי"ב גולדנטל, שהיה בחור שהיה צריך ליסוע לחו"ל מטעמים שונים, ופחד שמפני בעיות בעניני הדיחוי לצבא ישנו חשש מסוים שיפריעו לו לשוב ארצה. ומרן הגרי"ג אמר לו שלדעתו יסע לחו"ל ודיה לצרה בשעתה, אך אמר שלא רוצה שיסמוך על דעתו לבד, וביקש שישאל את מרן שר התורה, כי "הוא מלך פורץ גדר, ומה שהוא יפסוק ככה יהיה בשמיים וככה יהיה בארץ", וביקש שיחזור לספר לו על הכרעה, ולמעשה הסכים עמו מרן הגרי"ג.

אחד התלמידים מספר, כי פעם שאל למרן ראש הישיבה שאלה מסויימת, והוא השיב: "אני לא יכול לענות על השאלה, תלך לרבי חיים, הוא שולט, הוא שולט על כל העולם".

כשאחד התלמידים תיאר באוזני מרן זצוק"ל לפני כמה שנים את סדר לימודו המפליא של מרן רבי חיים, ועל הסיום הגדול של כל התורה כולה שנערך על ידו מדי ערב פסח, דפק מרן הגרי"ג זצוק"ל ברגש על השולחן, ואמר: "אשרי הדור שרבי חיים בתוכו!"

יצחק שאול קניבסקי שליט"א) עלה לישיבת פוניבז', הסבא אמר לו 'יש לך ממי לקבל, תלך לקבל מר' גרשון'. היתה ביניהם הערכה עצומה כל השנים, מאז שאני זוכר את עצמי ילד קטן, בשמחות אצלנו בבית היו הולכים לרבי גרשון, שהייתי בן שלוש לחלאק'ה, ולפני הבר מצווה שלי, ועוד הרבה הזדמנויות הלכנו אליו.

גדלנו בבית שזה 'גדול' שסבא אווז ממנו. וגם ברבות השנים שהם נשאו בעול הנהגת הציבור, מפעים היה לראות את ההערכה הגדולה ביניהם".

וסיפר עוד: "אני זוכר שהייתה איזו שאלה רפואית בענין אחיו – הגאון הגדול רבי יעקב זצוק"ל, והסתפקו האם לעשות איזה פעולה רפואית מסוימת, ורבי גרשון הגיע ורצה לשמוע מה רבי חיים אומר.

כשנכנס לבית, הסבא שאל אותו בשביל מה באתם? והגרי"ג ענה כדי לבוא ולשאול כדת מה לעשות.

ורבינו הגרי"ח סימן לו בפליאה: אתה בא לשאול אותי?, אני צריך לענות על דבר כזה? [כאומר, שוודאי הגרי"ג יכריע בזה בעצמו]. ומאידך רבי גרשון מתפלל אף הוא, שברור הוא צריך לשאול רבי חיים... היתה ביניהם הערכה מופלגת, והיה בזה ממש שיעור מוסר חי לראותם נוהגים כבוד זה בזה".

פעם אחת, בערב שביעי של פסח, בעת שנכנס מרן רה"י לביקור בבית מרן שר התורה, התרומם מרן הגרי"ח לכבודו, ושאל שוב ושוב: "מדוע טרחתם לבוא אלי? אני הייתי צריך לבוא אליכם". מרן הגרי"ג השיב כי אינו רוצה להפריעו מלימודו, אלא בא כיון שההלכה מורה להקביל את פני הרב ברגל, ודברו בלימוד במשך דקות ממושכות.

סיפר הרב הגאון רבי יצחק נוימן שליט"א, כי נכנס למרן שר התורה עם שאלה בהלכות מזוזה ובעוד ענין. מרן שאלו: היכן אתה לומד? וכשהלה השיב בישיבת פוניבז' אצל מרן ראש הישיבה, נענה מרן שר התורה: "יש לך ראש ישיבה מצויין! אתה יכול לשואלו הכל, גם בהלכות מזוזה..." (זאת עוד בזמן שלו עצמו יש לו ספר מקיף בהלכות מזוזה).

בימים בהם לקה מרן שר התורה באירוע מוחי (שנת תשס"ב), היה זה בשבעה אחר פטירת הרבנית רחל העניא אדלשטיין, ולמרות תשישותו (בימים שקדמו לאירוע) התאמץ מאד מפאת כבודו של מרן הגרי"ג ועלה לנחמו.

והוא בחוברת "אדיר במלוכה" בשם בעל העובדה, שעלה לבית מרן ראש ישיבה לפני מספר שנים, וביקש ברכה עבור ביתו החולה. ראש הישיבה הביט בה רגע כמימרא, ואמר: "אין לה כלום".

מאוחר יותר עלו בני המשפחה לבקש גם את ברכתו של מרן שר התורה, וסיפרו לו במהלך הדברים כי הגרי"ג שלל את דברי הרופאים ואמר כי אין כלום. הגיב מרן שר התורה: "אם רבי גרשון אמר שאין כלום, אז אין כלום!"

וחרד מאד שר התורה לכבוד תורתו של מרן הגרי"ג. ופעם הועברה ע"י

ישר, באשר עשאו אלוקים

שנים רבות זכה אחד מחביבי תלמידיו של מרן הגרי"ג זצוק"ל לקרבתו והארת פניו | ראה הוא דברים מאחורי הפרגוד ולפנים מהמחיצה, ויש שאף העז לשאול מה שאחרים לא העזו - ולעתים אף נענה | עם פטירת הרבי הגדול, נאות הוא לשוחח עם הרב א. חפץ, ולספוד למי שהצליח להסתיר את גאונותו ולכבוש את נבואתו, אך תורתו וחכמתו הכריזו עליו מסוף העולם ועד סופו |

הרב א. חפץ

מאליה, מתובלת בהרגשים עמוקים, טובות זכרונות, וכאב-געגוע שצף מכל מילה ומשפט.

טלית שכולה פשטות

■ דומה ששתי תכונות מרכזיות געשו אצל רבנו גרשון, סותרות וצרות זו לזו: גאונות אדירה מחד, גרשון, סותרות וצרות זו לזו: גאונות אדירה מחד,

של ישראל זצוק"ל - עם אחד ומיוחד מתלמידיו שליט"א, שדומה, שהטיב והשכיל בחיי מרן זצוק"ל לדבוק בו ככל ששייך, להבין את ארחותיו ולהציע בפניו את שאלותיו. זכה הוא, ומרן הגרי"ג זצוק"ל (כמו עוד מגדולי ישראל זצוק"ל) האיר לו פנים, ונענה למולו בחיבה ונענע לו בראשו כהנה וכהנה.

כמעט ולא הוצרכנו לשאול ולעורר. השיחה כמו קלחה

אחרי פטירתם בשם טוב של אלופי ישראל, מתעוררים העם לספוד ולבכות אחריהם, ולקונן על חסרונם. ותמיד עולה התחושה - האם אנו עושים מספיק לנצל את קרבתם של הנשאים עמנו לאוי"ט? לקלוט מהם, ללמוד מדרכיהם, ולהתבשם מניחוחם?

זכינו לשעה של קורת רוח - אם ניתן להגדיר זאת כך בנסיבות האבל על הסתלקות רבן

כפי שנחשפים אליה בעיקר אחרי מות, והסתרה, צניעות וענוה, משהו שסותר את המיוחדות וההתבלטות – מאידך.

מרן רבי גרשון זצוק"ל מעולם לא ביקש להוכיח למישהו את העלישקייט שלו או את עוצמת כשרונו וגדלותו בתורה. ואמר בשיעורים לתלמידים אך רק מה שנחוץ לטובתם. מרן החזון איש הגדיר אותו מאז "א'אמתער למדן".

הוא זכה לזיכרון כביר במיוחד כבור סיד, והיה מהיר כישרון בצורה שאין לתאר, אך כגודל כישרונותיו – כן גודל עטיפתו בטלית שכולה פשטות.

הוא התנהג בכל תחום וענין, בטבעיות ובנורמליות המתבקשת. אם צריך כעת לשבת במזרח יושבים, מדוע? כי זה הדבר הנורמלי שיש לעשות. אם כרגע אין מי שינהיג את ישיבת פוניבז', ממילא טבעי ונורמלי שעליו לקחת את התפקיד. לא מסיבה אחרת כל שהיא, אלא כי זה כעת המתבקש לעשות. כי מהותו הייתה ישרות כפי שעשאו אלוקים.

היה דבר אחד 'לא נורמלי' שעשה, אבל זה קרה אחרי הסתלקותו: הבקשה שלו, שלא להיקבר בשורה אחת עם רבותיו ראשי הישיבה. שהרי על פי הפשטות הטבעית המתבקשת, כפי שישב ב'כותל המזרח' בחייו, גם כעת המקום שלו ב'בית החיים' בשורה אחת המיועדת לראשי הישיבה (והרי גם רבי שלומק'ה ברמן זצוק"ל לא הצליח 'להימלט' מהמקום הזה), כך שמקומו של רבינו גרשון מאור הגולה באותה שורה. אבל שיא יראת השמים שבערה בקרבו הביאה את ההוראה החריגה הזו. הוא פחד להיטמן לידם "איך יכול לקרוא דבר כזה שאני אקבר ליד רבותי, נותני לחמי מימי פשתי וצמרתי?" (וראה בשיחה שקיימנו עם הגר"א כהנמן שליט"א את התיחסותו לענין זה. א.ח.).

"הוא בקטנותו – מתחילתו ועד סופו"

"מרן רבי גרשון פתח את הישיבה בראשיתה. חי בה, וצעד עמה יחד את כל תחנוניה עד שנת תשפ"ג. הוא לא החליף התנהגות, גם לא החליף הבעות פנים מיום היותו אז "הבחור הטוב ביותר בישיבה", כך החל את דרכו – וכך המשיך עד התחנה האחרונה.

אצלי ההגדרה של "זקן ויושב בישיבה" היא כאמור כפשטות: רבי גרשון היה עד הרגע האחרון מה שהיה ברגע הראשון בכניסתו לישיבה... מה הוא היה ברגע הראשון לפני 85 שנה? "הבחור הטוב ביותר בפוניבז'" לא ראש ישיבה, לא מנהיג, כך השאיר את עצמו, באותה נקודה, באותה תנוחה והרגשה עד החזרת נפשו אל האלוקים.

כאשר התיישב ב'כותל המזרח' מכורח המציאות המתבקשת, לא ישב עם בבואה של 'מזרח'. גם בהיותו כבר ריש מתיבתא ומדברנא דאומתיה ניהל את סביבתו מקסימום עם ההגדרה העתיקה הזו שאותה לא יכול היה להכחיש: "התלמיד הטוב ביותר של ישיבת פוניבז'" הוא פשוט לא הבין שיש מציאות טובה יותר בעולמנו מלהיות התלמיד של רבי שמואל, התלמיד של רבי דוד פוברסקי. זה הרי שיא האושר וההישגים האפשריים. שם אמות וכך אקבר – כתלמיד שלהם.

"תלמיד חכם" הוא התואר הנשגב ביותר שיש לנו בעם

ישראל. במסכת כלה ובמסכת דרך ארץ וכן ברמב"ם הלכות דעות, ישנה מציאות יחידה: תלמיד חכם. לא 'חכם', לא 'עילוי', לא 'גאון', אלא תלמיד חכם. רבי גרשון היה נותר בגאונות פשטותו ובעוצמת ענוותנותו ה"תלמיד חכם" של דורנו!

כך נאמר על דוד המלך במסכת מגילה (דף י"א): "ודוד הוא הקטן – הוא בקטנותו מתחילתו עד סופו, כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה – כך במלכותו הקטין עצמו, אצל מי שגדול ממנו בחכמה".

להתנהג באופן נורמלי!

"צריכים לדעת" מטעים בן שיחנו, "מרן הרב שך זצוק"ל גם, כשנפגש עם כל מיני תופעות חריגות בחיי היום יום, ברוחניות וגשמיות, היה אומר לנו הרבה שצריך להתנהג נורמלי. לא לעשות דברים חריגים או משונים. וכמובן שמרן הרב שך עצמו התנהג כך.

הוא אמר לנו ביחס לפלוני שהתנהג חריג: 'אני ראיתי את החפץ חיים זצ"ל בתפילת מנחה, עמדתי קרוב והסתכלתי. לא התפללתי כי הסתכלתי עליו. ועכשיו תתארו לכם מה התחולל בליבו פנימה של החפץ חיים בעת הברכה, אבל בחוץ לא ראו שום דבר מיוחד. הוא אמר את המילים כמונה מעות, ברצינות ובדריכות מסוימת: ברוך אתה ה', אלוקינו ואלוקי אבותינו, ויותר לא ראו כלום מבחוץ'.

ואז גם הוסיף מרן משפט נחרץ 'דעו לכם, כי החיצוניות היא סכין השחיטה של הרוחניות!'

כיו"ב שמענו ממרן הרב שך זצוק"ל: 'הכרתי שני אנשים גדולי ישראל, שאני יכול לומר לך עליהם, שאם היית שווה איתם ולצידם בחדר אחד בבית מלון כמה

ימים, לא היית רואה משהו חריג, ולא שום דבר מוזר שיסגיר את זהותם כגדולים בישראל וכאנשים מיוחדים. הכל נורמלי. מי הם? מרנן רבי חיים עוזר והחפץ חיים. כך הייתה הנחת תפילין שלהם וכך התפילה'.

המשיך מרן ואמר: 'אך בדבר אחד הם היו לא סטנדרטים ולא נורמליים, בטוב הלב שלהם. הם היו טובי לב באופן מיוחד, שגם אם לא היית מכיר אותם, אבל היית חוזר ואומר ראיתי אדם שמלא בגוט'סקייט באופן חריג'.

כך חי מרן רבי גרשון, והיה פשוט לו כי לא צריך לבלוט בשום דבר. זו כוונתי להיות נורמלי.

מרן הרב שך, כמדומה, היה מגדיר את המעלות של האדם כמו חמאה המרוחה על הלחם, שככל שהיא נמרחת ונכנסת פנימה וכך היא טעימה וטובה ביותר. והנה כשהיא מתחילה להחמיץ – אז היא צפה מבחוץ וניכרת על הלחם, ואז טעמה הטוב פג..."

גאונות נסתרת

■ באיזו בחינה הכרתם את גאונותו ואת למדנותו

של מרן זצוק"ל?

אינני דווקא האיש להרחיב בחלק הזה, אבל אתן דוגמא אחת.

ידוע כי מרן רבי גרשון לא פחד כאשר דיבר בלימוד עם מרן הגרי"ז מבריסק. כולם רעדו ופחדו מאד – דווקא הוא לא פחד כלל. הוא אמר לנו כי היה לו פחד ממש לדבר ולחדש באוזני מרן החזון איש, אבל עם הרב מבריסק ידוע שדיבר בשלווה ובביטחון.

אגב, מרן הרב שך סיפר לנו, כי היה פעם בחדר מרן הגרי"ז בעת שהגאון הגדול רבי נחום פראצוביץ זצוק"ל נכנס לדבר בלימוד. וכשיצא, תמה מרן הרב שך בפני מרן הגרי"ז "הוא הרי אומר כל כך טוב, ומדוע היה מפוחד?" מרן הגרי"ז הגיב: "דווקא בגלל שפוחד, לכן הוא אומר כל כך טוב..."

■ ומדוע הוא אכן לא פחד?

רגע, מדוע הכל רעדו? כי לא ידעו האם יצלפו ויחדדו את דבריהם לנקודת האמת של דרך הלימוד בה למד הרב מבריסק, ושמא לא יעמדו דבריהם בכור המבחן

עם רשכבה"ג מרן הגרי"ז זצוק"ל, ויבלח"ט מחותנו הגרי"נ גרבוז שליט"א, וחתנו הגר"א גרבוז שליט"א.

שלו. אך רבי גרשון היה רגוע בחלק הזה, כיון שהיה לו בעמקו את דרך הלימוד של בריסק. בגלל שעיקר תחילת תורתו הייתה מפי אביו זצוק"ל, שאביו קיבל את הדרך והסגנון מאבא שלו – שהיה חברותא של מרן רבי חיים מבריסק. היינו שאביו רבי צבי יהודה ירש את ה'למדנות' השורשית של בית בריסק והעבירה לילדיו, ולכן ה'לומדות' הטבעית של רבי גרשון הייתה בסגנון כזה שקלע למטרה ללמדנות הזכה של מרן הרב מבריסק. פשוט לי שזה היה רבי גרשון זצ"ל בלמדנותו.

הגאון הנודע רבי שמעון משה דיסקין זצוק"ל, גיסו של מרן הגרי"ג, היה מגיע לבני ברק לישיבת 'תפארת ציון' לומר שיעור, ולפני השיעור היה נכנס לרבי גרשון לומר את מה שמתכנן לומר. הוא אמר לנו פעם "בדרך כלל, אחרי רבי גרשון, הייתי יוצא עם דברים אחרים לגמרי ממה שתכננתי לומר..."

רבי גרשון היה מתווכח ואומר לו "החלק הזה יש בו ברק בלבד, לא כדאי לומר", "גם התוספת הזו היא קצת ברק ולא אמיתית לגמרי, אל תאמר את החידוש הזה". כך הוא כיוון וניווט בבהירות שאין לתאר, עד שגם גדולי הלמדנים ביטלו דעתם מפני גאונותו המזוככת ונקיות

למדנותו השורשית. אבל בחוץ – בשיחה עם תלמידים, יכלו הרבה פעמים שלא לראות כלום.

מעשה דרבי איסר זלמן

"הבחנתי בכך" מעיד מקורבו שליט"א, "בשבתות בעת שאכלתי על שולחנו. בדרך מהשיבה לבית, כאשר תלמידים היו ניגשים אליו ואומרים כל מיני 'לומדות' בסוגיא הנלמדת, הוא לא היה מראה להם כלל שהוא יודע את הנושא שהם פלפלו בו, וכיון שהיה סבור שאין לדבר איתם על כך, רק שמע ומקסימום הגיב בעניינות. אבל אח"כ, בשולחן שבת עם הילדים והחתנים, את כל מה שהזכירו וחידשו היה מעמיד על השולחן, ומכניס את הדברים בכור המבחן המלא, ולא היה מוותר להם. הוא מנע מהם לומר דברים שאינם בשיא הישרות של הלמדנות: 'לא זה הפשט ברבי חיים!' 'לא זה הפשט ברשב"א ובקצות החושן! לא!' 'את הנוסח הזה לא ראוי לומר, אינו אמת'."

הייתי פעם בשמחה משפחתית עם מרן רבי גרשון ברגע מעניין מאד. ישבנו בני משפחת מרן בסעודת ברית מילה, ובעל הברית אמר שטיק'ל תורה בדין 'מילה שלא בזמנה' (חידוש בשיטת הגר"א שם). מכיון שכאמור, עם הקרובים ובני המשפחה רבי גרשון דיבר בלימוד לפי טבעו וגאונותו, הרי שגם כאן שח עם בעל הברית, שאל אותך פלפל עמו והרחיב בחביבות, גם הקשה ודן איך יהיה ההסבר בסוגיה נוספות בש"ס, כך כמה פעמים בעיון רב.

תוך כדי שרבי גרשון מפליג איתו בשמחת עיון התורה, בעל הברית חש שאינו עומד בעומס ושטיק'ל הוא מאבד כבר את הכיוון, וישאר תקוע באמצע הים הגדול שרבי גרשון הביא אותו לשם...

הוא לא ידע מה לעשות, כי הנה תיכף הוא נתקע. ברגע מסוים אזור אומץ וזרק לחלל לאמר: **"נראה לי שלפי רבי איסר זלמן, הדברים כן יכולים להסתדר..." רבי גרשון הסתכל עליו כמי ששואל: לאיזה רבי איסר זלמן כוונתך? והוא אמר לו: "רבי איסר זלמן מהשיבה בעץ חיים..."**

ברגע כמימרא וממש ללא ניד עפעף מרן הבין את כוונתו והחזיר את דבריו בקול רם: "נכון, נכון, וודאי זה אכן יכול להסתדר!" והחל לסדר את הדינים העולים ולרכך את הקושיה שהייתה קודם לכן: "לפי החידוש ההוא, אדרבה מה שאמרתם זה רק מוסיף צד חזק וסברה חזקה יותר" – – – והדרשה הסתיימה לתפארת. בעל הברית שהמשיך את הדרשה סיים אותה כגאון בין גאונים.

רבי שמשון דינין זצ"ל שישב אתנו בסעודה, שאל אח"כ את מרן הגר"ג: "לאיזה רבי איסר זלמן הכוונה?" אמר לו רבי גרשון: פשוט שכוונתו הייתה לסיפור הידוע עם רבי איסר זלמן באמצע השיעור בישיבת עץ חיים.

היה בחור ב'עץ חיים' שמעולם לא פתח את הפה בשיעור, ויהי היום ב'שיעור כללי' הוא פתח את פיו בשאלות שלא מן הענין וללא טעם וריח... רבי איסר זלמן התפלא מה קורה לו היום, ובחושיו הדקים ובצדקותו הבחין בדבר נוסף כי בצידי בית המדרש, עומד יהודי אורח שלא מגיע בקביעות לשיעורים.

חישב מרן רבי איסר זלמן, כי אותו יהודי נכנס ובה לראות את הבחור לשם שידוך, ולכן הבחור החליט לשאול ולבלבל את המוח. מיד סידר רבי איסר זלמן ועשה מכל השאלות שלו 'מערכה שלימה', והפך את טעויותיו ללמדנות רבה ולחידושים מבריקים...

אתם מבינים? מחד גיסא היה לנו מחזה מדהים של לומדות, כאשר מרן רבי גרשון התלהב והרקיע שחקים בהארות ובקושיות, ובמקביל, כאשר חשש לבעיה כל שהיא, מיד, ובאותה חכמה, ברגע כמימרא בגאונות על גאונות, סידר את הענין על הצד הטוב ביותר. (ואכן, שאלנו את בעל הברית שליט"א, והוא זוכר את הרגעים הללו, ושאלנו התכוון לכך לבקש ברמיזה ממרן שייטיע לו לסיים את השטיק'ל תורה בשלום ובטוב טעם ודעת)."

מידות, מידות, מידות

"אנחנו עומדים כעת בשבועות שקראנו בהם פרשת שלח, ואני נזכר בשבת פרשת שלח מסויימת. בימים ההם, לא הזדמן לי לעלות להתפלל בישיבת בפוניבז'. בשבת פרשת שלח עליתי אחרי התפילה בשבת לקידוש (ב'שוגרמן') של חתן שעלה לתורה. רבי גרשון דיבר על החתן בקוצר אמרים ממש, ואח"כ ניווט את דבריו בענין ה'שמות' של המרגלים.

הוא ציטט את הגמרא בסוטה: "אמר רבי יצחק, דבר זה מסורת בידינו מאבותינו: מרגלים על שם מעשיהם נקראו, ואנו לא עלתה בידנו אלא אחד: סתור בן מיכאל, סתור – סתור מעשיו של הקדוש ברוך הוא, מיכאל – שעשה עצמו מן. אמר רבי יוחנן, אף אנו נאמר: נחבי בן ופסי, נחבי – שהחביא דבריו של הקדוש ברוך הוא, ופסי – שפיסע על מדותיו של הקדוש ברוך הוא". ואז האריך בתוכחה עדינה ודברי מוסר אודות הכוח של 'מידות טובות' והכוח של 'מידות רעות' המביאות רע ושחיתות לאדם.

מי שהיה נוכח במקום, היה לו קצת מוגזם שמדבר ומדגיש רק על מידות. כפי הנראה, היו אלו ימים שבהם החלה פרשיה ציבורית מסעירה מאד, אבל עדיין הכל היה רק מתחת לאדמה. הזרמים של ניצני הויכוחים היו מוחבאים, ואני וודאי לא ידעתי מכלום.

אחרי ה'קידוש' לוויית את מרן לכיוון ביתו, והוא

אמר לנו חידוש נוסף בסוגיא שם בסוטה. כיון שמרן אהב שאשוחח איתו בחופשיות ובטבעיות, העזתי פני לומר: "הייתי רוצה לשאול את רבינו, לגבי מה שדיברו ב'קידוש'. וכי זו הסוגיא היחידה שיש בפרשה לדבר עליה, האם אין משהו חוץ מהנושא של מידות טובות ומידות רעות?! הרי רבינו אמר כעת עוד דבר עמוק ממסכת סוטה, שיש לו שייכות לפרשה, ואת כל זה לא שמענו על 'מידות' ו'מידות'..."

רבנו הביט עלי, והשיב: "אם היית לומד כאן אתנו, ואם היית יודע מה שקורה, היית מבין שצריך לדבר כל הזמן, לעצמנו, שוב ושוב, וגם בכל יום ויום – להיזהר ממידות לא טובות, וכולי האי ואולי, ושוב חזר: "וכלי האי ואולי". אולי יועיל לנו להיות טובים".

אמירה לגבוה

ובן שיחנו מרחיב יותר: "היתה לי הזדמנות נדירה מעין זו, ליד שולי גלימת תפארתו של רבינו הגדול מרן הרב שך זצוק"ל.

בימים ההם, מרן הרב שך היה מוחה בכל מקום על ההנהגה של חוג מסויים. והנה עמדנו לצידו של מרן הרב שך זצוק"ל בלווייה בפתח תקוה לבחור ישיבה צעיר שנפטר.

מרן זצוק"ל דיבר לפני המיטה בבכיות, על האבדה, ולפתע לקראת הסוף, פתח במחאה נמרצת על עיוות נוסף של אנשי החוג ההוא, והצביע על כך שההנהגה שלהם שאובה מחכמות זרות וממקורות זרים. הוא דיבר בכאב, וההספד הסתיים.

בדרך בחזרה מהלוויה, נסענו עם מרן הרב שך ברכבו אברך מבוגר נוסף שהיה תמיד אהוב על מרן זצוק"ל,

ואנוכי.

האברך שאל אותי האם נראה לי שאפשר לדבר כעת בחופשיות עם מרן "משהו שיש לי על הלב" אמרתי לו שלדעתי כן, ואז הוא פתח ושאל, בחוצפה קלה, כשהוא פותח ומספר: "כידוע שבערוב ימיו של אחד הגאונים שבדור (נקב בשמו) בכל מקום שהיה מדבר לפני ציבור, בחתונה, ב'שבע ברכות', בלויה ובהספדים, בסופו של דבר היה מוחה וצועק על תופעה מסוימת שרווחה אז בשולי המחנה, והתריע מפניה שהיא 'טרייף'... המשל והנמשל היו די ברורים..."

רבי יחזקאל אסחייק שליט"א נדהם מדברי האברך ומחה בו. אבל מרן הרב שך לא נתן להעכיר את האווירה, הבין, וגם מיד השיב לו בפשטות: "נו? ובסופו של יום הרי זה נשאר לך בראש, שהתופעה ההיא היא 'טרייף', ואין כיום מי שלא יודע על כך, ברוך השם. מדוע? כי הוא דיבר על כך בכל מקום, בלי קשר ועם קשר, בחתונות ובלוויות, ואז הבינו כי אם זה עד כדי כך – מסתמא מונחת כאן נקודה אמיתית ונכונה".

והמשיך: "גם אם יאמרו אחרים עלי שאני כבר זקן עד כדי שדעתי לא כל כך צלולה, לא אכפת לי, כי בסופו של דבר יחדור המסר לבני התורה כי אם מדברים כל כך הרבה על ההנהגות שלהם מסתמא מונח כאן משהו, ומסתמא טמונה כאן בעיה".

אני נחשפתי באותו רגע למעט ממסירות הנפש של גדולי ישראל למען הכלל, ומסירת כל האישיות שלהם לטובת הכלל, ללא שום שיקול אישי, הכל לשם שמים.

הי ענין

■ אולי נמשיך אנחנו את השרשרת, ונזכיר שמרן

רבי גרשון דיבר בכל הזדמנות על תיקון המידות ולימוד המוסר...

אכן, אבל דומני שהמחשבה שלו לא הייתה לכאורה על הדרך שסיפרתי כעת על מרן הרב שך, אלא שלא היה לו שום חשבון אחר בחייו מלבד המחשבה שמתקוק תפקידו עליו לדבר לפני הציבור את מה שהם צריכים לשמוע להועיל להם ולתקן, לכן דיבר על העניינים הללו של מידות ומוסר כי זה בער לו ורצה להשפיע על הכלל. ואכן ודאי שמזהירה כאן נקודת הנקיות של גדולי ישראל. ארזי הלבנון שעושים למען הכלל ללא חשבונות אישים.

הרי כולנו מבינים שהיה לו שכל ומחשבה פשוטה, ולפחות כמו שיש לי ולכם, והנה, כאשר הוא הגיע להספיד את מרן שר התורה זצוק"ל, הוא לא האריך על 'גאון ישראל', על 'אריה דבי עלאי' שמסתלק מהעולם, את מעט הכוחות שנשארו לו לדבר בהספד בלוויה – הוא לא דיבר בהם כפי שכולם ציפו, אלא עורר על כוח ההשפעה של מעשי האדם, על מוסר, ועל תיקון המידות שזה מוטל עלינו ליטול באמתחתנו!

חשבתי באותו רגע, שכל אחד אחר היה רוצה קצת להרשים, לומר משהו שהקהל יתעורר, יתרגש, אך כאמור, למרן זצוק"ל לא היה אפילו קוצו של יוד על עצמו, אלא להחדיר את העניינים לטובת כלל ישראל. וזו מסירות נפש של מי שנבחר להיות מנהיג הדור בישראל.

כך כאמור, גם בסגנון השיעורים. מרן רבי גרשון אמר אך רק מה שחשב שנצרך לתלמידים ולא כדי להרשים. מספרים כי פעם הרבנית ע"ה שאלה אותו כי לפי השמועה שהגיעה אליה הרי שלאחד הרמ"ם האחרים בישיבה נכנסים בחורים רבים, יותר ממה שנכנסים לשיעורים שלו. התגובה שלו הייתה כל כך פשוטה לדידיה: "מה, וכי לא אמרתי לך מאז, שהוא מוצלח יותר ממני?..."

שעה אחת קדם התפלה

שנה אחת, יצא מרן זצוק"ל לנפוש בימי 'בין הזמנים' בשוב טלז סטון הסמוך לירושלים.

בתמונה זו נראה הוא יושב עוד קודם התפילה בבית הכנסת המקומי בשוב, כשהוא מתבונן ומתכוון בשוב הדעת לתפילת שחרית.

חכימא דיהודאי

■ אבל את פקחותו וחכמתו הגדולה – יותר היה קשה להסתיר...

ממש כך. יכלו להציץ בתגובותיו הייחודיות לא רק בעת לימוד התורה, אלא גם בעת ששוחח עם אנשים. הכירו כיצד הוא מבין בשניה את כוונתו של השואל וקולע למטרה ומגיב בחכמה רבה מאד, ותיכף מוציא מפיו את המילה המדויקת שצריכה להיאמר. והכל בפשיטות ובהסתרה.

פעם ירדתי עם מרן הגרי"ג מהישיבה, וניגש אליו אברך קרוב לליבו ושאלתו בפיו. הבת שלו מתבגרת, והוא מוותר וניגש להצעות שונות, וחלילה לא מתעקש דווקא על החלומות שלו, וכעת ישנה הצעה שהמבנים אומרים שהיא מתאימה לה מכמה היבטים, אבל קשה לו מאד לגשת להצעה כי הבת שלו הרבה יותר חשובה מהבחור – בכישרון, בהבנה ובידיעות.

מרן שמע פרטים נוספים, ועדיין היה סבור שאכן אפשר לעשות את השידוך. אך האברך התאונן שוב: "אבל אני לא מסוגל לוותר עד כדי כך, היא יותר כשרונית וחשובה ממני".

מרן הרגיע אותו לאמר: שתי תשובות בדבר. א' הבחור יודע תוספות והבת שלך לא יודעת תוספות. ב' (ואז מרן כאילו פנה גם אלי, שאה' גם אני כתנא דמסייע לפשטותו וענוותנותו): רוב הזוגות שאנחנו מכירים, האשה יותר חשובה! אצלי (היינו הרבנית) האשה הייתה יותר חשובה ממני, וגם אשתך – אמר לי, הייתה חשובה ממך. ואז פנה לתלמידו הנ"ל שהכירו היטב "וגם אצלך, כך היה בעת שהתארסת", וכמי שאומר לאותו אברך – היינו רבתייהו, כך הצורה של החיים, אין בכך נזק ואין ממה לחשוש שהזיווג לא יעלה טוב.

האווירה הייתה מיוחדת, ואותו תלמיד קרוב הגיב בנחרצות: "מה!! אשתי יותר חשובה ממני!! לא נראה לי נכון כלל וכלל!"

מרן אמר לו בחריפות: "אם היו אומרים לה – לאשתך, שאתה יותר חשוב ממנה, האם היא הייתה מגיבה כך, כפי שאתה מגיב?"

"לא", השיב.

החזיר לו מרן: "נו, אז מי יותר חשוב, אתה או היא?...?"

אני זוכר כמה חידושים שמרן הגרי"ג אהב לומר בשם מרן הגאון רבי אלחנן וסרמן. שמעתי בחור שאומר לו פעם – על דברי רבי אלחנן בקובץ הערות – "נו, רבי אלחנן זה מושכל ראשון". רבנו לא צעק עליו, אלא אמר לו: "נכון, זה מושכל ראשון, אבל גם מושכל אחרון".

בברית של הבן שלי, הוא הגיע מאוחר והתנצל כי היה לו אונס, מיד הבנתי שהאונס הוא שרצונו היה שלא לקבל 'כיבוד' והיה אנוס על כך. לסעודת הברית הוא נשאר.

###

"אבל במקרה אחר" נזכר הוא בחיך, "בכזו

סיטואציה אמרתי מה שאמרתי: היה זה לפני שנים רבות, נסענו לירושלים, רעייתי ואני, ברכב אחד עם מרן זצוק"ל (שהתנהג אתנו ועם כל סביבתו בפשטות גמורה). הוא ישב בקדמת הרכב. הוא אירח אותנו ברכבו, וגם תכנן בדיוק מה לדבר. הוא התעניין מפי ומפי רעייתי היכן היא עובדת מה ועניני הפרנסה וכו', כך עד תחנת הדלק ביציאה מהעיר, במדויק.

ברגע שהגענו ליציאה מהעיר, הוציא מכיסו את המשניות, ואמר בהתנצלות החלטית: "אני מבקש סליחה שאני מפסיק, כי עלי ללמוד משניות לעילוי נשמת מישהו". כמובן שהסכמנו ביראת הכבוד, אמרתי לו: "בבקשה, בבקשה".

ילדות הייתה בי ואמרתי לו עוד: "הייתי רק רוצה לומר לראש ישיבה שידוע לי לעילוי נשמת מי הראש ישיבה לומד את המשניות".

"נו, למי?" – הסתקן הוא.

השבתי: "לעילוי נשמת רבי ירחמיאל גרשון בן רבי צבי יהודה" – – – הוא צחק וצחק ונהנה, אך לא הכחיש. וכך שקע בהנאה בתלמודו עד הכניסה לירושלים.

במקום שאין אנשים

■ מדוע לא התעסק רוב שנות חייו בענייני ציבור?

כיון שהיה אחרים, והיה מי שיעסוק למען כלל ישראל, לכן היה שמח שהדברים לא מגעים אליו.

אני זוכר בפורים, לפני כמה שנים טובות, בעת שכבר התחילו מעט לצבוא על פתחו וכבר לא יכול היה להתחמק לחלוטין, ועדיין ניסה כפי יכולתו לדחות את הקץ.

נכנסתי אליו והוא ישב לבדו עם ספרו. אמרתי לו מה ששמעתי מהג"ר אפרים שטראוס שליט"א (שאמר את הדברים בשעתו למרן הגרא"ל), את דברי ה'כתב סופר' שמביא את דברי חז"ל שהמן ירד לישראל בזכות משה, העננים בזכות אהרון, והמים בזכות מרים. ואח"כ כאשר הסתלקה מרים חזרו המים בזכות משה ואהרון, וכאשר הסתלק אהרון ע"ה חזרו העננים בזכות משה. שואל ה'כתב סופר': אם יכול היה לרדת בזכות משה, אז כבר בתחילה יכלו כל שלושת הדברים לרדת בזכותו של משה רבינו ע"ה?

כותב ה'כתב סופר' שכך דרכו של עולם. שכאשר יש שלושה צדיקים, ההשפעה יורדת ומתחלקת על פי שלושתם, וכאשר נשאר רק אחד, ההשפעה מגיעה דרכו. היינו שכשאינן ברירה אז יורד הכל דרך צדיק אחד.

לא ידעתי מה תהיה תגובתו של מרן בעיצומם של ימי הפורים, והופתעתי. הוא הקשיב ברצינות רבה ולפתע הפטיר: "מה אתה אומר? מה אתה אומר? אז צריך סיעתא דשמיא! נו, גיב מיר א'ברכה, ברכני, הרי צריכים סיעתא דשמיא".

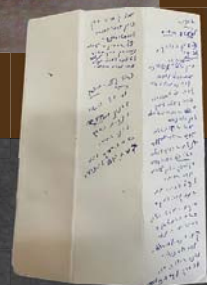
אכן ברוב ימיו, לא התערב ולא התעסק בענייני הכלל, והיה רק בד' אמות של הלכה והישיבה, וגם

עצם עיניו ונתן לבו

השעה 12:00 בצהריים. השיעור היומי אמור להתחיל ברגע זה, ומרן זצוק"ל מצידו כבר מוכן בפתח חדר השיעורים. אלא שהוא שם לב שחלק מהבחורים עסוקים עדיין בהכנות לשיעור, וטרם נכנסו פנימה.

אם יעמוד הוא כבר על מקומו, כשיכנסו הללו – יחושו הם שלא בנעימות. עד 12:05 – סבור רבנו – אין זה נחשב כאיחור ממש, ועל כן הוא מתרחק מחדר השיעורים, נעמד ב"שערי אשר", עוצם את עיניו – שלא לראות את הבחורים הנחפזים על פניו – ורק לאחר 5 דקות נעתק ממקומו אל חדר השיעורים.

בישיבה לא לקח מעצמו את הפיקוד לידיים. אבל היו מקרים חריגים שהתערב בענייני הכלל, כנראה היה זה כאשר היה צורך מיוחד וידע שהדבר תלוי רק בו.

זכורני כמה ימים לפני הבחירות ל'אגודת ישראל', כאשר כולם היו אבדי עצות כיון שמרן הסטייפלר לא חתם על מכתב לבחירות (לא נאריך מה היה הרקע והסיבה בימים ההם), ומרן הרב שך היה סבור באותם ימים שעליו אישית לא מוטל לבקש ממרן הסטייפלר שיחתום על ה'קול קורא'.

הרבנים העסקנים ידעו מרן כי הסטייפלר מאד אוהב ומעריך את רבי גרשון (כידוע), כאשר בנו של רבי גרשון התארס עם נכדתו של הסטייפלר, אמר מרן הקהילות יעקב: 'יש לי שמחה שהנכדה שלי התארסה, ויש לי אישית עוד שמחה מיוחדת שנהייתי מחותן עם רבי גרשון'. מה עשו? כשהתקרב יום ההצבעה ועדיין לא הייתה חתימה מהסטייפלר, כנשק יום הדין העלה משהו רעיון לגשת לרבי גרשון, (שלכאורה לא היה נראה שהוא בכלל מבין משהו בענייני הציבור) ולבקש ממנו שיכנס למרן.

הוא הסכים. הוא הלך בחצות לילה. זכורני שר' דוד פרנקל זצ"ל בא לספר לי על כך, כי ראה שרבי גרשון נכנס מאוחר בלילה לסטייפלר, וכנראה שיש דברים בגו (היו לו לר' דוד עיניים מיוחדות, וכוח אבחנה...) ואכן לאחר יומיים התפרסם 'קול קורא' וחתומת מרן הסטייפלר הצטרפה אליהם.

כאשר היו צריכים רק אותו, הוא ידע את תפקידו ונכנס לעובי הקורה, ושב לתלמודו, ללמוד וללמד.

היה פעם בימי בראשית, שכל הרמ"ם והתלמידים והחכמים לא הצליחו לשנות את דעתו של מרן הרב מפוניבז' בנושא מסוים, עד שרבי גרשון נכנס אליו והוא

שינה את דעתו. התבטא אז רבי שמואל רחובסקי: "מה אתם חושבים, שר' גרשון הוא 'תהילים זאגער'? ר' גרשון הוא 'פוקס' (- שועל), פיקח וחכם כשועל, בעוד שלא ראו כלום עליו שעשה דבר מה".

מעביר על מדותיו

"יום אחד" נזכר בן שיחנו, "דפק עמד אצלי בפתח הבית בחור שהיה שותף ונטל חלק במאורעות של החוצפה והעזות שהופנו כנגד מרן רבי גרשון ויבלח"ט רבי בער'ל שליט"א. הנער דפק בדלת חיזור כולו, וסיפר כי הוא חולה בליבו במחלה נדירה והיה כעת אצל מרן רבי גרשון אך הוא לא היה בבית, והוא רק השאיר לבני הבית את מספר הפלאפון שלו שידועו לו מתי הוא ישוב ושיתקשרו אליו. בקשתו הייתה שאלך עמו לבקש מחילה גם במעונו של רבי בער'ל.

אנחנו רק מטפסים ברחוב בן זכאי לכיוון הבית של מרן ראש הישיבה שליט"א, והפלאפון שלו מצלצל. מי מדבר? "מדבר גרשון, שמעתי שהיית פה, חיפשת אותי ולא פגשת אותי. אני רוצה לומר לך שלאף אחד אין קפיידא עליך ושתהיה לך רפואה שלימה, הכל יהיה בסדר. כולם יודעים שמצדך חשבת שאתה עושה משהו טוב, וגם החברים שלך סחפו אותך, אין לנו כל קפיידא עליך". כך הרגיע אותו, את רוחו וליבו, ומיהר להקדימו כדי שלא יהיה לו קושי לעלות שוב לביתו.

בשעתו אמרתי על רבי גרשון: "רבי גרשון נשאר תמיד עם ההו"א של תוספות בפסחים..." הרי הגמרא בפסחים (דף ק"ג) אומרת: "אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב: מותר לשנאתו. שנאמר כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו, מאי שנא? אילמא שונא נכרי - והא תנאי:

שונא שאמרו - שונא ישראל, ולא שונא נכרי. אלא פשיטא - שונא ישראל. ומי שריא למסניה? והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך - אלא: דאיכא סהדי דעביד איסורא - כולי עלמא נמי מיסני סני ליה, מאי שנא הא? אלא לאו כי האי גוונא, דחזיא ביה איהו דבר ערוה".

שואלים תוספות "ואם תאמר, באלו מציאות אמרין אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, והשתא מה כפיית יצר שייך כיון דמצוה לשנאתו". שאלה עצומה.

מה מתרצים תוספות? "וי"ל, כיון שהוא שונאו - גם חבירו שונא אותו, דכתיב כמים הפנים לפנים כן לב האדם ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר".

אבל רבי גרשון? הוא נשאר תמיד עם ה'הווא אמינא'... היינו שאצלו לא היה מעולם את החלק השני שמתעצמת השנאה וכמים הפנים אל פנים.

בתקופות הקשות שהוא עבר, הוא צעד ברחוב עם תלמיד, ונשפכו מעט מים של 'שטיפת ריצפה' לידם. התלמיד התאמץ לראות האם שפכו את המים בכוונה חלילה או שסתם טעות של אישה השוטפת את הרצפה. תמה מרן ראש הישיבה "מה אתה מחפש? מדוע אתה מסתכל?" זעם הבחור: "מה הפירוש? אני רוצה לדעת מה קורה כאן!"

הסביר לו הרבי הגדול: "ממה נפשך, אם השפיקה הייתה שלא בכוונה, לא צריך להסתכל כדי שלא לצער את השופך על הטעות שנפלה בחלקו. ואם הדבר נעשה בכוונה, הרי יש חשש שתהיה לי ולך טינה בליבנו, אז אם כן וודאי שמוטל עלינו לא לחפש ולא להסתכל מי עשה..."

לצד רבנו הגדול מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל ויבלח"ט מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א

במגיפת הקורונה, ביום ר"ה, שב לביתו מוקף בקפסולה ניידת (צולם ע"י נכרי, שלא נתבקש לכך ע"י ישראל)

מספיד את ניסו הגרש"מ דיסקין זצוק"ל בישיבת קול תורה.

ספרי מרן זצוק"ל בשעת ההלוויה בישיבה

וכך היה רבי גרשון מורה

מיוחד ומאלף: רשימותיו של הרב הגאון רבי יצחק נוימן שליט"א, ר"מ ישיבת 'תורת רפאל' ביתר עילית, ומרבני ישיבת 'אמרי משה', שזכה לקירבה אצל מרן זצוק"ל הן בעודו בחור והן לאחר נישואיו | בפנקסו, העלה הוא שאלות שהעלה לפני מרן זצוק"ל, הכרעותיו ותשובותיו, מהן עולה דעת תורה ברורה ובהירה, דרכי נועם ונתיבות שלום |

ערב שבת חנוכה תשס"ז

כידוע, רבנו הנהיג סדר חדש, שבחורים אינם יוצאים ל'שבת חנוכה' לבתים, ונשארים לשבת ומתחזקים בלימוד התורה. הוא דיבר על כך בשיחות ובשיעורים, אולם בפועל הרבה נסעו לביתם.

ביום שישי הוא ביקש ממני להכין רשימה מי נשאר לשבת זו, וכשחזרתי אליו עם הרשימה, אמר שאגש לבחור מסוים ושאומו לו בשמו שישע לשבת. מיד שאלתי מאי האי, הרי כה בנפשו שישארו, ועד שיש בחור שנשאר רבינו שולח אותו הביתה? השיב מרן, שלדעתו לבחור זה תהיה הרגשה לא נוחה בשבת, כיון שרבים כן נסעו, ולא שווה כל החיזוק אם זה על חשבון מישהו אחר.

לשיחות ומקבל מהן הרבה תועלת, וחבל שבחורים לא יודעים לנצל זאת, והרבה להפליג בשבחו של המשגיח, שהוא יודע להלך כנגד רוחו של כל אחד, והוסיף, שרואים איך הצליח בחינוך ילדיו עם כל אחד ואחד כפי טבעו ואופיו.

חורף תשס"ה

כשהוציאו את הספר 'הערות וביאורים' והיה חסר סכום ראשוני עבורו, הגעתי לרבינו ואמרתי שבקלות אוכל לגייס כמה תלמידים שישמחו להיות שותפים בדבר. רבינו ביקש לדעת כל אחד כמה יתן, ובדק אם יש לו אפשרויות, ולא הסכים לקחת מכולם. אלו שנתנו עבור הספר, קיבלו ממנו את הספר עם הקדשה אישית.

אב תשס"ד

נכנסתי למרן הגרמ"י ליפקוביץ ואמרתי לו שברצוני לעבור לקיבוץ לישיבת פוניבז', ואמר לי שמתנה עמי ב' תנאים. א', שבמשך חצי שנה אלמד לכל הפחות דף ליום, גמרא ורש"י. ב', 'מענה ואילך תדבוק במרן הגר"ג אדלשטיין, וממנו לא תזוע'.

למחרת הלכתי לרבינו, סיפרתי לו גופא דעובדא, ולמחרת הורה לי להתחיל להיכנס לשיעור היומי, וכך עשיתי כשלוש שנים. במקביל, רבינו שאל אותי אם אני נכנס לשיחות של המשגיח, הגה"צ רבי אליעזר גינזבורג, וכשאמרתי שלא תמיד, אמר לי שהוא עצמו מקשיב

חורף תשס"ו

ראיתי את רבינו צועד רגלית לאולמי וגשל, לחתונה של בת הגר"ד מן, ביציאתו התלוויתי אליו ודיברתי עמו בלימוד. וכשהגענו לרחוב הלפרין הוא נעצר והחווה בידי לכוון המדרגות העולות לישיבה הק' ואמר לי: "מכאן הולכים לישיבה".

אמרתי לו שאני יכול ורוצה ללכת מסביב, אך הוא מיאן לכך, ובתוקף אמר לי שאלך מכאן לישיבה, והוסיף שחבל על כל רגע: "או שתלך לישון או שתנצל את הזמן ללמוד".

קיץ תשס"ז

סיפר לי רבינו, שבחור שאל אותו על ספר מסוים המלא בהרגשים, אם אפשר להשתמש בו כספר מוסר, ואמר שכל ההרגשים החזקים האלו בדרך כלל כשם שהם באים כך הם הולכים, ואינם עושים רושם.

שאלתי: 'והרי יש הסכמה של רבינו על הספר', וענה: 'וכי מה זה נוגע? הלא הוא בא לבקש הסכמה, ואין בספר דבר רע, וההסכמה נותנת לו הרגשה טובה...'.

...

שאלתי את רבינו לגבי לימוד מוסר בשבת, ואמר לי שהוא מתפלל עלי, "הרי הזמן המתאים למוסר הוא בשבת". וסיפר, שבעבר מרן הגרא"מ שך היה מגיע לישיבה בשעת רעוא דרעיון ויושב ולומד מוסר, ואמר רבינו: הרי מוסר נותן הרגשה טובה וחיים מאושרים, ובזה מקיימים גם מצוות עונג שבת.

ערב פורים תשס"ז

ישבתי עם ידידי ר"צ ברלין שליט"א אצל רבינו לשאול על כך שביקשו מידידי לעשות חיקויים במסיבת הפורים,

אצל הגר"א כהנמן, ומרן ענה בנחרצות שלא. וסיפר, שידוע לו על אחד שלמד בישיבה לפני שנים ועשה חיקויים, ומאז ועד עתה אין לו טעם בלימוד. והחל מרן להרחיב במעלת יום הפורים, שזה יום של קירבת אלוקים, ובכלל אין מקום לשכרות והוללות, אלא להתאסף ולשיר שירי רגש ודבקות. והחל לשיר בניגון לא מוכר את המילים "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו".

ואחר כך סיפר, שבילדותו היה שר סולו בשמחות, עד שהפסיק, כיון שהיה פעם בבר מצוה וראה שמסתכלים עליו יותר מדי במקום על חתן בר המצוה, והרי זה יום השמחה שלו.

בין הזמנים, ניסן תשס"ז

רבינו חזר להתפלל בישיבה אחרי כמה שבועות שנעדר עקב דלקת ריאות, ולא חיכה לזמן קיץ. אחר מעריב הוא ירד לביתו דרך 'אהבת חסד', כמצוות הרופאים שאמרו לו לעשות פעילות גופנית, והרשה לי להתלוות אליו, באמרו כי בבין הזמנים אפשר לעשות קצת דאצ'ה...

בדרך ביקשני רבינו שאדאג לכך שבעלי התפילה בישיבה לא ימתינו בחזרת הש"ץ לו, אלא למרן הגר"ד פוברסקי שליט"א, ואם לא יהיה – שיחכו להגר"א כהנמן או להגר"ח פ' ברמן שליט"א. כששאלתי מדוע, בתחילה התחמק, ואחר כך הסביר לי שהתפלל בבית תקופה, וראה שהוא מתפלל ברוגע וריכוז יותר מבישיבה, וזה בגלל שלא חיכו לו, לכן רוצה להמשיך להתפלל באופן זה שלא מחכים לו ולא חסר לו כלום ביישוב הדעת.

...

ערב אחד נסעתי עם רבינו לחתונה, וכיבדוהו בכבוד גדול מאוד, ובצאתו מהאולם לכיוון הרכב היה מכוסס

בעצמו. כשנכנס לרכב החל לומר: "מה יש לי מהכבוד הזה, הרי זה מסוכן לי, זה לא טוב לי". וכך חזר על זה כמה פעמים, עד שאמר שהרי ההלכה היא שאסור לרוץ בשבת, אבל לבחורים המתענגים במרוצתם מותר, כי זה העונג שלהם, ואם כן מסתבר שהם גם לא רוקדים עבורו אלא הם מתענגים בריקודם... ובזה נחה דעתו.

קיץ תשס"ז

כידוע, פסיעותיו של רבינו היו לאות ולמופת של מנוחת הנפש, וכאשר שמעתי מאחד מבני הגר"א קלרמן זצוק"ל, שעוד בבחרותו היו עומדים והביטו אחריו לראות את פסיעותיו. והתפרסם שמרן הגרא"מ שך זצוק"ל אמר, שמהפסיעות הללו אפשר ללמוד יראת שמים. גם בזמני לחצים גדולים קצב הילוכו לא השתנה כלל.

ועם כל זה, פעם אחת ראיתי את רבינו מחיש צעדיו. היה זה כשיצאנו מחתונה, והוא ראה שמשני צידי יושן נשים, מיד אחז בידי והחל ללכת מהר. [אגב, בענין זה, רבינו החמיר לא ללכת בין ב' נשים גם מבנות משפחתו. וכשבבית היה צריך לעבור והיו נשים מב' הצדדים, מעולם לא ביקש מהן לזוז, אלא אחז כיסא בידו ועבר].

...

אמרתי לרבינו שאני מרגיש צורך להתאוורר, וחשבתי ללכת לתקופה קצרה לחיזוק, וענה: אכן אתה צריך להתאוורר, אך הדבר הטוב הוא להתפלל בישיבה וללמוד מוסר.

...

בענין זיכוי הרבים אמר רבינו, שידוע לו מכמה סיפורים שמסוכן לעזוב זיכוי הרבים. וכמה פעמים אמר לי, שכל

סופד למשיגי הגר"צ ר"א גינזבורג זצוק"ל בהלוויה בהיכל הישיבה.

הצעה שיש בה זיכוי הרבים, אם היא לא מנוגדת לכוחות הגוף יש להיענות לה בחיוב. וכששאלתיו אם זה לא נתפס כעסקנות, ענה רבינו בתוקף: מאי נפקא מינה מה חושבים? אם זה זיכוי הרבים וזה לא על חשבון דברים קיימים, אין בזה שום שאלה.

...

לפני כעשור פנה אלי הרב ח.ל., שנשלח על ידי חד מגדולי תמכין דאורייתא בארה"ב, שביקש שרבינו יבוא לארה"ב לחיזוק, והבטיח עבור כך 10 מיליון דולר לאברכים בערב יו"ט, וזאת מלבד הזיכוי הרבים הגדול שיהיה, וגם אפשר יהיה לאסוף סכומים גדולים עד מאוד לאברכים.

נסעתי לרבינו והצגתי בפניו את הענין, בעיקר מההיבט של זיכוי הרבים, והוא אמר לי שאדבר עם בנו רבי נח בצלאל. ואכן כך עשיתי. והגרנ"ב אמר שיקרא לרופא שיחווה דעתו. למחרת התקשר אלי ואמר שהרופא בדק את רבינו ואמר שמבחינה בריאותית הדבר אפשרי.

ואכן מיד נסעתי לרבינוכדי להביא הדבר לידי גמר טוב, ויהי אך נכנסתי לסלון והוא ראה אותי, מיד אמר לי: "חשבתי על הדברים, ולמעשה אין על מה לדבר". לפיליאתי, הרי מדובר בזיכוי הרבים, השיב שאכן יש בזה זיכוי הרבים, אך "זיכוי הרבים שלי זה בשיעורים בשיבה,

ולא שווה כל הון דעלמא, ולו בשביל שיעור אחד, גם בבין הזמנים, שאבטל את הקביעות".

...

ניגשתי לאחיו הגאון רבי יעקב וביקשתי ברכה לשידוך, ושאלני היכן אני לומד, ומשהשבתי שאני לומד בפוניבז', אמר לי בזה הלשון: "אם אנשים היו יודעים קצת מהצדקות של אחי רבי גרשון, היה תור בכל רחוב ראב"ד, תור שלא נגמר"...

...

כשחזרתי מה'ווארט' שלי בירושלים נכנסתי לרבינו, שברכני וביקש שלא אחלק סיגריות ב'שערי אשר' כנהוג – אלא סוכריות, כיון ש"לעשן זה אסור, ואין לסייע בידי עוברי עבירה".

ביום חמישי בשבוע שאחריו, באמצע סדר ב', אמרו לי שרבינו קורא לי בביתו. כשהגעתי, אמר לי 'טוב שבאת': אמרו לו שהתפרסם באחד העיתונים שאמרתי לבחור בשיבה לא לחלק סיגריות אלא סוכריות, והיות שבאותה תקופה סבל מאוד מלחץ דם, ופעמים הוצרך לשכב בפני ציבור גדול כדי לאזן את הלחץ דם, ואף אירע כן באמצע שיעור כללי, התבטא שחכם אחד אמר לו שהכל בגלל הפרסום שמזיק לו מאוד.

פנה אלי וחנני בי יחיד אני

ערב פסח תש"פ. וירוס אימתני העונה לשם 'קורונה' עושה שמות כבר חודש בעולם כולו, המתכנס לסגרים ובידודים.

ציבור יראי ד' מוצא את עצמו בבעיה ואתגר משמעותי וכבד: בתי הכנסת נסגרים, ותפילות במנין - אין. הספיקות מתגברים - היתכן? לבטל בית מדרש, בית כנסת, קריאת תורה וקדיש?

ההוראות שיוצאות מטעם מרן הגר"ג זצוק"ל בהירות וברורות: יש להישמע להנחיות, ולהתסגר בבתיים, גם במחיר של הפסד תפילה במנין.

ההתלבטות והתהיה נמשכות, עד שתמונה זו מתפרסמת ומופצת: מרן ראש הישיבה, מי שמעודו לא ביטל תפילה במנין, מתפלל שמונה עשרה ביחידות בביתו.

הרגשתי שכביכול הוא 'מאשים' אותי שאני זה שפרסמתי אותו. מיד אמרתי לרבינו שזה לא אני, אך הוא מיד אמר: "זה מצוין שמפרסמים, כי זה זיכוי הרבים". למדתי מזה כמה רבינו יצא מגדרו עבור כל דבר שהוא תפס כזיכוי הרבים, אף במחיר בריאותו.

...

בבחרותי הייתי משמש כבעל קורא בבית כנסת קטן ברמת גן, וביקשוני לבוא גם בימים הנוראים, אך לפי החשבון יצא שזה יהיה על חשבון כמחצית חזרת הש"ץ, ושאלתי את רבינו כדת מה לעשות, והורה לי שאלך, כי זה זיכוי הרבים. וכשאמרתי שאני חושש להסתובב במבואות המטונפים בימי הדין, אמר לי: "אדרבה, זיכוי הרבים יהיה הזכות שלך שלא תיכשל".

בין הזמנים אב תשס"ז

כשהתחלתי להגיע לשיחה השבועית מחוץ לעיר, כשכל המשתתפים היו יושבים סביב השולחן, מדי שבוע אחר השיחה היה אומר לי שאין צורך לטרוח לבוא מירושלים, כי הדברים מודפסים. והייתי אומר לו שאינה דומה שמיעה לראיה. והיה נראה שלא ניחא ליה שאגיע במיוחד מחוץ לעיר. אך כשאמרתי לו שאני גם הולך להורי, בזה נחה דעתו.

שמחת פורים בישיבה. נראים יב"ח"ט מרן הגר"ד פוברסקי והגר"א כהנמן שלי"ט"א.

בתפילת מנחה בישיבה.

במסיבת חומש בביתו.

...

שאלתי אם מותר ללכת לים בבין הזמנים, היה אז זמן מלחמה, ויש שם אנשים שבניהם משרתים באזורי הסכנה, ויש חשש של 'למה תתראו'. ואמר שהמנוחה היא הכרחית, ולכן מי שמוכרח שיסע לים, אך שיקפיד לילך עם כובע וחליפה וספר קודש ביד, באופן בולט, שלא ייראה שהולך לים אלא לבית מדרש.

ואז סיפר לי, שמרן החזו"א זצוק"ל אמר לאחיו רבי יעקב, שמי שנצרך שיילך לים, ויכנס למים עד צוארו, לעשר דקות.

...

לפני שרכשתי דירה נכנסתי למרן ושאלתי אם לקנות, והוציא דף ועט והחל לשאול ולרשום את כל ההכנסות ומקורן, ואח"כ את ההוצאות, ואמר ש'לפי זה, ממשכורת זאת של האשה תוכל לשלם את המשכנתא', ובירכני להצלחה.

אחר תקופה התעורר ענין במקום עבודה של האשה, ובאתי לשאול אותו כדת מה לעשות, ושמע ואמר שאין מה לעשות, ועליה לעזוב את המקום. שאלתי אולי אחכה שישתנו דברים, ואמר שאנשים לא משתנים, ולכן צריך לעזוב. שאלתי: והרי מרן אמר לי שמהמשכורת הזאת אני אמור לשלם את המשכנתא, וכעת מה אעשה? אמר לי: "מה הקשר ביניהם? לגבי עבודה זו, על פי דין צריך לעזוב, ומה זה קשור לפרנסה שהכל משמים, ד' יעזור".

ובאמת סוף הסיפור היה, שבדיוק אחר שסיימנו את השיפוע והתקרב מועד התשלום הראשון של המשכנתא, הגיעה הצעה אחרת בערך המשכנתא ממש.

...

דרכו בתפילה, שהתפלל בריכוז מלא, עם אצבע כל העת בתוך הסידור. ומעולם לא אירע שהוציא את עיניו מהסידור, לפני שמונה עשרה היה נעמד ומסתדר, מסדר החגורה והחולצה ומחליק את זקנו, ובתפילת שמו"ע היה עומד בלי לזוז. בתקופה שהיתה מחלוקת ציבורית באיזה ענין, האריך טובא ב'שים שלום', והיתה תקופה שראיתי שהאריך מאוד ב'מודים'.

בחזרת הש"ץ היה מרוכז גם, כמו בתפילה, ואף כשהיה יורד לספסל ממול לברכת כהנים, לקח עמו הסידור, ובשנים מאוחרות יותר הכינו לו הסידור על סטנדר, והיה סוגר הסידור שלו, והמשיך להביט בסידור בריכוז מלא.

אלול תשס"ז

אמרתי לרבינו שאני רוצה להפסיק לשמוע שידוכים באלול, ואמר לי: "הורים רוצים תמיד נחת מהילדים, אלא שזה משתנה לפי הגיל. מילד קטן הנחת היא שרואים שאוכל כמו שצריך, ואח"כ כשהולך, כשמדבר וכו', ואח"כ כשהולך לשיבה רוצים שילמד טוב, ואז מגיע גיל שההורים רוצים נחת מהילד שיבנה בית ויקים משפחה. וכעת זה הגיל שלך, ודוקא באלול שצריך זכויות אין לעזוב את מצות כיבוד אב ואם".

...

סיפר ידיד, שאחר כמה שנים שלמד בכולל הציעו לו עבודה מכובדת עם תנאים טובים, ומשפחתו קשורה עם רבינו, והלך ליטול עצה מפיו. כשהציג הדברים, רבינו התפלל מאוד על ההוא אמינא לעזוב את בית המדרש: "והרי הפורש ממנה כפורש מן החיים". וענה האברך, שחז"ל אמרו שכל תלמיד שאינו רואה סימן יפה בלימודו חמש שנים, שוב אינו רואה, 'ואני יותר מה' שנים, ואיני רואה סימן יפה, ומובטח שכבר לא אראה סימן יפה'. השיבו רבינו, שאכן הכל נכון, רק בתנאי שהוא 'למד' ולא ראה סימן יפה, אבל אם לא למד, אין בזה שום סימן...

ואותו אברך תמה, ורבינו שאלו: "האם אתה אוהב לקרוא עיתונים?", וענה שהוא אוהב, והמשיך ושאל: "הנה בעיתון יש הרבה מדורים, פוליטיקה וצבא, מדיני וכלכלי, בריאות וכו', איזה חלק אתה אוהב לקרוא בעיתון?". וענה שהוא אוהב את הפוליטיקה. שאל אותו רבינו מה הוא כה אוהב בזה, והסביר שבפוליטיקה יש הרבה התרחשויות וכד'. שאלו רבינו: "האם כשאתה לומד גמרא אתה מרגיש גם כן את אותה חוויה?", וכמובן שאותו אחד ענה שלא. השיבו רבינו: "אם כן, אין זה נקרא ללמוד. הרי בגמרא

ממש כדברי המסילת ישרים [יא]: "אך זאת היא חובת האדם הישר, כאשר יבוא איש להתייעץ בו, ייעצהו העצה שהיה הוא נוטל לעצמו ממש, ואם יארע שיראה הוא היזק לעצמו בעצה ההיא, אם יכול להוכיח אותה על פניו של המתייעץ, יוכיחהו, ואם לאו, יסתלק מן הדבר ולא ייעצהו".

...

הייתי עם רבי אלחנן ויסבורד שליט"א בנוגע לאדם שהציע עזרה לכוללי 'ששכר באהליך', והיתה מעורבת בדבריו אי אמת. נזעק רבינו בנחצרות: "עם שקר אין סייעתא דשמיא, ולכן לא להיענות לזה, אף שמדובר בסכום מאוד גדול".

ניסן תשס"ט

אמר לי רבינו, שהכלל ב'רישום' הוא לא לספר שום דבר רע על אחרים, אלא רק את הדברים הטובים שיש. וכשניסו לומר לו על פעולות מסויימות המסייעות לרישום, ענה מרן: "אין זה תלוי כלל בפעולות, אלא בס"ד של זיכוי הרבים, ומה שנגזר שיהיה – יהיה לך. ומה שלא – לא יהיה".

תמוז תשס"ט

שאלתי את רבינו לגבי השקעה לצורך נישואי הילדים, ואמר לי שאין שום צורך. שאלתי, הרי יש כאלו שגדלו בבתיים שהמצב הכלכלי כל כך קשה והם לא רוצים שיהיה להם כן, ואולי מותר להם להשקיע. וענה, שאין אחד שיכול לדאוג לעצמו. וכשאמרתי שלא כולם בדרגה הזאת, התפלא: "וכי הם אפיקורסים?!"

...

לפני כמה שנים נפתח כולל גדול, שהציע מלגה מכוונת, והגיעו אברכים ממקומות מבוססים. אחר תקופה שהמלגות שולמו, היה מצב לא קל, שכמה חודשים לא שולמו מלגות, ונתבקשתי להיכנס לשאול מה אפשר לומר לאברכים על המצב. אמר לי רבינו, שהקב"ה החליט על כל האברכים הללו שלא יקבלו מלגות, וכך היא האמת.

אמרתי שיש אברכים עם טענות על הנהלת הכולל, שלא עושים די בדרכי ההשתדלות להשיג הכסף, ורבינו התפלא מאוד ואמר: "האם רק בפוניבז' אומרים בראש השנה ויום כיפור 'מי יעני ומי יעשר'? הרי זו אמונה פשוטה, שמזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה עד ר"ה, ומה שייך להתלונן ולכעוס על פלוני ואלמוני?".

...

אמרתי לרבינו, שהיות והוא רגיל להביא בשם מרן החזו"א, שמה שאמר ה'נפש החיים' שללא עסק התורה העולם יחזור לתוהו ובוהו, הכוונה שגם אם עסוק בצרכי הגוף בשביל שיוכל ללמוד זה נחשב שלומד ומחזיק את העולם, ומצאתי תנא דמסייע לזה בדברי המאירי, בהקדמה ל'בית הבחירה'. והראיתי לו זאת: "והוא אם כן כמי שלמד באותה שעה".

והגיב: "מה החידוש שיש בדברי המאירי, הלא אני מביא מהרמב"ם (דעות ג, ג), 'ואפילו בשעה שהוא ישן, אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה, נמצאת שינה שלו עבודה למקום ב'ה'. אמרתי לו, שהרמב"ם דיבר על עבודת ד' באופן כללי והמאירי מדבר על התורה. ענה לי רבינו, שאין נפק"מ, והרמב"ם ודאי התכוון גם לתורה.

יש ענין לא פחות ממה שאתה מתאר".

טבת תשס"ח

נסעתי עם רבינו לניחום אבלים בצפון תל אביב, והתיישב לידו אחד האבלים, שלא היה שומר תורה ומצוות, והתחיל לומר לו, הרי אתם תמיד מדברים על כך שהבעל הוא המלך בבית, והנה אני רואה את המצב בביתי, שרחוק מאוד מלהיות כן אף שאני מנסה וכו'.

אמר לו רבינו, טעות בידך, אתה חושב שמלך הוא מי שכל הזמן מבקש שיכבדוהו, אך האמת אינה כן, מלך הוא מי שמכבד את האחרים, והאמת היא שאותו בסוף כולם מכבדים.

...

הערותיו נאמרו בצורה מכבדת. בראש חודש אחד ניגשתי בישיבה לפני העמוד לשחרית והלל, ואחר התפילה רבינו אמר לי שהתפילה היתה מאוד יפה, 'אך היתה יכולה להיות יפה יותר אם היתה קצת יותר לאט'...

ניסן תשס"ח

שאלתי עבור רעייתי, שהציעו לה ממקום עבודתה ללמוד דבר נוסף על המקצוע שלה, והתנאים יהיו נוחים וטובים, ושאל אם זה יבוא על חשבון השינה, והשבתי שאולי זה יהיה על חשבון של כחצי שעת שינה בשבוע. אמר לי רבינו: "אם כן, אין זה השתדלות נצרכת"...

וכששאלתי היכן הגבול, ומתי צריך לשמוע בקול האשה ומתי בקול הבעל, אמר לי שלפני שהוא התחתן הוא חשב שהוא מאוד חכם, וכך גם אמרו לו, אך חכם אחד מהמשפחה אמר לו שכדאי תמיד לשמוע בקול האשה, **"ולמעשה, אכן שמעתי בקול אשתי בכל דבר"**, וראיתי שהיא היתה הרבה יותר חכמה ממני, והיא תמיד צדקה..."

קיץ תשס"ח

אחר נישואי הגעתי לשבת לבני ברק, ואחרי שחרית ניגשתי לרבינו והצעתי בפניו שאלה בריש מכות, מה שלמדנו בכולל באותם ימים, ורבינו ענה לי: צריך עיון.

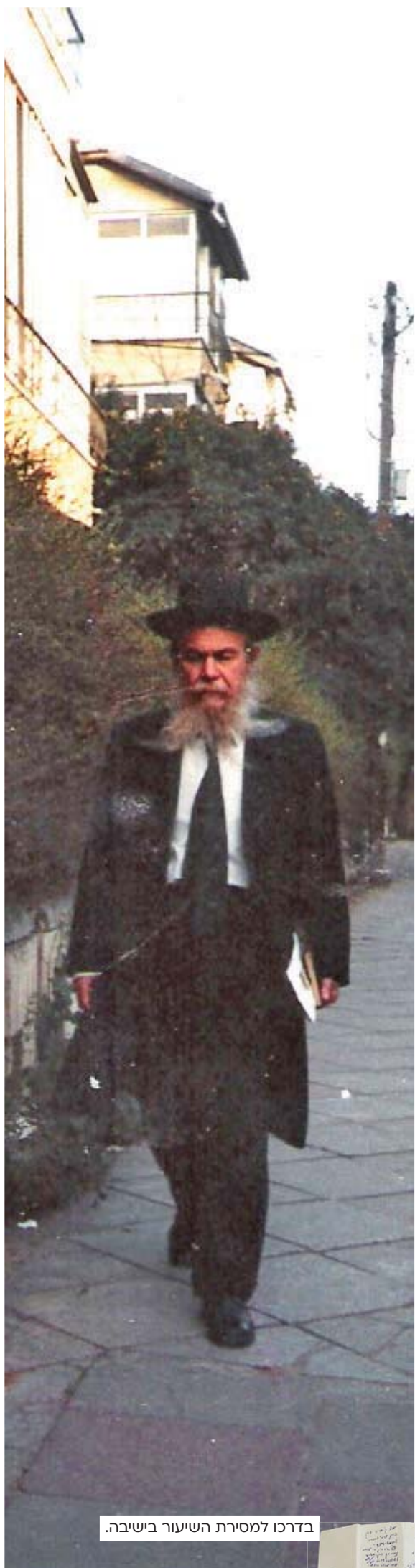
אחר כשבוע ומחצה הייתי בחתונה בבני ברק ופגשתי את רבינו, ותפס בידי ויצא עמי מהאולם הרועש, ובחוף אמר לי: "בקשר למה ששאלת בשבת כשהיית כאן, התשובה היא כך וכך", ופירט תשובה נפלאה. לתדהמתי ופליאתי, שנראה היה אצלו פשוט, אמר לי רבינו: "הרי אתה לומד עם בחורים, וחשבת ששאלה זו נשאלה על ידי הבחורים, והם צריכים לדעת ששאלה כזו היא 'צריך עיון', אבל בשבילך – חשוב שתדע את התשובה".

...

התקשר אלי אחד ואמר לי שהיה אצל רבינו, ואמר לו שיפנה אלי כדי שאעזור לו בענייני הרישום בישיבתו. נסעתי לבני ברק, וכשהייתי תחת בית רבינו התקשרתי ושאלתי אם אני יכול לעלות, והוא אמר לי שנדבר בטלפון. רק אחרי שביקשתי שוב, נעתר שאעלה.

ואמר לי שאין לו שום בעיה שאכנס לביתו, אלא שרצה שאדע שאין צורך לטרוח להגיע מחוץ לעיר, ואפשר לדבר גם בטלפון. סיפרתי לרבינו את דברי אותו אדם, והוא אמר לי שלא אמר לו שיורה לי בשמו, אלא שאם הוא רוצה הוא יכול להיעזר בי.

שאלתי את רבינו, למעשה מה עלי לעשות, ואמר שאין אני מחויב בזה, ואולי זה גם לא טוב לי. והרי זה

בדרכו למסירת השיעור בישיבה.

וכשאמרתי שדברי המאירי יהיו תשובה ניצחת למלעזים אודות דבריו אלו, חיך ואמר: "בשביל אלו שצועקים? לא מתרגשים מהם..."

קיץ תשס"ט

ליל שבת, ניגשתי לרבינו וסיפרתי לו על אשת אחד מתלמידיו שחולה במחלה ל"ע, וביקשה לשאול האם במצבה היא מוגדרת כחולה שהשכינה למראשותיו. רבינו מאוד התרגש מהשאלה, ואמר: "אשריכם ישראל, זה מה שמעניין אותה בזמן כזה". ומיד אמר, שלמעשה היא אינה מוגדרת כחולה, היות והמחלה הזאת היא דבר לא טוב שנמצא בגוף וצריך להוציאה, אך הגוף עצמו בריא.

ולמחרת, כשעברתי לומר גוט-שבת, עצרני רבינו ואמר לי, שחשב ע"כ שנית, ובאמת היא כן נקראת חולה, אך לא מחמת המחלה אלא מחמת הפחד.

...

סיפר ידידי רא"ג, שהוריו שליט"א הם בעלי יסורים, ואביו תלמיד הישיבה בעבר ת"ח גדול מחבר חיבורים, ויום שיש אחד אמו עונה לטלפון, ומהעבר השני נשמע: "שלום וברכה, מדבר גרשון אדלשטיין", ומיד היא אמרה לו שבעלה לא נמצא בבית, ומרן אמר שלא התקשר לדבר איתו, אלא התקשר לספר שהשבוע הגיע לידי קונטרס שכתב בעלה, ושייב וקילס דברי תורתו, ואמר שרוצה להודות לרבנית שמאפשרת לבעלה לשבת ולשקוד על דלתי התורה ולחדש חידושים כה ערבים. אמר לי אותו ידיד, ששיחה זו נתנה שמחה לבית הוריו לכמה חודשים.

קיץ תשס"ט

התקשרתי לרבינו ביום שישי, וסיפרתי שאשת פלוני תלמידו חלתה במחלה ל"ע, כעת חום גופה עלה והיות והיא בתקופת טיפולים כימותרפיים הם נסעו בבהילות לבית החולים, ואותו אדם שבור ורצוף עד מאוד. רבינו מיד נקב בשמה ושם אמה, ובירכה מעומק לבו ברפואה שלמה.

ואז ביקשתי רשות ממרן לבקש משהו, ונענה בחפץ לב, וביקשתי שיתקשר לעודד את אותו אדם, ורשם את המספר. אחר כמה שעות, סמוך להדלקת נרות, התקשר אלי אותו אדם וסיפר בהתרגשות שמרן התקשר אליו להתעניין בשלומו ובשלום רעייתו, ומשמע שהם בבית חולים, אמר לו שלא ידאג, והכל מהשמים ולטובה, ובעזרת ד' היא תצא מזה ותבריא. וכך הוה.

לאחר זמן התברר לי, מבנו רבי בצלאל, שבאותו יום ניסה במשך כמה שעות להשיג את אותו אדם בטלפון, ולא כל לענות כיון שרץ מרופא לרופא, עד שהצליח להשיגו.

...

נכנסתי אליו בשביל משפחה שהאמא בקשה לעורר רחמים על שתי בנותיה המבוגרות, שהמצב בבית נורא ואיום. ביקשני מרן להוציא דף ועט ולהתחיל לרשום, והקריא לי: להתחזק בשמירת הלשון, לא לדבר דברי ביקורת, לא להקפיד על אדם, לדאוג שלא יהיו עליהן קפידות, ולהתפלל על אחרות שצריכות שידוך. כשסיימתי לכתוב, ביקש לראות את הדף, ואמר לי שאעביר זאת למשפחה הנ"ל, ובזכות חיזוק זה יהיו להם זיווגים הגונים בס"ד.

פורים תשע"א

נכנסתי בפורים אחר הצהריים, והושיבני על כיסא ואמר, שהיום מיהו שאל שאלה מצוינת, שיש דברים שמרוממים את האדם, והאם יש משהו שמשנה את האדם מן הקצה אל הקצה? ואמר לי שזו שאלה טובה, והאמת שיש רק דבר אחד שמשנה את האדם, והוא לימוד המוסר.

ומיד תפס את ידי, ושאל אותי אם יש לי קביעות יומית ללימוד בספרי מוסר, ואמרתי לו שאמנם אין לי קביעות, אך אני משתדל ללמוד מוסר. ואמר שלהשתדל זה לא מספיק, רק אם יש קביעות יום יומית זה משפיע. וממש לא עזבני, עד שאמרתי שאני מקבל על עצמי בלי נדר ללמוד כל יום לפחות 5 דקות.

עשי"ת תשע"ט

יש בירושלים בשכונתנו, מנין ותיקין לימים נוראים, שלאחד ממייסדיו, הבולט שבהם, יש ענין שיתפללו מהר. בעבר התפללתי שם, גם לפני העמוד, ובשנה שעברה כבר מנעתי את רגלי משם עד שביקשוני שוב לבוא, אבל כולם ידעו שאני בדרך לעזוב שם לצמיתות.

בשנה אח"כ התעוררו כמה להקים מנין ותיקין של יוצאי פוניבז', שיתפללו כמו בישיבה, אולם אותו אדם הרגיש שזה מתחרה בו, והוא מאוד נפגע מזה. שאלתי את רבנו האם עלי להימנע מלשמש שם כבעל תפילה היות והוא פגוע?

והשיב: אם כבר התחלת, ולא עשית דבר נגדו, אינך צריך לעזוב את העמוד, בפרט שהמנין חי וקיים, אבל

על מקומו בהיכל הישיבה, לצד רבנו הגדול מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל

אינה עומדת עליך, ומדובר רק בתוספת שמחה, ומהיכיל תיתי שמותר לנסוע לחור"ל עבור תוספת שמחה", והורה לי לבטל כל התכניות.

...

כשהיה מגיע למעריב בליל שבת בישיבה, הגיע כמה דקות לפני התפילה, ואף שבדרך כלל היו מדברים עמו בזמן זה, תמיד פתח גמרא עירובין, אצבע אחת בגמ' ואצבע אחת ברש"י, וחוטף עוד ועוד בין גמרא לגמרא. ובשבוע שלאחר מכן המשיך היכן שעצר בשבוע הקודם.

טבת תשפ"א

הגיע אלי חבר של"ע בתו ירדה מהדרך, וביקשני בשברון לבו הגדול, שאלך לרבינו ואבקש בשמו שיתפלל עליה שתמות, ואמר לי שודאי יביא דברי הגמ' בברכות 'יתמו חטאים ולא חוטאים', אך שאומר לו בשמו שהרי יודע שרש"י כותב בתהלים 'חטאים חוטאים'.

ואכן כך היה, וכשאמרתי לרבינו הדברים הוא נבהל עד מאוד, ואמר: "איך הוא מדבר? חלילה וחס!". וכשאמרתי לו שהרי רש"י אומר חוטאים, אמר רבינו: "אף על פי כן. הרי בגמ' כתוב 'ולא חוטאים', וצריך לדעת שזו האמת, שכל אחד יכול לחזור בתשובה שלמה ולהתנקות לגמרי". והוסיף: "הרי אותו יהודי ליבו שבור, והדרך לדבר עמו היא בשפה רכה ובדברים המתיישרים על הלב, ולא להכנס עמו לויכוחים".

...

נכנסתי לשאול לגבי הצעה לכהן כמשגיח, ואמר: "בשום פנים ואופן לא להיות שוטר. לזרוק בחורים זה לא עוזר, זה רק עושה יותר גרוע, ועל כן הדרך היא בנעימות".

ולשאלתי אמר לי, שאפשר להתעניין בצורה טובה, 'איפה היית' וכדומה. אח"כ באתי שנית ואמרתי, שעד היום הייתי ב' סדרים בישיבה, וכעת רוצים שאבוא גם לסדר נוסף, ואני חושש מחוסר סבלנות. והשיב: "למה אין לך סבלנות? הרי זה זיכוי הרבים, ואתה יודע מה זה זיכוי הרבים...". ורק אמר שלא אתחייב, וברגע שאני מרגיש שאני כבר לא מסוגל – להוריד.

אחר כשבוע באתי וסיפרתי, ששמעתי שהראש-ישיבה אמר שיש שמאוכזבים, שלא 'נזרק' אף בחור שלא התנהג כשורה. התקומם רבינו ואמר בתקיפות: "מה פתאום לזרוק? תגיד להם שאני אמרתי שזה לא עוזר לזרוק". והסביר מרן: "הרי למה בחור לא מגיע לתפילה? כי יותר נחמד לו במיטה... ומה יעזור שתעניף אותו, שהוא יבוא מפחד? הרי אתה רוצה לחנך, לא לאלף!".

אפשר לומר בשמי, שלא כדאי שיהיה מישהו פגוע מהם, וצריך לחפש דרכים שלא ייפגע, כגון לא להתפלל בנץ, כי בשלמא בראש השנה יש ענין כזה, אבל ביום כיפור למה צריך להתפלל בנץ?

אמרתי: יש כאלו שרוצים להתפלל נץ כדי שתהיה להם הפסקה גדולה, ויוכלו לנוח ולעזור לאשה בבית. האם הדבר ראוי? וענה רבינו: "אבל עדיין, אם יש מישהו שפגוע מכם, זה לא שווה, וגם שלכל דבר אפשר למצוא פתרון, כגון לומר את הפיוטים שבשחרית ובמוסף כל הקהל יחד, ולא שהחזן אומר קטע והקהל אחריו, בפרט פיוטים שאין להם מנגינה מסודרת, שבישיבה סתם אומרים באיטיות גדולה".

חורף תשע"ט

נכנסתי עם בחור, שסיפר שחושש מכל מיני עבירות שעבר בעבר. הושיבו רבינו, ואמר לו: "מה אתה חושב? שהקב"ה רוצה שתחשוב הרבה על מה שעשית ולא תוכל לתפקד, או שלא תחשוב על זה ותוכל להתקדם הלאה?" אמר לו הבחור: מסתמא הקב"ה רוצה שאמשיך הלאה. אמר לו רבינו: "אין זה מסתמא, אלא מחויב המציאות. וכי מפני ששגגת, נעשית פטור מן המצוות? והרי בזה שאתה חושב על זה, אתה לא יכול לקיים המצוות כדין. ואדרבה, אם שגגת, אתה צריך להיזהר יותר. ומוכח, שכל המחשבות האלו אינן אלא עצת היצר". וביקשו שיבוא אליו שוב, לספר לו שיותר קל לו עם המחשבות...

...

הבאתי מבנות ששאלו, היות והכלל הוא 'מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין', אולי לא כדאי ללמוד הכל, כי אז נעשים מזידים. והשיב מרן: "ראשית, לא על כל דבר נאמר כלל זה, ובודאי לא על דינים דאורייתא. ומעבר לכך, 'מוטב יהיו צדיקים', ולכן ודאי שראוי ללמוד כל דבר, בפרט שהרבה דברים הם חיובים מעיקר הדין".

חורף תשע"ט

התקיימה חתונה בארה"ב של בחור שכמה הרפתקאי עדו עליו, והייתי שייך עמו בזמן שיצא מאפלה לאור גדול, ובני משפחתו חפצו מאוד שאשתתף בחתונתו, ושילמו את כל הנדרש. הגעתי לרבינו וסיפרתי לו שאני נוסע, וביקשתי מכתב ברכה לבחור, שהיה בעבר תלמיד הישיבה.

התחיל רבינו לשאול, מי התיר לי לנסוע לארה"ב, וכשאמרתי שמדובר בשמחת חתן, שמתחתן במדינת הים ואין לו שם חברים, אמר לי רבינו: "הרי שם בארה"ב יודעים שיש חתונה, ואין אחד שאין לו חברים, וידאגו לך שיבואו לשמחו, ואם כן השמחה

הנאמרים באמת

היה זה במעמד ברכת האילנות שנערך ע"י ארגון "קרן השביעית" בנוכחות חלקאים גבורי כח שהשמיטו את שדותיהם.

הברכה נערכה במעמד מרן זצוק"ל, שהרעיק מברכותיו על החקלאים. אלא שכאשר ניגש הוא לברך, הוצב בפניו גליון עליו הודפס נוסח הברכה. הוא עבר על הנוסח בעיניו, וגילה שם מילה אחת שלא כתובה כהלכה. הוא הוציא עט, תיקן את הטעות, ואז נפנה לברך מתוך הכתב.

צילומים מהמחברות של השיעורים שכתבו, כאשר רבינו זצוק"ל בענוותנותו היה מודה להם ע"כ מאוד ואף מבקש לשלם את הצילומים מכספו... גם אני זכיתי להביא לרבינו זצוק"ל את המחברות שלי של השיעורים על מסכת יבמות ולאחר שעבר עליהם בעיון אמר כי 'הדברים ראויים להדפסה לציבור' וגילה דעתו כי ניחא ליה בזה.

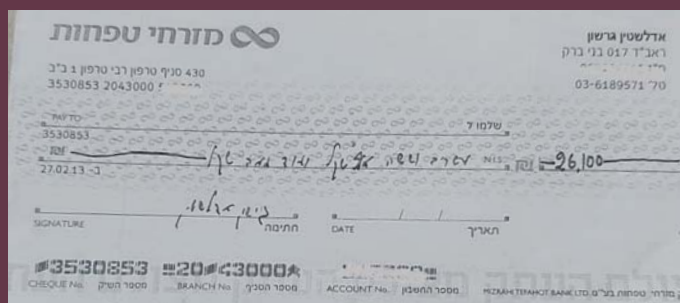
עקב כך שוחחו תלמידי רבינו זצוק"ל עם נדיב שהיה מעוניין לתרום את הוצאת הספר, ורבינו זצוק"ל אף כתב לו מכתב אישי בו ציין כי הדברים נכתבו 'בדיוק גדול בהסברת הדברים כפי כוונתי'. לאחר תקופה התברר כי הנדיב המדובר לא יוכל לעמוד בהתחייבותו, אמנם רבינו זצוק"ל לא הייתה דעתו נוחה שנבקש מאחרים, באמרו כי יש לחשוש שזה ניתן שלא לש"ש, והציע שהוא ישלם את ההוצאות מכספו. כשאמרו לו שזה עלות גבוהה הוא אמר שאפשר לעשות כריכה רכה שתעלה פחות כסף; 'כריכה קשה זה רק עניין של יותר חשיבות' התבטא.

כמובן שהדבר לא עלה על דעתנו, אלא שאז בסייעתא דשמיא מופלאה נתגלגלו הדברים שתלמידו הנאמן הר"ר חיים מרדכי הערץ שליט"א – שהיה באותו הזמן בחו"ל, פגש שם את הנדיב הנכבד תלמיד הישיבה הר"ר מאיר שרגא געללעי שליט"א ועניין אותו בדבר. הר"ר מאיר שרגא אמר מיד שהוא מוכן לממן את כל סדרת הספרים ואף ספרים אחרים שיוציאו מדבריו של רבינו זצוק"ל, והתנה בתחילה שזה יהיה בעילום שם. כשסיפרנו את הדברים לרבינו זצוק"ל הוא אמר שניכר שהוא אכן עושה זאת לשם שמים, ולכן הסכים לקבל את המימון שלו.

ובאמת רבינו זצוק"ל הכיר טובה גדולה להר"ר מאיר שרגא על כך, והוא זכה להיות האחרון שנכנס לקבל את ברכתו בחדרו בבית החולים ביום שני אה"צ – פחות מיממה לפני הסתלקותו. רבינו זצוק"ל שמח לקראתו ואמר שהגיע לכאן 'אורח חשוב' וברכו בחום, וכנראה משמים מילאו בזה את רצונו של רבינו זצוק"ל שהיה מופלא במידת הכרת הטוב כמו בכל המידות הטובות והמעלות העליונות".

"בזכות הציבור"

■ עד היכן היתה מידת המעורבות שלו?

ההמחאה אותה העביר מרן הגר"ג להדפסת הספרים, אחר שהכסף התקבל לחשבון

מלבד ה'הסכמה' על הספרים שזכיתי לקבל מרבינו זצוק"ל בכל כרך וכרך, הוא היה מעורב במלאכה בתחילה גם באופן אישי, עד כדי כך, שאפילו הכסף מהנדיב הגיע לחשבון הבנק של רבינו זצוק"ל, ואני קיבלתי מרבינו זצוק"ל צ'ק שלו על כל הסכום. (וייזכר לטובה בנו חביבו של רבינו זצוק"ל הגאון רבי נח בצלאל לרפו"ש שנתעסק בזה, וכן עודד וסייע לנו בכל ליבו לאורך כל השנים). בכל פעם שזכינו להוציא כרך ערכנו מעמד 'לחיים' אצלו בבית, וראינו בס"ד את השמחה על פניו בבחינת 'קראו אור פניו' ממש.

אמנם ראוי לציין, כי הוא הקפיד כל הזמן ששום ספר לא יהיה על חשבון ספר אחר שיצא, והיה נזהר מאוד שלא להבליט אחד יותר מהשני. היה לו חשוב במיוחד לכבד כל אחד שכתב, ומבחינתו לכל ספר וספר היה את המקום והתועלת שלו, והוא היה שולח את התלמידים לעיין בכל הספרים.

האם שיניתם ממה שנאמר בשיעורים עצמם?

השינוי היחיד הוא, שבהסכמתו של רבינו זצוק"ל, לא הבאתי את השיעורים כמות שהם לפי סדר אמירתם, אלא ערכתי הכול מחדש לפי נושאים ועניינים, ושילבתי את השיעורים היומיים והשיעורים הכלליים, וכן הבאתי לפעמים מדברים שנאמרו בעניין זה בסוגיות אחרות. אבל בוודאי שנצמדתי אך ורק לדבריו שלו.

רק בסוף הספר הוספתי 'קונטרס אחרון', ובו תוספות והסברים יותר ארוכים לחלק מהדברים. ואמנם יש לציין כי רבינו זצוק"ל בענוותנותו הורה לי לשלב בדברים גם את הערות התלמידים שהעירו בשעת השיעור או לאחריו, וכמובן שכך עשיתי.

ענין זה של התייחסותו המופלאה של רבינו זצוק"ל לשאלות התלמידים בשיעור, היא פרק בפני עצמו בשלמות הענווה שלו, וכידוע שכל מהלך אמירת השיעורים הייתה בענווה יתרה, הוא לא היה מהסס לומר 'טעיתי', 'שכחתי' או 'לא חשבתי על זה' וכדו. כמו"כ, לא היה לו שום עניין להחזיק את דבריו, לפעמים היה מתבטא על איזה דבר שנתחדש לו שזה 'בזכות הציבור', וכן היה רגיל לשאול 'האם הציבור מסכימים עם זה'?

כשהוא הזכיר בשיעור נושא שהוא דיבר עליו עם מרן הגר"ג זצוק"ל, הוא לא אמר 'שאלתי את הרב מבריסק' אלא 'שאלו את הרב מבריסק', כמה שפחות להחשיב את עצמו. ובעניין זה כבר נודע גם הנהגתו המופלאה עד למאוד של רבינו זצוק"ל, בנוגע לחידושים ומהלכים שחידש בעצמו ואח"כ הראו לו באחרונים שכתבו כן או אפי' רק כעין זה, שמאותו יום ואילך הוא היה מזכיר את הדברים בשם בלי להזכיר כלל שהוא גם חידש את הדברים בעצמו. בא' הפעמים שאל אותו הנכד על כך – הרי זה חידוש שלך? ורבינו זצוק"ל השיבו בענווה 'מה זה יוסיף לתלמידים'...

הדרך שלו בלימוד הייתה מאוד ברורה ובהירה כשמש בצהרים, ואפשר לראות את זה גם בספרים איך שיש לו מהלך מסודר וברור בכל סוגיא ובכל ענין. בשעתו הוצאנו 'קונטרס מוחזקות ותפיסה' על סוגיית 'תקפו כהן', בו נתבאר משיעורי רבינו זצוק"ל מהלך מסודר ובהיר בכל העניינים החמורים של מוחזק והמע"ה ודיני התפיסה לכלליהם ופרטיהם, ובאמת זה עשה בס"ד רושם עצום בעולם הישיבות. הקונטרס הזה היה חביב עליו והוא הזכיר אותו בשיעורים (אח"כ הכנסנו את זה לספר על ב"מ). גם בספר על מסכת יבמות – שתמיד הזכירו בישיבה שזו המסכת 'שלו' – בולט מאוד המהלך הברור שיש לו לכל אורך הסוגיות העמוקות בפרקים הראשונים של המסכת, וכך זה בכל סוגיא וסוגיא.

"כמו השיעור הראשון שזכיתי לשמוע ממנו לפני כעשרים וחמש שנים" חותם הגר"א ש"ג יגזבורג, "כך כל השיעורים שזכיתי לשמוע ממנו לאורך השנים עד השיעורים האחרונים ממש, הכול היה באותו מהלך של הרבצת התורה בבהירות ובשקיעות מתוך שמחה וענווה. תקותי, שנזכה בס"ד שיהיו הדברים לעילוי נשמתו הטהורה ולחיוזוק וזיכוי הרבים כפי שתמיד שאף".

"...ולא משה בלבד,
אלא כל תלמיד
חכם שעוסק בתורה
מקטנותו ועד זקנתו
ומת, באמת לא מת
אלא הוא עדיין בחיים
לעולם ולעולמי
עולמים, שנאמר:
'והיתה נפש אדוני
צרורה בצרור החיים
את ה' אלוקיך'.

מקיש התלמיד חכם
הצדיק אל אלוקים;
מה אלוקים יהי שמו
הגדול מבורך חי
וקיים לעולם ולעולמי
עולמים, כך כל
תלמיד חכם שעוסק
בתורה כל ימיו ומת,
הרי הוא בחיים ועדיין
לא מת, והוא חי
הוא לעולם ולעולמי
עולמים".

(אליהו רבה, ד)

